

TARPTAUTINĖ MIGRACIJOS ORGANIZACIJA
SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

TEISĖSAUGOS INSTITUCIJŲ VEIKLA,
SUSIDŪRUS SU PREKYBA ŽMONĖMIS

Praktinis vadovas policijos pareigūnams

2005

UDK 343.5(474.5)

Te 23

Recenzentai: prof. habil. dr. Vlada Stankūnienė, Socialinių tyrimų instituto
Demografinių tyrimų centro vadovė
Aušrinė Burneikienė, Lygių galimybių kontrolierė
Vytas Muliolis, Lygių galimybių tarybos patarėjas

Atsakinga redaktorė: Dr. Audra Sipavičienė
Kalbos redaktorė: Živilė Andriūnienė
Maketavo: Marė Baublytė
Viršelis: Adomas Matuliauskas

Autoriai:

Inga Abramavičiūtė, Rita Augutienė, Rasa Erentaitė, Daina Gorovičiūtė,
Remigijus Kalašnykas, Kęstutis Lančinskas, Audra Sipavičienė

Knygos autoriai dėkoja Švedijos tarptautinei plėtros agentūrai SIDA,
finansavusiai šios metodinės medžiagos išleidimą.

ISBN 9955-9594-3-6

© Tarptautinė Migracijos Organizacija

TURINYS

PRATARMĖ	5
IŽANGA.....	7
1. TARPTAUTINĖ MIGRACIJA IR PREKYBA ŽMONĖMIS.....	10
1.1. Prekybos žmonėmis sampratos.....	11
1.1.1. Prekybos žmonėmis apibrėžimas	11
1.1.2. Prekybos migrantais apibrėžimas.....	13
1.1.3. Prekybos moterimis samprata	15
2. PREKYBOS MOTERIMIS TENDENCIJOS LIETUVOJE.....	18
2.1. Prekybos moterimis ir prostitucijos priežastys	18
2.2. Prekybos moterimis ir prostitucijos formos bei mastai.....	20
2.3. Prekybos moterimis verbavimo būdai	23
2.4. Prekybos moterimis ir prostitucijos pasekmės.....	30
3. TARPTAUTINĖS TEISĖS DOKUMENTAI, ĮTVIRTINANTYS PREKYBOS ŽMONĖMIS DRAUDIMĄ.....	33
4. EUROPOS SĄJUNGOS STRATEGINĖS GAIRĖS, KOVOJANT SU PREKYBA MOTERIMIS IR VAIKAIS.....	42
5. PREKYBOS ŽMONĖMIS TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE.....	47
6. PREKYBOS ŽMONĖMIS PREVENCIJA LIETUVOJE: PATIRTIS IR PERSPEKTYVOS.....	66
7. PREKYBOS MOTERIMIS AUKŲ PAGALBOS POREIKIAI IR DARBO SU ŠIOMIS AUKOMIS SPECIFIKA	71
7.1. Prekybos moterimis ir seksualinio išnaudojimo aukos	71
7.2. Psichologinės priemonės, naudojamos aukai kontroliuoti	73
7.3. Kodėl auka nesipriešina ir neieško pagalbos?.....	74
7.4. Su aukomis susijusių problemų sprendimas	77
7.5. Policijos pareigūno bendradarbiavimas su auka	80
7.6. Kaip turėtų elgtis policijos pareigūnai, kad garantuotų normalią aukos savijautą pirmos apklausos metu ir gautų būtiną informaciją.....	85
7.7. Apklausos modelis	88

8. POLICIJOS IR SOCIALINES PASLAUGAS TEIKIANČIŲ ORGANIZACIJŲ BENDRADARBIAVIMAS	92
9. ORGANIZACIJOS, DIRBANČIOS NUSIKALTIMŲ IR SMURTO PREVENCIJOS SRITYJE	103
10. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS DĖL PREKYBOS ŽMONĖMIS	107
10.1. Teisinė pagalba baudžiamosiose bylose Europos Sąjungoje	109
10.2. Policijos bendradarbiavimas per EUROPOL ir EUROJUST.....	111
11. PAGRINDINIŲ TERMINŲ SĄRAŠAS	117
12. FILMO ANALIZĖ	119
NAUDOTA LITERATŪRA	121
PRIEDAI	124
I. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos papildomi protokolai	125
II. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba	137
III. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims	157
IV. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinimą ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą	167

PRATARMĖ

Prekyba žmonėmis jau tapo globaliu, gerai organizuotu verslu, nešančiu milžinišką pelną prekeiviams ir nusikaltėlių sindikatams. Ši nusikalstama prekybos žmonėmis veikla šiurkščiai pažeidžia pagrindines žmogaus teises ir kenkia fizinei, psichinei, emocinei aukų būklei. Prekeiviai naudojami tuo, kad daugelyje pasaulio vietų jiems iš viso netaikomos jokios bausmės arba jos per švelnios, kad valdžios atstovai nepakankamai bendradarbiauja tarpusavyje, kad tik maža potencialių aukų dalis supranta prekybos žmonėmis pavojų. Be to, prekeiviai žmonėmis sugeba pasinaudoti tuo, kad įstatymų priežiūros pareigūnai dažnai ne visai supranta nusikaltimą ir nesugeba atpažinti ir apginti aukų, nes nepakankamai suvokia skirtumą tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis.

Tarptautinė migracijos organizacija (TMO), bendradarbiaudama su vyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis institucijomis, jau keletą metų bando užkirsti kelią prekybai moterimis ir vaikais iš Baltijos šalių ir teikia pagalbą aukoms. Ši policijos ir įstatymų priežiūros pareigūnams skirta metodinė medžiaga yra dalis TMO projekto „Prekybos žmonėmis prevencija: policijos ir socialinių darbuotojų mokymas“, finansuojamo Švedijos tarptautinės plėtros agentūros (SIDA). Šio projekto tikslas yra prisidėti prie tarptautinių pastangų, duodant atkirtį prekybai moterimis ir vaikais, – stiprinti įstatymų priežiūros institucijų, pareigūnų ir socialinių darbuotojų, įtrauktų į kovą su prekyba žmonėmis, gebėjimą.

Kiekvienam aišku, kad policijos ir kiti įstatymų priežiūros pareigūnai yra neatsiejama kovos su prekyba žmonėmis dalis – labai dažnai jie pirmieji susiduria su prekybos žmonėmis aukomis ar potencialiomis aukomis ir prekeiviais. Kad kova su šiuo nusikaltimu būtų efektyvesnė, itin svarbu, jog įstatymų priežiūros pareigūnai atpažintų prekybą žmonėmis ir suvoktų jos esmę bei suprastų, kad aukų poreikiai yra sudėtingi, todėl reikia būti kiek galima jautresniems ir sąžiningesniems. Tam, kad prekeiviai žmonėmis būtų atiduoti į teisingumo rankas, o pagalba aukoms būtų kaip įmanoma geresnė, įstatymų priežiūros pareigūnai visada turi atsižvelgti į aukos teises, nepriklausomai nuo aplinkybių, kurioms esant ji ar jis tapo auka, ir išmokyti bendradarbiauti su NVO ir prokuratūra, keliant prekeiviams žmonėmis baudžiamąsias bylas.

Tikime, kad ši metodinė medžiaga prisidės prie kovos su prekyba žmonėmis, nes policijos ir įstatymų priežiūros pareigūnams suteiks daugiau žinių apie šią prekybą ir ypač todėl, kad pareigūnams padės geriau atpažinti aukas ir joms pagelbėti bei iškelti prekeiviams baudžiamąsias bylas.

Ir paskutinis, tačiau ne mažiau svarbus dalykas – ši metodinė medžiaga nebūtų buvusi įmanoma be atsidavusių žmonių. Norėčiau padėkoti TMO kolegoms iš Baltijos šalių ir jų partneriams, dalyvavusiems rengiant šią medžiagą, ir pažymėti didžiulę SIDA paramą, be kurios šis projektas nebūtų buvęs įmanomas.

Dr. Thomas Lothar Weiss,

Tarptautinės migracijos organizacijos regioninis atstovas Baltijos ir Šiaurės šalims
Helsinkis, 2004 m. lapkritis

IŽANGA

Prekyba žmonėmis pasaulyje suvokiama kaip vergijos forma ir pripažįstama vienu pagrindinių žmogaus teisių pažeidimu. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 4 straipsnis skelbia, kad niekas negali būti laikomas vergu, o vergovė, prekyba vergais ir visos jos formos draudžiamos. 1926 metų Konvencijos dėl vergovės 1 straipsnyje nurodyta, kad vergovė – tai padėtis ar būklė asmens, su kuriuo elgiamasi iš dalies arba visiškai kaip su nuosavybe. 1956 metų papildomos konvencijos dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo praplėtė 1926 metų Konvencijoje dėl vergovės pateiktą vergovės apibrėžimą – papildė jį sąvokomis „pavergimas už skolas, baudžiavinė padėtis ir santuokinė vergija“. Be to, minėtosios 1956 metų konvencijos 1 straipsnio (d) punktas draudžia atiduoti vaiką ar 18 metų neturintį paauglį kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo, siekiant išnaudoti tą vaiką ar paauglį arba jo darbą.

Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema, nes kasmet dešimtys tūkstančių moterų palieka namus ieškodamos darbo ir geresnio gyvenimo užsienyje. Dažnai tokių moterų skurdu pasinaudoja nusikalstamo pasaulio atstovai – prekeiviai žmonėmis. Apgaule, prievarta ar kitokiais būdais (grasinimais, šantažu) jie verčia moteris vergiškai dirbti, neretai atima jų dokumentus, asmeninę laisvę, jos dirba tarnaitėmis, slaugėmis, auklėmis, šokėjomis, padavėjomis, yra įtraukiamos į prostituciją. Moterys pakliūva į įstatymų nereguliuojamas verslo bei paslaugų sritis, kur patiria fizinę ir psichologinę prievartą, darbdavio savivalę, negauna uždarbio – kitaip tariant, nuolat pažeidžiamos jų teisės.

Lietuva – Europos ir pasaulio dalis, taigi visos problemos, būdingos kaimyninėms valstybėms, neaplenkė ir jos. Viena aktualiausių visų pokomunistinių valstybių problemų – nedarbas – ypač skaudžiai palietė moteris. Norėdamos išgyventi, moterys dažnai imasi bet kokio darbo, net ir seksualinių paslaugų. Jų bejėgiškumu naudojasi prekeiviai, parduodantys moteris kaip pigią darbo jėgą ir Lietuvoje, ir užsienyje. Taip jos pakliūva į vergovę ir tampa gyvosiomis prekėmis. Dažniausia vadinamosios naujosios vergijos apraiška – prostitucija.

Lietuvoje šiai problemai dar neskiriama pakankamai dėmesio. Vis dar vyrauja nuomonė, kad merginos – priverstinės prostitucijos aukos –

Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema, nes kasmet dešimtys tūkstančių moterų palieka namus ieškodamos darbo ir geresnio gyvenimo užsienyje

pačios kaltos dėl savo nelaimės. Dažnai tai vertinama tik kaip nelegalios migracijos problema. Toks požiūris pasmerkia moteris būti visiškai beteises svetimoje valstybėje, jos negali pasinaudoti jokiais teisėmis ir apsaugos priemonėmis. Pagal tarptautinius teisės aktus, priverstinės prostitucijos aukos – tai nukentėjusios, kurioms galioja visos žmogaus teisės.

Prekyba moterimis Lietuvoje suprantama neretai tik kaip priverstinė prostitucija, todėl natūralu, kad tai tampa teisėsaugos institucijų problema. Ši problema neišvengiamai tampa kriminalinė, ir dėmesys krypsta vien į prostitutės ir sąvadautojų nusikalstamą veiką. Prekyba moterimis siejama tik su prievartine prostitucija bei žmogaus dingimu ir pamirštama, kad visas žinomas prostitucijos formas derėtų vertinti kaip smurto prieš moteris apraiškas ir jų teisių pažeidimą.

Dažnai merginos patiria tokių stiprų psichologinį prekeivių spaudimą, jas taip veikia prekeivių autoritetas, ypač jei jie turi šeimas ir vaikus, jei iš išvaizdos atrodo „padorūs ir turtingi“, jei laikė prekeivius savo draugais, kad net parduotos į prostitucijos vergiją jos negali patikėti, kad jomis pasinaudojo, jas apgavo – jos mano pačios dėl visko esančios kaltos (tiesiog nelaimėlės) ir laukia stebuklo – laimingos pabaigos. Antra vertus, netgi tos, kurios kreipiasi pagalbos, stengiasi neišduoti, neįskaudinti vadinamųjų savo draugų. Mitas, kad „blogi dalykai atsitinka kitiems“, yra dar labai gajus. Mitas, kad viskas kaip nors išsispręs savaime ir prekeiviai jų pasigailės, taip pat dar gajus.

Antra vertus, kur kreiptis pagalbos, kas gali, esant tokiai situacijai, padėti, daugelis tiesiog nežino. Policijos bijo, nevyriausybinių ar kitų socialinės pagalbos organizacijų/institucijų nežino. Kaip rodo Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) atlikti viešosios nuomonės apklausos tyrimai, net ketvirtadalis Lietuvos gyventojų, sužinoję, kad jų artima draugė, giminaitė, kolegė parduota sekso vergijon užsienyje, nežinotų, kur kreiptis pagalbos/ką daryti, arba iš viso nieko nedarytų.

Policija yra labiausiai matoma demokratinėje valstybėje valstybinė institucija, atliekanti valstybės reprezentacijos funkciją, kurios civiliniai gyventojai bene daugiausia paiso ir kuri su visuomene turi tiesioginį reguliarų kontaktą. Civiliniams gyventojams policija simbolizuoja „veikiančią valstybę“ ir todėl gali paveikti gyventojų nuomonę ir pažiūras pačios valstybės atžvilgiu platesne jos prasme.

Tinkamai pasiruošusi ir aprūpinta policijos institucija yra visuomenės poreikių pagrindas bet kurioje demokratinėje valstybėje. Todėl policijos pareigūnai turi mokėti teisiškai spręsti prekybos žmonėmis problemą, kaip tai numato nacionaliniai teisės aktai. Pastarajam uždavi-

niui įgyvendinti reikia pažinti patį prekybos žmonėmis reiškinį, žinoti jo ištakas, priemones, priežastis, pasekmes ir šios problemos prevencinius bei sprendimo būdus.

Žmogaus teisių laikymasis ir apsauga – tai svarbi policijos darbo dalis, kadangi ši institucija, atlikdama savo pareigą, ne tik privalo gerbti žmogaus teises, bet ir jas ginti. Žmogaus teisių apsauga įstatymais, įstatymo viršenybės principas jas ginant – tai veiksniai, kurie rodo profesionalaus policininkų darbo svarbą, o tai reiškia jų veiklos efektyvumą ir teisėtumą. Svarbiausia keisti policininkų elgesį bendraujant su žmonėmis. Tik tada bus galima kalbėti apie realius pokyčius.

Todėl pirmiausia, įgyvendinant šią pareigą, būtina, kad policininkai žinotų savo įgaliojimus bei jų apribojimus ir šiuos įgaliojimus įgyvendintų vadovaudamiesi įstatymais ir humanizmo principais.

Svarbu pažymėti tai, jog, kaip nurodyta Europos policininkų chartijos preambulėje, „policija nėra valdžia, o visuomeninė paslauga, garantuojanti ir sauganti visų piliečių teises bei laisves, ginanti nevaržomą naudojimąsi jomis“.

Viena efektyviausių žmogaus teisių pažeidimų prevencijos priemonių yra policijos profesionalumas. Jos veikla turi būti skaidri, visuomenė turi turėti galimybę įvertinti ir daryti įtaką policijos darbui. Kartu turi būti vertinama ne tik policijos pareigūnų darbo kokybė, bet ir jų požiūris į žmogaus teisių pažeidimus. Jis turi atspindėti pagarbą žmogaus teisėms.

1.

TARPTAUTINĖ MIGRACIJA IR PREKYBA ŽMONĖMIS

Vienas tarptautinės migracijos aspektų yra jos, kaip globalinio verslo su teisėtomis ir neteisėtomis veikimo priemonėmis, traktavimas. Migracijos verslas yra suvokiamas kaip institucionalizuotas „tinklas“, kuriame esminė yra sudėtinga pelno bei nuostolių apskaita. Šioje sistemoje funkcionuoja nemažai institucijų ir individualių agentų, siekiančių komercinės naudos.

Pastaruoju metu nelegalus verslas kelia nemažą tarptautinį politinį susirūpinimą, kadangi susijęs su žmonių teisių pažeidimu, socialine-ekonomine bei politine šalių padėtimi, glaudžiai susijęs su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu. Be to, įvairūs netiesioginiai šaltiniai rodo, kad, mažėjant legalios migracijos apimtims (dažniausiai dėl imigraciją ribojančios politikos), nelegalios migracijos potencialas ir srautai daugelyje Europos šalių auga, o tai yra puiki terpė prekybai žmonėmis plėtotis.

Migracijos „versle“ kilmės ir vykimo šalis tarpusavyje sieja migrantų srautai, kuriuos reguliuoja tarpinės, skatinančios ir palengvinančios žmonių judėjimą institucijos, tarp jų ir nelegaliai veikiančios. Kartais labai sunku atskirti teisėtą migraciją nuo neteisėtos. Pvz., tokia teisėta institucija kaip oro linijos gali pati to nežinodama gabenti asmenis su padirbtais dokumentais. Legalių konsultacinių firmų, turizmo agentūrų paslaugomis naudojasi ir legalūs, ir nelegalūs migrantai ir pan. Tačiau daugėja įrodymų, kad vis dažniau migrantai naudojami nelegalių organizacijų paslaugomis, prekyba žmonėmis/migrantais tampa klestinčiu tarptautiniu „verslu“, įtraukdama vis naujas šalis.

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATOS

1.1.1. Prekybos žmonėmis apibrėžimas

Prieš kalbant apie prekybos žmonėmis problemą, svarbu tiksliai išsiaiškinti, kas yra prekyba žmonėmis, ką apima ši sąvoka.

Terminas „prekyba žmonėmis“ (angliškas atitikmuo „trafficking in human beings“) Lietuvoje vartojamas dar palyginti neseniai, todėl neretai ši sąvoka suprantama gana siaurai, pernelyg supaprastintai, jai suteikiamas egzotiškas atspalvis. Dažnai prekyba žmonėmis siejama vien tik su atviru smurtu ir prievarta, pavyzdžiui, manoma, jog tai yra merginų grobimas gatvėje ir prievartinis jų gabenimas per sieną. Tuo tarpu realūs pavyzdžiai rodo, jog **dažniausiai Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse prievarta prekybos žmonėmis atvejais įgauna kur kas subtilesnes ir labiau užslėptas formas. Jas kartais sunku atpažinti ir įrodyti, todėl kyla keblumų pripažįstant kai kurias situacijas kaip prekybą žmonėmis.** Norėdami išsiaiškinti tikrąją šio termino reikšmę, paanalizuokime oficialius apibrėžimus, kurie taikomi prekybos žmonėmis reiškiniui.

Labiausiai paplitęs ir dažniausiai naudojamas prekybos žmonėmis apibrėžimas yra suformuluotas Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) 2000 metų specialiame Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja. Jį pripažįsta daugelis šalių visame pasaulyje, juo remiasi įvairių valstybių oficialūs dokumentai.

2000 metų gruodžio mėnesį specialusis JTO komitetas priėmė Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, kuris papildė JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Prekyba žmonėmis apibrėžiama minėto protokolo 3 straipsnyje:

a) *Prekyba žmonėmis reiškia asmenų verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar priėmimą naudojant gąsdinimus, jėgą ar kitas prievartos formas, apgaule, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaudant mokesťį ar kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas*

Prekybos žmonėmis apibrėžimas

Dažniausiai Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse prievarta prekybos žmonėmis atvejais įgauna kur kas subtilesnes ir labiau užslėptas formas. Jas kartais sunku atpažinti ir įrodyti, todėl kyla keblumų pripažįstant kai kurias situacijas kaip prekybą žmonėmis

2000 metų gruodžio mėnesį specialusis JTO komitetas priėmė Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, kuris papildė JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą

dojimas apima prostituciją ar kitoki seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą, arba organų pašalinimą.

- b) Į prekybos žmonėmis aukos sutikimą būti laikomai išnaudojimo situacijoje, apibrėžtoje paragrafe (a), neatsižvelgiama, jei jis buvo išgautas naudojant paragrafe (a) išvardintas prievartos, apgaulės ar kontrolės priemones.*
- c) Vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas išnaudojimo tikslais laikomas prekyba žmonėmis net jei nebuvo panaudotos aukščiau išvardintos priemonės.*
- d) Vaikais laikomi asmenys iki 18 metų. (UN Protocol, 2000)*

Veiksmai, priemonės, tikslai

Šiame Jungtinių Tautų apibrėžime atsispindi trys pagrindiniai elementai, kurie sudaro prekybos žmonėmis esmę: **veiksmai** (*asmens verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas*), **priemonės** (*gąsdinimai, jėga ar kitos prievartos formos, apgaulė, sukčiavimas, piktnaudžiavimas valdžia ar pasinaudojimas kito asmens pažeidžiamumu, mokesčio ar kitokios naudos davimas bei gavimas*) ir **tikslai** (*kontroliuojamo asmens išnaudojimas*) (Piotrowicz, 2002).

Dažniausiai akcentuojama pora svarbių šio apibrėžimo aspektų. Pirma, paragrafe (b) minimas aukos sutikimas. Pagal JTO apibrėžimą, jei auka sutiko būti išnaudojama, tačiau jos sutikimas buvo išgautas apgaulė, prievarta, naudojantis pažeidžiamumu ar kitomis panašiomis priemonėmis, tokiu atveju į aukos sutikimą neatsižvelgiama, jis nepaverčia išnaudojimo teisėtu. Antra, vaiko sutikimas būti išnaudojamam iš viso nelaikomas reikšmingu pripažįstant tam tikrus veiksmus prekyba žmonėmis, net jei nebuvo panaudota prievarta ar apgaulė.

Šiam Jungtinių Tautų prekybos žmonėmis apibrėžimui pritaria ir juo remiasi tiek atskiros valstybės, tiek įvairios organizacijos. Tačiau yra ir kitų oficialių šio reiškinių apibrėžimų. Pavyzdžiui, didelės tarptautinės organizacijos, kurių veikla apima kovą su prekyba žmonėmis (Europos Komisija, Europolas, Tarptautinė migracijos organizacija, Tarptautinė darbo organizacija ir kt.), turi savo darbinis šio reiškinių apibūdinimus, kurie iš esmės neprieštarauja JTO apibrėžimui, bet atspindi konkrečios organizacijos veiklos pobūdį.

Specialius prekybos žmonėmis apibrėžimus galima rasti ir atskirų valstybių teisinėse bazėse. Pavyzdžiui, Lietuva savo 2003-iaisiais įsigaliojusio Baudžiamojo kodekso (BK) 147 straipsnyje prekybą žmonėmis apibrėžia kaip *asmens pardavimą, pirkimą ar kitoki perleidimą ar igijimą, turint tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos* (LRBK, 2000).

Taigi prekybos žmonėmis apibrėžimų yra ne vienas. Vienur šis reiškinys apibrėžiamas plačiau, kitur – siauriau, o jo traktavimas dažniausiai priklauso nuo to, kokiam tikslui ir esant kokiam kontekstui kalbama apie prekybą žmonėmis.

1.1.2. Prekybos migrantais apibrėžimas

Čia pateikiama prekybos migrantais samprata yra tik dalies platesnės – prekybos žmonėmis – sampratos. Paprastai prekyba migrantais suvokiama kaip nelegalios migracijos forma. Vis dėlto sutapatinti šių sąvokų negalima, nes kai kuriais atvejais ji įgyja legalios migracijos statusą. Pvz., siena kertama turint trumpalaikę turistinę vizą, nors tikslas yra nelegaliai padirbėti/užsiimti nelegalia veikla, – pats sienos kirtimo faktas/įvažiavimas į šalį yra visiškai legalus, o nelegalu toks migrantas tampa tik dėl tolesnės veiklos. Kitas tipiškas pavyzdys, kai pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams padeda prekeiviai žmonėmis, ir pan. Todėl tapatinti prekybą migrantais su nelegalia migracija būtų netikslu, greičiau tai galima būtų apibūdinti kaip nelegalų vertimąsi žmonių gabenimu turint tikslą pasipelnyti ar kaip „svetimšalių kontrabandą“. Tarptautinės migracijos organizacijos pateiktame apibrėžime teigiama, kad **prekyba migrantais įvyksta, kai:**

- c) **migrantas neteisėtai būdais įtraukiamas (užverbuojamas, pagrobiamas, parduodamas ir pan.) ir/arba pervežamas valstybės viduje ar per sieną; arba**
- d) **tarpininkai (prekiautojai žmonėmis) gauna ekonominę ar kitokią pelną naudodami apgaulę, prievartą ir kitas išnaudojimo priemones tokiomis sąlygomis, kurios pažeidžia pagrindines migranto teises (IMO, 2003).**

Toks nelegalus žmonių gabenimas virsta „prekyba migrantais“ tada, kai, naudojant jėgą, prievartą, gąsdinimus ar psichologinį spaudimą, migrantas priverčiamas paklusti kitų (prekeivių) valiai, turint tikslą jį seksualiai ar kitaip išnaudoti ir iš to pelnytis. Migrantas tampa preke, kurią pardavus, galima užsidirbti. Todėl nenuostabu, kad nelegalios migracijos verslas neretai būna susijęs su kitais organizuotais nusikaltimais: dokumentų padirbinėjimu, pinigų plovimu, narkotikų, ginklų kontrabanda. Be to, toks modelis dažnai maskuoja įvairias seksualinio išnaudojimo formas, prostituciją, nepilnamečių užpuolimus, prekybą apleistais vaikais ir pan. (žr. 1 pav.).

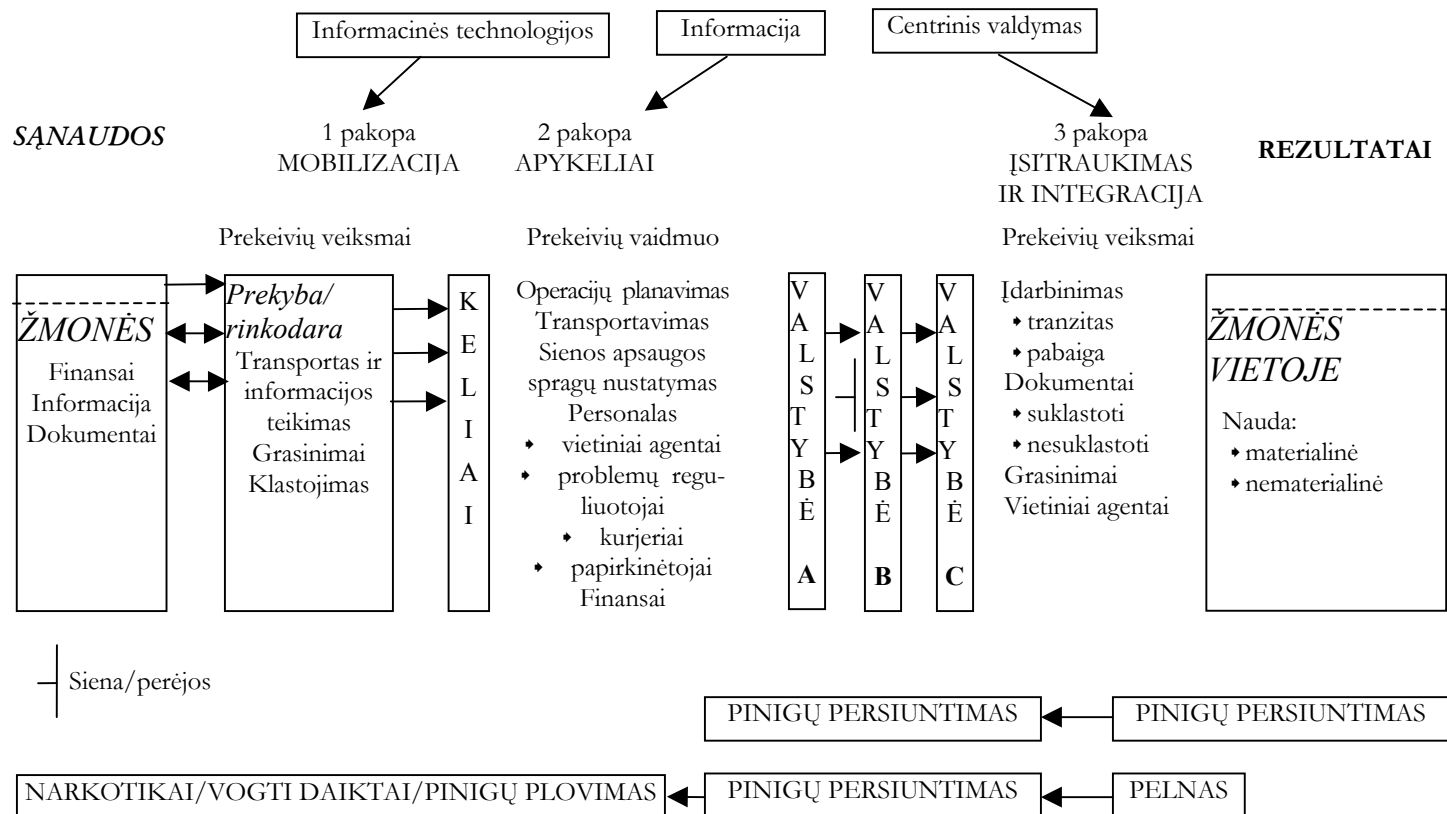
Prekybos migrantais apibrėžimas

Prekyba migrantais įvyksta, kai:

a) migrantas neteisėtai būdais įtraukiamas (užverbuojamas, pagrobiamas, parduodamas ir pan.) ir/arba pervežamas valstybės viduje ar per sieną;

b) tarpininkai (prekiautojai žmonėmis) gauna ekonominę ar kitokią pelną naudodami apgaulę, prievartą ir kitas išnaudojimo priemones tokiomis sąlygomis, kurios pažeidžia pagrindines migranto teises

Prekyba migrantais, kaip verslas

1.1.3. Prekybos moterimis samprata

Tais atvejais, kai nuo prekybos žmonėmis nukenčia moteris, tai dažniausiai įvardijama kaip „prekyba moterimis“. Šis terminas itin dažnai naudojamas ir tai sietina su problemos aktualumu – manoma, jog visame pasaulyje daugiausia moterų ir vaikų nukenčia būtent dėl to. Iš esmės **prekybos moterimis sąvoka apima tuos pačius neteisėtus veiksmus, priemones ir tikslus, kurie išvardyti minėtame JTO apibrėžime, tik šiuo atveju tiksliai nurodomas išnaudojamasis, t. y. moteris.**

Galima išskirti keletą pagrindinių šio nusikaltimo traktuočių, kitaip tariant, požiūrių į prekybą moterimis:

- 1) **Prekyba moterimis, kaip moralinė problema.** Tradiciškai prekyba moterimis dažniausiai siejama su prostitucija. Šiuo atveju požiūris į prekybą moterimis priklauso nuo požiūrio į prostitucijos reiškinį. Jei palaikoma nuomonė, jog egzistuoja savanoriška prostitucija, kuri niekam nedaro žalos, arba manoma, kad tai yra tiesiog kai kurių moterų gyvenimo būdas ir jų moralinės degradacijos pasekmė, tokiu atveju tik dalis prekybos moterimis atvejų pripažįstama kaip sukėlę žalą nukentėjusiesiems. Pastarasis požiūris daugelį prekybos moterimis aukų pasmerkia izoliacijai, stigmatizacijai ir marginalizacijai (Wijers, 2003).
- 2) **Prekyba moterimis, kaip kriminalinė problema.** Šiuo atveju į prekybą moterimis žiūrima kaip į vieną pagrindinių nusikalstamo pasaulio pajamų šaltinių. Pripažįstama, kad tai tiek organizuota, tiek pavienė, neretai tarptautinė kriminalinė veika, duodanti nusikalstamoms struktūroms didžiulį pelną. Į nukentėjusias žiūrima kaip į potencialias liudytojas prieš nusikaltėlius, galinčias padėti teisėsaugai kovoti su nusikalstamumu.
- 3) **Prekyba moterimis, kaip migracijos problema.** Prekyba moterimis dažnai vyksta kertant valstybių sienas. Moterys verbuojamos vienoje, o parduodamos ir išnaudojamos kitoje valstybėje. Nusikaltėliai tarpininkauja moterims tampant nelegaliomis migrantėmis ir vėliau išnaudoja jų nelegalų statusą bei pažeidžiamą situaciją svetimumoje šalyje, pasmerkdamas jas vergiškam darbui, prostitucijai, smurtinėms santuokoms ir kt. Akcentuojama, jog būtent migrantės, ypač nelegalios, padėtis sukuria sąlygas išnaudoti moterį.
- 4) **Prekyba moterimis, kaip darbo problema.** Šis požiūris remiasi darbuotojų teisėmis bei darbo sąlygų reglamentavimu. Atkreipiamas dėmesys, jog moterys, ypač išvykusios į užsienį, dažniausiai dirba tokiuose sektoriuose, kurie nėra reglamentuojami ir reguliuo-

Prekybos moterimis sąvoka apima tuos pačius neteisėtus veiksmus, priemones ir tikslus, kurie išvardyti minėtame JTO apibrėžime, tik šiuo atveju tiksliai nurodomas išnaudojamasis, t. y. moteris

Prekyba moterimis, kaip moralinė problema

Prekyba moterimis, kaip kriminalinė problema

Prekyba moterimis, kaip migracijos problema

Prekyba moterimis, kaip darbo problema

**Prekyba moterimis,
kaip žmogaus teisių
problema**

jami valstybės, t. y. pasilinksminimų, seksualinių paslaugų sfera, namų ūkio darbai, vaikų priežiūra. Šiuose nereguliuojamuose sektoriuose klesti išnaudojimas, vergiškos darbo sąlygos, prievarta. Reikalaujama bausti priverstinį darbą kaip tam tikros rūšies vergiją, nesvarbu ar tai būtų prostitucija, namų ūkio darbai, ar kitoks darbas vergiškais sąlygomis.

- 5) **Prekyba moterimis, kaip žmogaus teisių problema.** Remiantis tarptautiniais žmogaus teisių apsaugos nuostatais, prekyba moterimis vertinama kaip žmogaus teisių pažeidimas, už kurį atsakomybę turi prisiimti valstybės. Moters žmogaus teises šiuo atveju pažeidžia vergiškos sąlygos, į kurias ji patenka – apgaulė, išnaudojimas, smurtas, dirbtinės skolos, šantažas, judėjimo laisvės apribojimas ir t. t., nesvarbu, kurioje srityje tai vykta – sekso paslaugų, namų ūkio, žemės ūkio darbų, aptarnavimo ar kt. Taigi šiuo atveju nesvarbu, ar prostituciją, kaip ir bet kokią kitą veiklą, moteris pasirenka savanoriškai – prieš savo valią patekusi į vergiškas sąlygas, ji tampa nusikaltimo, žmogaus teisių pažeidimo auka.

Prie žmogaus teisių srities galima priskirti ir nuomonę, jog prostitucija apskritai yra žmogaus teisių pažeidimas, seksualinis išnaudojimas, tam tikra smurto prieš moterį apraiška. Šiuo požiūriu netoleruotina jokia žmogaus kūno pirkimo ar pardavimo forma.

Nenuostabu, kad tokiam kompleksiniam reiškiniui kaip prekyba moterimis taikoma tiek daug apibūdinimų. Kita vertus, daugelis jų kritikuojami kaip siauri, pernelyg supaprastinantys problemą, ignoruojantys jos pagrindines priežastis, o svarbiausia – pamirštantys žmogaus teises (Wijers, 2003). Manoma, jog nė vienas požiūris, nė viena kovos su prekyba moterimis strategija nebus efektyvi, jei pirmiausia nebus atsižvelgta į nukentėjusiųjų teises, nebus stengiamasi jų garantuoti ir šalinti pagrindinių šio nusikaltimo priežasčių, kurios daro tam tikras grupes itin pažeidžiamas prekybos žmonėmis atžvilgiu.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

1. Kaip galima susieti nelegalią migraciją su prekybos žmonėmis reiškiniu?
2. Kokie pagrindiniai prekybos žmonėmis apibrėžimo elementai?
3. Kokiuose teisės dokumentuose galima rasti prekybos žmonėmis apibrėžimą?
4. Kuri sąvoka yra platesnė: prekyba žmonėmis ar prekyba migrantais? Kodėl?
5. Kaip TMO apibūdina sąvoką „prekyba migrantais“?
6. Kokius galite išskirti prekybos moterimis probleminius aspektus?

Rekomenduojama literatūra:

1. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.
2. Sipavičienė, A., Tureikytė, D. (2002). Nelegali migracija Lietuvoje: retrospektyva ir šių dienų problemos, Vilnius.
3. IOM (1997). The Baltic Route: The Trafficking of Migrants through Lithuania. Migration Information Programme, Budapest.
4. John Salt, Jeremy Stein (1977). Migration as a Business: The Case of Trafficking. International Migration, Vol. 35(4)
5. Salt, J. (2000). Perspectives on Trafficking of Migrants. Offprint of International Migration Vol. 38 (3) Special Issue 1/2000.
6. Skeldon, R. (2000). Trafficking: A Perspective from Asia.
7. Wijers M. Only rights can stop wrongs: A critical assesment of antitrafficking strategies, Paper presented at EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Himan Beings – A Global Challenge for 21st Century, 18-20 September 2002, European Parliament, Brussels, Belgium.
8. Социальная работа по предупреждению торговли людьми и оказанию помощи потерпевшим (2001), Киев.

2.

PREKYBOS MOTERIMIS TENDENCIJOS LIETUVOJE

2.1. PREKYBOS MOTERIMIS IR PROSTITUCIJOS PRIEŽASTYS

Pagrindinė prekybos moterimis priežastis yra dideli pinigai

Pagrindinė prekybos moterimis priežastis yra dideli pinigai. Kaip jau buvo minėta, prekeivių žmonėmis gaunami pelnai prilyginami pelnams iš narkotikų ar ginklų kontrabandos. Visi ekspertai teigia, kad troškimas turėti pinigų verčia žmones pamiršti ir ignoruoti moralinius bendravimo standartus, niekas negalvoja apie padarytą žalą kitiems. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos ekspertų nuomone, dabar kainos yra kritusios – praeito dešimtmečio vidury prekeiviai merginas parduodavo vidutiniškai už 5–7 tūkstančius JAV dolerių, o dabar – už 1,5 tūkst. eurų ir mažiau. Beje, kaina priklauso ir nuo merginos – ar ji moka „elgtis“, ar moka paimti pinigus, ar reikia ją aprenkti ir pan. Palyginti su kai kuriomis kitomis Vidurio Europos šalimis, lietuviškos moterys yra pigesnės, jos blogiau žino savo teises, todėl negali apsiginti. Ekspertų nuomone, senos patriarchalinės tradicijos taip pat turi įtakos prekybos moterimis verslui. Daugumos vyrų išsisknijęs požiūris, kad moterys yra žemesnio lygio būtybės nei vyrai, todėl jie mano turį teisę jomis manipuliuoti, jas valdyti. Prekyba moterimis egzistuoja dar ir todėl, kad beveik niekas už tai realiai nenubaudžiamas. Lietuvos gyventojų nuomone, norint kovoti su prekyba moterimis, būtinos griežtesnės baudmės prekeiviams, jie turėtų būti realiai baudžiami. Antra vertus, ir pačios prekybos žmonėmis aukos turėtų būti aktyvesnės. Kol kas dar mažai yra moterų, kurios, sugebėjusios pabėgti nuo savo šeiminių, išdrįsta kreiptis į policiją, teismus, jos gėdijasi to, kas joms nutiko, ir dažnai yra įbaugintos.

Tačiau egzistuoja ir antra medalio pusė: prekybą moterimis skatina ir besiplėtojanti išsivysčiusių šalių sekso ir pasilinksminių industrija, kurios vietinė „darbo rinka“ negali ar nenori užpildyti.

Tačiau egzistuoja ir antra medalio pusė: prekybą moterimis skatina ir besiplėtojanti išsivysčiusių šalių sekso ir pasilinksminių industrija, kurios vietinė „darbo rinka“ negali ar nenori užpildyti. T. y. procesą veikia ir išstumiantys (iš Lietuvos) veiksniai, ir pritraukiantys – pigios seksualines paslaugas teikiančios „darbo jėgos“ paklausa (Okolski, 2001).

Ekspertų nuomonė apie vertimosi prostitucija priežastis

Viena pagrindinių priežasčių, kodėl moterys imasi prostitucijos, yra bloga ekonominė padėtis. Gatvės prostitucija labiausiai susijusi su tuo, kad moterys neturi darbo. Jos verčiasi prostitucija, nes turi maitintis, išlaikyti šeimą, vaikus. Socialinių ligų konsultavimo centro „Demetra“ duomenimis, iš 142 apklaustų prostitučių 93,4 proc. prostitucija yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Prostitutės, kurios dirba agentūrose, verčiasi prostitucija ne dėl skurdo. Moterų krizių centro duomenimis, jei mergina pradėjo verstis prostitucija dėl skurdo, ji pamažu pripranta prie to „darbo“, susidaro nuolatinių klientų ratas, todėl gana sunku nutraukti visus ryšius su pramogų verslu, su prostitucija. Antra vertus, jei silpna moralė, įsitraukti į šį verslą, kai tau primygtinai siūlo, yra labai lengva, ypač jei esi svetimose šalyje, kur niekas tavęs nepažįsta. Ekspertų teigimu, savanoriškai įsitraukti į prostitucijos verslą galima laipsniškai, pvz., merginos išvyksta į kitą šalį kaip šokėjos (ar masažuotojos), tada darbdaviai pasiūlo šokti (masažuoti) už dvigubą mokesį, bet be drabužių, vėliau pasiūloma teikti sekso paslaugas. Toliau viskas priklauso nuo sėkmės: jei šeimnininkas yra „geras“, tai mergina gali net užsidirbti pragyvenimui, priešingu atveju ji gali būti parduota, perparduota ir būdo išsivaduoti iš tokio gyvenimo jau nėra. Tačiau daugėja atvejų, kai merginos tiesiog apgaunamos: siūlomas „padorus“ darbas, o atvykus, panaudojant grasinimus ar prievartą, merginos priverčiamos teikti sekso paslaugas.

Dar viena priežastis, **kodėl imamasi prostitucijos, yra daugia-problemės šeimos.** Tėvai vartoja alkoholį, gyvena asocialiai, todėl mergaitė auga amoralioje aplinkoje. Tai yra ypač svarbūs veiksniai, kodėl mergina įsitraukia į prostitucijos verslą. Patirtos vaikystėje seksualinio smurto traumos taip pat laikomos viena svarbiausių priežasčių, kodėl imamasi prostitucijos. Pasak ekspertų, jei mergina 9–13 metų buvo išprievartauta tėvo, patėvio ar motinos sugyventinio, tai palieka didelį pėdsaką jos psichikos būklei visam gyvenimui. Jei tai vyksta nuolat, ji nėra gydoma, iki prostitucijos lieka tik vienas žingsnis.

Visuomenės informavimo priemonių įtaka yra kontroversiška. Viena vertus, parduotų merginų istorijos, gyvenimo patirtis ir situacijos, parodomos spaudos, verčia kiekvieną dar kartą apgalvoti savo sprendimą dirbti užsienyje, netikėti besąlygiškai lengvais pinigais svetur. Tačiau prostitučių įvaizdis spaudoje, ypač televizijoje, neretai sukuriamas labai patrauklus, puikus – ji yra graži, laisva, puikiai apsirengusi. Filmuose taip pat matome prostitutas gražias, ilgakojes, kurios sutinka milijonierius. Vėliau milijonieriai jas įsimyli ir viskas atrodo pasakiš-

Ekspertų nuomonė apie vertimosi prostitucija priežastis: bloga ekonominė padėtis; problemos šeimoje

Viena priežasčių, kodėl imamasi prostitucijos, yra daugia-problemės šeimos

kai gražiai. Neretai taip galvoja ir jaunos merginos iš Lietuvos, ypač iš daugiaproblemių šeimų. Jos pradeda ieškoti milijonieriaus ar „svajonių princo“.

Vertimosi prostitucija priežastys – požiūris „iš vidaus“ (prostitučiu požiūris)

Vertimosi prostitucija priežastys – požiūris „iš vidaus“: materialiniai nepritekliai, nedarbas, pinigų trūkumas, tarp jų ir narkotikams

Interviu su prostitutėmis parodė, kad pagrindinė priežastis, kodėl jos verčiasi prostitucija, yra **materialiniai nepritekliai, nedarbas, pinigų trūkumas, tarp jų ir narkotikams**: „Narkotikus vartojančios merginos ilgainiui tampa prostitutėmis. Pinigai. Man jų reikia daug. Motina kartais galvoja, kad man užtenka jos duotų 10 litų. Ji sako, kad 10 litų, duotų dienai, sudaro 300 litų mėnesiui, ir to turėtų užtekti, tačiau man reikia 100 litų ar daugiau dienai“. Yra glaudus ryšys tarp prostitucijos ir narkotikų vartojimo. Kartais merginos, tapusios prostitutėmis, pradeda vartoti ir narkotikus, arba atvirkščiai. Prostitutės imigrantės, kurios atvyksta į Vilnių, dažniausiai teigia, kad ėmėsi prostitucijos dėl skurdžių gyvenimo sąlygų. Imigrantės moterys teigia, kad gyvenimas Lietuvoje yra geresnis nei šalyse, ir kurių jos atvyko. Merginos, atvykusios iš Kaliningrado srities, išskyrė specifines priežastis. Nepaisant ekonominių priežasčių, jos nurodė ir ŽIV užsikrėtimo baimę. Jos teigė, kad dirbti Kaliningrado srityje tolygu savižudybei. Antra vertus, „pirkėjai“ Lietuvoje yra geresni nei Rusijoje, ne tokie agresyvūs. Yra merginų, kurios tikisi sėkmės, ko nors neįprasta, nepaprasta. Dauguma vykstančiųjų į užsienį dirbti prostitutėmis tikisi greitų didelių pinigų.

2.2. PREKYBOS MOTERIMIS IR PROSTITUCIJOS FORMOS BEI MASTAI

Lietuvoje prekybos moterimis mastai yra didžiausi tarp Baltijos valstybių

Ekspertų vertinimu, **Lietuvoje prekybos moterimis mastai yra didžiausi tarp Baltijos valstybių**. Nors tikrasis dirbti prostitutėmis išgabenamų moterų skaičius nežinomas (manoma, kad iš Baltijos šalių kasmet išvežama apie 2000–3000 moterų, apie pusę jų iš Lietuvos), ekspertai sutaria, jog nuo 1990 metų (kai buvo užfiksuoti pirmieji tokie atvejai) parduodamų į užsienio viešnamius merginų skaičius didėja, plečiasi ir geografiškai.

Viena labiausiai paplitusių prekybos moterimis rūšių yra prostitucija. Informacijos apie jos veikimo būdus ir jos dalyvius yra mažai,

pati informacija fragmentiška, išskaidyta ir **dažnai atspindi organizacijų požiūrį – dažniau neigiamą teisėsaugos institucijų ir kupiną užuojautos NVO.**

Prekyba moterimis glaudžiai susijusi su prostitucijos verslu: vietinės pasilinksminimų/sekso pramonės plėtra ir moterų pardavimas užsienio šalims – tai dvi to paties reiškinių pusės. Teoriškai galima būtų išskirti tris pagrindines prekybos moterimis kryptis: gatvės prostitucija; moterys, dirbančios prostitutėmis agentūrose; moterų „eksportas“ į kitas šalis.

Gatvės prostitucija. Gatvės prostitucija yra laikoma žemiausios kategorijos, tačiau daugiau ar mažiau „atvira“ ir „laisva“. Sunku suskaičiuoti, kiek prostitučių dirba visoje Lietuvoje. Tikslių skaičių nėra, galima įvertinti tik netiesiogiai, remiantis antriniais šaltiniais, pavyzdžiui, prostitučių sulaikymo faktais ar administracinių bylų už vertimąsi prostitucija iškėlimu (žr. 2 pav.). Tačiau taip užfiksuojama tik dalis atvejų ir jie labiau tinka vertinti tendencijas, o ne apimtis/mastą. Vidaus reikalų ministerijos specialistų apskaičiavimais, vien Vilniaus stoties rajone kasdien vidutiniškai 300–550 vyrų ieško sekso partnerės ir ją randa. Sezoniniai svyravimai gana dideli: vasaros metu prostitucija suaktyvėja, ypač kurortinėse vietovėse bei turistų lankomuose miestuose. Kai kurie ekspertai teigia, kad gatvės prostitucija sudaro 50 proc. sekso paslaugų verslo, tačiau yra ir nuomonių, kad ši prostitucijos rūšis tėra tik nedidelė visos sekso industrijos dalis.

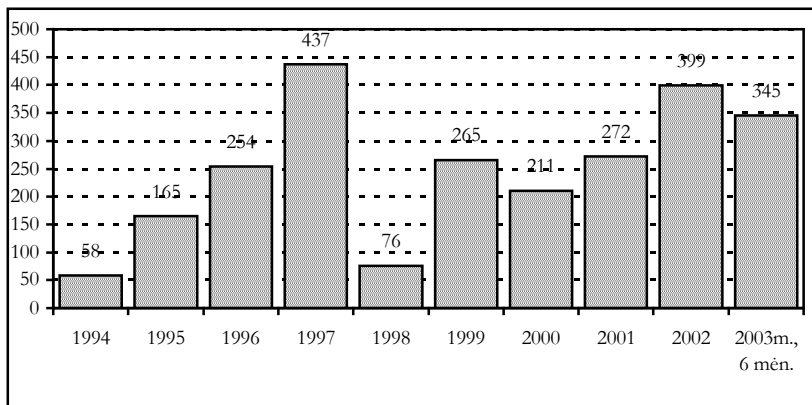
Informacija dažnai atspindi organizacijų požiūrį – dažniau neigiamą teisėsaugos institucijų ir kupiną užuojautos NVO

Prekyba moterimis glaudžiai susijusi su prostitucijos verslu

Gatvės prostitucija

2 pav.

Vidaus reikalų ministerijos duomenys apie administracinių bylų iškėlimą už vertimąsi prostitucija

Nors gatvės prostitucija yra laikoma „laisva“, tačiau prostitutės negali laisvai pakeisti savo „darbo“ vietos, nes tai susiję su kriminaliniu

Moterys, dirbančios prostitutėmis agentūrose

pasauliu. Taip pat yra didelė konkurencija tarp pačių prostitučių – naujokėms paprastai kliudoma patekti į šią „rinką“. Pačių prostitučių teigimu, paklausa ir pasiūla yra daugiau ar mažiau subalansuota ir visos vietos užimtos, o nuolatinės prostitutės turi pakankamai darbo.

Moterys, dirbančios prostitutėmis agentūrose. Didžioji prostitucijos verslo dalis yra gerai organizuota ir kontroliuojama agentūrų. AIDS centro duomenimis, vien tik Vilniuje į prostituciją gali būti įtraukta nuo 1000 iki 3000 moterų. Užsienio ekspertų nuomone, visoje Lietuvoje galėtų būti 3000–10 000 prostitučių, dirbančių tik šį darbą (Lehti, 2003).

Policijos ekspertai, išanalizavę agentūrų siūlomus skelbimus, teigia, kad vidutiniškai kiekvieną dieną būna 30–40 skelbimų, kiekvienoje agentūroje dirba 6–8 prostitutės, tačiau agentūros yra susijusios tarpusavyje, taigi prostitutės gali būti „paskolintos“ ir parduotos bet kuriuo metu.

Prostitucija Lietuvoje uždrausta, todėl skelbimai laikraščiuose pateikiami gana subtiliai: „gėlės į namus“, „masažas“, „švelnus masažas“ ir t. t. Pastaruoju metu vis dažniau pasirodo ir atvirų skelbimų – „visos jūsų seksualinės svajonės“, „meilės oazė“, „karštos kelnaitės“, „švelnios ir aistringos merginos visą parą laukia tavo kompanijos: intymu ir atvira“ ir pan. Užtenka tik paskambinti pateiktais telefonais ir galima gauti visą dominančią informaciją apie kainas, kiek ir kokios prostitutės dirba firmoje, kokių galima tikėtis paslaugų ir t. t. Tačiau yra ir uždarų firmų, kur informacija suteikiama tik nuolatiniams klientams arba klientams, turintiems „rekomendacijas“. Yra individualiai dirbančių prostitučių, taip pat ir „aukštesnės kategorijos“ prostitučių, kurios dirba viešbučiuose ir baruose ar turi nuolatinį klientų. Prostitučių skaičius kinta ir priklausomai nuo sezono – padidėja vasarą didžiuosiuose miestuose ir kurortuose.

Prekyba moterimis per sieną/lietuvių moterų „eksportas“. **Prekyba moterimis Lietuvoje yra gana naujas reiškinys ir visuomenei, ir teisinėms bei socialinėms institucijoms.** Nėra oficialios statistikos, kiek moterų parduota dirbti prostitutėmis užsienyje. Tad tenka remtis tyrimų medžiaga, netiesioginiais šaltiniais. TMO užsakymu 2002 metais atlikti viešosios nuomonės tyrimai parodė, kad net 53,4 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad „daug“ ar „labai daug“ merginų apgaulės būdu išvežamos į užsienį dirbti prostitutėmis, ir net 6,7 proc. gyventojų su šiuo reiškiniu buvo susidūrę savo artimoje socialinėje aplinkoje, t. y. buvo išvežta ar bandyta išvežti jų artimą draugę, giminaitę, kolegę (Sipavičienė, Gaidys, 2002).

Prekyba moterimis per sieną/lietuvių moterų „eksportas“. Prekyba moterimis Lietuvoje yra gana naujas reiškinys ir visuomenei, ir teisinėms bei socialinėms institucijoms

Interpolo Lietuvos skyriaus duomenimis, nėra abejonių, kad prekyba moterimis, susijusi su organizuotu nusikalstamumu, auga. Taip pat tam tikri duomenys gali būti gaunami analizuojant ir kitokius netiesioginius duomenis, pvz., dingusių žmonių statistiką, nagrinėjant jaunų moterų/merginų deportacijos iš kitų šalių duomenis, analizuojant kai kurių tikslo šalių informaciją apie prekybos moterimis bylų eigą ir pan.

Tam tikri duomenys – tiesa, apie tendencijas, o ne apie absoliučius skaičius – gaunami analizuojant Lietuvos piliečių deportavimo iš užsienio šalių skaičius.

Ekspertų nuomone, tik kai kurios šalys yra identifikuojamos kaip prekybos moterimis iš Lietuvos tikslo šalys. Anksčiau, t. y. 1990 metų viduryje, tai buvo Izraelis, Graikija, Jungtiniai Arabų Emyratai ir Turkija, o dabar pagrindiniai srautai driekiasi į Vokietiją, Olandiją, Didžiąją Britaniją, Prancūziją, Švediją ir Ispaniją. Pasirodo ir naujos egzotiškos šalys, pvz., Japonija. Kai kurios šalys, pavyzdžiui, Vokietija, vertinamos ne tik kaip pagrindinio tikslo šalys, bet ir kaip tranzito šalys, kur prekybos žmonėmis aukos perparduodamos į kitas valstybes – italams, ispanams, turkams ir t. t.

Netiesiogiai Vokietijos, kaip tikslo šalies, vaidmenį prekybos moterimis iš Lietuvos procese patvirtinta ir TMO 2002–2003 metais vykdyto projekto „Pagalba prekybos moterimis aukoms“ duomenys. Net trečdalis aukų, besikreipiančių į TMO Vilniaus biurą, buvo parduotos į Vokietijos viešnamius; po 12 proc. – į Graikiją ir Prancūziją. Vis dažniau ir kitos valstybės minimos tarp prekybos moterimis iš Lietuvos tikslo šalių.

2.3. PREKYBOS MOTERIMIS VERBAVIMO BŪDAI

Ir ekspertai, dirbantys prekybos moterimis prevencijos ar kovos su šia negerove srityje, ir pačios nukentėjusios aukos tvirtina, kad šiuo metu pagrindinis būdas įtraukti Lietuvos moteris ir merginas į sekso industriją užsienyje – tai **apgaulė** ir **pažadai**.

Tai daroma:

- ⇒ Per skelbimus laikraščiuose (darbas, mokslas užsienyje);
- ⇒ Per internetą (skelbimai, pokalbių svetainės);
- ⇒ Per neformalius tinklus – pažįstamus ar net gimines;
- ⇒ Per specialius agentus (profesionalūs verbuotojai);
- ⇒ Per nelegalias turizmo, įdarbinimo ar mokslo užsienyje agentūras;
- ⇒ Per pažinčių tarnybas, fiktyvias santuokas;
- ⇒ SMS žinutėmis.

*Prekybos moterimis
verbavimo būdai – ap-
gaulė ir pažadai*

Dažniausiai merginoms yra siūlomas „padorus“ darbas – auklės, viešbučių tvarkytojos, padavėjos kavinėse, baruose, darbas namų, žemės ūkyje ir pan., t. y. tos sritys, kur iš tiesų reikalingas ir naudojamas migrantų (tarp jų ir nelegalių) darbas ir kur, kaip daugeliui yra žinoma iš žiniasklaidos ar kitų šaltinių, iš tiesų dirba daug lietuvių. Viena ypač jaunimą viliojančių sričių – darbas modelių agentūrose. Atlyginimas taip pat būna viliojantis. Tačiau atvykus į užsienį situacija keičiasi. Vienintelis darbas, kuris siūlomas ar prievarta brukamas, – prostitucija/konsumacija.

Merginų verbavimo būdai: grupinis, individualus.

Galima būtų išskirti du pagrindinius merginų verbavimo būdus:

- ⇒ Grupinis;
- ⇒ Individualus.

Grupinis verbavimas

Grupinis verbavimas

Grupinis verbavimas – tai daugiau ar mažiau tiesioginis/atviras, kai merginos žino ar bent nutuokia tikrąjį kelionės tikslą. Grupinis verbavimas yra rizikingesnis, todėl dabar dažniausiai naudojamas tik į tas šalis, kur reikalingos vizos, t. y. Pietų šalys, Arabų Emyratai, Izraelis ir pan. Grupės gali būti formuojamos kaip: a) šokėjų grupė; b) turistų grupė; c) studentų/ mokslo grupė ir kt.

Šokėjos

Šokėjos. Jeigu renkama šokėjų grupė ir nereikalaujama jokio specialaus diplomo ar patvirtinimo, kad šoko ansamblyje ir kt., tai jau turėtų sukelti įtarimų. Būna atvejų, kai žada išmokyti šokti atvykus arba aiškina, kad kiekviena jauna mergina ir taip moka neblogai šokti. Tokiu būdu jaunos merginos labai nesunkiai gali būti apgautos, o paskui parduotos. Atvykus, tokiose grupėse apie šokimą greičiausiai nebus nė kalbos.

Modelių agentūros

Modelių agentūros. Merginoms siūloma dirbti modeliais, pvz., Arabų Emyratuose, Izraelyje, Turkijoje ir kt. Gali būti siūloma per skelbimus laikraštyje, internetą. Bet gali būti samdomi ir profesionalūs verbuotojai – parengiami specialūs „kontraktai“ ir jaunoms merginoms siūloma juos pasirašyti, dar pakalbinti ir gražesnes drauges. Platinama jaunimo būrimosi vietose, tarp jų ir mokyklose. Neretai juos platina pasamdytos panašaus amžiaus merginos, kurios, atseit, „jau ten buvo“, užsidirbo daug pinigų ir viskas buvo labai gerai. Šios „verbuotojos“ gali ir nežinoti, kokį juodą darbą atlieka, joms tiesiog užmoka už agitaciją/verbavimą. Šis kanalas patogus verbuotojams, nes atrenkant atrodo natūralu, kad žiūrima merginų išvaizdos.

Vienas verbuotojų argumentų – „užsidirbsi savo pinigų ir nebereiks priklausyti nuo tėvų, jie tau negalės diktuoti, kaip elgtis“, ir pan. Šis argumentas nepaprastai pavojingas, nes šiuo metu nepilnamečiams Lietuvoje beveik nėra būdų legaliai užsidirbti bent kiek pinigų. Tad užsienio kelionę daugelis mato kaip vienintelį išsigelbėjimą, kaip nepriklausomybės garantą. Taip pat siūloma „pakeliauti, pamatyti pasaulio“, ko jaunas žmogus dažniausiai negali sau leisti.

Turistų grupės. Tai tik priedanga, iš tiesų merginos dažnai žino, kad vyksta dirbti, bet nebūtinai įsivaizduoja, kokį darbą. Kad nesukeltų pasieniečių įtarimų, prekyviai dažnai prašo kuo negražiau susišukuoti, apsirengti. Vizoms taip pat prašomos kiek galima negražesnės nuotraukos. Tada apiforminama kaip pedagogų, intelektualų grupės, besidominčios, pvz., istorija, folkloru ir pan., kartais net kaip maldininkų grupės. Atvykus, grupės išskaidomos ir merginos parduodamos į barus, viešnamius.

Tačiau grupinis verbavimas yra gana rizikingas ir dabar nėra labai populiarus. Vis dažniau taikomas individualus verbavimo būdas.

Individualus verbavimas

Jis gali būti:

1. **Atsitiktinis**, kai ieškoma bet kurios merginos, kurią būtų galima apgauti gražiais pažadais apie „gerą darbą užsienyje“ (pvz., per skelbimus laikraščiuose ir pan.);
2. **Tikslinis**/personalizuotas, kai nusižiūrima konkreti mergina (dažnai iš asocialios šeimos ar turinti ekonominių problemų) ir verbuojama būtent ji.

Esant tokiam verbavimo būdai, tikrai sunku atskirti, kuris darbo užsienyje pasiūlymas (dažniausiai visi pasiūlymai yra nelegalaus darbo) yra „tikro“ darbo pasiūlymas, o kuris yra kelias į prostituciją. Darbo pasiūlymas dažniausiai gaunamas iš gerai pažįstamo žmogaus, todėl labai svarbu apžvelgti, kas gi tie verbuotojai ir kokie jų veikimo būdai.

Tikslinis verbavimas

Verbuotojai – kas jie tokie? Pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį, kad, skirtingai negu paprastai manoma, prekiautojai žmonėmis nebūtinai atrodo kaip nusikaltėliai ir iš išvaizdos juos retai kada atskirsi. Dažniausiai jie atrodo kaip padorūs ir patikimi žmonės, neretai turi šeimas, vaikų. Sąlyginai juos galima būtų suskirstyti į tokias grupes: ¹

Turistų grupės

Individualus verbavimas

Atsitiktinis

Tikslinis

Verbuotojai – kas jie tokie?

¹ Pavyzdžiai iš TMO Vilniaus biuro praktikos

**„Seni geri draugai“
ar net giminės**

A. „Seni geri draugai“ ar net giminės:

⇒ *Mergina X buvo parduota į sekso vergiją Graikijoje. Verbuotojas, jos geras pažįstamas, vaikystės draugas ir kaimynas iš tos pačios gatvės mažame provincijos miestelyje, išvakarėse net užsuko pas merginos motiną patikinti, kad viskas bus gerai, kad darbas tikrai „padorus“ ir labai pelningas. Tad abejonių lyg ir nebuvo, kol nuvykus paaiškėjo, kad ją tiesiog apgavo ir pardavė.*

⇒ *Neretai pasitaiko, kad verbuotoja yra mamos draugė, kurios duktė „sėkmingai“ ištekėjo už užsieniečio ir dabar nori „padėti“ skurstančioms draugėms. Pati mama ar jos draugė gali net nežinoti, kokiam darbui renka merginas.*

⇒ *Buvo atvejis, kai merginą į sekso vergiją Belgijoje įviliojo jos sesuo, jau dirbanti prostitute. Suteneriai jėga privertė ją paskambinti savo seseriai ir pasiūlyti darbą viešbučių tvarkytoja, o atvykusi ji tiesiog buvo įkalinta ir verčiama dirbti prostitute.*

**Nauji draugai, „kieti
vaikiniai“ ar mergi-
nos**

B. Nauji draugai, „kieti vaikinai“ ar merginos. Dažniausiai tai žmonės, kurie, prekybos žmonėmis aukų supratimu, yra lyg ir laimės kūdikiai, „tikro gyvenimo įsikūnijimas“ – turtingi, važinėja gerais automobiliais, apsikarstę auksais, lankosi restoranuose ir disko baruose ir t. t. O potencialios prekybos moterimis aukos (dažniausiai skurstančios, neturinčios darbo ir nematančios čia perspektyvų) norėtų būti jų draugėmis ir gyventi panašų gyvenimą – tą jie joms ir pasiūlo. Neretai tokios „draugės“ yra už užsieniečių ištekėjusios lietuvės, kurios ir veikia kaip verbuotojos, bando įvilioti neturtingesnes savo jaunystės drauges į prostitucijos tinklą ir iš to dar užsidirbti.

Tariamai vaikinai

C. Tariamai vaikinai. Dabar pasitaiko vis daugiau atvejų, kai vaikinai susipažįsta su mergina, kelis kartus ją pasikviečia į kavinę, barą, pavaišina, nuperka kokį menkniekį. O po to kaip geriausiai draugei pasiūlo darbo užsienyje: „tik tau, nes reikalingas patikimas žmogus“. Kai kurios net įtardamos, kad kažkas čia ne taip, nebežino, kaip atsisakyti, nes jau jaučiasi skolingos, nenori prarasti vaikino.

Profesionalūs verbuotojai

D. Profesionalūs verbuotojai. Tai žmonės, dažniausiai jaunimas, kuriuos už nedidelį atlygį pasamdo prekeiviai, kad jie pasiūlytų „darbo kontraktus“ savo draugams, pažįstamiems arba paagituotų jaunimo rinkimosi vietose. Dažniausiai jie apsimeta, kad patys tokį darbą jau dirbo ir viskas buvo labai gerai – darbas lengvas, pinigai dideli. Neretai šie verbuotojai net ir nežino, kad jų suagituoti žmonės papuls į tikrą baltąją vergiją.

E. Šantažuotojai. Prekeiviai/verbuotojai ieško seksualiai aktyvių merginų, ypač kaimo vietovėse, provincijoje, taip pat merginų iš asocialių šeimų. Tokias merginas pasikviečia į svečius ar kavinę, nugirdo/apsvaigina ir seksualiai su jomis santykiauja, dažnai iškreiptu būdu. O po to šantažuoja: „nevažiuosi – visiems papasakosiu apie tavo elgesį – tėvams, mokytojams, draugams“. Viešumos baimė ne vieną merginą pastūmėjo į prekeivių žmonėmis rankas. Taip pat ieškoma merginų su protiniais sutrikimais, žemo intelekto.

Šantažuotojai

F. Užsieniečiai „jaunikiai“, fiktyvios santuokos. Merginoms siūloma susitikti su potencialiu jaunikiu – „pasiturintis, doras, rimtai galvoja apie santuoką, šeimą“, o atvykus jų laukia ne „jaunikis“, o prekeivis, ne laimingas šeimyninis gyvenimas, o prostitucija.

Užsieniečiai „jaunikiai“

G. Kita. Čia mes negalime duoti viso išsamaus aprašo, kas yra verbuotojai, kaip jie atrodo ir pan., nes jų darbo metodai visą laiką kinta, prisitaiko prie aplinkybių. Kuo daugiau žmonės žino apie problemą, tuo subtilesnius metodus naudoja verbuotojai, tuo įvairesnes žmonių grupes įtraukia į šią veiklą.

Itraukimo į sekso vergiją užsienyje būdai

Kaip rodo prekybos moterimis atvejų analizė, įtraukimo į sekso vergiją užsienyje būdai gali būti patys įvairiausi, bet dažniausiai vienkokie metodai naudojami kol dar Lietuvoje, visai kitaip elgiamas jau nuvykus. Lietuvoje populiariausi būdai privilioti merginas – pažadai, apgaulė, įklampinimas į skolas – realias ar menamas (neretai naudojamas ir psichologinis spaudimas, manipuliacijos), o jau nuvykus „švelnus“ elgesys pasikeičia į tiesioginius gąsdinimus ar net fizinį smurtą.

Itraukimo į sekso vergiją užsienyje būdai

Verbavimas kol dar Lietuvoje:

- ⇒ „Gero, padoraus“ darbo pažadai – dažniausiai siūlant padavėjos, viešbučių tvarkytojos darbą, vaikų ar senelių priežiūrą, pan.;
- ⇒ Siūlant didelius atlyginimus (pvz., 1000–2000 dolerių per savaitę);
- ⇒ Siūlant „gražų ir lengvą“ gyvenimą, „pasidairyti po pasaulį“, pan.;
- ⇒ Įstumiant į skolas, ypač merginas iš neturtingų šeimų, iš asocialių šeimų (nuperkant kokių nors gražių mažmožių – pvz., kosmetikos, drabužių, pan., ir po to verčiant dirbti prostitute, nes nesugeba gražinti skolos);

- ⇒ Primetant menamas skolas: bandoma įteigti, kad renkant informaciją, ieškant darbo, tvarkant dokumentus jau investuota tam tikra suma (dažnai nerealiai didelė) ir todėl mergina privalo atidirbti;
- ⇒ Šantažas ir gąsdinimai;
- ⇒ Vienas galimų kanalų – įvaikinimas. Dabar kasmet įvaikinama apie 400 vaikų iš Lietuvos, bet po to priedanga vaikai gali būti tiesiog parduodami. Kol kas Lietuvoje tokių įvaikintų vaikų monitoringo sistema nėra pakankamai efektyvi;
- ⇒ Kita.

Reikėtų pabrėžti, kad metodai keičiasi, įvairėja, be to, paprastai įvairūs metodai derinami, pvz., siūlomas labai patrauklus ir gerai apmokamas darbas ir tuo pat metu gąsdinama, kad, atsisakius vykti, teks mokėti skolas ar kitaip atsakyti.

Prekybos migrantais modelio pakopos

Prekybos migrantais modelio pakopos

Prekybos migrantais versle galima būtų išskirti 3 pagrindines pakopas:

- ⇒ Migrantų mobilizacija;
- ⇒ Migrantų gabenimas/ transportavimas (*en route*);
- ⇒ Įtraukimas bei integravimas.

Mobilizacijos pakopa – tai potencialių migrantų verbavimas bei jų gabenimo proceso organizavimas. Lieka neaišku, ar dažniau patys migrantai susiranda asmenis, užsiimančius nelegalios migracijos organizavimu, ar atvirkščiai. Migrantai verbuojami įvairiausiais būdais. Neretai būna išleidžiami informaciniai lankstinukai, pateikiami skelbimai laikraščiuose, o tai sudaro legalaus verslo įspūdį. Moteris „puikio mis galimybėmis užsienyje“ dažnai sugundo jų draugai, pažįstami, giminaičiai. Už paslaugas kartais mokama iš karto, kitais atvejais migrantai vežami skolon. Pastarasis būdas ypač populiarus prekybos moterimis atveju, nes ateityje suteikia galimybę manipuluoti aukomis, realias išlaidas padidinant kelis kartus.

Į prekeivių migrantais rankas papuola įvairaus išsilavinimo žmonės, kai kurie baigę ir aukštąją mokyklą. Pvz., tipiškas 1996 m. Lietuvoje sulaikyto nelegalaus imigranto (ne iš NVS šalių) portretas yra toks: jaunas, išsimokslinęs, šnekantis mažiausiai viena užsienio kalba, iš vidurinėsios klasės kilęs vyriškis. Tuo tarpu iš Lietuvos išvežamos parduoti merginos neretai yra žemesnio nei vidutinis išsilavinimo, kilusios iš neturtingų, neretai asocialių šeimų (IOM, 2001; Assistance, 2003).

Migrantams aptarnauti reikalinga informacija, įvairūs dokumentai, transportas. Be galingo finansavimo tokia sistema negalėtų egzistuoti, todėl reikia pasirūpinti, kad iš migrantų gauti pinigai aptarnautų visą verslą. Kad jis sėkmingai funkcionuotų, būtina oficiali ir neoficiali informacija, pvz., apie prieglobsčio procedūras ir jų silpnašias vietas įvairiose šalyse; kur ir kodėl yra „kiauros“ sienos; kurie pasienio punktai yra silpniausiai saugomi ir kt. Kadangi daugeliui tokių migrantų reikalingi suklastoti dokumentai (pasai, įvažiavimo vizos, suklastoti vedybų sertifikatai, mokslo įstaigų pažymėjimai, kt.), prekeiviai žmonėmis išitraukia ir į antrinius verslus – klastotų dokumentų gamybą, pinigų plovimą ir pan., o neretai ir į kitas organizuoto nusikalstamumo rūšis – prekybą vogtomis prekėmis, narkotikais, ginklais. Viena tokio „verslų derinimo“ pasekmių yra ta, kad nelegalūs migrantai neretai yra ir narkotikų gabentojai.

Dažnai jau šiame etape suplanuojama, kiek ir kur migrantai turės „atidirbti“ (moterys dažniausiai prostitucijos versle, vyrai – žemės ūkyje), kaip priversti juos tylėti ir nesiskųsti net esant vergiškomis sąlygoms.

Maršrutai nelegaliems **migrantams gabenti** gali būti tiesioginiai arba aplinkiniai, o kelionė iš kilmės į vykimo šalį gali trukti nuo kelių mėnesių iki kelerių metų. Nelegalių migrantų vežėjai disponuoja įvairiomis transporto bei technikos priemonėmis: sunkvežimiais, mikroautobusais, nedideliais laivais, motorinėmis valtimis, įvairiais radijo aparatais (racija) ir pan. Gabentojų techninis aprūpinimas neretai yra žymiai geresnis nei oficialių institucijų: ir transportas, ir sekimo aparatūra, ir dokumentų padirbimo įranga, kt. Čia cirkuliuoja dideli pinigai, suteikiantys galimybę papirkinėti pareigūnus. Be to, gali būti panaudojamos ir legalios, organizatoriams nepriklausančios priemonės – lėktuvai, traukiniai, laivai. Tranzito šalyse migrantams paprastai būna suteikiamos patalpos arba adresai trumpam apsistoti, laukiant tolesnio kelionės etapo.

Tyrimai rodo, kad vis labiau nelegalios migracijos geografiją apsprendžia ne patys migrantai, o šio verslo organizatoriai. Manoma, kad, prireikus pagalbos ar esant nenumatytiems atvejams, nelegalių migrantų vežėjai turi nemažai kontaktinių asmenų per visą maršrutą. Be to, visą sistemą apsaugo ir tai, kad jos personalas dažniausiai nieko nežino apie ankstesnę ar vėlesnę kelionės pakopas.

Pasiekus kelionės tikslą – vykimo šalį, migrantams **įsikurdinti bei įsidarbinti** neretai „padeda“ patys organizatoriai ir taip užsitikrina, kad migrantai darys, ką liepiami. Naudoti dokumentai paprastai būna at-

Maršrutai nelegaliems migrantams gabenti gali būti tiesioginiai arba aplinkiniai

Pasiekus kelionės tikslą – vykimo šalį, migrantams įsikurdinti bei įsidarbinti neretai „padeda“ patys organizatoriai

imami ir vėl panaudojami ar perparduodami. Neretai kontaktas su nelegalios migracijos verslu tuo neužsibaigia, mat migrantai būna paverčiami „skolininkais“ už gabenimo paslaugas ir išnaudojami, įtraukiant juos į prostituciją, narkotikų kontrabandą ir pan. Šis išsiskolinimo, vergovės aspektas ypač ryškus prekybos moterimis atveju. Taigi net sėkmingai atvykęs į tikslo šalį ir nebūdamas tiesioginėje „vergiijoje“, migrantas dar ilgai gali likti prekeivių įtakos sferoje.

2.4. PREKYBOS MOTERIMIS IR PROSTITUCIJOS PASEKMĖS

Ekspertų nuomonė

Prekyba moterimis reiškia moters gyvenimo sužlugdymą

Labiausiai gąsdinanti prostitucijos pasekmė yra žmogaus sveikata

Ekspertų nuomonė

Nelegalūs migrantai yra socialiai neapsaugoti ir neturi jokių socialinių garantijų. Jie yra išnaudojami darbe: dirba daugiau nei kiti, nors jiems mokama daug mažiau, nelaimingo atsitikimo atveju nesulaukia net medicinos pagalbos. Jie negali niekam pasiskųsti: pasiskųsi – deportuos. Dar blogesnė yra prekybos žmonėmis aukų padėtis.

Prekyba moterimis reiškia moters gyvenimo sužlugdymą. Jos patiria dideles traumas, kurios lieka visam gyvenimui. Moterys, kurios parduodamos jėga ar apgaule, dažniausiai patiria ir fizinį smurtą: jos prievartaujamos, mušamos ir išjuokiamos. Psichologinis šokas padaro jas ypač pažeidžiamas ir todėl jos gali greitai įsitraukti į įvairių organizacijų, sektų veiklą. Amžinas kaltės ir savęs nuvertinimo jausmas neretai lydi visą gyvenimą, net jei ir pavyksta ištrūkti iš šios nelaisvės. Dėl nuolatinių grasinimų, smurto, „baudų“ moterys tampa labai priklausomos nuo prekeivių, jos tampa lyg daiktai, su kuriais sąvadautojai gali daryti, ką nori. Dirbančios užsienyje prostitutės daugeliu atveju net nemoka tos šalies kalbos ir jomis galima lengvai manipuliuoti.

Labiausiai gąsdinanti prostitucijos pasekmė yra žmogaus sveikata. Prostitutės dažnai yra užsikrėtusios įvairiomis venerinėmis ligomis. Jos šiomis ligomis užkrečia savo klientus, o šie atitinkamai perduoda ligas savo šeimos nariams. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, iki 60–80 proc. klientų yra vedę vyrai. Žmonės nesusimąsto, kad, naudodamiesi prostitučių paslaugomis, gali bet kada būti užkrėsti venerinėmis ligomis ir vėliau jomis užkrėsti savo šeimos narius. Ekspertų duomenimis, vien Vilniuje yra mažiausiai dvi infekuotos ŽIV prostitutės, „dirbančios“ stoties rajone. Nėra teisinio pagrindo tokioms moterims uždrausti „dirbti“ arba kitaip jas izoliuoti nuo tokios veiklos.

Tačiau ir prostitutės „savanorės“, ir prekybos žmonėmis aukos dažniausiai turi visą rinkinį įvairių infekcinių ligų, nekalbant jau apie

begalę psichologinių problemų. Be pagalbos iš šalies, be specialistų pagalbos šiems moterims grįžti į normalų gyvenimą yra nepaprastai sunku.

Psichologinė krizė

Paprastai psichologinė krizė prasideda nuo kokio nors traumuojančio įvykio, kuris sutrikdo žmogaus vidinę pusiausvyrą. Kas nors nutinka, pasikeičia arba prarandama. Krizinė situacija tai:

3. Bet kokia situacija, kuri kelia grėsmę asmens savęs suvokimui, vidiniam „aš“ – dažniausiai staigi, netikėta ir viršijanti galimybes su ja susitvarkyti;
4. Atsiranda būtinybė pakeisti (reorganizuoti) psichologinę struktūrą ir elgesį;
5. Keičiasi lūkesčiai – žmogus labai nori įveikti situaciją, bet negali, nes jo prisitaikymo mechanizmai neveikia.

Žmogus susiduria su problema, kurios negali iš karto išspręsti, naudodamas tuos būdus, kuriuos naudojo anksčiau. Esant kritinei situacijai, žmogus pasiruošęs arba bėgti, arba kovoti. Jeigu vidiniai savireguliacijos mechanizmai veikia, žmogus realistiškai įvertina savo padėtį, ieško problemos sprendimo būdų, pagalbos, kovoja arba tiesiog stengiasi pabėgti nuo situacijos. Trauminė reakcija prasideda tada, kai žmogui nepavyksta išsigelbėti (pavyzdžiui, prekybos žmonėmis ar seksualinio išnaudojimo atvejais nepavyksta pabėgti, palikti smurtinę aplinką) arba kai jo vidiniai gynybiniai mechanizmai išsenka ir dezorganizuojasi (pvz., auka daugiau negali kovoti, neranda būdų besikartojančiam smurtui įveikti). Savireguliacijos mechanizmai neveikia, auka nesugeba objektyviai vertinti įvykių, neieško pati ir negali gauti pagalbos, todėl trauminė reakcija stiprėja. Kyla dar didesnė įtampa, intensyvěja vidinis nerimas ir moteris patenka į psichologinę krizę.

Seksualinio išnaudojimo pasekmės yra labai rimtos tiek fizinei, tiek psichinei moterų sveikatai ir gerovei. Paprastai jos patiria tokias pat arba gerokai stipresnes psichologines traumas kaip moterys, patyrusios smurtą (pvz., šeimoje, užpuolimo metu) ar seksualinę prievartą. Prie visų tipinių seksualinio smurto aplinkybių šioms moterims prisideda ir dažnai pasikartojantys netikėtumo momentai, izoliacija, nuolatiniai grasinimai, prekiautojų sąmoningas piktavališkas elgesys. Jų gyvenime nebūna jokių „ramybės“ ar „normalios būklės“ periodų, nes auka nežino, kas vėl gali nutikti.

Seksualinio išnaudojimo patirtis pažeidžia aukos individualybę ir pagrindinius principus: ji neturi asmens dokumentų, negali spręsti,

Psichologinė krizė

Seksualinio išnaudojimo patirtis pažeidžia aukos individualybę ir pagrindinius principus

kada jai valgyti, kada pailsėti, jos kūnas yra žalojamas ir išnaudojamas. Kontrolės praradimas yra labiausiai žeminantis ir labiausiai griaunantis traumos aspektas.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

- 1. Kokias galite paminėti prekybos moterimis reiškinių priežastis?*
- 2. Kokios gali būti prekybos moterimis formos? Ar prekyba moterimis yra paplitęs reiškinys? Kodėl?*
- 3. Kuris prekybos moterimis verbavimo būdas yra, jūsų manymu, palankesnis/naudingesnis kaltininkams? Kodėl?*
- 4. Kuris prekybos moterimis verbavimo būdas yra lengviau atskleidžiamas/pastebimas/įrodomas? Kodėl?*
- 5. Kokios yra prekybos migrantais modelio pagrindinės pakopos?*
- 6. Kokias galite paminėti prekybos moterimis pasekmes?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.
2. Bazylevas, I. (2003). Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius.
3. Sipavičienė, A., Gaidys, V. (2002). Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas, Vilnius.
4. Lehti, M. (2003). Trafficking in women and children in Europe. HEUNI Paper No. 18, Helsinki.
5. Salt, J. Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. Perspectives on Trafficking of Migrants. Geneva: IOM, 2000.
6. Saar, J., Annist, A., Ahven, A. (2001). Trafficking in woman in Estonia: Social aspects. In: Trafficking in women in the Baltic states: sociological module, in Trafficking and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects, IOM Helsinki, Finland.
7. Shelley, L. Trafficking in Women: The Business Model Approach. The Brown Journal of World Affairs. 2003, vol.10, Issue 1.

3. TARPTAUTINĖS TEISĖS DOKUMENTAI, ĮTVIRTINANTYS PREKYBOS ŽMONĖMIS DRAUDIMĄ

Pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje buvo priimta daug tarptautinių susitarimų, konvencijų, sutarčių, nukreiptų prieš prekybą žmonėmis.

Tačiau prekybos žmonėmis problema buvo iškelta jau XIX amžiaus pabaigoje. 1899 metais Londone įvyko tarptautinė konferencija dėl kovos su prekyba moterimis seksualiniais tikslais. Jos dalyviai kreipėsi į visas valstybes, siūlydami sudaryti daugiašalius susitarimus dėl kovos su prekyba moterimis, įkurti atitinkamus nacionalinius komitetus.

1904 ir 1910 metais buvo sudaryti pirmieji tarptautiniai susitarimai dėl bendradarbiavimo kovojant su prekyba žmonėmis, kurie iš esmės buvo papildyti 1921 ir 1933 metų konvencijomis:

- 1) *1904 m. gegužės 18 d. Tarptautinė sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis*, papildyta JTO Generalinės Asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu;
- 2) *1910 m. gegužės 4 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su baltosiomis vergėmis*, papildyta 1 punkte minėtu protokolu;
- 3) *1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais* su pakeitimais, nustatytais JTO Generalinės Asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu;
- 4) *1933 m. spalio 11 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis* su pakeitimais, nustatytais 3 punkte minėtu protokolu.

Kalbant apie minėtus tarptautinius dokumentus, pažymėtina, kad visi jie teikė tam tikras rekomendacijas, skirtas apginti moteris nuo prekybos žmonėmis, bei siūlė konkrečias kovos su prekyba žmonėmis priemones (pavyzdžiui, siūlė uždrausti žmonių pardavimą už skolas, priverstines santuokas ir pan.).

Reikšmingus kovos su prekyba žmonėmis prasme tarptautinius teisės aktus priėmė **Tarptautinė darbo organizacija** (TDO), iš kurių ypač svarbūs:

- 1) *TDO Konvencija Nr. 29*, kuri pasmerkė vergovinius metodus ir uždraudė priverstinio darbo, t. y. „bet kokio darbo, kurį dirbti žmogus verčiamas grasinant jam baudomis ir kurio žmogus dirbti nesutinka“, panaudojimą bei nustatė, kad „valdžios institucijos negali naudoti ar kitiems leisti naudoti priverstinį darbą,

kuris gali būti naudingas privatiems asmenims, kompanijoms ar asociacijoms“.

- 2) *TDO Konvencija Nr. 105*, kuri įpareigoja visas valstybes dalyves „nenaudoti jokio priverstinio darbo ekonominio vystymosi tikslais“.

Pagrindiniai ir šiuo metu turintys ypatingą reikšmę tarptautiniai dokumentai, nukreipti prieš prekybą žmonėmis, buvo priimti laikotarpiu pradedant Antrojo pasaulinio karo pabaiga ir baigiant pastaraisiais metais:

- ⇒ *1949 metų JTO konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslais;*
- ⇒ *1950 metų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos papildomi protokolai;*
- ⇒ *1961 metų Europos socialinė chartija, 1996 metų Europos socialinė chartija ir Europos socialinės chartijos papildomi protokolai, reguliuojantys kolektyvinių ieškinių sistema;*
- ⇒ *1979 metų JTO konvencija dėl visų moterų diskriminacijos formų likvidavimo;*
- ⇒ *1993 metų JTO deklaracija dėl smurto prieš moteris likvidavimo;*
- ⇒ *Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma, priimta IV pasaulinėje moterų konferencijoje (Pekinas, 1995 m. rugsėjo 4–15 d.);*
- ⇒ *Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto Generalinės Asamblėjos 23-iosios specialiosios sesijos (Niujorkas, 2000 m. birželio 12–30 d.) rekomendacijos Lietuvos Respublikos Vyriausybei (valstybių narių ataskaitų svarstymas. Lietuva. Pirmoji ir antroji periodinės ataskaitos);*
- ⇒ *Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos **Europos Tarybos valstybėms:***
  - 1) *rekomendacija Nr. 9(91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos;*
  - 2) *rekomendacija Nr. R(96)8 dėl nusikalstamumo veiklos krypčių Europoje permainų metu,*
  - 3) *rekomendacija Nr. R(97)13 dėl liudininkų įbauginimo ir gynybos (kaltinamojo) teisių,*
  - 4) *rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais,*
  - 5) *rekomendacija Nr. R(2001)16 dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo,*
  - 6) *rekomendacija Nr. R(2002)5 dėl moterų apsaugos nuo smurto;*
- ⇒ *Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos nuostatos:*

- 1) rekomendacija Nr. 1065 (1987) dėl prekybos vaikais ir kitų vaikų išnaudojimo formų,
  - 2) rekomendacija Nr. 1211 (1993) dėl nelegalios slaptos migracijos: slaptų nelegalių migrantų gabentojai ir darbdaviai,
  - 3) rezoliucija Nr. 1099 (1996) dėl vaikų seksualinio išnaudojimo;
  - 4) rekomendacija Nr. 1325 (1997) dėl prekybos moterimis ir prievartinės prostitucijos Europos Tarybos valstybėse,
  - 5) rekomendacija Nr. 1450(2000) dėl smurto prieš moteris Europoje,
  - 6) rekomendacija Nr. 1545(2002) dėl kampanijos prieš prekybą moterimis,
  - 7) rekomendacija Nr. 1610(2003) dėl migracijos, susijusios su prekyba moterimis ir prostitucija,
  - 8) rekomendacija Nr. 1611(2003) dėl prekybos žmonių organais Europoje.
- ⇒ 2001 metų Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinę organizuotą nusikalstamumą ir protokolai dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja.
- ⇒ 2002 metų Briuselio deklaracija dėl prevencijos ir kovos su prekyba žmonėmis, priimta Europos konferencijoje, vykusioje 2002 metų rugsėjo 18–20 dienomis (plačiau apie deklaracijos nuostatas – kitame skyriuje).
- ⇒ 2003 metų ESBO veiksmų planas kovai su prekyba žmonėmis (PC.DEC/557), patvirtintas 2003 m. liepos 24 d. ESBO nuolatinio komiteto posėdyje.

Minėti tarptautiniai dokumentai dėl prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos reikšmingi ir Lietuvai, kurioje įgyvendinamos arba numatomos įgyvendinti visų minėtų teisės aktų nuostatos.

1949 metų JTO konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslais. Lietuvos Respublikos prisijungimas prie šios konvencijos numatytas Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programoje (Žin, 2002 Nr.6-231). Šios programos įgyvendinimo priemonių 42 punkte numatyta, kad, siekiant veiksmingiau kovoti su prekyba žmonėmis, prostitucija, išnaudojimu, 2002 metais numatoma inicijuoti prisijungimą prie Jungtinių Tautų konvencijos dėl kovos su prekyba žmonėmis ir prostitucija, patvirtintos Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1949 m. gruodžio 2 d. rezoliucija 317 (IV).

Minėtos konvencijos preambulė nurodo, kad „prostitucija ir prekyba žmonėmis prostitucijos tikslais yra nesuderinama su žmogaus orumu ir gresia jo, šeimos ir visuomenės gerovei“ (Торговля людьми, 2000).

Šia konvencija tarptautinio pobūdžio kriminaliniais nusikaltimais buvo pripažinti:

1. Sąvadavimas;
2. Trečiųjų asmenų išnaudojimas (netgi pastariesiems sutinkant) prostitucijos tikslais;
3. Viešnamių laikymas arba jų valdymas;
4. Dalyvavimas finansuojant viešnamius;
5. Patalpų nuoma ar išnuomojimas prostitucijos tikslais;
6. Dalyvavimas rengiantis šiai veiklai.

Konvencija nustato, kad ją pasirašiusios valstybės laikytų nusikaltėliais sąvadautojus, viešnamių savininkus, taip pat jų bendrininkus (Prekybos, 2002).

1995 m. gegužės 5 d. Lietuvos Respublika ratifikavo *1950 metų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir jos ketvirtąjį, septintąjį ir vienuoliktąjį protokolus* – tą dieną įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ (Žin, 1995 Nr.37-913).

Ši konvencija ir jos papildomi protokolai vertintini kaip vieni pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių tarptautinių dokumentų, kurie nustato pagrindines žmogaus teises ir laisves: žmogaus teisę gyventi, žmogaus teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę, teisę į asmeninio gyvenimo neliečiamybę, minties, sąžinės ir religijos laisvę, draudimą žmogų kankinti, su juo žiauriai elgtis, žeminti jo orumą, laikyti žmogų vergijoje ar nelaisvėje, versti dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą, teisę gintis ir kt. (Prekybos, 2002).

1961 metų Europos socialinė chartija, 1996 metų Europos socialinė chartija ir Europos socialinės chartijos papildomi protokolai, reguliuojantys kolektyvinių ieškinių sistemą. Europos socialines chartijas pasirašiusios šalys įsipareigoja ginti pagrindines žmogaus ekonomines ir socialines teises: žmogaus teisę turėti galimybę savo laisvai pasirinktu darbu užsidirbti pragyvenimą, teisę į tinkamas darbo sąlygas, teisę į teisingą atlyginimą, garantuojantį normalų paties žmogaus ir jo šeimos gyvenimo lygį, moterų, vaikų ir paauglių teisę būti ypač ginamiems nuo jiems iškylančių fizinių ir moralinių pavojų, teisę į socialinę paramą ir medicinos pagalbą, teisę naudotis socialinės rūpybos tarnybų paslaugomis ir kt. (Prekybos, 2002).

1996 metų Europos socialinę chartiją (pataisytą) Lietuvos Respublika ratifikavo 2001 metais – 2001 m. birželio 8 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo“ (Žin., 2001, Nr.49-1699).

Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma, priimta IV pasaulinėje moterų konferencijoje (Pekinas, 1995 m. rugsėjo 4–15 d.). Per pastaruosius du dešimtmečius įvyko keturios (pirmoji – 1975 m. Meksike) pasaulinės Jungtinių Tautų konferencijos dėl moterų padėties.

Ketvirtoji pasaulinė konferencija (1995 m. rugsėjis, Pekinas) atkreipė dėmesį į daugelį naujų moterų problemų, būtent: prievartos, neturto, dalyvavimo politiniame gyvenime.

Konferencijoje buvo pabrėžiama, kad silpna kova su prekyba moterimis bei vaikais yra rimta tarptautinė problema, kuri kelia nerimą tarptautinei visuomenei. Šios problemos sprendimo būdai buvo suformuluoti minėtos konferencijos metu priimtoje Veiksmų platformoje, kurioje konstatuota, kad smurtas prieš moteris – tai istoriškai susiklostę nelygūs moterų ir vyrų galių pasiskirstymai, kurie sąlygoja vyrų dominavimą prieš moteris ir lemia moterų diskriminaciją. Moterys ir mergaitės, prekybos žmonėmis aukos, rizikuoja patirti tolesnį smurtą, nepageidaujamą nėštumą, apsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis, įskaitant ŽIV.

Pekino veiksmų platforma paskatino šalis rengti nacionalinius veiksmų planus, kuriuose aptarta ir prekybos moterimis problema. Platformos įgyvendinimas buvo apžvelgtas 2000 m. birželio 5–9 d. įvykusios Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos specialiosios sesijos „Lyčių lygybė, raida ir taika 21 amžiuje“ metu. Šioje sesijoje priimtas baigiamasis dokumentas nustato tolesnius veiksmus ir iniciatyvas, kurių turi imtis šalys Jungtinių Tautų narės, toliau įgyvendindamos Pekino veiksmų platformą.

Lietuvos moterų pažangos programoje, parengtoje pagal Pekino veiksmų platformą ir patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 8 d. nutarimu Nr. 1299 „Dėl Lietuvos moterų pažangos programos ir moterų klausimų komisijos sudėties patvirtinimo“, įtvirtintos nuostatos, susijusios su moters seksualinio išnaudojimo prevencija (*Prekybos 2002*).

Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos priemonių 40 punkte numatyta, kad, siekiant visiškai įgyvendinti tarptautinių konferencijų nuostatas, numatoma parengti priemones IV pasaulinės Jungtinių Tautų moterų konferencijos nuostatoms įgyvendinti.

Lietuvos Respublikos Seimas pareiškė, kad Lietuva laikys konvenciją teisiniu pagrindu bendradarbiauti ekstradicijos klausimais su kitomis valstybėmis konvencijos šalimis, tačiau bet kuriuo atveju Lietuva nelaikys minėtos konvencijos teisiniu pagrindu, kaip tai yra numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje

JTO protokole dėl prekybos žmonėmis užsibrėžti trys pagrindiniai tikslai: užkirsti kelią šiam nusikalstamam reiškiniui, saugoti tokių nusikaltimų aukas ir skatinti tarptautinį valstybių bendradarbiavimą šioje srityje

2000 m. gruodžio 13 d. Palerme buvo pasirašyta *Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ir ją papildantis protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja*. Tada minėtą konvenciją pasirašė ir Lietuvos Respublika. 2002 m. gegužės 22 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ratifikavimo“ (Žin., 2002, Nr. 51-1929), kuriuo Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo minėtą konvenciją su kai kuriomis išlygomis. **Minėtame įstatyme Lietuvos Respublikos Seimas pareiškė, kad Lietuvos Respublika laikys konvenciją teisiniu pagrindu bendradarbiauti ekstradicijos klausimais su kitomis valstybėmis konvencijos šalimis, tačiau bet kuriuo atveju Lietuva nelaikys minėtos konvencijos teisiniu pagrindu, kaip tai yra numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.** Be to, Lietuvos Respublikos Seimas pareiškė, kad Lietuva nelaiko savęs įsipareigojusia laikytis konvencijos 35 straipsnio 2 dalies nuostatų, numatančių spręsti ginčus dėl šios konvencijos aiškinimo ar taikymo Tarptautiniame Teisingumo Teisme.

2002 m. balandžio 25 d. Lietuva pasirašė ir Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja. Be to, 2002 m. spalio 11 d. įvyko Europos Tarybos Ministrų Komiteto audito dėl vyrų ir moterų lygybės (RAP-EG) posėdis, kuriame diskutuota apie poreikį rengti Europos Tarybos konvenciją prieš prekybą žmonėmis.

Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo JTO protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja 2003 metų balandžio 22 dieną įstatymu dėl protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikavimo (Valstybės žinios, 2003 Nr.49-2157). Šis JTO protokolas ratifikuotas su išlyga, kad Lietuva nelaiko savęs įsipareigojusia laikytis protokolo 15 straipsnio 2 dalies nuostatų, numatančių spręsti ginčus dėl šio protokolo aiškinimo ar taikymo Tarptautiniame Teisingumo Teisme.

JTO protokole dėl prekybos žmonėmis užsibrėžti trys pagrindiniai tikslai: užkirsti kelią šiam nusikalstamam reiškiniui, saugoti tokių nusikaltimų aukas ir skatinti tarptautinį valstybių bendradarbiavimą šioje srityje.

JTO protokole **nusikalstama „prekybos žmonėmis“ sąvoka aiškinama** kaip žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima prostitucijos ir kito seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą. Kaip nusikaltimo auka, kai yra šią nusikalstamą veiklą kvalifikuojantys požymiai, traktuojami ir savanoriškai sutikę būti išnaudojami asmenys, o vaikų atveju tai traktuojama, net jei išnaudojimo veiksmai neapima nė vieno aprašyto būdo.

Po to, kai Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja priėmė rekomendaciją Nr. 1545(2001) „Kampanija prieš prekybą moterimis“, kurioje rekomendavo, kad Ministrų Komitetas rengtų Europos konvenciją prieš prekybą moterimis, atvirą valstybėms ne Europos Tarybos narėms, Ministrų Komitetas pavedė Koordinaciniam vyrų ir moterų lygybės komitetui parengti galimybinę studiją dėl šios konvencijos reikalingumo. Koordinacinis vyrų ir moterų lygybės komitetas, konsultuodamasis su Europos komitetu kriminalinėms problemoms ir Žmogaus teisių koordinaciniu komitetu, parengė šią studiją, kurioje išdėstyta teigiama nuomonė, kad konvencija reikalinga, bei pasiūlė daugiašakės projekto rengimo grupės mandato projektą.

2002 metų spalio 11 dienos posėdyje valstybių delegacijos išdėstė pirmines pozicijas dėl konvencijos reikalingumo. Pažymėtina, kad nors dalis valstybių remia idėją (Italijos, Rumunijos, Slovakijos, Rusijos, Belgijos, Slovėnijos, Meksikos, Bulgarijos, Armėnijos, Kipro atstovai pareiškė principinę paramą konvencijos rengimui, Čekija ypač pabrėžė, kad konvencija turės prasmę, tik jei jai pritaris visos Europos valstybės), Jungtinės Karalystės, Suomijos ir Airijos atstovai išdėstė abejones dėl konvencijos reikalingumo. Jungtinės Karalystės atstovas ragino daugiau įtraukti į parengiamąjį darbą Europos komitetą kriminalinėms problemoms ir priimti sprendimą tik po to, kai bus išsami šio komiteto nuomonė. Suomijos ir Airijos atstovai pabrėžė jau egzistuojančių tarptautinių priemonių efektyvesnio panaudojimo svarbą, būtinybę, kad Europos šalys pasirašytų ir ratifikuotų Palermo protokolą dėl prekybos žmonėmis. Keletui delegacijų parėmus, buvo pritaria Jungtinės Karalystės siūlymui pavesti Europos komitetui kriminalinėms problemoms pateikti nuomonę dėl Koordinacinio vyrų ir moterų lygybės komiteto galimybinės studijos.

Lietuvoje taip pat įgyvendinamos ir *Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Europos Tarybos valstybėms*:

- ⇒ rekomendacija Nr. 9(91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos;
- ⇒ rekomendacija Nr. R(96)8 dėl nusikalstamumo veiklos krypčių Europoje permainų metu;
- ⇒ rekomendacija Nr. R(97)13 dėl liudininkų įbauginimo ir gynbos (kaltinamojo) teisių;
- ⇒ rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais (*Prekybos, 2002*).

Prekybos žmonėmis prevencijos aspektu svarbesne laikytina *Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(2000)11 „Dėl veiksmų plano kovai su žmonių grobimu“*, patvirtinta 2000 metų gegužės 19 dieną. Šiame dokumente apibrėžiama prekybos žmonėmis sąvoka, nurodomi pagrindiniai bendrieji principai, kuriais remiantis turi būti vykdoma visa politika, kovojant su prekyba žmonėmis bei ginant prekybos žmonėmis aukų žmogaus teises. Čia nurodoma, kad:

- ⇒ Turi būti imtasi teisinių ir praktinių priemonių užtikrinant prekybos žmonėmis aukų teises bei teisėtus interesus;
- ⇒ Prioritetu reikėtų laikyti reabilitacijos programų prekybos žmonėmis aukoms kūrimą;
- ⇒ Būtina imtis priemonių, kad prekyautojai žmonėmis ar šios prekybos organizatoriai būtų nustatyti, persekiojami ir nubausti;
- ⇒ Būtina prekybą moterimis ir vaikais laikyti tarptautinio organizuoto nusikalstamumo dalimi.

Minėtoje rekomendacijoje pabrėžiama, kad būtina koordinuoti įvairių žinybų (policijos, muitinių, teisėsaugos institucijų, sveikatos priežiūros bei socialinių darbuotojų, diplomatinė tarnybų pareigūnų) darbą, nustatant ir išsiaiškinant prekybos žmonėmis atvejus. Labai svarbus ir nevyriausybinė organizacijų vaidmuo, organizuojant paramą prekybos žmonėmis aukoms (*Prekybos, 2002*).

Rengiant Lietuvos Respublikos teisės aktus, skirtus prekybos žmonėmis prevencijai, atsižvelgiama ir į *Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos nuostatas*:

- ⇒ rekomendaciją Nr. 1065 (1987) dėl prekybos vaikais ir kitų vaikų išnaudojimo formų;
- ⇒ rekomendaciją Nr. 1211 (1993) dėl nelegalios slaptos migracijos: slaptų nelegalių migrantų gabentojai ir darbdaviai;
- ⇒ rezoliuciją Nr. 1099 (1996) dėl vaikų seksualinio išnaudojimo;
- ⇒ *Europos Tarybos rekomendaciją Nr. 1325 (1997) dėl prekybos moterimis ir prievartinės prostitucijos Europos Tarybos valstybėse*;

⇒ 1997 m. Hagos Ministrų deklaraciją dėl Europos priemonių, skirtų kovai su prekyba moterimis seksualinio išnaudojimo tikslais (*Prekybos*, 2002).

Paminėti tarptautinės teisės aktai, įvertinant jų reikšmę prekybos žmonėmis kontrolei ir prevencijai, buvo pagrindas rengiant Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą, kuri skirta konkrečioms paminėtų tarptautinių teisės aktų nuostatoms įgyvendinti (*Prekybos*, 2002). Ji glaudžiai susijusi su ES kovos su prekyba žmonėmis ir jos prevencijos strategija.

4.

EUROPOS SAJUNGOS STRATEGINĖS GAIRĖS, KOVOJANT SU PREKYBA MOTERIMIS IR VAIKAIS

Norint efektyviai kovoti su tokiu sudėtingu ir gerai organizuotu nusikaltimu, būtina sudaryti bendrą frontą

2002 metų rugsėjo 18–20 dienomis Briuselyje buvo surengta Europos šalių konferencija „Kova su prekyba žmonėmis ir prevencija“. Ją organizavo Tarptautinė migracijos organizacija, Europos Parlamentas ir Europos Komisija

Prekyba žmonėmis yra nepaprastai sudėtingas ir pavojingas, gerai organizuotas nusikaltimas, vykdomas tarptautiniu mastu ir besiremiantis nusikaltėlių tinklais įvairiose šalyse. Kaip rodo policijos operatyvinių duomenys, nusikaltėliai savo veiklą gerai koordinuoja; kilmės, tranzito ir tikslo šalių prekeiviai dirba išvien, o gaunami dideli pelnai investuojami į reikalingos technikos įsigijimą, dokumentų padirbinėjimą, nesąžiningų pareigūnų papirkinėjimą. Todėl, **norint efektyviai kovoti su tokiu sudėtingu ir gerai organizuotu nusikaltimu, būtina sudaryti bendrą frontą:**

- ⇒ Būtina sujungti įvairių institucijų – vyriausybinių, NVO, tarptautinių – jėgas (pvz., policija, pasienio tarnybos, konsuliniai skyriai, pagalbą aukoms teikiančios nevyriausybinės organizacijos, kt.);
- ⇒ Būtina šalims bendradarbiauti (prekyba žmonėmis yra tarptautinio masto reiškinys, apimantis daugelį šalių, todėl ir kovoti su juo reikia visoms susijusioms šalims);
- ⇒ Būtinas bendras požiūris, bendra kovos su prekyba žmonėmis strategija bei jos įgyvendinimo praktika;
- ⇒ Būtina nuolat ir operatyviai keistis informacija bei dalytis geriausia patirtimi.

Šioms naujoms XXI amžiaus problemoms įvertinti **2002 metų rugsėjo 18–20 dienomis Briuselyje buvo surengta Europos šalių konferencija „Kova su prekyba žmonėmis ir prevencija“**. Ją organizavo **Tarptautinė migracijos organizacija, Europos Parlamentas ir Europos Komisija**. **Konferencijos tikslai daugialypiai:**

- ⇒ Atkreipti aukščiausių Europos pareigūnų, vyriausybių, tarptautinių organizacijų dėmesį į prekybos žmonėmis problemą;
- ⇒ Įvertinti naujas tendencijas;
- ⇒ Įvertinti įvairių šalių politiką ir geriausią praktinį patyrimą;
- ⇒ Intensyvinti kovą su prekyba žmonėmis;
- ⇒ Formuoti bendrą Europos Sąjungos ir šalių kandidačių strategiją kovojant su prekyba žmonėmis, ypač su prekyba moterimis ir vaikais.

Siekiant šių tikslų, konferencijoje buvo priimta vadinamoji **Briuselio deklaracija** bei jos priedai – Rekomendacijos, Standartai ir Geriausia praktika², kuri Europos Tarybos pritarimu (2003 05 08 No 2003/C 137/01) dabar įvardijama kaip *ES kovos su prekyba žmonėmis strategija*, kaip ES politikos gairės šioje srityje. Briuselio deklaracijoje išdėstytomis kovos su prekyba žmonėmis nuostatomis turėtų vadovautis visos Europos Sąjungos valstybės narės ir šalys kandidatės, planuodamos savo veiksmus ir priemones kovojant su šiuo nusikaltimu. Ši deklaracija taip pat yra geras šaltinis ir atspirties taškas įvairioms organizacijoms, kovojančioms su prekyba žmonėmis.

Briuselio deklaracija – tai kvietimas Europos šalims netoleruoti šios naujos vergovės formos, tai gairės, kaip kovoti su prekyba žmonėmis, kaip sustiprinti prevencinį darbą šioje srityje.

Briuselio deklaracija „Prekybos žmonėmis prevencija ir kova su prekyba žmonėmis“ bei jos priedai – Rekomendacijos, Standartai ir Geriausia praktika susideda iš 4 dalių:

1. Bendradarbiavimo ir koordinavimo priemonės (tarp šalių, institucijų; bendrų organų steigimas);
2. Prevencija;
3. Prekybos žmonėmis aukų apsauga;
4. Policijos ir teisinių institucijų bendradarbiavimas.

Čia apžvelgsime pagrindines Briuselio deklaracijos nuostatas bei rekomendacijas efektyvesnei kovai su prekyba žmonėmis Europoje.

1. Bendradarbiavimo ir koordinavimo priemonės

- ⇒ Deklaracijoje kaip viena svarbiausių priemonių, stiprinant kovą su prekyba žmonėmis, nurodoma būtinybė stiprinti ryšius ir bendradarbiavimą tarp šalių, ypatingą dėmesį skirti integruojant šalis ES kandidates į bendras struktūras ir veiklas; taip pat pabrėžiama būtinybė stiprinti ir vertikalius ryšius šalies viduje – t. y. tarp įvairių institucijų (vyriausybinių, nevyriausybinių, tarptautinių). Teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas turėtų būti operatyvus, vengiant sudėtingų procedūrų ir struktūrų.
- ⇒ Numatyta įkurti daugiadisciplinę Europos ekspertų grupę, kuri stebėtų naujas tendencijas ir teiktų rekomendacijas; šalių lygmeniu – paskirti specialius koordinatorius. Stiprinti šių naujų struktūrų ryšius su Europos teisėsaugos institucijomis, tokiomis kaip Europolas, Eurojust ir kt.;

Briuselio deklaracija – tai kvietimas Europos šalims netoleruoti šios naujos vergovės formos, tai gairės, kaip kovoti su prekyba žmonėmis, kaip sustiprinti prevencinį darbą šioje srityje

Bendradarbiavimo ir koordinavimo priemonės

² Visą Briuselio deklaracijos ir jos priedų tekstą galima rasti internete adresu www.belgium.iom.int/STOPConference/Conference%20Papers/budeclaration.pdf

- ⇒ Stiprinti tarpinstitucinį dialogą Organizuoto nusikalstamumo prevencijos Europos forumo pagrindu, kurti ir tobulinti Europos politiką prekybos žmonėmis prevencijos klausimais.
- ⇒ Stiprinti Europos šalių bendradarbiavimą apsaugant aukas; skatinti tarptautinių, vyriausybinių ir NVO bendradarbiavimą šioje srityje, stiprinti dvišalius ir daugiašalius aukų apsaugos tinklus.
- ⇒ Kartu su Interpolu ir Europolu skatinti Europos duomenų bazės apie dingusius žmones sukūrimą, ypatingą dėmesį skiriant neįvydymams nepilnamečiams, kurie gali tapti prekybos vaikais aukomis.
- ⇒ Mobilizuoti įvairias ES priemones, pvz., PHARE, CARDS, STOP, kt. programas, prekybos žmonėmis problemoms spręsti; sujungti kelių šalių finansinę paramą. Prekyba žmonėmis turi būti įtraukta į Europos socialinę programą/ darbotvarkę.

2. *Prevencija*

Prevencija

- ⇒ Vienas esminių aspektų – ieškoti giluminių prekybos žmonėmis priežasčių ir stengtis jas eliminuoti: remti moterų ir vyrų lygių galimybių (darbo, socialinių) realų įgyvendinimą; skurdo, nedarbo, ypač tarp moterų, mažinimą; ieškoti, kaip galima būtų plėtoti legalios migracijos ir legalaus darbo užsienyje galimybes; mažinti seksualinių paslaugų ir pigaus darbo paklausą.
- ⇒ Norint parengti efektyvias prevencines priemones, būtina turėti patikimą informaciją, todėl numatoma visokeriopai remti tyrimus šioje srityje; ypatingą dėmesį skirti paklausos tyrimams (kaip galima būtų ją sumažinti); prekybos vaikais tyrimams.
- ⇒ Specializuoti mokymai visų su prekyba žmonėmis susiduriančių institucijų atstovams: pasienio tarnyboms, policijai, tardymo darbuotojams, konsulinių tarnybų atstovams, socialiniams darbuotojams. Specialūs mokymai turėtų būti organizuojami tarptautinei karininkijai ir taikos palaikymo policijai, vykstantiems į konfliktų zonas, kur ypač didelė prekybos moterimis tikimybė. Specialius prevencinius mokymus būtina įtraukti į vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų programas.
- ⇒ Intensyvinti informacines kampanijas, didinti žinojimą, skleisti visapusišką tikrovišką informaciją. Remti „karštas linijas“ – pagalbos telefonus; kuo plačiau panaudoti visuomenės informavimo ir kt. priemones. Informacines kampanijas nukreipti ne tik į potencialių aukų švietimą, bet ir į potencialius klientus paklausos mažinimo prasme.

- ⇒ Didinti administracinę kontrolę ir veiklos monitoringą įvairių įdarbinimo užsienyje bei turistinių agentūrų, eskorto firmų, agentūrų, siūlančių vedybines paslaugas, kt., atkreipti didesnę dėmesį į pasiūlymus internetinėje erdvėje; didinti kelionės dokumentų kontrolę.
- ⇒ Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas prekybos vaikais prevencijai, numatant griežtesnius reikalavimus kelionės dokumentams, įtraukiant net ir biometrinius vaikų duomenis į kelionės dokumentus; didinant lydinčių asmenų atsakomybę.

3. *Pagalba aukoms, aukų apsauga*

- ⇒ Tiesioginė neatidėliotina pagalba. Aukoms turi būti užtikrinta įvairiapusė pagalba – pastogė, fizinė apsauga, teisinė, socialinė ir psichologinė parama, medicinos pagalba. Pagalba turi būti teikiama griežtai laikantis savanoriškumo principo. Būtina numatyti minimalius aukų apsaugos/pagalbos standartus ir užtikrinti tokių priemonių visą finansavimą. Prekybos žmonėmis aukos turi būti traktuojamos kaip sunkaus nusikaltimo aukos; aukoms, turinčioms teisę į prieglobstį, toks turėtų būti suteikiamas.
- ⇒ Aukos, kaip liudytojai. Aukoms, bendradarbiaujančioms su teisėsaugos organais, turi būti užtikrinta fizinė apsauga; esant reikalui, kurti regionines liudytojų apsaugos programas. Būtina garantuoti apklausų konfidencialumą, galimybę konsultuotis su nepriklausomais advokatais/teisininkais. Aukos, bendradarbiaujančios su teisėsauga, neturėtų būti išsiunčiamos iš šalies, joms būtina suteikti specialius leidimus gyventi. Tačiau tokių leidimų išdavimą reikia griežtai kontroliuoti, kad būtų išvengta prekybos jais atvejų.
- ⇒ Aukų reintegracija. Siekiant padėti aukoms grįžti į normalų gyvenimą ir sumažinti pakartotinio pardavimo tikimybę, reintegracinės programos turi būti skirtos aukų atskirtumui mažinti, jų ekonominiam savarankiškumui didinti.

Pagalba aukoms, aukų apsauga

4. *Policijos ir teisinių institucijų bendradarbiavimas*

1. Istatymai. Teisinė sistema turi užkirsti kelią prekybos žmonėmis atvejams; įstatymais turi būti užtikrinta aukų apsauga, draudžiamas nelegalus darbas, trečių asmenų prostitucijos išnaudojimas. Būtina pasiekti, kad kuo daugiau šalių ratifikuotų atitinkamas JT konvencijas ir protokolus. Būtina numatyti

Policijos ir teisinių institucijų bendradarbiavimas

- griežtesnes bausmes gabentojams/prekeiviams, įskaitant jų turto konfiskavimą; numatyti galimybę aukoms siekti kompensacijos už joms padarytą žalą.
2. Specializacija ir pasikeitimas. Kiekvienoje šalyje reikėtų įkurti specializuotas prekybos žmonėmis tyrimo grupes; plačiau panaudoti Europos tyrimo ir tardymo meistriškumo centro (European Centre of Excellence of investigative and prosecutorial experts) ekspertus; skatinti dvišalį ir daugiašalį bendradarbiavimą tiriant prekybos žmonėmis bylas.
  3. Tyrimo metodai. Reikia rasti būdų, kaip patraukti baudžiamojon atsakomybėn prekeivius, nesiremiant vien aukos liudijimu; naudoti naujausius technikos laimėjimus ir DNR tyrimus; atlikti įtartinų finansinių operacijų patikrą.
  4. Visomis priemonėmis kovoti su korupcija.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

1. *Kokius galite paminėti tarptautinės teisės aktus, kurie draudžia prekybą žmonėmis?*
2. *Kokios pagrindinės tarptautinės organizacijos priima tarptautinės teisės aktus, draudžiančius ir smerkiančius prekybą žmonėmis?*
3. *Pagal kokius tarptautinės teisės aktus Lietuva yra prisiėmusi tarptautinius įsipareigojimus?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.
2. Bazylevas, I. (2003). Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius.

5.

PREKYBOS ŽMONĖMIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE

Lietuvoje 1919 metais prostituciją reglamentavo vidaus reikalų ministro išleistos taisyklės. Prostitucija tapo įteisintu pripažintu reiškiniu.

Taisyklės nustatė, kad didesniuose Lietuvos miestuose kovai su venerinėmis ligomis ir prostitucija organizuojamas Sveikatos apsaugos komitetas, kurį sudaro apskrities arba miesto gydytojas, kariuomenės gydytojas, savivaldybės miesto ir apskrities savivaldybės atstovai. Komiteto pirmininkas – miesto gydytojas. Komitetas sprendė, kas turi būti įrašomas į prostitucijos registrą.

Pagrindas moterį įrašyti į registrą buvo:

- 1) jos pačios pareiškimas apie norą registruotis;
- 2) asmens, užsikrėtusio nuo moters venerine liga, pareiškimas ir jį patikrinus;
- 3) patikimos komitetų agentų ar policijos žinios, kad moteris verčiasi prostitucija.

Prostitutės privalėjo du kartus per savaitę Sveikatos apsaugos komiteto nurodytoje vietoje tikrintis sveikatą. Sanitarinėje knygutėje buvo fiksuojama sveikatos būklė ir apžiūros data. Sergančios venerine liga prostitutės gydytojui turėjo nurodyti ją užkrėtusį asmenį, jos buvo gydomos ligoninėse nemokamai. Šias išlaidas padengdavo miestų ir apskričių savivaldybės.

Prostitutėms buvo draudžiama gyventi daugiau kaip po dvi viename bute, šalia mokyklų, kartu su nepilnamečiais. Draudžiama priiminti klientus, jaunesnius kaip 18 metų.

Norėdama keisti gyvenamąją vietą, prostitutė per 24 valandas privalėjo apie tai pranešti Sveikatos apsaugos komitetui.

Baudžiamojo statuto 528 straipsnis numatė: „kas nusižengė nesilaikęs taisyklių nustatytų paleistuvystei neleisti ir panaikinti žalingiems padariniams“, tas yra baudžiamas areštu arba bauda ne daugiau kaip dviem tūkstančiais penkiais šimtais litų.

Sveikatos apsaugos komitete užsiregistravusi moteris, norinti užsiimti prostitucija, vietoj paso gaudavo sanitarinę knygutę su fotonuotrauka, instrukcijomis, sanitarinės kontrolės lapais, raštiškai pasižadėdavo laikytis nustatytų reglamentacijos taisyklių.

Lietuvoje 1919 metais prostituciją reglamentavo vidaus reikalų ministro išleistos taisyklės. Prostitucija tapo įteisintu pripažintu reiškiniu

Baudžiamojo statuto 524¹ straipsnis nustatė draudimą laikyti viešuosius namus

Baudžiamojo statuto 524¹ straipsnis nustatė draudimą laikyti viešuosius namus: „kas nusikalto laikęs paleistuvaujamuosius namus arba kitokią paleistuvaujamą vietą, tas baudžiamas kalėti sunkiųjų darbų kalėjime iki trejų metų”.

Ši registracijos sistema nieko gero nedavė. Prostitucijų skaičius žymiai didėjo. Policija kiekvieną dieną naujai, papildomai pagautas merginas įregistruodavo ir taip parūpindavo profesionaliai prostitucijai naujų aukų, uždėdavo joms gėdos spaudą ir atimdavo galimybę grįžti į doros kelią.

Pagrindinius Lietuvos Respublikos teisės aktus, susijusius su prekyba žmonėmis, galima sugrupuoti pagal viršenybę:

I. Lietuvos Respublikos **Konstitucijos** 21 straipsnis nustato: „Žmogaus asmuo neliečiamas“.

II. Lietuvos Respublikos įstatymai:

- ⇒ 2001 m. birželio 26 d. priimtas Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo pakeitimo įstatymas;
- ⇒ 2002 m. birželio 20 d. priimtas naujas Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas;
- ⇒ 1996 m. vasario 13 d. priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio“;
- ⇒ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 straipsnis numato teisę nukentėjusiajam ar liudytojui prašyti taikyti anonimiškumą;
- ⇒ Lietuvos Respublikos įstatymai nustato **baudžiamąją atsakomybę** už prekybą žmonėmis bei už kitus su prekyba žmonėmis susijusius nusikaltimus.

Nuo 2003 metų gegužės 1 dienos įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kurio 147 straipsnio turinys atitinka ankstesnio Baudžiamojo kodekso 131³ straipsnio turinį. Be abejo, prekyba žmonėmis susijusi ir su kitų nusikalstamų veikų padarymu, iš kurių paminėtini: vaiko pirkimas arba pardavimas, nelegali migracija, sąvadavimas, įtraukimas į prostituciją, dokumentų klastojimas, valstybės sienos pažeidimai, pornografijos gaminimas platinimas ir pan. Lietuvos Respublikoje šios veikos yra pripažintos nusikalstamomis veikomis – Baudžiamajame kodekse yra konkretūs straipsniai, nustatantys baudžiamąją atsakomybę už šių nusikalstamų veikų padarymą.

Lietuvos baudžiamajame kodekse (BK) galima išskirti nusikalstamas veikas, kurios tiesiogiai yra susijusios su prekyba žmonėmis, ir nusikalstamas veikas, kurios su prekyba žmonėmis nėra tiesiogiai susijusios, tačiau jas sieja glaudus tarpusavio ryšys.

- 1) Tiesiogiai prekybą žmonėmis reglamentuojančios naujo BK nuostatos: Prekyba žmonėmis (147 str.), Vaiko pirkimas arba pardavimas (157 str.);
- 2) Antros grupės nusikalstamas veikas sąlyginai galima suskirstyti į pogrupius pagal nusikalstamos veikos objektą:
  - a) nusikalstamos veikos *žmogaus gyvybei bei sveikatai* (Nužudymas 129 straipsnio 2 dalies 12 punktas; Sunkus sveikatos sutrikdymas 135 straipsnio 2 dalies 12 punktas, Nesunkus sveikatos sutrikdymas 138 straipsnio 2 dalies 12 punktas);
  - b) nusikalstamos veikos *dorovei, susijusios su prostitucija* (Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos 307 str., Įtraukimas į prostituciją 308 str.);
  - c) nusikalstamos veikos *dorovei ir vaikui, susijusios su pornografija* (Vaiko išnaudojimas pornografijai 162 str., Pornografinio turinio produkcijos gaminimas, platinimas, viešas demonstravimas 309 str.);
  - d) nusikalstamos veikos valdymo tvarkai, susijusios su *neteisėtu valstybės sienos kirtimu* (Neteisėtas valstybės sienos perėjimas 291 str., Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną 292 str., LR piliečių kelionių į užsienį nelegaliai ten jiems pasilikti ar palikti be pagalbos organizavimas 293 str.);
  - e) kai kurios kitos nusikalstamos veikos *vaikui, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui* (Mažamečio asmens tvirkinimas 153 str., Vaiko pagrobimas arba vaikų sukeitimas 156 str.).

Baudžiamojon atsakomybėn už paminėtas nusikalstamas veikas gali būti traukiami fiziniai asmenys, tačiau kai kuriais atvejais, specialiai nurodytais BK, atsakomybėn gali būti patraukti ir juridiniai asmenys. Jų baudžiamosios atsakomybės specifiška yra reglamentuojama BK 20 straipsnyje.

Taip pat galima paminėti ir civilinės atsakomybės ypatumus, kurie pasireiškia tuo, kad nukentėjusiems asmenims yra padaroma neturtinė žala. Ji apibrėžiama LR civilinio kodekso 6.250 straipsnyje:

„1. Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.

Lietuvos baudžiamajame kodekse (BK) galima išskirti nusikalstamas veikas, kurios tiesiogiai yra susijusios su prekyba žmonėmis, ir nusikalstamas veikas, kurios su prekyba žmonėmis nėra tiesiogiai susijusios, tačiau jas sieja glaudus tarpusavio ryšys

2. *Neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.*“

LR BK 7 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už tarptautinėse sutartyse numatytus nusikaltimus: „asmens atsako pagal šį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, kai padaro nusikaltimus, už kuriuos numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu:

<...> 2) prekybą žmonėmis (147 str.);

3) vaiko pirkimą arba pardavimą (157 str.).

*LR BK 147 straipsnis.
Prekyba žmonėmis*

LR BK 147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

Tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki 8 metų.

Prekyba žmonėmis pirmą kartą Lietuvoje kriminalizuota tik 1998 07 02, o 2003 05 01 įsigaliojęs naujas BK pakoregavo šio nusikaltimo sudėtį.

Šio nusikaltimo sudėties analizė:

1. Pagrindinis *objektas* – žmogaus laisvė. Nukentėjusiuoju gali būti bet kurios lyties ir amžiaus asmuo, kurio laisvė yra suvaržyta ar kuris jos neturi (yra priklausomas), o dažniausiai – jaunos moterys ir paauglės.
2. *Objektyvioji nusikaltimo pusė* – aktyvūs veiksmai, kurie gali pasireikšti kaip:
  - a) neteisėtas asmens pardavimas ar kitoks perleidimas: tai žmogaus perdavimas kitam asmeniui įvairių neteisėtų sandorių (kaip antai, pirkimo ir pardavimo, dovanojimo, mainų, paslaugų, paskolos, santuokos ir pan.) pagrindu;
  - b) neteisėtas asmens pirkimas ar kitoks įgijimas: tai tokie veiksmai, kuriais vienas asmuo perima (pasiima) kitą žmogų, kaip neteisėto sandorio objektą.³

Neteisėtas laisvės atėmimas apima tiek tuos atvejus, kai žmogus prieš savo valią sulaikomas jo buvimo vietoje, fiziškai suvaržant jo laisvę (patenka į kito žmogaus dispoziciją), tiek tuos, kai žmogus pa-

³ D. Jočienė, K. Čilinskas. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. V., 2004, p.166.

grobiamas ir, tikėtina, prieš jo valią laikomas jam nepriimtinoje vietoje. Todėl jeigu prieš parduodant žmogų pastarasis buvo dar ir pagrobintas, tai kaltininkui gali būti inkriminuojama nusikaltimo sutaptis. Asmens atsakomybė už kito asmens pardavimą, pirkimą ar kitokį perleidimą ar įgijimą ribojama įstatyme nurodytais tikslais – „gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos“.

Nusikaltimo sudėtis yra formali, t. y. pasekmės nėra būtinas šio nusikaltimo sudėties požymis. Tai turėtų itin palengvinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teismų darbą. Taigi nusikaltimas laikomas baigtu nuo neteisėto sandorio, t. y. bet kokios formos susitarimo dėl žmogaus perdavimo–įgijimo, sudarymo momento; arba tada, kai perdavus (įgijus) žmogų, sumokamas/gaunamas atlygis, teikiama/gaunama kitokio pobūdžio turtinė ar asmeninė nauda (t. y. susitarimas dėl žmogaus perdavimo–įgijimo ir pats perdavimas–įgijimas vyksta iš esmės tuo pačiu metu).

3. *Subjektyvioji nusikaltimo pusė* – šis nusikaltimas yra padaromas tiesiogine tyčia – t. y. kaltininkas suvokia, kad neteisėtai perleidžia–įgyja kitą žmogų ir sąmoningai to siekia. Privalomas nusikaltimo požymis – tikslas gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos. Kaltininkas suvokia savo veikos pavojingą pobūdį ir valingai siekia šiame BK straipsnyje numatytų tikslų (bent jau vieno iš jų). Įgijimo atveju tikslas gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą reiškia, jog žmogus įgyjamas norint jį perparduoti, išnaudoti darbams arba panaudoti veiklai, kuria kaltininkas suinteresuotas nebūtinai materialiai (pvz., žmogaus organų, audinių transplantacijai).

LR BK 157 straipsnis. Vaiko pirkimas arba pardavimas

1. *Tas, kas pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką, baudžiamas laisvės atėmimu iki 8 metų.*
2. *Tas, kas vertėsi prekyba mažamečiais vaikais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 2 iki 10 metų.*

BK 157 str. yra specialioji norma BK 147 str. atžvilgiu. Nukentėjusiuoju nuo šio nusikaltimo gali būti pripažįstami vaikai iki 14 metų.

Nusikaltimą kvalifikuojantis požymis – sistemingumas, t. y. tiek trijų, tiek daugiau kartų neteisėtų sandorių, kurių objektas yra mažametis vaikas, sudarymas; tiek parduotų, kitaip perleistų ir/arba pirktų, kitaip įgytų mažamečių vaikų skaičius.

Pažymėtina, jog prekyba mažamečiais vaikais nuo prekybos žmonėmis skiriasi ir subjektyviosios pusės požymiais, t. y. prekybos mažamečiais vaikais veika nėra ribojama tam tikro tikslo siekimu, jis iš šios nusikaltimo sudėties eliminuojamas.

*LR BK 157 straipsnis.
Vaiko pirkimas arba
pardavimas*

LR BK 307 straipsnis.
Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos

LR BK 307 straipsnis. Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos

1. *Tas, kas turėjo pajamų iš kito asmens prostitucijos arba sąvadavo prostitucijai, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.*
2. *Tas, kas organizavo ar vadovavo prostitucijai arba gabelo asmenį šio sutikimu prostitucijai į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos, baudžiamas laisvės atėmimu iki šešerių metų.*
3. *Tas, kas pelnėsi iš nepilnamečio asmens prostitucijos arba organizavo ar vadovavo nepilnamečio asmens prostitucijai arba gabelo nepilnamečių asmenį jo sutikimu prostitucijai į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų.*

Šio nusikaltimo *objektyvioji nusikaltimo pusė* – tai aktyvūs veiksmai, kurie gali pasireikšti kaip:

a) *pajamų turėjimas iš kito asmens prostitucijos – sutenerystė*; tai yra gerokai intensyvesnė veikla nei sąvadavimas, apimanti ne tik paslaugų reklamavimą, klientų paiešką, prostitutės (-to) suvedimą su klientu (-e) prostitucijos tikslais, medicininio (psichologinio) aptarnavimo užtikrinimą, protekciją, bet svarbiausia, ir šios veiklos kontrolę – pajamų, gautų iš prostitucijos, tvarkymą, jų investavimą; todėl nusikaltimas laikomas baigtu, kai kaltininkas įgyja pajamų iš kito asmens prostitucijos;

b) *sąvadavimas prostitucijai*: (daugiau pavienių asmenų, atsitiktiniai) tarpininkavimo, ypač informacinio pobūdžio, veiksmai, be kurių visiškai (iš dalies) nebūtų galimas ar įmanomas, ar įvykęs prostituto (-ės) kontaktas su konkrečiu (-ia) klientu (-e) seksualiniams poreikiams tenkinti; savanaudiškumo elementas nusikalstamos veikos kvalifikavimui reikšmės neturi; sąvadavimas gali pasireikšti įvairiais būdais: įkalbinėjimu, įtikinėjimu, suviliojimu ar kitokiu siekimu palenkti asmenį užsiimti prostitucija (papildomai neinkriminuojamas BK 308 str.); pasimatymų surengimu, kliento parūpinimu prostitutei ir/arba, atvirksčiai, patalpų pritaikymu, nuoma ir pan.; priešingai nei suteneriavimo atveju, sąvadavimo nusikaltimo sudėtis yra formali, t. y. pasekmės nėra būtinos;

c) *prostitucijos organizavimas, vadovavimas jai*: prostitucijos organizavimas nuo sąvadavimo prostitucijai skiriasi veiksmų, išvardytų „b“ punkte, sistemingumu, koordinavimu, būtinų lytiniams poreikiams tenkinti sąlygų nuolatinio sudarymu; vadovavimas prostitucijai daugiau susijęs su šioje srityje iškilusių problemų, sunkumų, klausimų sprendimu, privalomų vykdyti nurodymų davimu, netgi tam tikra prasme atsakomybės (kliento (-ės)/prostituto (-ės) atžvilgiu) prisiėmimu;

d) *asmens gabenimas jo sutikimu prostitucijai į/iš LR*: apima siūlymą, paskatinimą, kurstymą vykti į/iš LR, pažadėjimą padėti ir padėjimą kirsti valstybės sieną, patekti į/iš LR atitinkamai iš/į kitą užsienio valstybę, kelionės organizavimą ar padėjimą pervežti (transportuoti, perkelti iš vienos vietos į kitą), turint konkretų tikslą – užsiimti prostitucija, tačiau prisidengiant kokia nors kita teisėta dingstimi. Ar asmens gabenimas yra teisėtas pats savaime (t. y. tikslo nepaisoma), kvalifikuojant veiką neatsižvelgiama, svarbu tik, kad būtų *a priori* asmens duotas sutikimas verstis prostitucija. Šis reikalavimas neišvengiamai komplikuos galimybę patraukti kaltininkus baudžiamojon atsakomybėn, jeigu ne tiesiogiai už prekybą žmonėmis, tai bent už kitas priešingas teisei, visuomenei pavojingas veikas. Dabartinė baudžiamojo įstatymo redakcija neužkerta kelio, pavyzdžiui, tokiam veiksmų scenarijui: žmogus be pastarojo sutikimo (laikoma, kad sutikimo nėra ir tada, kada jis gautas apgaulės, sukčiavimo ar kitokiu nesąžiningu būdu) gabenamas prostitucijos tikslais į/iš LR, neteisėtai kertama valstybės siena (BK 292 str. taikomas tik kai nukentėjusysis yra užsienietis, neturintis nuolatinės gyvenamosios vietos LR) ir užsienio valstybėje paliekamas „likimo valiai“, nors iš tikrųjų patenka į sąvadautojų (sutenerių) globą. Šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė gali kilti nebent už asmens įtraukimą į prostituciją (LR BK 308 str.), tačiau dalis bendrininkų, tikėtina, jos vis tiek išvengtų (nekalbant apie sankcijų skirtumus)⁴.

Šio nusikaltimo *subjektyvioji pusė* – tiesioginė tyčia. Asmens gabenimas prostitucijai lemia specialus kelionės tikslas – t. y. asmuo turi būti gabenamas užsiimti prostitucija, todėl subjektyviosios pusės privalomas požymis yra minėtas tikslas. Todėl reikia įrodyti, jog kaltininkas sąmoningai suvokė, kad į/iš LR gabena asmenį būtent prostitucijai, ir siekė šio tikslo.

LR BK 308 straipsnis. Įtraukimas į prostituciją

1. *Tas, kas įtraukė asmenį į prostituciją, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.*
2. *Tas, kas įtraukė į prostituciją materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomą asmenį arba įtraukė į prostituciją asmenį panaudodamas fizinę ar psichinę prievartą ar apgaulę, arba bet koku būdu įtraukė į prostituciją nepilnametį, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki septynerių metų.*

LR BK 308 straipsnis.
Įtraukimas į prostituciją

⁴ D. Jočienė, K. Čilinskas. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. V., 2004, p.169.

Šio BK numatyto nusikaltimo objektyvioji pusė: veika pasireiškia aktyviais veiksmais (panaudojant fizinio/psichinio poveikio būdus), kuriais siekiama sukelti asmens norą, daryti įtaką (palenkti) jo apsisprendimui verstis prostitucija.

Nusikaltimas laikomas baigtu, kai kurstomas asmuo sutiko užsiimti prostitucija, paveiktas asmens iš šalies pasiūlė klientui turėti tokių santykių ir/ar nors vieną kartą turėjo arba kaip nors kitaip išreiškė savo ketinimus jam šias paslaugas suteikti.

Nusikaltimo kaltės forma: tiesioginė tyčia.

LR BK 156 straipsnis.
**Vaiko pagrobimas
arba vaikų sukeitimas**

LR BK 156 straipsnis. Vaiko pagrobimas arba vaikų sukeitimas

1. *Tas, kas pagrobė svetimą mažametį vaiką arba sukeitė naujagimius, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.*
2. *Tėvas, motina ar artimasis giminaitis, pagrobęs savo ar savo artimųjų mažametį vaiką iš vaikų įstaigos arba asmens, pas kurį vaikas teisėtai gyvena, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.*

Vaiko pagrobimas, įskaitant atvejus, kai vietoj pagrobtojo paliekamas kitas, laikomas neteisėto laisvės atėmimo rūšimi.

Šio nusikaltimo *objektas* – mažametis vaikas ar naujagimis. Šio nusikaltimo objektas yra specifinis, nes vaiko laisvė yra reliatyvi, ribota, bet to, jis gali ir nesuvokti savo būklės. Vaiko pagrobimu pirmiausia kėsinama į normalų jo vystymąsi, be to, į tėvų, vaiko globėjų teises, jų interesus. Nukentėjusysis gali būti tik svetimas mažametis vaikas ar naujagimis.

Objektyviosios pusės požymiai: pagrobimas yra slaptas, atviras, įskaitant smurtinį, apgaulės būdu ar piktnaudžiaujant pasitikėjimu mažamečio vaiko paėmimas savo žinion iš tėvų, globėjų, vaikų įstaigos ar pan., taip pat paklydusio, atsitiktinai atsidūrusio be priežiūros vaiko sulaikymas ar jo pasilikimas savo žinioje turint pareigą jį perduoti. Vaiko sutikimas ar nesutikimas, jeigu jis paimamas ar sulaikomas savo nuožiūra prieš tėvų, globėjų ar kitų asmenų, kurių žinioje jis buvo, valią ar be jų žinios. Jeigu pagrobiant vaiką ar laikant pagrobtąjį padaroma žala jo ar kitų asmenų sveikatai, nuosavybei, veika traktuojama kaip sutaptis. Vaikas turi būti svetimas, naujagimio sukeitimas yra pagrobimo apgaulės būdu forma – kai pagrobiamas naujagimis pakeičiamas kitu.

Subjektyviosios pusės požymiai: šis nusikaltimas padaromas tiesiogine tyčia. Kaltininkas suvokia, kad pagrobia ar sukeičia svetimą mažametį vaiką ar naujagimį, ir siekia tai padaryti.

Šio nusikaltimo subjektu negali būti motina, tėvas, įvaikintojai. Tačiau reikėtų pažymėti, jog tėvas, motina, artimas giminaitis gali būti laikomas nusikaltimo subjektu pagal BK 156 str. 2 dalį.

Praktiniai pavyzdžiai. Diskusija

Merginų pardavimas užsienyje. Galima būtų išskirti du pagrindinius būdus – tiesioginį pardavimą ir netiesioginį, priverčiant merginą lyg ir „savo noru pasidavinėti“.

Tiesioginis būdas, kai merginas parduoda kaip bet kokią kitą prekę, pvz., naudotus automobilius ar cigaretes, sudarant sandėrį. Merginos sutikimo ar nuomonės čia niekas neklausia, pardavimo momentu mergina net nežino, kas iš tiesų dedasi. Ji paprastai informuojama tik apie įvykusį faktą, t. y. kad ji jau parduota ir „turės atidirbti savo kainą“. Pasipriešinus naudojamas fizinis smurtas, merginos izoliuojamos, bandoma jas kitaip palaužti, pavergti.

Merginų pardavimas užsienyje

Tiesioginis būdas

1 pvz. Darbą užsienyje Jolitai pasiūlė vaikinai, su kuriuo susipažino dirbdama vasarą Nidoje. Sakė, jog yra darbas Ispanijoje bare padavėja, prostitute dirbti nereiks. Į Ispaniją važiuoti Jolita nebijojo, nes nieko bloga nebuvo girdėjusi. Sakė, kad į Vokietiją tai būtų nesutikusi, nes žinojo, kad ten visos prostitutės dirba. Vaikinas, pasiūlęs darbą, susitarė su kažkokiu vairuotoju, kuris dažnai savo mašina važinėdavo biznio reikalais neva į Ispaniją (iš tikrųjų į Vokietiją). Jis ir nuvežė Jolitą į Vokietiją. Ji tik pervažiavusi Lietuvos sieną sužinojo, kad vyksta į Vokietiją. Nuvaziavę į kažkokį Vokietijos miestą, jie sustojo prie vienos parduotuvės, ten susitiko su turku. Vairuotojas su juo pakalbėjo, po to Jolitai pasakė, kad jis už jos atvežimą pasiėmė 300 eurų iš turko, o iš viso už ją buvo sumokėta 1500 eurų ir ji dabar juos turės atidirbti. Dar pasakė, kad labai nebijotų, laisvai sugebės atidirbti tuos pinigų. Po to tas turkas Jolitą nuvežė į kažkokį viešnamį, kur jai reikėjo dirbti prostitute.

2 pvz. Marija buvo parduota į sekso vergiją Vokietijoje. Jos draugas, kurį ji pažinojo daugiau kaip 3 metus, pasiūlė jai padirbėti pas jo labai turtingą draugą namų prižiūrėtoja ir vaiko aukle, pamokyti vaikus matematikos (Marijos specialybė – matematikos mokytoja). Pats kartu važiuojo į Vokietiją, atseit, pristatyti. Atvykus, Marijos akivaizdoje jos draugas kažkokiems albanams ją pardavė už 1000 JAV dolerių, nieko nesakęs apsisuko ir išėjo. Marija tik vėliau suprato, kas atsitiko, kai albanai paaiškino, kad nuo šiol ji yra jų vergė ir turės atidirbti. Marija atsisakė ir buvo žiauriai sumušta, po kelių dienų nepaklususi vėl sumušta. Tapo aišku, kad jei „to darbo nedirbs – užmuš“.

Netiesioginis

Netiesioginis – įstumiant merginas į dideles skolas, neretai menamas. Tokie atvejai tampa vis dažnesni ir čia labai sunku įrodyti patį pardavimo faktą – atrodo, kad viskas vyksta su merginos žinia ir sutikimu, tik aplinkybės susiklosto nesėkmingai. Pats pardavimo faktas lyg ir išnyksta. Kadangi tokių atvejų daugėja, reikėtų apie juos pakalbėti plačiau.

Netiesioginis pardavimas – tipinė schema

Netiesioginis pardavimas – tipinė schema

Merginai pasiūlomas geras ir dažniausiai „padorus“ darbas užsienyje bei geras atlyginimas. Jei siūlomas darbas pasilinksminimų industrijoje, sąlygos irgi nurodomos ypač geros, „o jei nepatiks – visada gali išeiti“. Nors darbo kontrakto nėra arba jis „įtartinas“, abejonių dėl paties pasiūlymo nekyla – juk siūlo darbą užsienyje dažniausiai pažįstamas žmogus.

1. Sutvarkomi išvykimo dokumentai (dažnai to visai nereikia) ir nuperkamas bilietas. Pažadamos geros ir nebrangios gyvenimo sąlygos užsienyje. Neretai jau šiame etape merginos įbrenda į skolą, bet pažadėta alga leis lengvai gražinti tokius „mažmožius“, taigi kol kas abejonių dėl vykimo nekyla.

2. Atvykus – pažadėto darbo nėra, kito panašaus darbo taip pat nepasiūlo. Gyvenimo sąlygos dažniausiai blogos ir labai brangios. Nemoquant kalbos ir nežinant tos šalies aplinkos, pačiai ko nors ieškoti beveik neįmanoma, o neretai ir neleidžiama. Šiame etape skolos ima katastrofiškai augti – darbo nėra, o už gyvenimą reikia mokėti tiek, kiek prašo.

3. Dažnai atimami pasai ir kiti turimi dokumentai, taigi pačioms ieškoti išėties darosi neįmanoma.

4. Reikalaujama tuoj pat gražinti skolas (nerealiai išaugusias), antraip – gąsdinimai ar net fizinė prievarta, smurtas.

5. Vienintelis tokiomis sąlygomis siūlomas darbas – prostitucija. Merginoms neleidžiama pačioms ieškoti kito darbo, neretai jos to ir negali daryti, nes nemoka kalbos, neturi leidimų dirbti, dažnai neturi ir jokių dokumentų.

6. Galiausiai dauguma merginų, nematydamos kitos išėties (dažniausiai jos neturi į ką kreiptis pagalbos, iš ko pasiskolinti pinigų – būtent dėl blogos ekonominės padėties jos ir vyko uždarbauti į užsienį), sutinka padirbėti prostitutėmis, bet tik tam, kad galėtų atiduoti skolas. Realiai išbristi iš skolos ir šio verslo beveik neįmanoma: pinigai už darbą retai mokami, o jei ir mokama, tai tik nežymi uždirbtų pinigų dalis; už kiekvieną prasižengimą ar nepaklusnumą – baudos. Taigi skola, net ir dirbant prostitute, gali augti. Ir merginos, jei nesikreipia pagalbos, tampa amžinomis vergėmis.

Šioje schemoje beveik neįmanoma įrodyti moters pardavimo į sekso vergiją fakto. Atrodo, kad merginos pačios savo noru ten vyko, kaip daugelis Lietuvoje vis dar sako – „ką norėjo, tą ir gavo“. Net merginos pačios neretai kaltina tik save, savo nelaimingą likimą, bet ne šio prekybos žmonėmis verslo organizatorius, įstūmusius jas į tokią bėdą. Dažnai manoma, kad tai tik nesėkmių grandinė, o ne specialiai organizuota sistema, todėl reta kuri kreipiasi pagalbos. Antra vertus, jos būna tiek prigrąsdintos, kad pagalbos tiesiog bijo prašyti. Prekeiviai bando joms įteigti, kad „visa policija nupirkta, tad jei pasiskųs – bus dar blogiau“. Tuo tarpu, kaip rodo mūsų patirtis, jau pats faktas, jog bandoma kreiptis pagalbos, ypač jei prekeiviai mato ar jaučia, kad mergina kažkas mėgina pasirūpinti, gąsdina prekeivius ir jie gali ją arba paleisti, arba pagerinti jos padėtį parūpindami anksčiau pažadėto darbo. Prekeiviai taip pat nenori papildomų rūpesčių su tomis „maištininkėmis“, juo labiau kad ir be jų yra pakankamai tylių ir paklusnių, kurios vykdo visas jų užgaidas ir nesikreipia pagalbos.

Pateikiame du pavyzdžius iš TMO patirties, kai bandymai siekti pagalbos padėjo merginoms pasprukti iš sekso vergijos gniaužtu.

***1 pvz.** Daivai draugė pasiūlė padavėjos darbą bare Turkijoje. Ta draugė buvo ištekėjusi už Turkijos piliečio ir siūlėsi padėti skurstančiai draugei, netgi nupirko lėktuvo bilietą. Atvykus į vietą, žadėto darbo nėra, vienintelis pasirinkimas – prostitucija. Niekas Daivos jėga nevertė, tik primindavo, kad skola auga kas dieną. Tame bare gyveno ir daugiau merginų iš įvairių šalių – Ukrainos, Moldovos, Rusijos, kt. Ir visos jau dirbo prostitutėmis (nors ir joms buvo žadėtas „padoras“ darbas), kad galėtų gražinti skolas. Daivai susidarė įspūdis, kad kito kelio ištrūkti iš šios šalies ir nėra. Jai net mintis nekilo, kad jos skola tėra „draugės“ apgaulės vaisius. Laimė, Daiva turėjo mobilųjį telefoną ir paskambino savo vaikiniui į Lietuvą prašydama pagalbos, o šis kreipėsi į TMO Vilniaus biurą. TMO Vilniaus biuras susisieko su TMO Ankaros biuru ir buvo organizuotas merginos grąžinimas namo. Reikia pridurti, kad buvo pakankamai sunku įbaugintą merginą įkalbėti sprukti iš to baro – ji labai bijojo prekeivių keršto (buvo gąsdinama, kad negražinus skolos susidoros su jos giminėmis), jai buvo gaila palikti savo lagaminą – „visą savo turtą“ (išeiti nesukeldama įtariamo ji galėjo tik be daiktų) ir, antra vertus, bijojo pakenkti „savo draugei“ (vis dar tikėjo, kad draugė nekalta, kad tai tik nesėkmingų atsitiktinumų grandinė).*

2 pvz. Renata dirbo šokėja viename Lietuvos barų ir jai pažįstamas pasiūlė panašų šokėjos darbą bare Japonijoje, tik už žymiai didesnę atlyginimą. Ji iš karto sutiko, pažįstamas nupirko bilietus ir sutvarkė išvykimo dokumentus. Tačiau atvykus į Tokiją šokėjos darbo nebuvo, pasiūlė padirbėti prostitute arba užsiimti konsumacija. Pats baras ir gyvenimo sąlygos – „tikra skylė“, o buvo žadėta „aukščiausia klasė“. Prostitute dirbti prievarta niekas nevertė, bet skola, nerealiai didelė, už kelionę ir gyvenimą vis augo. Kad nepaspruktų neapmokėjus skolų, pasas buvo paimtas „palaikyti“. Nerasdama išeities ir nenorėdama dirbti prostitute, susisiekė su savo draugu Lietuvoje, o šis kreipėsi į TMO Vilniaus biurą. Buvo susisiekiama su TMO Tokijo biuru ir Lietuvos ambasada Japonijoje ieškant pagalbos. Pamatę, kad Renata kažkas rūpinasi ir gali kilti nemalonumų, prekeiviai ją perkėlė į pažadėtą šokėjos darbą kitame bare.

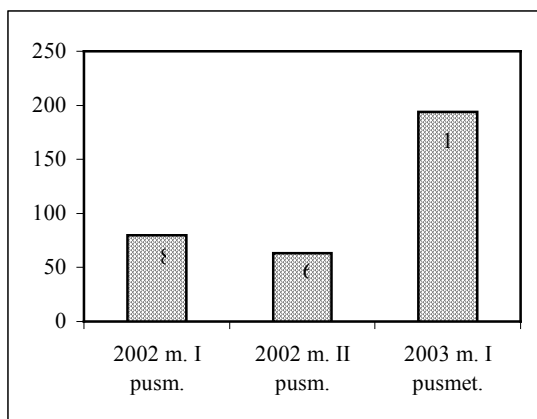
Prostitucija pagal Lietuvos Respublikos įstatymus nėra nusikaltimas. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (ATPK) 182¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta **administracinė atsakomybė** už vertimąsi prostitucija.

Šiuo metu dėl šių pažeidimų pareigūnai, rengdami ir nagrinėdami administracinių teisės pažeidimų bylas, susiduria su šiomis problemomis:

- 1) įrodymų rinkimo problema;
- 2) atsakomybės pažeidimo „subjektui – aukai“ taikymo problema.

Policijos pareigūnai, rengdami ir nagrinėdami administracinių teisės pažeidimų bylas, iškeltas pagal ATPK 182¹ straipsnį, susiduria su **įrodymų rinkimo problema**. Vienas iš ATPK 182¹ straipsnyje numatyto administracinio teisės pažeidimo sudėties kvalifikuojančių požymių yra vertimasis, t. y. versliškas turtinės naudos bet kokiomis formomis siekimas ar gavimas. Todėl šio požymio įrodinėjimas viešomis priemonėmis yra gana problematiškas.

3 pav.
Protokolai pagal ATPK 182-2 str. 2 d.

Pažymėtina, kad vis daugiau nustatoma asmenų, kurie po administracinės nuobaudos paskyrimo už pažeidimo, numatyto ATPK 182¹ straipsnio 1 dalyje, padarymą, jį padaro pakartotinai. Per 2002 metų pirmąjį pusmetį buvo nustatyti 196 administraciniai teisės pažeidimai, numatyti ATPK 182¹ straipsnyje, iš jų 2 dalyje – 80. Atitinkamai per 2002 metų antrąjį pusmetį – 203 ir 63, per 2003 metų pirmąjį pusmetį – 295 ir 194.

Kalbant apie ATPK 182¹ str. taikymą, problema yra ta, kad šiuo metu administracinė atsakomybė nenumatyta paslaugos pirkėjui. Įvairių organizacijų atlikti tyrimai dėl prekybos moterimis parodė, kad, norėdamos išgyventi (tiek mūsų šalyje, tiek užsienio valstybėse), moterys dažnai imasi bet kokio darbo, net ir seksualinių paslaugų. Jų bejėgiškumu pasinaudoja prekeiviai, parduodantys moteris kaip pigią darbo jėgą. Taip tampama gyvosiomis prekėmis, pakliūvančiomis į vergovę. Dažniausiai vadinamosios naujos vergijos apraiška – prostitucija. Todėl esant tokiai **situacijai LR ATPK 182¹ str. taikymas atskirais atvejais sąlygoja procesinį sprendimą, prieštaraujantį teisėtumo, teisingumo ir kt. principams.** Labai svarbu, kad policijos pareigūnai įstatymo nustatyta tvarka tinkamai ištirtų visas aplinkybes, susijusias su teisės pažeidimu.

Teritorinių policijos įstaigų pareigūnai, išieškodami baudas, susiduria su šiomis problemomis:

1. Pažeidėjos joms **paskirtų baudų geranoriškai nesumoka ir neturi turto**, kad būtų galima priverstinai išieškoti baudą;
2. **Baudų pakeitimas** nemokamais viešaisiais darbais ar administraciniu areštu. ATPK 21 straipsnio „Administracinių nuobaudų rūšys“ 4 dalyje nustatyta, kad nemokami viešieji darbai skiriami tik pažeidėjo sutikimu. ATPK 29 straipsnio „Administracinis areštas“ 2 dalyje nustatyta, kad administracinis areštas negali būti skiriamas nėščioms moterims ir moterims, turinčioms vaikų iki dvylikos metų. Kaip rodo praktika, pažeidėjos, ypač turinčios vaikų iki 12 metų, nesutinka, kad bauda būtų pakeista viešaisiais darbais, o administracinis areštas joms negali būti taikomas.
3. **Baudų išieškojimas iš užsienio piliečių**, kurios į Lietuvos Respubliką atvyko legaliai ir buvo sulaikytos už vertimąsi prostitucija. Daugeliu atvejų, kai pažeidėjoms paskiriamos baudos, jos, nesumokėjusios baudų, išvyksta į savo kilmės ar kitą šalį.

Vadinasi, administracinės praktikos taikymo už vertimąsi prostitucija efektyvumas sietinas ir su administracinių nuobaudų tikslais.

ATPK 20 straipsnyje „Administracinės nuobaudos tikslai“ numatyta, kad administracinė nuobauda yra atsakomybės priemonė, kuri skiriama administracinį teisės pažeidimą padariusiems asmenims nubausti bei **siekiant auklėti**, kad jie laikytųsi įstatymų, gerbtų bendro gyvenimo taisykles, taip pat, kad tiek **pats teisės pažeidėjas**, tiek **kiti asmenys nepadarytų naujų teisės pažeidimų.**

Kalbant apie ATPK 182¹ str. taikymą, problema yra ta, kad šiuo metu administracinė atsakomybė nenumatyta paslaugos pirkėjui

LR ATPK 182¹ str. taikymas atskirais atvejais sąlygoja procesinį sprendimą, prieštaraujantį teisėtumo, teisingumo ir kt. principams

Administracinės praktikos taikymo už vertimąsi prostitucija efektyvumas sietinas ir su administracinių nuobaudų tikslais

Pastebėtina ir tai, kad dėl nevienareikšmiško valstybės, visuomenės bei pačių policijos pareigūnų požiūrio Lietuvoje kovojama su prostitutėmis, o ne su prostitucija, kaip socialiniu reiškiniu, kurio plitimą galima būtų apriboti veikiant priežastis, o ne pasekmes. Šiuo metu šiai socialinei problemai dar neskiriama pakankamai dėmesio, ji sprendžiama epizodiškai, bet ne iš esmės. Prostitucija turi gilią šaknį, kurios vien policinėmis priemonėmis nepašalinamos

LR ATPK 225 straipsnyje „Policija“ nustatyta, kad policija nagrinėja LR ATPK 182¹ straipsnio 1 dalyje numatytų administracinių teisės pažeidimų bylas

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad nuobaudų paskyrimas asmenims už pažeidimo, numatyto ATPK 182¹ straipsnyje, padarymą savo tikslų nepasiekia.

Pastebėtina ir tai, kad dėl nevienareikšmiško valstybės, visuomenės bei pačių policijos pareigūnų požiūrio Lietuvoje kovojama su prostitutėmis, o ne su prostitucija, kaip socialiniu reiškiniu, kurio plitimą galima būtų apriboti veikiant priežastis, o ne pasekmes. Šiuo metu šiai socialinei problemai dar neskiriama pakankamai dėmesio, ji sprendžiama epizodiškai, bet ne iš esmės. Prostitucija turi gilią šaknį, kurios vien policinėmis priemonėmis nepašalinamos.

Reziumuojant galima teigti, kad šiuo metu administracinės praktikos taikymas už vertimąsi prostitucija nėra efektyvus. Todėl būtina LR ATPK 182¹ str. pakeisti bei papildyti norma, numatančia atsakomybę paslaugos pirkėjui ir atleidimą nuo administracinės atsakomybės aukai.

Metodinės rekomendacijos, taikant LR ATPK 182¹ straipsni

LR ATPK 182¹ straipsnyje „Vertimasis prostitucija“ numatyta administracinė atsakomybė už vertimąsi prostitucija. Už šio pažeidimo padarymą numatyta bauda (nuo 300 iki 500 litų), o už pakartotinumą – bauda (nuo 500 iki 1000 litų) arba administracinis areštas (iki 30 parų).

Vadovaujantis LR ATPK 259¹ straipsniu „Asmenys, turintys teisę surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus“, tam įgalioti policijos pareigūnai turi teisę surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus už pažeidimus, numatytus LR ATPK 182¹ straipsnyje.

LR ATPK 225 straipsnyje „Policija“ nustatyta, kad policija nagrinėja LR ATPK 182¹ straipsnio 1 dalyje numatytų administracinių teisės pažeidimų bylas. Administracinių teisės pažeidimų bylas, iškeltas pagal LR ATPK 182¹ straipsnio 2 dalį, nagrinėja teismas (LR ATPK 224 straipsnis „Rajonų (miestų) apylinkių teismai (apylinkių teismų teisėjai)“).

LR ATPK 281 straipsnio „Administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo vieta“ 1 dalyje nurodyta, kad administracinio teisės pažeidimo byla, iškelta pagal LR ATPK 182¹ straipsnį, nagrinėjama pagal jo padarymo vietą.

Išanalizavus šiuo metu galiojančius įstatymus bei kitus įstatymus lydinčiuosius teisės aktus, taip pat šių teisės aktų komentarus ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išaiškinimus, buvo surinkta ir susisteminta visa esama teisinė informacija dėl LR ATPK 182¹ straipsnio taikymo.

Objektas – viešoji tvarka. Pažeidžiama visuomenės moralė (dorovė), socialinės normos, kaip viešosios tvarkos sudėtinės dalys.

Objektyvioji pusė – aktyvūs, priešingi teisei veiksmai (veika), vertimasis prostitucija.

Subjektas – fizinis asmuo, sulaukęs 16 metų.

Subjektyvioji pusė – tiesioginė tyčia, be to, aiškiai išreikštas tikslas – gauti materialinės naudos. Šio tikslo siekiama dar prieš lytinius santykius, todėl nebus vertimasis prostitucija, jeigu lytiškai santykiaujama be jokio atlygio, tik siekiant patenkinti savo lytinę aistrą.

Prostitucija – tai lytinių paslaugų teikimas bet koku būdu už tam tikrą materialinį atlyginimą (pinigai, juvelyriniai dirbiniai, daiktai ir kt.).

2002 06 10 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išaiškino, kad „vienas iš kvalifikuojančių LR ATPK 182¹ straipsnio sudėtį požymių yra vertimasis, t. y. versliškas turtinės naudos bet kokiomis formomis siekimas ar gavimas“, todėl, anot Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, manytina, kad atsakomybė pagal šį straipsnį gali atsirasti šiais atvejais:

„Pirma, kai nustatomas turtinės naudos gavimo faktas už atlikimą ar realų siekį atlikti šio straipsnio dispozicijoje numatytą veiką (prostituciją). Dėl ko šios veikos atlikimo stadijos atsirasti administracinei atsakomybei už pažeidimo, numatyto LR ATPK 182¹ straipsnyje, padarymą esminės reikšmės neturi.

Antra, kai prostitucija atliekama siekiant gauti turtinę naudą, t. y. šiuo atveju, kai nustatomas veiksmų, atitinkančių prostitucijos sąvoką, atlikimo faktas, tikslu gauti turtinę naudą.“

Sąvoka „prostitucija“ suprantama kaip nuolatiniai veiksmai, kuriais siekiama gauti materialinės naudos už lytinius santykius. Nuolatiniai veiksmai suvokiami kaip nuolatinis lytinis santykiavimas už atlygį ir tas atlygis yra pagrindinis, papildomas ar nuolatinis materialinės naudos gavimo šaltinis.

Sąvoka „prostitucija“ suprantama kaip nuolatiniai veiksmai, kuriais siekiama gauti materialinės naudos už lytinius santykius

Aiškinantis šį administracinį teisės pažeidimą, reikėtų išnaudoti kiek galima daugiau LR ATPK 256 straipsnyje numatytų įrodymų sukaupimo bei jų fiksavimo būdų, tai yra fotografavimas, garso ir vaizdo įrašų darymas, liudytojų paaiškinimai, daiktinių įrodymų surinkimas.

Surašant administracinio teisės pažeidimo protokolą, jame turi būti nurodomi visi LR ATPK 260 straipsnyje „Administracinio teisės pažeidimo protokolo turinys“ minimi protokolo rekvizitai ir atlikti kiti straipsnyje nurodomi veiksmai: „Protokolą pasirašo jį surašęs asmuo ir administracinį teisės pažeidimą padaręs asmuo; jeigu yra liudytojų ir nukentėjusiųjų, protokolą gali pasirašyti taip pat ir šie asmenys“, išaiškinamos pažeidėjo teisės ir pareigos.

Neginčijamą reikšmę, įrodant padarytą pažeidimą, turi ir policijos pareigūnų, dalyvavusių nustatant pažeidimą, tarnybiniai pranešimai, kurie pagal LR ATPK 256 straipsnį „Įrodymai“ yra vertintini kaip „kitokie dokumentai“ ir yra įrodymai. Tarnybiniai pranešimai, kaip ir kiti įrodomąją reikšmę turintys dokumentai, turi būti nepriekaištingi, nuoseklūs, visapusiški ir detalūs, kiek galima tiksliau informinti ir smulkiai aprašytos visos pažeidimo padarymo aplinkybės, turinčios reikšmės pažeidėjo versijoms paneigti ir bylai teisingai išspręsti. Kiekviena užfiksuota ar neužfiksuota smulkmena turi reikšmės bylos eigai ir priimamam sprendimui.

Fiksuojant pažeidimą, numatytą LR ATPK 182¹ straipsnyje, nerečiai yra nustatomi ir kiti LR ATPK numatyti pažeidimai, susiję su narkotikų, alkoholio vartojimu, tarp jų ir nepilnamečių asmenų, be to, su ištvirkavimui suteikiamu gyvenamuoju plotu ir pan.

Nustačius pažeidėją nepilnametį, viena patraukimo administracinė atsakomybė sąlygų yra asmens amžius. LR ATPK 12 str. numato administracinę atsakomybę asmenims nuo 16 metų. Pagal šio kodekso 13 str. 1 d. nepilnamečiams nuo 16 iki 18 metų, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, taikomos administracinės atsakomybės nuostatos su tam tikrais ypatumais, numatytais LR ATPK 21, 24, 37¹, 281, 313 ir 314 str.

Policijos pareigūnai, sužinoję, kad vaikas patyrė seksualinę ar fizinę prievartą, informaciją pateikia įgaliotiems atlikti ikiteisminį tyrimą pareigūnams ir tolesni veiksmai atliekami vadovaujantis LR BPK bei kitais teisės aktais, reglamentuojančiais ikiteisminį tyrimą. Apie įvykį informuojama vaiko teisių apsaugos tarnyba.

Nemaža dalis asmenų, užsiimančių prostitucija, yra užsieniečiai. Tikrinant tokių pažeidėjų asmenybę, reikia ypač atkreipti dėmesį, ar jie nepadarę pažeidimo, numatyto LR ATPK 206 straipsnyje „Užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ir išvykimo iš jos tvarkos pažeidimas“. Nustačius šį pažeidimą, policijos pareigūnai nedelsdami raštu apie tai turi pranešti Migracijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir pradėti administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną. Policijos komisariato, kurio prižiūrimojoje teritorijoje užsienietis yra su laikytas, migracijos tarnybos tarnautojai, vadovaudamiesi Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2001 m. gruodžio 29 d. bendru įsakymu Nr. MD-30/640 „Dėl sprendimų dėl užsieniečių įpareigojimo išvykti arba jų išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos

priėmimo ir vykdymo instrukcijos“, formuoja užsieniečio bylą dėl jo įpareigojimo išvykti arba išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos. Sprendimą dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti iš Lietuvos Respublikos gali priimti policijos komisariato vadovas.

Tačiau aiškinantis pažeidimo pagal LR ATPK 182¹ str. aplinkybes ir išvelgus priverstinės prostitucijos požymius, t. y. paaiškėjus, kad asmuo galėjo būti parduotas, pirktas ar kitaip perleistas, panaudojant fizinę ar psichologinę prievartą bei įvairias apgaulės formas, siekiant asmenį išnaudoti prostitucijai, informacija teisės aktų nustatyta tvarka turi būti perduota pagal kompetenciją ikiteisminį tyrimą vykdančioms pareigūnams ir, atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, sprendžiamas klausimas dėl LR ATPK 250 str. taikymo.

III. Rekomendacinio pobūdžio teisės aktai:

- ⇒ 2002 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje planą;
- ⇒ 2000 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta Nacionalinė programa prieš vaikų komercinę seksualinę išnaudojimą ir seksualinę prievartą;
- ⇒ Lietuvos valstybė pirmoji iš Baltijos regiono šalių pripažino, kad jos teritorijoje egzistuoja prekybos žmonėmis problema ir 2002 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 62 ėmėsi įgyvendinti Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą, kuri skirta sukurti prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos prevencijos priemonių sistemą bei griauti nusikalstamų grupių, susivienijimų, užsiimančių prostitucijos ir prekybos žmonėmis organizavimu, tinklus. Dauguma programoje numatytų priemonių – apie 60 proc. – yra prevencinės (švietimas, sveikata, pagalba nuo prekybos žmonėmis vertelgų nukentėjusiems aukoms, teisinės bazės tobulinimas, bendravimas su nevyriausybinėmis organizacijomis ir pan.).

Taigi Lietuvos Respublikos įstatymai, palyginti su tarptautinių teisės aktų nustatytais reikalavimais, nenustato galimybės prekybos žmonėmis aukas ir nukentėjusiuosius atleisti nuo teisinės atsakomybės už tokias veikas kaip nelegali imigracija (įskaitant imigraciją panaudojant suklastotus dokumentus) ir buvimas Lietuvoje (išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos sieną perėjo siekdamas patekti į trečią šalį), prostitucija ir kt., taip pat nesuteikia galimybės taikyti prekybos žmonėmis

aukoms ir nukentėjusiesiems specialaus statuso (rezidento statuso), t. y. galimybės likti Lietuvoje tam tikram laikotarpiui, per kurį šie asmenys gali apsispręsti dėl galimybės pradėti ikiteisminį tyrimą bei parodymų davimo ikiteisminio tyrimo procese ir kt.

Dėl didelio prekybos žmonėmis latentiškuo Lietuvoje nėra tikslios informacijos apie prekybos žmonėmis mastus bei pasireiškimo formas (prekybą žmonėmis seksualiniais tikslais, prekybą vaikais, žmogaus pardavimą (perleidimą) už skolas, priverstinę santuoką, priverstinį nėštumą ar abortą, neteisėtą žmogaus organų transplantaciją ar pardavimą (kontrabandą), priverstinę vyrų prostituciją ir kt.).

Dėl didelio prekybos žmonėmis latentiškuo Lietuvoje nėra tikslios informacijos apie prekybos žmonėmis mastus bei pasireiškimo formas (prekybą žmonėmis seksualiniais tikslais, prekybą vaikais, žmogaus pardavimą (perleidimą) už skolas, priverstinę santuoką, priverstinį nėštumą ar abortą, neteisėtą žmogaus organų transplantaciją ar pardavimą (kontrabandą), priverstinę vyrų prostituciją ir kt.).

Vienas šiuo metu prieštarinčiausiai diskutuojamų teisinių požiūrių į prostitucijos kontrolės galimybes – prostitucijos legalizavimas Lietuvoje.

Nors šiandien informacija apie prekybą žmonėmis ir su ja susijusius veiksmus Lietuvos Respublikoje disponuoja nemažai valstybinių, visuomeninių ir tarptautinių institucijų, ji nesisteminama, neintegruojama ir sistemiškai neanalizuojama. Lietuvoje dar nėra bendros efektyvios informacijos apie prekybą žmonėmis kaupimo sistemos – tai ypač svarbu kovojant su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu prekybos žmonėmis srityje. Todėl gana sunku įvertinti prekybos žmonėmis mastus, teisingai nustatyti prekybos žmonėmis užkardymo kryptis bei metodus.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

- 1. Kokie LR teisės aktai susiję su prekyba žmonėmis?*
- 2. Kokios nusikalstamos veikos yra kriminalizuotos naujame LR BK, kurios susijusios su prekybos žmonėmis reiškiniu?*
- 3. Kurios nusikalstamos veikos yra tiesiogiai susijusios su prekybos žmonėmis ir kurios – netiesiogiai?*
- 4. Kokia yra prekybos žmonėmis nusikaltimo (BK 147 str.) sudėtis ir jos požymiai?*
- 5. Apibūdinkite pelnymosi iš kito asmens prostitucijos nusikaltimo (BK 307 str.) sudėties objektyviają pusę.*
- 6. Kokie yra vaiko pagrobimo arba vaikų sukeitimo (BK 156 str.) nusikaltimo sudėties požymiai?*
- 7. Kuo skiriasi tiesioginis pardavimas nuo netiesioginio? Kaip juos galima identifikuoti praktiškai?*

8. *Su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria policijos pareigūnai, išieškodami baudas dėl vertimosi prostitucija (ATPK 182¹ str. 1 d.)?*
9. *Ar šiuo metu yra numatyta administracinė atsakomybė prostitucijos paslaugos pirkėjui? Ar, jūsų manymu, tai reikalinga? Kodėl?*
10. *Kokia yra „prostitucijos“ sąvoka?*
11. *Kokie yra policijos pareigūno veiksmai, kai jis sulaiko užsienietį, kuris verčiasi prostitucija?*
12. *Ką turi spręsti policijos pareigūnas, išvelgęs priverstinės prostitucijos požymius?*
13. *Ar, jūsų manymu, yra reikalinga ir tikslinga legalizuoti prostituciją Lietuvoje?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Bazylevas, I. (2003). Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius.
2. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis (1 knyga, 2 knyga). V., 2000.
3. D. Jočienė, K. Čilinskas. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. V., 2004.
4. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.

6. PREKYBOS ŽMONĖMIS PREVENCIJA LIETUVOJE: PATIRTIS IR PERSPEKTYVOS

Nusikaltimų prevencija yra poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai, veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis

LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383 patvirtintoje Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje nustatyta, kad **nusikaltimų prevencija yra poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai, veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis.**

Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė – viena prioritetinių veiklos krypčių, įgyvendinant šalies nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką.

Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės uždaviniai:

1) skirti daugiau dėmesio socialinės pagalbos užtikrinimui asmenims, kurie dėl savo socialinės padėties, nepalankių buitės sąlygų ar santykių šeimoje gali būti įtraukti į prostituciją ir tapti prekybos žmonėmis aukomis (nepilnamečiams, bedarbiams, smurtą ir seksualinę prievartą butyje patiriančioms moterims ir vaikams bei kitiems asmenims);

2) sukurti veiksmingą prevencijos priemonių ir kontrolės mechanizmą, tobulinti asmenų, dingusių be žinios, paieškos sistemą bei prekybos žmonėmis tyrimo subjektų informacinio aprūpinimo ir keitimosi informacija sistemą;

3) užtikrinti informacijos apie prekybą žmonėmis paskleidimą visuomenėje, perspėjant galimas šios nusikalstamų veikų rūšies aukas;

4) užtikrinti informacijos apie prekybos žmonėmis aukoms reabilitacijos galimybes, socialinę, psichologinę ir teisinę paramą.

Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, vykdydamas Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos nuostatas, dalyvauja įgyvendinant pagal kompetenciją Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 62 patvirtintos Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos įgyvendinimo priemonės ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 11 d. nutarimu Nr. 29 pa-

tvirtintos Nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą įgyvendinimo priemonės, priskirtas Vidaus reikalų ministerijai.

Policijos įstaigų pareigūnai nuo 2001 metų dalyvauja įvairiuose projektuose (mokymuose, konferencijose, seminaruose), kurie yra susiję su prekybos vaikais, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos prevencijos klausimais: smurtas prieš vaikus ir vaikų teisių apsauga; specialistų, dirbančių su seksualinę prievartą patyrusiais vaikais, mokymas, tarpžinybinio bendradarbiavimo skatinimas ir praktinių įgūdžių tobulinimas; fizinė, emocinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus; prekyba žmonėmis tarp jaunimo ir kt.

Policijos departamente parengta specializuota tobulinimosi programa toje srityje dirbantiems policijos pareigūnams (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos leidinys, 2002 metai), kaip kovoti su vaikų komerciniu seksualiniu išnaudojimu ir seksualine prievarta. Policijos departamentas, Lietuvos AIDS centras, Viešoji įstaiga Vaiko namas parengė rekomendacijas policijos pareigūnams dėl narkomanijos ir jos prevencijos.

Šalies policijos įstaigos nėra parengusios projektų, specialiai skirtų vaikų prostitucijos ir pornografijos prevencijai, tačiau rengia bei kartu su socialiniais partneriais (vaiko teisių apsaugos tarnybomis, švietimo ir sveikatos priežiūros įstaigomis, moterų krizių centrais, visuomeninėmis bei religinėmis organizacijomis) dalyvauja projektuose (prevencinėse programose), skirtuose priežastims, sąlygojančioms bei skatinančioms šiuos negatyvius reiškinius, šalinti. Šių programų tikslas užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus, mažinti (šalinti) rizikos veiksnius vaiko socialinėje aplinkoje. Absoliuti dauguma įgyvendinamų prevencinių programų yra vietinės – vykdomos savivaldybių, seniūnijų teritorijoje, mokyklose ir pan.

Policijos pareigūnai dalyvavo socialinių partnerių (VĮ Vaiko namas, RUL Vaiko raidos centras, VĮ Paramos vaikams centras ir kt.) parengtuose projektuose, skirtuose vaikų nepriežiūros, mokyklos nelankymo prevencijai: „Dėmesio – problemiškas vaikas“, „Vaikų nusikalstamumo prevencija ir socializacija“, seminarų ciklas „Kontaktas su vaiku“ (temos: „Prievarta prieš vaikus ir kylančios socialinės problemos“, „Pagalba vaikui“, „Gatvės vaikai“, „Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija“).

Policijos pareigūnai kartu su švietimo įstaigomis, vaiko teisių apsaugos tarnybomis, visuomeninėmis organizacijomis įgyvendina projektus, kurių tikslas skatinti vaikus lankyti mokyklą, sudaryti tam sąly-

Policijos įstaigų pareigūnai nuo 2001 metų dalyvauja įvairiuose projektuose, kurie susiję su prekybos vaikais, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos prevencijos klausimais

Policijos pareigūnai dalyvavo socialinių partnerių (VĮ Vaiko namas, RUL Vaiko raidos centras, VĮ Paramos vaikams centras ir kt.) parengtuose projektuose, skirtuose vaikų nepriežiūros, mokyklos nelankymo prevencijai

gas, mažinti neigiamos aplinkos įtaką, teikti socialinę, psichologinę ir kitokią pagalbą vaikams (šeimoms). Stengiamasi įtraukti vietos bendruomenę į prevencinį darbą su socialiai apleistais vaikais bei jų tėvais. Įgyvendindami šiuos projektus, jų vykdytojai lankosi socialinės rizikos šeimose, aiškinasi vaikų gyvenimo sąlygas, kaip panaudojamos vaikams išlaikyti skirtos pašalpos, organizuoja reidus į vietas, kur būriuojasi (slapstosi) mokyklos nelankantys, valkataujantys vaikai, dalyvauja susitikimuose su mokiniais ir jų tėvais, organizuoja teisinį švietimą mokyklose, vaikų laisvalaikio užimtumą.

Policijos prevencinė veikla turi būti glaudžiai susijusi su kitomis policijos funkcijomis ir numatyti tikslai pasiekiami veikiant sistemai: šeima – mokykla – bažnyčia – nevyriausybinės organizacijos – vietos bendruomenės – valdžios institucijos – policija.

Bendradarbiavimas prekybos žmonėmis užkardymo veikloje

Vidaus reikalų sistemoje tiesiogiai prekybos žmonėmis užkardymą vykdo Lietuvos kriminalinės policijos biuro (LKPB) Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnyba (ONTT) ir jos struktūriniai padaliniai teritoriniuose policijos komisariatuose. Pagal savo kompetenciją šioje veikloje taip pat dalyvauja Lietuvos policijos liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos tarnyba, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie VRM, Migracijos departamentas prie VRM.

ONTT uždaviniai, kaip viso LKPB, yra nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų kontrolė, prevencija ir ikiteisminis tyrimas.

Kaip rodo praktika bei atlikti tyrimai Lietuvoje, prostitucija dažniausiai susijusi su prekyba žmonėmis, sąvadavimu, pornografija, seksualiniu išnaudojimu ir šiuo nelegaliu verslu užsiima organizuotos nusikalstamos struktūros, kurios aktyviai plėtoja savo veiklą tarptautiniu mastu, o iš šio verslo gautas pajamas bando legalizuoti

Kaip rodo praktika bei atlikti tyrimai Lietuvoje, prostitucija dažniausiai susijusi su prekyba žmonėmis, sąvadavimu, pornografija, seksualiniu išnaudojimu ir šiuo nelegaliu verslu užsiima organizuotos nusikalstamos struktūros, kurios aktyviai plėtoja savo veiklą tarptautiniu mastu, o iš šio verslo gautas pajamas bando legalizuoti. Todėl šiuos neigiamus reiškinius kartu su kitomis suinteresuotomis valstybinėmis institucijomis kontroliuoti bei užkardyti privalo kriminalinės policijos ONTT padaliniai, o vykdyti prostitucijos prevencinę veiklą bei administracinę praktiką – viešosios policijos padaliniai ir teisės aktų nustatyta tvarka apie šiuos reiškinius informuoti kriminalinę policiją.

Policijos departamento (PD) prie VRM Valdymo tarnybos Viešosios tvarkos ir eismo priežiūros valdybos Prevencinės veiklos skyrius kaupia ir analizuoja informaciją apie vaikų teisių ir jų teisėtų interesų užtikrinimą policijos įstaigose, bendradarbiauja su kitomis suinteresuotomis institucijomis bei koordinuoja policijos įstaigų veiklą vaikų

teisės pažeidimų, narkomanijos, seksualinio komercinio išnaudojimo, smurto ir prievartos prevencijos, migracijos procesų srityse.

Lietuvos policijos liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos tarnyba yra speciali policijos tarnyba, įgyvendinanti ir vykdanči Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo nuostatas ir jai vykdyti pavestas liudytojų ir nukentėjusiųjų (tarp jų ir nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis) apsaugos priemones.

Migracijos departamento prie VRM ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie VRM veikla prekybos žmonėmis kontrolės srityje aktuali dėl šio reiškinių sąsajų su nelegalia migracija.

Migracijos departamento funkcijos:

- ⇒ išduoda asmens dokumentus;
- ⇒ išduoda Lietuvos Respublikos vizas;
- ⇒ sprendžia užsieniečių atvykimo, buvimo šalyje, prieglobsčio suteikimo klausimus;
- ⇒ taiko sankcijas migracijos režimą pažeidusiems užsieniečiams ir tvarko tokių asmenų duomenų bazę;
- ⇒ analizuoja nelegalios migracijos priežastis, rengia ir įgyvendina nelegalios migracijos prevencines priemones, rengia su migracijos procesais susijusių teisės aktų projektus, dalyvauja rengiant bei įgyvendinant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir kt.

Valstybės sienos apsaugos tarnybos funkcija yra atlikti nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu valstybės sienos perėjimu ir neteisėtu žmonių gabenimu per valstybės sieną, ikiteisminį tyrimą, taip pat šioje įstaigoje pradedamas ir veikų, susijusių su dokumento suklastojimu ar suklastoto dokumento panaudojimu arba realizavimu, ikiteisminis tyrimas.

Informacija apie prekybą žmonėmis ir su ja susijusius veiksnius Lietuvoje disponuoja:

1. Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM – baudžiamąja statistika;
2. PD prie VRM – centralizuota dingusių be žinios apskaita, administracinės praktikos apskaita, centralizuota operatyvinės informacijos apskaita;
3. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie VRM – centralizuota grąžintų, deportuotų iš užsienio į Lietuvos Respubliką asmenų apskaita, paimtų pasienyje padirbtų ir svetimų dokumentų apskaita;

Lietuvos policijos liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos tarnyba yra speciali policijos tarnyba, įgyvendinanti ir vykdanči Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo nuostatas ir jai vykdyti pavestas liudytojų ir nukentėjusiųjų (tarp jų ir nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis) apsaugos priemones

4. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba – informacija apie su korupcija susijusius atvejus;
5. Migracijos departamentas prie VRM – administruoja užsieniečių registrą;
6. Prokuratūra ir teismai – informacija apie bylas, o teismai – dar ir apie administracinių teisės pažeidimų nagrinėjimo praktiką;
7. VRM Viešojo saugumo departamentas – gaunamais iš užsienio valstybių analitiniais apibendrinimais ir apžvalgomis, informacija apie Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių vykdymo plano priemonių vykdymą.

Klausimai pateikti medžiagai apibendrinti:

1. *Kas yra nusikaltimų prevencija?*
2. *Kokie yra pagrindiniai prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės uždaviniai?*
3. *Kokios Lietuvos institucijos įgyvendina prekybos žmonėmis prevenciją?*
4. *Koks yra policijos pareigūnų vaidmuo, kovojant su prekyba žmonėmis?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.
2. Bazylevas I., Žekonis R. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius 2003.

7. ● PREKYBOS MOTERIMIS AUKŲ PAGALBOS POREIKIAI IR DARBO SU PREKYBOS MOTERIMIS AUKOMIS SPECIFIKA

Pirmiausia reikėtų akcentuoti tai, kad nusikaltėlis yra prekiautojas žmonėmis, sąvadautojas, o moteris, verčiama užsiimti prostitucija, yra auka. Būna taip, kad auka pati sutiko būti išvežta į užsienį, tačiau tai dar nieko nereiškia. Ar moteris sutinka dirbti nelegaliai svetimose šalyse, ar ne – vis tiek ji yra kriminalinio nusikaltimo auka. Dauguma išvežtų moterų nežino imigracijos ir darbo įstatymų užsienio šalyse ir gali nesuprasti, kad tai, su kuo jos sutinka, yra nusikaltimas. Moteris iš pat pradžių gali žinoti, kad jai teks dirbti prostitucijos versle, bet ji nesupranta, kad bus parduota, kad negalės kontroliuoti savo darbo, gaus mažiau nei ketvirtį uždirbtų pinigų arba iš viso jų negaus, dirbs ir gyvens vergiškomis sąlygomis ir bus visiškai priklausoma nuo sąvadautojo (tiek savo šalyje, tiek užsienyje). Tai vis tiek yra prekyba žmonėmis.

Pirmiausia reikėtų akcentuoti tai, kad nusikaltėlis yra prekiautojas žmonėmis, sąvadautojas, o moteris, verčiama užsiimti prostitucija, yra auka

7.1. PREKYBOS MOTERIMIS IR SEKSUALINIO IŠNAUDOJIMO AUKOS

Tai dažnai būna jaunos merginos iš nedarnių, nepilnų žemo socialinio-ekonominio statuso šeimų arba užaugusios be tėvų, menkai išsilavinusios, našlės, vienišos moterys, išsiskyrusios arba ištekėjusios moterys, prieš kurias smurtauojama šeimoje, prievartos aukos ir pan. Tai labai pažeidžiamos moterys ir merginos, nes, turint omenyje jų socialinę statusą, tikėtina, kad nuo vaikystės ar vėliau gyvenime patiria nemažai praradimų, nusivylimų ir yra psichologiškai traumuotos. Tokias moteris nesunku apgaulės ar prievartos būdu įtraukti į prekybos žmonių tinklą. Taigi pagrindinės priežastys, kodėl būtent jos lengviau tampa seksualinio išnaudojimo aukomis, yra šios:

1. Šeima, kurioje užaugo

Kaip jau minėta, tai moterys ar merginos iš nedarnių, nepilnų, žemesnį socialinį-ekonominį statusą turinčių, finansinį nepriteklių jaučiančių šeimų. Jos gali būti apleistos nuo vaikystės, socialiai izoliuotos, patyrusios emocinį ir/ar fizinį tėvų smurtą. Kokią įtaką gali daryti šeima? Šeima, tėvai yra patys svarbiausi žmonės vaikystėje. Jeigu vaikas auga normalioje šeimoje, kur nuo mažens formuojamos vertybės,

Pagrindinės priežastys, kodėl lengvai tampa seksualinio išnaudojimo aukomis: šeima, kurioje užaugo, nesėkminga savarankiško ar šeimyninio gyvenimo patirtis, netikrumas dėl ateities

vyrauja šilti tarpusavio santykiai, dėmesys, pagarba, jis jaučiasi gerbiamas kaip asmenybė, jaučiasi saugus, išmoksta pasitikėti savimi, kontroliuoti ir reguliuoti savo elgesį, reikšti savo nuomonę, jausmus ir emocijas, turi savo vertybių sistemą, gerbia save ir teigiamai save vertina.

Kita vertus, jeigu vaikas auga be šeimos arba šeima, artimi žmonės negali patenkinti fizinių ir/ar psichologinių vaiko poreikių – vaikas negauna artimųjų meilės, šilumos, nėra fizinio ir emocinio artimumo, patiria fizinę ir emocinę prievartą, nuolat gyvena nepritekliuje, yra stipriai sutrikdomas jo saugumo bei pasitikėjimo savimi jausmas. Bėgant metams, tokie vaikai kaupia savyje įtampą, nesėkmes, praradimus, neišmoksta reikšti savo jausmų. Tai yra pagrindas atsirasti įvairioms psichologinėms problemoms – tiek paauglystėje, tiek brandesniame amžiuje. Negatyvi vaikystės patirtis neleidžia sukurti normalių tarpasmeninių santykių, kurie teiktų pasitenkinimą ir saugumo jausmą.

2. Nesėkminga savarankiško ar šeimyninio gyvenimo patirtis

Į prekiautojų žmonėmis akiratį patenka ir ištekėjusios, išsiskyrusios moterys, vienišos motinos. Dažnai tai būna moterys, kurioms šeimyninis gyvenimas nenusisekė: finansiniai nepritekliai, bėrimai, konfliktai ir/ar fizinis ir psichologinis sutuoktinio ar partnerio smurtas, nelaiminga meilė ir pan.

Apsisprendimas išvykti dirbti į užsienį arba užsiimti prostitucija savo šalyje glaudžiai susijęs su šeimos krize. Krizės scenarijus dažniausiai yra bet kokios rūšies priešiškus: pykčiai, ginčai, bėrimai, nesutarimai, „kovos“ su tėvais (tais atvejais, kai moterys ar merginos gyvena tėvų šeimoje), arba jos yra apgaulinėjamos, jomis nepasitikima, prieš jas naudojamas smurtas (tais atvejais, kai moterys gyvena savarankiškai). Sprendimas viską pakeisti dažniausiai atsiranda tada, kai pykčiai, smurtas ar nepasitikėjimas pasiekia aukščiausią laipsnį. Atsiranda stiprus nerimo, depresijos jausmas. Moteris negali daugiau tvirti tokios padėties ir pasiryžta nuo jos „pabėgti“.

3. Netikrumas dėl ateities

Dažniausiai tokios moterys yra bedarbės arba neturi nuolatinio darbo ir nuolatinį pajamų. Jos neranda jokių kitų būdų savo ekonominei padėčiai pagerinti. Tokios būklės moterimi lengviau manipuliuoti ir lengviau daryti jai įtaką.

Pagrindinis potencialios aukos bruožas – traumuojanti vaikystės ir gyvenimo patirtis bei noras pagerinti dažnai labai prastas gyvenimo sąlygas.

Pagrindinis potencialios aukos bruožas – traumuojanti vaikystės ir gyvenimo patirtis bei noras pagerinti dažnai labai prastas gyvenimo sąlygas

7.2. PSICHOLOGINĖS PRIEMONĖS, NAUDOJAMOS AUKAI KONTROLIUOTI

Prekiautojai žmonėmis naudoja daugybę būdų aukoms kontroliuoti. Kai moteris patenka į svetimą šalį, iš jos paimami pinigai, dokumentai ir ji tampa visiškai priklausoma nuo sąvadautojo. Kai tik ji supranta, į kokią situaciją papuolė, nusikaltėliai iš karto stengiasi ją palaužti dvasiškai ir pradeda itin kontroliuoti.

Prekiautojai žmonėmis naudoja daugybę būdų aukoms kontroliuoti:

1. Fizinis, psichologinis smurtas ir baimė

Moterys yra prievartaujamos sąvadautojų ar klientų, mušamos, kan Kinamos, svaiginamos alkoholiu, narkotikais, marinamos badu, troškuliu. Prekiautojai ir toliau grasina smurtu, jei ji atsisakys dirbti. Paprastai jie žino moters namų adresą, pažįsta jos artimuosius ir grasina susidoroti su jais. Tai vyksta tol, kol fizinis bei emocinis išsekimas ir baimė priverčia moterį paklusti prekeivių reikalavimams ir taisyklėms.

Fizinis, psichologinis smurtas ir baimė

2. Gėda ir kaltė

Labai stipri psichologinė kontrolės priemonė. Sąvadautojai grasina atskleisti moters artimiesiems, pažįstamiems, kad ji dirba prostitute. Nufotografuoja arba nufilmuoja, kai ji yra prievartaujama arba su klientu, ir naudoja tas nuotraukas šantažui. Dauguma šių moterų kilusios iš šeimų, kuriose buvo smurtaujama, ir jų savęs vertinimas labai žemas. Jai gėda, ji jaučiasi kalta, kad papuolė į tokią situaciją. Kai moteris pradeda dirbti prostitute, ji suvokia save kaip nusikaltėlę, ne kaip nusikaltimo auką. Dėl labai intensyvaus gėdos ir kaltės jausmo viltis sugrižti į namus moteriai atrodo neįmanoma.

Gėda ir kaltė

3. Izoliacija

Svetimšalės moterys yra ypač pažeidžiamos, nes atsiduria kitoje šalyje, kur dažniausiai nemoka kalbos, gyvena svetimoje joms geografinėje, kultūrinėje ir socialinėje aplinkoje, nežino tradicijų, svetimi joms ir tos šalies gyventojų elgsenos modeliai. Jos laikomos tokiomis sąlygomis, kad negalėtų turėti jokių socialinių kontaktų, izoliuojamos nuo kitų aukų, pervežinėjamos iš vienos vietos į kitą. Dėl to jos jaučiasi itin nesaugiai ir tada jomis lengviau manipuliuoti.

Izoliacija

4. Finansinė priklausomybė

Teisėtas sugrižimas namo arba atsisakymas dirbti prostitute savo šalyje neįmanomas, nes sąvadautojai yra paėmę moters dokumentus, pinigus, todėl ji visiškai finansiškai ir psichologiškai nuo jų priklausoma. Paprastai moterys būna skolingos prekeiviams ir turi atiduoti skolą už kelionės, dokumentų tvarkymo išlaidas, išlaikymą ir panašiai. Ka-

Finansinė priklausomybė

dangi negauna visiškai arba gauna tik mažą dalį uždirbtų pinigų, skola didėja ir nelieka jokių vilčių kada nors ją gražinti. Sąvadautojas žada paleisti auką, kai gražins skolas, bet nesiruošia to padaryti. Jis naudoja šią psichologinę priemonę palaikyti moters vilčiai užsidirbti pinigų ir dirbti savarankiškai arba grįžti namo.

5. Krašutinė priklausomybė nuo sąvadautojų

Krašutinė priklausomybė nuo sąvadautojų

Sąvadautojai arba prekeiviai turi moterų pasus ir gali grasinti joms deportavimu. Moterys sunkiai orientuojasi geografinėje ir kultūrinėje šalies aplinkoje, retai kuri kalba tos šalies kalba ir labai nepasitiki vietine valdžia, ypač policija ir socialiniais darbuotojais. Prekeiviai sugeba įtikinti auką, kad visi jie yra papirkti. Jos nuolat „maitinamos“ klaidinga informacija ir pažadais, kurių tikslas padaryti taip, kad moterys nesikreiptų į policiją ir neieškotų kitokios pagalbos. Be to, jos periodiškai yra pervežamos į kitą vietovę, kad būtų sunku orientotis, užmegzti kokius nors kontaktus. Visa tai baigiasi tuo, kad moteris neturi jokios informacijos apie savo, kaip seksualinio išnaudojimo aukos, teises ir jaučiasi kalta, kad dirba nelegaliai ir dar užsiima prostitucija. Ji tampa kraštutinai priklausoma nuo sąvadautojų.

6. Emocinė priklausomybė

Emocinė priklausomybė

Reikia pažymėti ir tai, kad moterys dažnai būna emociškai susijusios su prekeiviais. Paprastai į šį verslą jas įtraukia draugai, partneriai, vaikinai ar gerai pažįstami žmonės, kurie atrodo dori, patikimi. Tada situacija tampa labai komplikauta aukai. Pavyzdžiui, jei auka yra įsimylėjusi, nusikaltėliui nesunku priversti ją užsiimti prostitucija, kai ateina laikas. Jeigu ji atsisako, patiria kitų smurtą, ir tada tas emocinis prisirišimas prie žmogaus, kuris ją išdavė ir pardavė, gali sustiprėti.

7.3. KODĖL AUKA NESIPRIEŠINA IR NEIEŠKO PAGALBOS?

Kodėl auka nesipriešina ir neieško pagalbos?

Tiesioginė tokios stiprios kontrolės pasekmė yra konformistinis elgesys – moterys tampa nuolankios ir paklusnios, kad tik išvengtų smurto. Pasikartojančios traumos ir baimė verčia auką niekuo nepasitikėti. Realybė, kurioje ji gyvena, sutrikdyta, auka abejoja tiek kitais, tiek pati savimi. Todėl jai labai sunku priimti esminius sprendimus ir nutraukti besitęsiantį išnaudojimą ir smurtą, ieškoti pagalbos ir grįžti namo arba pakeisti gyvenimo būdą. Kodėl taip yra?

Nekontroliuojamų ir prievartinių įvykių silpninantį efektą daugeliu eksperimentų pagrindė dr. Martinas Seligmanas iš Pensilvanijos universiteto. Jo tyrimų subjektai gyvūnai pradėdavo netekti svorio,

tapdavo depresyvūs ir nerimastingi esant situacijai, kurios negalėdavo kontroliuoti. Kai jie turėdavo galimybę pabėgti, išsigelbėti, jų reakcija būdavo visiškas pasyvumas arba vengimas. Šį fenomeną, kai individas pasyviai priima aplinkybes, Seligmanas pavadino „išmoktu bejėgiškumu“, o savo teoriją – **išmokto bejėgiškumo teorija**. Šia Seligmano (1975 m.) teorija aiškinamas sunkiai suvokiamas fenomenas, kodėl moteris pasilieka smurto situacijoje ir nesistengia iš jos ištrūkti.

Išmokto bejėgiškumo teorija teigia, kad jei individas niekaip negali kontroliuoti situacijos pasekmių, jis praranda motyvaciją stengtis jas kontroliuoti. Jis būna išsigandęs ir/ar prislėgtas, jam sunku suvokti, įsisąmoninti, kaip jis gali paveikti įvykių eigą ir pasekmes.

Išmokto bejėgiškumo teorija teigia, kad jei individas niekaip negali kontroliuoti situacijos pasekmių, jis praranda motyvaciją stengtis jas kontroliuoti. Jis būna išsigandęs ir/ar prislėgtas, jam sunku suvokti, įsisąmoninti, kaip jis gali paveikti įvykių eigą ir pasekmes

EKSPERIMENTAS: *Išmoktam bejėgiškumui pademonstruoti buvo atliktas eksperimentas su šunimis. Pirmą dieną šunys buvo uždaryti į siaurą gardą, kuriame negalėjo judėti. Jie buvo dirginami elektra. Dirgikliai būdavo paduodami skirtingais intervalais, taigi buvo sunku numatyti, kada bus kitas. Kadangi šunys negalėjo judėti, jie negalėjo elektros srovės išvengti. Kitą dieną šunys buvo uždaryti garde su dviem skyriais, kuriuos skyrė neaukštas barjeras. Viena skyriuje buvo paduodama elektros srovė, kitame ne. Šuo, sudirgintas elektros srovės, galėjo lengvai peršokti į kitą gardą. Bet kai buvo paduota elektros srovė, 2/3 pirmos dienos eksperimente dalyvavusių šunų neperšoko į kitą gardą, o tik gulėjo ir inkštė. Bejėgiškumas „persikėlė“ ir į įprastinę jiems situaciją, nes kai šunis išleido iš gardo, jie buvo paklusnūs ir pasyvūs.*

Buvo pastebėta, kad:

1. Bejėgiškumas silpnina motyvaciją reaguoti. *2/3 šunų, pirmojo eksperimento metu niekaip negalėję išvengti dirgiklio, per antrąjį eksperimentą net nesistengė jo išvengti, nors ir turėjo tokią galimybę.*

2. Bejėgiškumas silpnina išmokimo galimybes. *Pirmos dienos eksperimente nedalyvavę šunys, pamokyti, kad reikia peršokti barjerą, darydavo tai visada, kad išvengtų nepageidaujamo dirgiklio (kad to išmoktu, jiems prireikė nuo 6 iki 10 bandymų). Eksperimente dalyvavę šunys elgėsi kitaip. Netgi tada, kai buvo mokomi, kad gali peršokti į kitą gardą, jie to nedarė – pasilikdavo ir priimdavo dar vieną dirgiklį, nesistengdami jo išvengti. Išmokti išvengti dirgiklio jiems prireikdavo nuo 50 iki 200 bandymų. Taigi galima teigti, kad negalėjimas kontroliuoti situacijos verčia gyvą organizmą manyti, kad reaguoti nėra gerai, ir tampa itin sunku priimti sprendimus bei išmokti naujus elgesio būdus.*

3. Bejėgiškumas sutrikdo emocijas. *Pasyvus šunų elgesys rodo, kad, esant sunkiai kontroliuojamai situacijai, pažeidžiamos ir gyvų organizmų natūralios emocijos. Emocijos tarsi atbunka. Tai galima palyginti su depresyvia žmonių nuotaika.*

Išmoktas bejėgiškumas ir žmonės. Kai kurie mokslininkai bandė pritaikyti šią teoriją, aiškindami moterų, prieš kurias smurtaujama, elgesį, konkrečiai – tendenciją pasilikti smurto aplinkoje. 1978 metais Seligmanas su kolegomis Teasdale'u ir Abramsonu grįžo prie išmokto bejėgiškumo teorijos, norėdami sužinoti, ar kontrolės galimybių nebuvimas gali veikti žmogaus gebėjimą mąstyti. Tyrimai, pagrįsti išmoktu bejėgiškumu, buvo atlikti ir su žmonėmis. Tam buvo naudojami neišsprendžiami galvosūkių ir triukšmas, kurio negalima kontroliuoti. Vieni šio eksperimento metu reagavo beviltiškumu, kiti ne. Jie tai susiejo su atribucijos teorija. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kaip žmogus suvokia įvykio priežastis. Kadangi negatyvūs įvykiai žmogui sukelia kontrolės praradimo jausmą ir bejėgiškumą, labai svarbu, kaip žmogus vertina tą įvykį. Nesugebėjimo išspręsti užduotį priežastis vieni priskyre savo veiksams ir asmenybės savybėms, kiti – išorinėms aplinkybėms. Taigi ar negatyvus, sunkiai kontroliuojamas įvykis sukels bejėgiškumą ar ne, priklauso nuo to, kaip aiškinamos priežastys. Tas, kuris blogo įvykio ar nesėkmės priežastis dažniausiai priskiria savo būdo silpnumui, laikui bėgant patirs išmoktą bejėgiškumą. Jeigu teigiamų įvykių priežastis tas pats žmogus priskiria kam nors kitam, tik ne sau (pvz., kitų žmonių nuopelnams, atsitiktinumui), bejėgiškumas dar stiprės ir išplis į beveik visas jo veiklos ir gyvenimo sritis. Kita vertus, jei žmogus nesėkmės ar blogų įvykių priežastis priskirs kitam žmogui ar išorinėms aplinkybėms, o pozityvių įvykių priežastis sau – bejėgiškumo nepatirs.

Seksualinio išnaudojimo aukai „pirminė kontrolė“ reiškia prieštarauti ir nepaklusti prekeivių taisyklėms ir reikalavimams. Beveik visos aukos teigia mažiausiai kartą atvirai jiems paprieštaravusios ir bandžiusios pabėgti. Kai ši „pirminė kontrolė“ neįmanoma, auka pereina į „antrinę kontrolę“ – tai reiškia, kad ji tampa pasyvi ir represyvi savo jausmų ir įsitikinimų atžvilgiu. Aukos savęs vertinimas žemas, emocijos atbukusios ir, patirdama nuolatinę prievartą, ji pradeda manyti, kad nėra kitų būdų ir jokių alternatyvų išspręsti susidariusią situaciją. Įvykių pasekmių ji negali kontroliuoti. Kadangi moteris nuolat kontroliuojama brutaliais metodais, yra psichologiškai traumuota ir dar turi negiamą emocinę vaikystės patirtį (prisiminkime, kokio psichologinio statuso moteris dažniausiai patenka į prekiautojų žmonėmis akiratį), tikėtina, kad dėl visko, kas jai atsitiko, ji kaltina save – vadinasi, įvykių priežastis priskiria sau, savo asmenybės silpnumui, savo kvailumui, nai-vumui ir panašiai. Ji prisiima sau visą kaltę dėl patiriamos smurto ir situacija tampa beviltiška. Moteriai sunku rasti motyvacijos išeiti, ji nesugeba išmokti, suprasti, kaip ji pati gali tą situaciją pakeisti.

Realybė yra tokia, kad dauguma žmonių kaltina ir kritikuoja auką už jos pasyvumą, užuot pasistengę ją priimti kaip vieną iš kriminalinio nusikaltimo aukų.

7.4. SU AUKOMIS SUSIJUSIŲ PROBLEMŲ SPRENDIMAS

Nacionalinėje prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programoje numatyta iki 2004 metų sukurti socialines, psichologines ir teisines paramos prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms sistemas, kurioms **įgyvendinti skirtos šios pagrindinės priemonės:**

1. mokyti policijos pareigūnus dirbti su prekybos žmonėmis aukomis;
2. remti vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų projektus, skirtus priverstinės prostitucijos aukų socialinei pagalbai ir reintegracijai į visuomenę;
3. įkurti specialų fondą, kurio lėšos būtų skiriamos prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos priemonėms remti;
4. įsteigti socialinių ligų prevencijos ir gydymo centrus;
5. įsteigti socialinės, psichologinės ir kitokios pagalbos telefonus;
6. parengti ir įgyvendinti specialias psichologinės reabilitacijos, profesinio orientavimo ir užimtumo programas prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms;
7. esant būtinybei, įsteigti liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio centrus;
8. esant prielaidoms, parengti teisines ir organizacines priemones, skirtas atidėti prostitucijos verslo aukų išsiuntimą iš Lietuvos ir užtikrinti jų apsaugą, siekiant jas paskatinti duoti parodymus ir dalyvauti baudžiamajame procese, tiriant nusikaltimus, susijusius su šio verslo organizavimu.

Kriminalinės policijos pareigūnų, susiduriančių su nukentėjusiomis nuo prekybos žmonėmis, darbą pirmiausia apsunkina aukų buities problemos. Nukentėjusios moterys, grįžusios iš užsienio valstybių, kaip prekybos žmonėmis aukos, ir sutinkančios liudyti prieš prekeivius žmonėmis, dažniausiai neturi gyvenamosios vietos. **Esant tokiai situacijai, policija realios pagalbos Lietuvoje kol kas sulaukia tik iš Vilniuje įsteigto Dingusių žmonių šeimų paramos centro ir Lietuvos Caritas centro, esančio Kaune. Kriminalinės policijos iniciatyva siūloma, kad moterų, apgyvendintų šiuose visuomeniniuose centruose ir sutikusių liudyti prieš prekeivius žmonėmis, bet nepatekusių į saugomų pagal nukentėjusiųjų ir liudytojų apsaugos programą sistemą, saugumą garantuotų tinkamai prie šių įstaigų organizuotas viešosios policijos patrulių darbas.**

Policija realios pagalbos Lietuvoje kol kas sulaukia tik iš Vilniuje įsteigto Dingusių žmonių šeimų paramos centro ir Lietuvos Caritas centro, esančio Kaune

Tyrimo metodai

Siekdami atskleisti nelegalias seksualinių paslaugų firmas ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn sąvadautojus, policijos pareigūnai taiko įvairias priemones

Siekdami atskleisti nelegalias seksualinių paslaugų firmas ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn sąvadautojus, policijos pareigūnai taiko įvairias priemones: organizuojamos specialios tikslinės operacijos, atliekami firmų kryptingumo bei teisėtumo patikrinimai. Prostitucių priedangos firmoms, jų savininkams, sąvadautojams, prekeiviams žmonėmis nustatyti, vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu, panaudojama slaptų bendradarbių veikla, sankcionuojami nusikalstamos veikos imitavimo modeliai. Užkardant nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis, asmenims, užsiimantiems šia nelegalia veikla, taikomos ir Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatyme numatytos prevencinio poveikio priemonės: oficialus perspėjimas ir skiriami teismo įpareigojimai.

Remiantis 2003 metų baudžiamąja statistika, iš 8 šiais metais pradėtų prekybos žmonėmis ikiteisminių tyrimų 5 moterų pirkimo ar pardavimo atvejai buvo užkardyti per policijos specialiąsias operatyvinės informacijos realizavimo operacijas ir tik du ikiteisminiai tyrimai atliekami dėl nukentėjusiųjų pareiškimų.

Pagrindinis kriminalinės policijos pareigūnų naudojamas būdas prekybos žmonėmis veikoms užkardyti ir prekeiviams žmonėmis nusikaltimo vietoje su įkalčiais sulaikyti yra Operatyvinės veiklos įstatymu įteisinto operatyvinės veiklos veiksmo – **Nusikalstamos veikos imitacijos modelio** – taikymas. Atsižvelgiant į realizuojamos operatyvinės informacijos pobūdį, imituojamos arba moters(-ų) pardavimo, arba pirkimo veikos. Tai reiškia, kad per specialiąją policijos operaciją tarp jos slaptųjų dalyvių ir nusikaltėlių įvyksta generalinio prokuroro sankcionuotas nusikalstamas žmogaus pirkimo ar pardavimo sandoris, kuris operatyvinės veiklos priemonėmis užfiksuojamas ir tokiu būdu gauti nusikaltimo įrodymų duomenys išforminami pagal procesinio tyrimo dokumentų reikalavimus.

Kitais atvejais prekybos žmonėmis ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus aukos ar jos artimųjų pareiškimą ar skundą. Šiuo atveju atliekami procesinio tyrimo veiksmai, tarp kurių taip pat yra numatytas dalies Operatyvinės veiklos įstatyme minimų operatyvinės veiklos priemonių panaudojimas.

Taip pat su prekyba žmonėmis susiję atvejai, tačiau kvalifikuojant ne šią, o kitą nusikalstamą veiką, pradedami tirti, kai pasienyje prekeiviai žmonėmis ir jų aukos sulaikomi dėl suklastotų dokumentų panaudojimo, nelegalaus asmenų gabenimo per valstybės sieną ar nelegalaus sienos kirtimo. Valstybės sienos apsaugos tarnyba taip pat priklauso Lietuvos operatyvinės veiklos subjektų kategorijai, todėl šio

pobūdžio nusikalstamas veikas gali užkardyti atlikdama tiek operatyvini, tiek procesinį tyrimą.

Vidaus reikalų sistemos struktūroje jau pradėta diegti ieškomų asmenų duomenų tvarkymo sistema ir parengtas informacijos apie asmenis, prekiaujančius žmonėmis, bei jų aukas rinkimo, analizės ir naudojimo kompiuterinės sistemos koncepcijos projektas.

Tyrimo problemos

Prekybos žmonėmis tyrimą dažniausiai apsunkina tai, kad tenka remtis vien aukos parodymais. Nukentėjusiąsias dažniausiai tenka įkalbėti rašyti pareiškimus policijai.

Įtariamieji aukas bando paveikti grasinimais arba mokėdami pinigais, todėl aktuali tampa aukų apsaugojimo nuo nusikalstamo poveikio problema. Todėl ikiteisminio tyrimo įstaigų netenkina teisminė praktika, nes įtariamieji paliekami laisvėje ir ne visada sulaukia pelnytų atsakomybės už poveikį nukentėjusiesiems bei liudytojams.

Dažnai dėl užsitęsusio proceso auka nenori duoti parodymų, motyvuodama, kad jai iš to nėra jokios naudos, nes niekas neatlygins patirtų nuostolių. Kartais tyrimo metu paaiškėja, kad nukentėjusiosios į teisėsaugos institucijas kreipėsi tik norėdamos pagąsdinti ar šantažuoti jas išvežusius asmenis (dėl nesumokėto ar per mažo atlygio už paslaugas nei buvo žadėta, blogų gyvenimo sąlygų ir pan.) – tokiais atvejais nukentėjusiosios taip pat slepia išvykimo į užsienį bei kitas aplinkybes. Prekeiviai žmonėmis ieško merginų, norinčių važiuoti į užsienį dirbti prostitutėmis, ir būtent šios merginos, sulaikytos užsienio teisėsaugos institucijų, atsisako bendradarbiauti tiek su užsienio šalių, tiek su Lietuvos teisėsaugos institucijomis, motyvuodamos tuo, kad bijo keršto. Taip pat jos bando išsireikalauti užsienio teisėsaugos institucijų apsaugos ir galimybės gauti tos šalies prieglobstį.

Prekybos žmonėmis atvejų tyrimą apsunkina tai, kad nusikalstamos veikos vieta dažniausiai būna užsienio valstybėse, tuo tarpu apie patį faktą sužinoma, jau aukai grįžus namo. Įtariamieji ar kaltinamieji paprastai neigia kaltę ir pardavimo faktą, dažniausiai tvirtindami, kad nukentėjusiąsias į užsienį vežė legaliai įdarbinti arba tiesiog kartu keliavo ir pan., tuo tarpu nukentėjusios moterys dėl užsienio šalies nepažinimo ir jos kalbos nemokėjimo, dažno darbo vietų (barų, klubų) šeiminių keitimosi paprastai nežino ar tiesiog neprisimena vietovių pavadinimų, darbdavių vardų ir pavardžių, kitų svarbių aplinkybių. Asmens pardavimo ir įgijimo tikslą įrodyti sunku ir todėl, kad auka nemato, kiek ir kam sumokama, o tos aplinkybės daugiau niekas negali patvirtinti.

Prekybos žmonėmis tyrimą dažniausiai apsunkina tai, kad tenka remtis vien aukos parodymais. Nukentėjusiąsias dažniausiai tenka įkalbėti rašyti pareiškimus policijai

Dažnai dėl užsitęsusio proceso auka nenori duoti parodymų, motyvuodama, kad jai iš to nėra jokios naudos, nes niekas neatlygins patirtų nuostolių

Prekybos žmonėmis atvejų tyrimą apsunkina tai, kad nusikalstamos veikos vieta dažniausiai būna užsienio valstybėse, tuo tarpu apie patį faktą sužinoma, jau aukai grįžus namo

Neturint susiformavusios baudžiamosios praktikos, tyrėjams trūksta patirties atlikti šios kategorijos bylų tyrimą

Neturint susiformavusios baudžiamosios praktikos, tyrėjams trūksta patirties atlikti šios kategorijos bylų tyrimą, todėl daromos panašios klaidos – ne visada pirmosios apklausos metu tinkamai, išsamiai apklausiamos nukentėjusiosios, ne visada su jomis iš karto atliekami kiti būtini procesiniai veiksmai. Tai sudaro galimybę keisti parodymus, be to, aukos dažnai vėl išvyksta į užsienį, todėl tyrimas netenka perspektyvos.

Šiuo metu veiksmingai atlikti visas būtinas priemones, siekiant nustatyti asmenis, parduodančius Lietuvos Respublikos pilietes į užsienį, bei juos nubausti, nėra techninių galimybių dėl teisinės sistemos skirtumų Lietuvos Respublikoje ir kitose šalyse. Prostitutėmis dirbusios merginos duoda parodymus užsienyje, bet nėra įdiegtos sistemos, įpareigojančios aukas bendradarbiauti ir su Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijomis, nors tai, be abejo, duotų kur kas geresnių rezultatų, siekiant nubausti kaltus asmenis.

7.5. POLICIJOS PAREIGŪNO BENDRAVIMAS SU AUKA

Policininkų pagrindinis uždavinys – taip įgyvendinti Lietuvos Respublikos įstatymus, kad:

1. Viena vertus, nebūtų sudaroma papildomų nereikalingų kliūčių, siekiant nustatyti kaltus asmenis, patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn ir skirti sankcijas;
2. Kita vertus, nebūtų pažeidžiamos nukentėjusiųjų teisės ir būtų garantuojama prekybos žmonėmis, prostitucijos aukoms maksimali ir visapusiška reikalinga apsauga.

Demokratiško policijos darbo principai:

- ⇒ Policija privalo žinoti ir dirbti, vadovaudamasi demokratiniais principais;
- ⇒ Policijos pareigūnai, kaip specialių teisinių įgaliojimų kitų piliečių atžvilgiu ir viešojo pasitikėjimo turėtojai ir veikdami visos visuomenės vardu, yra profesionalai, kurių elgesys turi atitikti šios profesijos pareigūnų elgesio kodekso normas;
- ⇒ Policija privalo tarnauti visuomenei ir yra atsakinga visuomenei, kuriai tarnauja;
- ⇒ Policija privalo savo veiksmais gerbti žmogaus orumą ir pagrindines žmogaus teises;
- ⇒ Policija privalo savo pareigas skirstyti, laikydamasi nediskriminavimo principo.

Policija, vykdydama savo pareigas, visuomet turi laikytis šių principų:

1. **Teisėtumo** – visi policijos veiksmai turi atitikti nacionalinius įstatymus ir tarptautinės teisės aktus, reglamentuojančius pagrindines žmogaus teises;
2. **Nediskriminavimo** – žmogaus teisės privalo būti ginamos tinkamai ir policijos pareigos turi būti atliekamos be jokios diskriminacijos;
3. **Būtinumo** – policija turi naudoti jėgą tik tuomet, kai tai yra griežtai būtina, ir tik ta apimtimi, kurios pakaktų pasiekti legitimiam tikslui. Laisvė yra fundamentali piliečių teisė ir ji neturi būti ribojama policijos, nebent neišvengiamai būtina taip daryti;
4. **Proporciningumo** – kai panaudojama jėga, atsakas turi būti proporcingas tai jėgai. Šis principas turi būti taikomas bet kokiems policijos veiksams, kuriais ribojamos žmogaus teisės. Visos policijos veiksmų formos turi būti atitinkamos apimtims, palyginti su tuo, kam jos naudojamos;
5. **Atskaitingumo** – demokratinėje valstybėje turi būti atskaitomybė už savo veiksmus. Visi policijos pareigūnai turi būti atsakingi visuomenei, kuriai jie tarnauja. Policijos pareigūnai turi priešintis visoms korupcijos formoms, susijusiomis su policijos atliekamomis paslaugomis, ir kaip įmanoma greičiau informuoti vyresnybę apie pasitaikiusius atvejus bei kompetentingas už korupciją atsakingas institucijas;
6. **Teisingumo** – policija turi įgyvendinti savo funkcijas teisingai, vadovautis nešališkumo bei teisingumo principais. Kai reikia, policija turi elgtis tiesmukiškai, tačiau visais atvejais teisingai;
7. **Humaniškumo** – tokios teisės kaip minties, sąžinės, religijos laisvė, žodžio laisvė, taikaus susirinkimo laisvė, judėjimo ir naudojimosi nuosavybe laisvės yra pagrindinės. Policija turi tik tada riboti asmens teisę į privatumą, kai tai yra griežtai reikalinga ir ta apimtimi, kuri yra leidžiama įstatymais ir siekiant legitimaus tikslo. Policija turi elgtis su pagarba visuomenei ir apsvarstant individualiai kiekvieną situaciją, ypač kai tai susiję su labiausiai pažeidžiamomis visuomenės grupėmis.

Policijos pareigūnui svarbu žinoti, kaip moterys reaguoja į seksualinį išnaudojimą ir kaip stengiasi susidoroti su pasekmėmis. Smulkesnė informacija apie tuos procesus leis geriau suprasti, ką

Policijos pareigūnui svarbu žinoti, kaip moterys reaguoja į seksualinį išnaudojimą ir kaip stengiasi susidoroti su pasekmėmis. Smulkesnė informacija apie tuos procesus leis geriau suprasti, ką gali jausti aukos, pasakodamos apie savo patirtį, bei pagelbės bylos tyrimo metu

Daugelis policininkų mano, kad aukos turi fiziškai ar kokiais nors kitais būdais priešintis, kai patenka į seksualinio išnaudojimo situaciją

Pagrindiniai principai, bendraujant su seksualinio išnaudojimo auka arba teikiant jai pagalbą, – empatija ir dėmesingumas

gali jausti aukos, pasakodamos apie savo patirtį, bei pagelbės bylos tyrimo metu.

Daugelis policininkų mano, kad aukos turi fiziškai ar kokiais nors kitais būdais priešintis, kai patenka į seksualinio išnaudojimo situaciją. Tačiau, atsižvelgiant į minėtus dalykus ir į tai, kad iškyla grėsmė jų gyvybei ir saugumui, dauguma moterų įvertina situaciją ir, priklausomai nuo aplinkybių, priima sprendimą, kaip geriausiai išsaugoti gyvybę.

Pirmo susitikimo metu auka paprastai būna labai išsigandusi, fiziškai išsekusi, sumišusi, dezorientuota ir jeigu kalba, jos žodžius lydi daugybė labai intensyvių emocijų.

Pagrindiniai principai, bendraujant su seksualinio išnaudojimo auka arba teikiant jai pagalbą, – empatija ir dėmesingumas. Šie dalykai padrašina auką kalbėti, atsiskleisti ir padeda įveikti sunkios traumos pasekmes. Dauguma moterų, patyrusių seksualinį išnaudojimą, iš pradžių nenori priimti paramos ir pagalbos bei dažnai demonstruoja atmetantį ir nervingą elgesį. Pirmiausia joms sunku patikėti, kad už suteiktą paramą iš jų nereikalaus atlygio, todėl pyktis yra normali reakcija žmogaus, kuris buvo apgautas, išduotas, išnaudojamas, prieš kurį buvo smurtauojama ir kuris yra praradęs bet kokią pasitikėjimą aplinkiniais. Šių moterų vertybių sistema sutrikdyta arba visiškai sunaikinta, ateities planų dažniausiai neturi, o jeigu ir turi, tai jie paprastai būna susiję su tuo, ko reikėtų išvengti. Labai stiprus kaltės jausmas – jos kaltina save dėl to, kas atsitiko, dėl to, ką iškentėjo, ir abejoja, ar kada nors sugebės grįžti į normalų gyvenimą. Auka būna priešiška nusiteikusi prieš žmones, norinčius jai padėti, paprastai nenoriai kalba apie savo patirtį ir problemas. Gali būti taip, kad dėl patirtos stiprios traumos negali atsiminti kai kurių įvykių. Kai pamato, kad į jas žiūrima su pagarba, tampa atviresnės siūlomai paramai, su jomis lengviau užmegzti kontaktą.

Apibendrinant galima išskirti tokius policijos pareigūnų bendravimo su prekybos moterimis auka privalomus aspektus:

1. Atidus, sukonzentruotas aukos klausymasis;
2. Aukos/apklausiamo asmens padrašinimas;
3. Užduodami dvejojimo pobūdžio klausimai: atvirieji arba uždarieji;
4. Perfrazavimas (tas pats dalykas klausiamas įvairiais būdais ir aspektais).

Pagrindinės aukos emocijos, su kuriomis pareigūnai gali susidurti pirmo kontakto metu:

1. Baimė:

- ⇒ Būti vienai;
- ⇒ Būti surastai ir nubaustai smurtautojo;
- ⇒ Kad žmonės sužinos, jog ji buvo prostitutė;
- ⇒ Kad ji bus apkaltinta ir jai bus iškeltas ieškinys kaip nelegaliai imigrantei;
- ⇒ Savo pačios pykčio;
- ⇒ Kad yra užsikrėtusi venerine liga arba ŽIV;
- ⇒ Savo košmarų.

2. Kaltė:

- ⇒ Kad buvo „kvaila“ ir padarė tokią klaidą;
- ⇒ Sulaužė savo kultūros ir/ar religijos taisykles ir tradicijas;
- ⇒ Nesugebėjo uždirbti pinigų, kad paremtų savo šeimą ar sau susikurtų geresnį gyvenimą.

3. Gėda:

- ⇒ Visi žino, kad ji užsiima prostitucija, kad buvo seksualiai išnaudojama;
- ⇒ Kad pateko į tokią situaciją;
- ⇒ Kad apie tai sužinos jai artimi žmonės.

4. Jaučia, kad ją apgavo, išdavė:

- ⇒ Žmonės, įtraukę ją į prostituciją ar/ir išvežę iš gimtos šalies;
- ⇒ Dievas;
- ⇒ Valstybė;
- ⇒ Jos šeima.

5. Pyktis:

- ⇒ Ant savęs pačios, nes ji „leido, kad jai taip atsitiktų“;
- ⇒ Ant kitų, nes jie jos neapsaugojo;
- ⇒ Ant visuomenės;
- ⇒ Dėl to, kad jos gyvenimas yra sugriautas.

6. Nepasitikėjimas:

- ⇒ Savo sugebėjimu vertinti žmones ir įvykius;
- ⇒ Visais aplinkiniais, netgi tais, kurie jos niekada nenuvylė ir kurie nori jai padėti.

7. Bejėgiškumas:

- ⇒ Neturi teisės kontroliuoti savo gyvenimo;
- ⇒ Niekada nebus geriau;
- ⇒ Būti moterimi reiškia visada būti skriaudžiamai.

8. Šokas.

9. Netikrumas:

- ⇒ „Ar tai tikrai atsitiko?“
- ⇒ „Kodėl tai atsitiko man?“

10. Dezorientacijos jausmas:

- ⇒ Nesugeba ramiai išbūti vienoje vietoje;
- ⇒ Sunku prisiminti dienas, datas;
- ⇒ Atminties problemos.

Gėda ir kaltė – tai emocijos, kurios yra nukreiptos į žmogaus vidų. Jos didina aukos izoliaciją ir smarkiai apsunkina bendravimą. Kai aukos reakcija nukreipta į išorę, ji pasireiškia pykčiu ir priešišku. Tai vėlgi apsunkina bendravimą, nes su tokiomis moterimis bendrauti yra nemalonu. Reiktų pasistengti šių į jus nukreiptų neigiamų emocijų **nepriimti asmeniškai**, nes iš esmės jos pyksta ne ant pareigūnų, o daugiau ant savęs, žmonių, kurie jas išnaudojo, ant situacijos, į kurią pateko. Priešiskumas žmonėms, teikiantiems paramą, atsiranda dėl gėdos, baimės, kas bus toliau, ir prarasto pasitikėjimo žmonėmis. Tokiais atvejais reikia prisiminti, kad jūs – ne vienintelis žmogus, kurį atstumia ir tikrina. Aukos taip pat gali elgtis su savo draugais, šeimos nariais ir pan. Kaip pareigūnai, jūs turite atlikti savo profesinį vaidmenį ir tai, kaip jūs tai darote, neturi priklausyti nuo to, ar patinka jums kas nors ir ar šitas žmogus elgiasi su jumis nuosekliai ir draugiškai.

Dėl didelės jausmų ir emocijų sumaišties su aukomis reikia elgtis ypatingai. Tikėtina, kad labiausiai jos bijo, kad jomis niekas nepatikės. Dažnai tai būna viena priežasčių, kodėl nesikreipia į policiją ir neieško pagalbos.

Aukos yra stipriai traumuotos ir joms reikia prisiminti ir pasakoti dalykus, kurie joms yra skausmingi ir labai asmeniškai. Jos buvo nuolat apgaulinėjamos ir išnaudojamos, todėl pradžioje būna labai įtarios ir nepasitikinčios policijos pareigūnais, labai jautrios bet kokiems nesąžiningiems veiksams. Nuo pat pirmo kontakto pradžios policijos pareigūnas turi būti atviras ir elgtis su auka sąžiningai.

Todėl ypač svarbu, kad auka pasitikėtų policijos pareigūnu, o policijos pareigūnai to turi siekti:

1. Rodydami pagarbą aukai;
2. Įdėmiai klausydami aukos, teikdami jai prioritetą;
3. Garantuodami aukai reikalingą ir tinkamą apsaugą;
4. Pasirūpindami suteikti aukai reikalingą medicinos pagalbą.

7.6. KAIP TURĖTŲ ELGTIS POLICIJOS PAREIGŪNAI, KAD GARANTUOTŲ NORMALIĄ AUKOS SAVIJAUTĄ PIRMOS APKLAUSOS METU IR GAUTŲ BŪTINĄ INFORMACIJĄ

Atlikdami apklausą visi policijos pareigūnai turi vadovautis šiais principais:

- 1. Konfidencialumo;**
- 2. Nestereotipinio, nesmerkiamo požiūrio;**
- 3. Aukos priėmimo;**
- 4. Individualizavimo;**
- 5. Empatijos.**

1. Pirmo kontakto metu kontroliuokite savo elgesį. Rodykite moteriai tokią pat pagarbą, kokią rodytumėte bet kurio kito nusikaltimo aukai. Auka situaciją gali suvokti visiškai kitaip negu ją apklausiantis policininkas. Kiekviena pusė turi savo požiūrį į konkrečią situaciją, todėl nesistenkite parodyti, kad puikiai žinote, kas jai nutiko ir kaip ji jaučiasi. Leiskite jai pačiai kalbėti apie tai.

2. Pakvieskite moterį policininkę, jeigu auka mieliau nori kalbėtis su moterimi. Po to, kai moteris patyrė vyro prievartą, gali būti, kad jai labai sunku pasitikėti bet kuriuo kitu vyru. Todėl moteris gali labiau norėti kalbėti su moterimi policininke. Čia nėra nieko asmeniška. Jeigu nėra specialaus apklausos kambario, reikia pasirūpinti, kad pokalbio metu jūsų niekas netrikdytų, nepertraukinėtų, netrukdytų telefono skambučiai.

3. Raskite tinkamą vietą pokalbiui su auka ir protokolui rašyti. Negalima versti auką pasakoti apie tokią patirtį vietoje, kur pokalbį gali išgirsti kiti žmonės. Pareiškimus apie seksualinius nusikaltimus geriausiai išklausti kaip galima patogesnėje aplinkoje – tam kai kuriose policijos tarnybose yra įrengtos specialios patalpos.

4. Skirkite pakankamai laiko, kad moteris apie viską galėtų papasakoti jai patogiu būdu. Reikia atsižvelgti į moters, patyrusios seksualinę išnaudojimą, būklę – ji gali būti dar nepasiruošusi smulkiai pasakoti apie įvykius, todėl klausinėkite jos tik apie tas aplinkybes, kurias jums reikia nustatyti tiesiog čia ir dabar, ir uždavinėkite trumpus tikslinamuosius klausimus. Paaiškinkite jai, kodėl jums būtina sužinoti šią informaciją. Policininkams būdinga pagrindinį dėmesį koncentruoti į faktus. Apklaudami auką, jie kreipia dėmesį į tikslų įvykių atkūrimą ir tuo pat metu vertina aukos pasakojimo tikrumą. Policininkai dažnai ignoruoja aukos

Pirmo kontakto metu kontroliuokite savo elgesį

Pakvieskite moterį policininkę, jeigu auka mieliau nori kalbėtis su moterimi

Raskite tinkamą vietą pokalbiui su auka ir protokolui rašyti

Skirkite pakankamai laiko, kad moteris apie viską galėtų papasakoti jai patogiu būdu

jausmus bei emocijas. Tai gali labai neigiamai atsiliepti apklausos eigai ir blogai paveikti auką. Seksualinio išnaudojimo aukos išgyvena stiprias emocijas ir dažnai bijo, kad iš jų bus juokiamasi, jas žemins arba kad jomis nepatikės. Todėl joms labai sunku smulkiai pasakoti apie tokį žeminantį įvykį visiškai nepažįstamiems žmonėms. Dėl šių priežasčių auka negali suteikti policininkams informacijos ramiai ir racionaliai. Jai reikia laiko, kad apsiprastų ir kad atsirastų pasitikėjimas policininkais, atliekančiais apklausą. Jeigu apklausama neatsižvelgiant į emocinę aukos būklę, gali kilti papildoma emocinė trauma. Be to, daugelis moterų praranda norą rašyti pareiškimą, jeigu policininkai jas spaudžia arba elgiasi netaktiškai. Jeigu jūs skirsite pakankamai laiko pokalbiui su auka, kalbėsitės tokioje vietoje, kur moteris jausis ramiai, suteiksite jai galimybę papasakoti viską taip, kaip jai norisi, netgi jei pasakojimas kartais bus fragmentiškas, jūs gausite pakankamai detalius parodymus. Tačiau visada bus tokių faktinių dalykų, kuriuos jums reikės aiškiai nustatyti, ir tam reikės užduoti trumpus, nemalonus aukai klausimus (kartu reikia paaiškinti, kodėl jums būtina gauti šią informaciją).

Įdėmiai klausykitės aukos

5. Įdėmiai klausykitės aukos. Nereikia rodyti, kad jūs žinote, kas atsitiko arba ką jaučia auka. Suteikite galimybę jai nusiraminti ir padrąsinkite, kad ji papasakotų jums viską, ką prisimena, ir taip, kaip jai patogu. Smulkios detalės, kurios iš pirmo žvilgsnio atrodo nereikšmingos, gali pasirodyti svarbūs informacijos elementai.

Nesudarykite aukai išpūdžio, kad jūs abejojate jos pasakojimo teisingumu

6. Nesudarykite aukai išpūdžio, kad jūs abejojate jos pasakojimo teisingumu. Daugelis moterų mano, kad jomis nepatikės, todėl iš karto užsiima atsargią gynybinę poziciją. Jeigu jūs tiesiog pasakysite, kad jai tikite, auka pasijus mažiau sukaustyta ir galės papasakoti, kas jai atsitiko. Vertinti pareiškimų teisingumą – teismo reikalas; policija priima pareiškimus ir renka įrodymus. Jeigu neturite faktinių įrodymų, kad kažkas kalba netiesą, turite pabandyti sukurti pasitikėjimo atmosferą.

Rimtai vertinkite aukos baimę

7. Rimtai vertinkite aukos baimę. Rimtai žiūrėkite į aukos baimę ir įvertinkite situaciją, kad galėtumėte nustatyti, ar reikia moteriai apsaugos.

Pasakykite aukai, kad ji nekalta

8. Pasakykite aukai, kad ji nekalta. Aiškiai pasakykite aukai, kad prekyba žmonėmis ir seksualinis išnaudojimas – nusikaltimas ir kad ji nėra kalta dėl to, kas atsitiko. Stenkitės jai pabrėžti, kas šioje situacijoje yra nusikaltėlis, o kas auka. Vienas iš daugelio prietarų yra tai, kad aukai tenka tam tikra kaltės dalis, o nusikaltėliai dažnai atvirai kaltina auką. Šiame kontekste visi profesionalai turi tiksliai nustatyti, kad atsakingas už nusikaltimą yra tas, kas jį įvykdė, ir nedviprasmiškai pareikšti, kad nusikaltimo auka nekalta dėl to, kas atsitiko.

9. Nereikškite jokios nuomonės apie moterį. Moteris labai jautriai reaguos į bet kokias abejones, kad ji gali būti kalta dėl to, jog tapo smurto auka. Neuždavinėkite klausimų „Kodėl?“, tokių kaip „Kodėl jūs leidote, kad situacija taptų nebevaldoma?“ arba „Kodėl jūs nesipriešinate?“. Auka žino visuomenės požiūrį, žino, kokie egzistuoja prietarai bei stereotipinės nuomonės apie prostituciją ir seksualinį išnaudojimą, todėl ji liguistai priims bet kokią užuominą apie tai, kad jums susidarė nuomonė, jog ji pati kalta dėl to, kas atsitiko. Netgi jei jūs manote, kad moteris elgėsi naiviai arba priėmė neteisingą sprendimą, tai nėra seksualinės prievartos pateisinimas. Aukos reaguoja nevienodai, todėl nebandykite samprotauti apie tai, kaip užpuolimas paveikė auką arba kaip turėjo paveikti.

10. Pažymėkite, kad ji drąsiai pasielgė, ateidama į policiją, ir pasakykite, kad pasielgė teisingai. Aukai reikės įveikti daug barjerų, kol ji galės kalbėti apie tai, kas jai atsitiko, ypač policininkams. Būtina drąsa, kad ryžtumeisi pranešti apie tai. Jūs turite tai pripažinti ir pasakyti moteriai, kad laikote ją labai drąsia. Pasakykite jai, kad savo poelgiu ji gina save ir kad sprendimas pranešti apie nusikaltimą – teisingas. Pabrėžkite, jog suprantate, kaip aukai sunku pasakoti apie nusikaltimą, ypač policijoje, ir kad tai drąsus poelgis. Taip pat svarbu pripažinti – ir jums, ir aukai – kad ji veikia tam, kad apgintų ir apsaugotų save ir nutrauktų besitęsiantį smurtą.

11. Leiskite aukai pajusti, kad ji kontroliuoja situaciją. Po pasikartojančių smurtinių įvykių ir viso to, ką teko išgyventi, aukai būtina susigražinti situacijos kontrolės jausmą. Tai nėra lengva ir pareikalaus daug pastangų ir laiko, bet iš pradžių tai gali būti paprasti pasirinkimo variantai, kuriuos galite jai pasiūlyti, pavyzdžiui, kur ir kada ji rašys pareiškimą, su kuo ji kalbės, ar ji nori, kad pagal jos pareiškimą būtų iškelta byla, ir pan.

12. Suteikite aukai informaciją, ką dėl jos gali padaryti policija ir ko negali. Auka gali apsispręsti kaip informuotas asmuo, jeigu žinos savo teises ir galimus veikimo variantus. Trumpai paaiškinkite, kas vyks toliau, ir atsakykite į visus klausimus, kurie gali kilti aukai. Jeigu yra kokių nors teisinių plonybių, būtina atsargiai apie tai pranešti aukai.

13. Pasirūpinkite pokalbio konfidencialumu. Žinoma, konfidencialumas turi ribas, nes kiti žmonės turės sužinoti apie tai, kas atsitiko. Reikia aukai paaiškinti jūsų konfidencialumo ribas, tačiau taip pat būtina prisiminti, kad bus labai nepagarbu aukos atžvilgiu bei neprofesionalu, jeigu jūs pradėsite pasakoti kitiems policininkams apie tai, kas at-

Nereikškite jokios nuomonės apie moterį

Pažymėkite, kad ji drąsiai pasielgė, ateidama į policiją, ir pasakykite, kad pasielgė teisingai

Leiskite aukai pajusti, kad ji kontroliuoja situaciją

Suteikite aukai informaciją, ką dėl jos gali padaryti policija ir ko negali

Pasirūpinkite pokalbio konfidencialumu

sitiko, kaip vietinę paskalą. Padėkite aukai nustatyti, kam ji turi arba nori papasakoti apie įvykį, ir padėkite jai sugalvoti, kaip tai padaryti. Kai kurios aukos su dėkingumu priims jūsų palaikymą ir paramą, jeigu jūs pranešite apie tai, kas atsitiko, šeimos nariams, draugams ar kitiems profesionalams.

Pasirūpinkite aukos saugumu

14. Pasirūpinkite aukos saugumu. Pirmo kontakto metu auka jaučia baimę ir netikrumo jausmą. Ji bijo pasilikti viena, ją reikia įtikinti, kad, pasibaigus oficialiai procedūrai, ji turi vykti į saugią vietą. Tokiais atvejais policija privalo padėti moteriai ir rasti jai saugią vietą.

Rekomenduokite aukai ieškoti pagalbos ir priimti palaikymą

15. Rekomenduokite aukai ieškoti pagalbos ir priimti palaikymą. Auka, gaunanti palaikymą po to, ką jai teko išgyventi, galės geriau susidoroti su pasekmėmis ir greičiau atgaus sugebėjimą kontroliuoti situaciją. Todėl rekomenduokite moteriai, jeigu yra tokia galimybė, kreiptis palaikymo į artimus žmones, o profesionalios pagalbos – į atitinkamas tarnybas. Prieš siūlydami profesionalią pagalbą, privalote turėti informaciją apie tokias tarnybas ir organizacijas, žinoti, ar iš tiesų ten galima gauti tokią pagalbą ir kur konkrečiai moteris turėtų kreiptis.

Elkitės su auka pagarbiai, net jeigu ji nenori kelti bylos

16. Elkitės su auka pagarbiai, net jeigu ji nenori kelti bylos. Ne visos aukos yra iš karto pasiruošusios kelti bylą. Jus tai gali nuvilti. Tačiau jūs vis tiek privalote reikšti jai dėmesį ir palaikymą, kaip darytumėte, jeigu ji būtų iškėlusį bylą.

7.7. APKLAUSOS MODELIS

Bendraujant su seksualinio išnaudojimo auka, ypač svarbūs du aspektai: procedūra arba tvarka, kuria užduodami būtinieji klausimai, ir apklausos maniera

Bendraujant su seksualinio išnaudojimo auka, ypač svarbūs du aspektai:

1. **Apklausos procedūra arba tvarka, kuria užduodami būtinieji klausimai.** Aukai geriau, jeigu kai kurie dalykai aptariami apklausos pradžioje, o kai kurie – vėliau. Apklausiant auką, galima taikyti tokią procedūrą:

- a) Kontakto su auka užmezgimas;
- b) Subjektyvi apklausa;
- c) Pareiškimo pasekmių paaiškinimas;
- d) Oficiali apklausa;
- e) Patarimai ir rekomendacijos.

2. **Apklausos maniera.** Kaip pareigūnas užduoda klausimus kiekviename etape ir kaip jis reaguoja į moters atsakymus – šiuo požiūriu labai svarbūs veiksniai yra intonacija ir neverbalinis elgesys.

1 etapas: Kontakto užmezgimas. Pirmas kontaktas su auka dažnai lemia visos apklausos kokybę. Šiame etape įvertinkite moters emocinę būklę ir pabandykite užmegzti kontaktą. Leiskite jai atsipalaiduoti ir kartu duokite truputį laiko. Suteikite moteriai galimybę pasirinkti, kad ji pajauštų, kad kontroliuoja situaciją. Pabandykite paklausti, su kuo ji norėtų pasikalbėti – su vyru ar su moterimi. Atsiminkite, kad daugelis aukų nedrįsta atsakyti į šį klausimą teigiamai. Paklauskite dar kartą kiek vėliau, kai moteris atsipalaiduos. Kai kontaktas atsiranda, svarbu apklausą suskaidyti į etapus tokiu būdu, kad moteris visą laiką aiškiai suprastų situaciją.

1 etapas: Kontakto užmezgimas

2 etapas: Subjektyvi apklausa. Auka gali būti labai prislėgta ir dezorientuota. Todėl užmezgę kontaktą leiskite moteriai paaiškinti, kas atsitiko, taip, kaip ji nori, ir tokiu greičiu, kaip jai patogiu. Palaikykite ją emocionaliai, bet be žodžių, pasistenkite savo kūno kalba parodyti, kad jos klausotės. Nesileiskite į smulkmenas, neverskite jos laikytis kokios nors tvarkos. Suteikite jai galimybę papasakoti viską taip, kaip jai norisi, netgi jei pasakojimas kartais bus nerišlus ir fragmentiškas. Šiame etape jums nereikia, kad ji darytų pareiškimą, pakanka išsiaiškinti pagrindinius faktus. Tačiau visada bus tokių faktinių dalykų, kuriuos jums reikės aiškiai nustatyti, todėl reikės užduoti trumpus, nemalonius aukai klausimus. Sekite jos pasakojimą, užduokite tikslinamuosius klausimus, apibendrinkite ir pakartokite.

2 etapas: Subjektyvi apklausa

Pasisakymų tipai

Pavyzdžiai

Tikslinamieji klausimai

„Kai jūs pasakėte..., ką būtent jūs turėjote omenyje? Jūs galite pateikti pavyzdį?“

Apibendrinamieji pasisakymai

„Taigi jeigu aš jus teisingai supratau...“
„Taigi jūs sakote, kad...“

Pakartojimai

Auka: „... ir paskui jis metė mane ant lovos...“
Policininkas: „Suprantu... ant lovos...“

Tokie klausimai ir pakartojimai parodys aukai, kad jūs tikrai jos klausotės.

3 etapas: Pareiškimo pasekmių paaiškinimas. Po to, kai kontaktas užmezgtas ir auka išdėstė savo subjektyvų požiūrį į įvykius, paruoškite ją oficialaus pareiškimo dėl nusikaltimo pasekmėms. Yra trys pasekmių kategorijos, apie kurias jūs privalote informuoti auką:

3 etapas: Pareiškimo pasekmių paaiškinimas

- a) Medicininės pasekmės. Pradėkite nuo tų medicininių aspektų, kurie svarbūs aukai. Pirmiausia neskubėkite. Keletą kartų pasitikrinkite, ar moteris supranta, ką jūs jai sakote.

- b) Juridinės pasekmės. Paaiškinkite, kokias juridines pasekmes turės oficialus pareiškimas dėl nusikaltimo tiek moteriai, tiek įtariamajam. Aiškinkite lėtai ir smulkiai.
- c) Emocinės pasekmės. Pranešimas apie seksualinį išnaudojimą gali labai stipriai paveikti aukos emocinę būklę. Įsitikinkite, kad jūs pakankamai padėjote jai tam pasiruošti. Paaiškinkite, kokiomis salygomis gali vykti oficiali apklausa. Nepamirškite dar kartą paklausti aukos, ar ji nori, kad ją apklaustų moteris. Šiame etape kontaktas yra užmegztas. Moteris papasakojo visą istoriją, kaip pati norėjo, o pareigūnas informavo ją apie oficialaus pranešimo dėl nusikaltimo pasekmes.

Būna, kad seksualinio išnaudojimo aukos nenori bendradarbiauti su pareigūnais. Tai gana sudėtinga situacija, nes dažnai jos nežino tikrų sąvadautojų vardų, bijo jų keršto, smurto, bijo būti šantažuojamos. Aukos nenori kelti ieškinio, nes neturi asmens dokumentų, be to, įtrauktos moterys priklauso žemesniam socialiniam-ekonominiam sluoksniui ir vienintele pajamas gauna iš prostitucijos, taigi atsiranda grėsmė likti visai be pajamų. Jeigu nėra jokios pagalbos tokioms aukos sistemos arba jos apie tai nežino, jaučiasi labai nesaugiai. Jos neįsivaizduoja, kaip gyventų toliau. Dažnai seksualinio išnaudojimo aukos vėl grįžta prie to paties, nes nesugeba reintegrotis į visuomenę ir dažnai, metusios prostituciją, atsiduria dar sunkesnėje ekonominėje padėtyje. Todėl jei auka atsisako kelti ieškinį, nereikia jos smerkti, geriau paaiškinti, kokios yra paramos ir pagalbos jai galimybės.

4 etapas: Oficiali apklausa

4 etapas: Oficiali apklausa. Jeigu auka nusprendė paduoti pareiškimą nustatyta tvarka, jūs turite ją oficialiai apklausti. Paprastai tai vyksta kitą kartą, o ne tą pačią dieną, kai įvyko pirmas susitikimas. Per antrą susitikimą aukos oficialus detalus pareiškimas bus parašytas raštu. Pokalbis apie seksualinio išnaudojimo patirties smulkmenas dažnai sukelia stiprias emocijas ir daugelis aukų pažymi, kad jos „iš naujo išgyvena tą įvykį“, kai kalba apie jį. Todėl visada siūlykite aukai galimybę būti su kuo nors iš artimų žmonių, kai ji daro oficialų pareiškimą, pasistenkite būti kantresni ir jautresni.

5 etapas: Patarimai ir rekomendacijos

5 etapas: Patarimai ir rekomendacijos. Po oficialios apklausos pakonsultuokite moterį apie tolesnius veiksmus, pavyzdžiui, apie tai, kokia pagalba ji gali pasinaudoti ir kokios organizacijos ją gali suteikti. Esant būtinybei, padėkite aukai užmegzti pirmus kontaktus, pabūdami tarpine grandimi.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

1. *Kaip galite apibūdinti prekybos žmonėmis aukas?*
2. *Kokios yra pagrindinės priežastys, kad kai kurios moterys lengviau tampa seksualinio išnaudojimo aukomis?*
3. *Koks yra pagrindinis potencialios aukos bruožas?*
4. *Kokias galite išvardyti pagrindines psichologines priemones, naudojamas aukai kontroliuoti?*
5. *Kodėl auka nesipriešina ir neieško pagalbos?*
6. *Kokias priemones gali taikyti policijos pareigūnai, siekdami išsiaiškinti nelegalias seksualinių paslaugų firmas ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn savadautojus?*
7. *Kaip įsivaizduojate nusikalstamos veikos imitacijos modelio taikymą, tiriant ir kontroliuojant prekybos žmonėmis nusikaltimus?*
8. *Kokie aspektai apsunkina prekybos žmonėmis tyrimą?*
9. *Kokie yra demokratiško policijos darbo principai?*
10. *Kokių principų policija turi laikytis teikdama paslaugas visuomenei?*
11. *Kokie yra pagrindiniai principai bendraujant su seksualinio išnaudojimo auka ar teikiant jai pagalbą?*
12. *Su kokiomis aukos emocijomis policijos pareigūnas gali susidurti pirmo kontakto metu?*
13. *Kaip policijos pareigūnas gali įgyti aukos pasitikėjimą juo?*
14. *Kaip reikia elgtis pirmos apklausos metu? Kokia yra svarbiausia policijos pareiga ir užduotis pirmos apklausos metu?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.
2. Apap J., Medved F. Protection Schemes for Victims of Trafficking in Selected EU Member Countries, Candidate and Third Countries. IOM, 2003.
3. Development of an Anti-Trafficking training module for police. Stability Pact for South Eastern Europe. International Centre for Migration Oilice Development. 2002.
4. IOM Assistance to Victims of Trafficking in Women in the Baltic States: Final Report to Donors. IOM, 2003.
5. IOM's Role in Preventing and Combatting Trafficking in Human Beings // Background document for the EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combatting Trafficking in Human Beings: A Global Challenge for the 21st Century, 18-20 September, 2002, Brussels.
6. UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons (2000) // http://www.unodc.org/unodc/en/crime_cicp_convention.html
7. Tudorache D. A General Review of the Psychological Support and Services Provided to Victims of Trafficking. IOM Kosovo, 2003.

8.

POLICIJOS IR SOCIALINES PASLAUGAS TEIKIANČIŲ ORGANIZACIJŲ BENDRADARBIAVIMAS

Ypač svarbus veiksnys, siekiant efektyviai kontroliuoti prekybą žmonėmis, yra efektyvus policijos ir nevyriausybinių ar kitų organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėms aukoms, bendradarbiavimas.

Ypač svarbus veiksnys, siekiant efektyviai kontroliuoti prekybą žmonėmis, yra efektyvus policijos ir nevyriausybinių ar kitų organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėms aukoms, bendradarbiavimas. Norint sėkmingai bendradarbiauti, reikia suprasti skirtingus tikslus, kurių siekia abi pusės, ir jiems pritarti, o dar svarbiau, kad policijos pareigūnai įsisąmonintų šį aspektą ir grįstų tarpusavio supratimą visišku pasitikėjimu. **Bendradarbiavimas turėtų būti grindžiamas šiais pagrindiniais principais:**

1. Viena svarbiausių socialines paslaugas teikiančių organizacijų funkcijų yra teikti pagalbą prekybos žmonėms aukoms, nepriklausomai nuo to, ar aukos duos parodymus ikiteisminiame procese;
2. Prekybos žmonėms aukos moterys gali tapti lemiamu kriterijumi, siekiant nuteisti asmenis, kurie užsiima prekyba žmonėmis. Būtent joms padedant prekybos žmonėms nusikaltimas gali būti atskleistas žymiai greičiau ir efektyviau;
3. Liudijančių asmenų, kurie dažnai yra patyrę įvairaus pobūdžio traumas, saugumas ir gerovė turi būti laikomas pirminiu ir svarbiausiu šiuo atveju dalyku;
4. Prekybos žmonėms atveju liudytojų padėtis visada bus rizikinga;
5. Liudytojo psichologinį stabilumą gali sustiprinti atitinkami specialistai;
6. Siekiant išvengti grėsmės, jog moteris gali tapti antrą kartą prekybos žmonėms auka, turi būti pasiruošta reintegracijos ir repatriacijos klausimais.

Bendradarbiavimas įstatymų ir teisinės pagalbos nusikaltimų aukoms srityje

LR įstatymai numato griežtą baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis bei kitus su prekyba žmonėmis susijusius nusikaltimus.

Tačiau šiuolaikinė baudžiamoji teisė mažai atsižvelgia į nukentėjusiojo, į aukos teises. Nukentėjęs asmuo ją domina daugiausia tik kaip liudytojas, kaip įrankis. Kita vertus, nusikaltėlis policiją domina pirmiausia ne todėl, kad pažeidė asmens nuosavybę, o todėl, kad pažeidė „visuomeninę tvarką“ ir įstatymą. Civilinėse bylose iš esmės dar pripažįstamos nukentėjusiojo teisės, o baudžiamosiose tos teisės beveik visiškai nustumiamos į šalį.

Bendradarbiavimas įstatymų ir teisinės pagalbos nusikaltimų aukoms srityje

Bausmė baudžiamojoje teisėje blogina pažeidėjo padėtį tiesiogiai nepagerindama aukos padėties (pgl. Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje, Vilnius, 1999).

Prekybos žmonėmis nusikaltimų aukoms turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys, apsaugant jas nuo antrinių pasikėsinių, sukuriant lengvesnes teises procedūras, kad aukos nebūtų traumuojamos psichologiškai, teikiant joms visokeriopą – materialinę, medicininę, socialinę, psichologinę ir kitokią pagalbą. Siekiant įgyvendinti esminius teisingumo reikalavimus šiuolaikinėje visuomenėje, būtina skirti dėmesį ne tik nusikaltusių asmenų persekiojimui, bet ir nusikaltimų aukų teisių ir teisėtų interesų gynimui bei socialinei reabilitacijai. Todėl pagrindinė baudžiamojo proceso funkcija turėtų būti nukentėjusiojo poreikių tenkinimas ir siekimas maksimaliai atlyginti patirtą žalą bei suvienodinti aukos ir nusikaltusiojo asmens procesines teises ir garantijas.

Ypač palankios sąlygos turi būti sudarytos bendruomenės pagalbai nusikaltimo aukoms ir jas globojančių visuomeninių organizacijų veiklai, kad nukentėję nuo nusikaltimų asmenys nesijaustų palikti likimo valiai.

Kaip tenka pastebėti, bausmės nusikaltėliams yra griežtos, todėl tikėtina, kad nusikalte asmenys bandys ar bando paveikti nukentėjusiąsias ar liudytojus, siekdami išvengti tokių griežtų bausmių. Baudžiamųjų bylų parengtinio ir teismo nagrinėjimo praktika rodo, jog įsigali reiškiny, kai nusikaltimus padarę asmenys, jų bendrininkai ar artimieji įvairiais būdais bando paveikti nukentėjusiuosius. Būtent todėl Lietuvoje aktuali tampa liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos problema. „Vidaus reikalų ministerijos sistemoje stiprinama liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio centrų materialinė techninė bazė ir kita“, – teigiama VRM duomenų bazėje (www.vrm.lt).

Realybė Lietuvoje yra kiek kitokia: moteriai, pasiryžusiai liudyti prieš prekeivius žmonėmis, konkreti pagalba, siekiant ją apsaugoti, teikiama labai retai. Kaip teigia policijos pareigūnai, tam šiuo metu neskiama pakankamai lėšų iš valstybės biudžeto. Todėl šiuo metu įvairios organizacijos, teikiančios pagalbą parduotoms moterims, turi rūpintis ne tik moters psychosocialine reabilitacija, tačiau ir neretai – ir jos saugumu.

Bendradarbiavimas, atliekant prevencinį darbą

Prevencinis darbas – tai bandymas užkirsti kelią galimiems nusikaltimams. Darbas gali būti atliekamas įvairiomis kryptimis: dirbama su vaikais iš daugiaproblemių šeimų, teikiamos informavimo, švietimo paslaugos, rengiami mokymai, siekiant kuo efektyvesnės ir savalaikės pagalbos. Socialiniai darbuotojai, dirbantys prevencijos srity-

Siekiant įgyvendinti esminius teisingumo reikalavimus šiuolaikinėje visuomenėje, būtina skirti dėmesį ne tik nusikaltusių asmenų persekiojimui, bet ir nusikaltimų aukų teisių ir teisėtų interesų gynimui bei socialinei reabilitacijai

Prevencinis darbas – tai bandymas užkirsti kelią galimiems nusikaltimams

se, turėtų glaudžiai bendradarbiauti su policijos pareigūnais. Čia galėtų susikirsti ir nepilnamečių inspektorių bei socialinių darbuotojų ar socialinių pedagogų keliai. Kaip jau buvo minėta, į prekeivių žmonėmis pinksles labai dažnai patenka merginos, augusios daugiaproblemėse šeimose, internatuose, globos namuose. Ankstesni tyrimai parodė, kad gatvių prostitučių gretas dažniausiai papildė mergaitės iš asocialių ar sunkiai besiverčiančių, daugiaproblemė šeimų, todėl reikėtų daugiau dėmesio skirti tokioms šeimoms. Būtų tikslinga sukurti socialinės pagalbos sistemą, kuri padėtų apriboti naujų asmenų įtraukimą į prostituciją.

Švietimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos programoje numatyta visų tipų švietimo įstaigose rengti paskaitas apie pavojus, susijusius su prekyba žmonėmis ir prostitucija, apie ankstyvą lytinį gyvenimą, smurtą tarp paauglių

Švietimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos programoje numatyta visų tipų švietimo įstaigose rengti paskaitas apie pavojus, susijusius su prekyba žmonėmis ir prostitucija, apie ankstyvą lytinį gyvenimą, smurtą tarp paauglių. Svarbu aiškinti apie lytiškai plintančių ligų, alkoholio ir narkotikų žalą bei viliojančių pasiūlymų greitai praturtėti Vakaruose pavojus ir parengti ugdymo priemones, metodinę literatūrą, kuri atskleistų prekybos žmonėmis pavojų visuomenei. Savivaldybių, pedagoginių įstaigų darbuotojai bei policijos pareigūnai turėtų numatyti potencialias prekybos žmonėmis aukas ir kalbėtis su jomis, aiškinti bei, esant poreikiui, nukreipti į profesionalią pagalbą teikiančias specializuotas įstaigas.

Bendradarbiavimas, teikiant pagalbą aukoms

Nevyriausybinės organizacijos turėtų ne tik padėti nukentėjusioms moterims reintegruoti į visuomenę, teikdamos socialinę, medicininę ar psichologinę pagalbą, bet ir skatinti moteris liudyti prieš jas pardavusius ar pardavinėjusius asmenis

Nevyriausybinės organizacijos turėtų ne tik padėti nukentėjusioms moterims reintegruoti į visuomenę, teikdamos socialinę, medicininę ar psichologinę pagalbą, bet ir skatinti moteris liudyti prieš jas pardavusius ar pardavinėjusius asmenis. Galbūt socialiniai darbuotojai turėtų būti tie žmonės, kurie išaiškintų nukentėjusiosioms, jog jų aktyvus dalyvavimas, siekiant nuteisti prekeivius žmonėmis, padės užkirsti kelią kitiems nusikaltimams ir apsaugos nekaltas moteris nuo likimo, kuris ištiko jas pačias. Tačiau tai dažnai būna labai nelengva užduotis. Organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, darbuotojai turėtų glaudžiai bendradarbiauti su policijos pareigūnais. Svarbu, kad policijoje dirbantys asmenys žinotų artimiausias pagalbą teikiančias organizacijas ir, esant poreikiui, skatintų į jas kreiptis nukentėjusias moteris ar perduotų informaciją socialiniams darbuotojams.

Bendradarbiavimas su policija – ilgas procesas, ypač jei moteris, nukentėjusios nuo prekeivių žmonėmis, ryžtasi liudyti prieš nusikaltėlius. Trumpai apžvelgsime, kaip vyksta (ar galėtų vykti) organizacijų, teikiančių pagalbą moterims, ir policijos bendradarbiavimas.

Aukų perdavimas

Tiek policijos pareigūnai, tiek organizacijos, teikiančios pagalbą prostitucijos aukoms, turėtų ne tik žinoti apie vieni kitų egzistavimą, tačiau kartu turėti ir vieną tikslą – sumažinti moterų pardavimų skaičių. **Nukentėjusios moterys pirmiausia pagalbos gali kreiptis tiek į policijos pareigūnus, tiek į socialinę pagalbą teikiančias organizacijas, krizių tarnybas. Ir vienu, ir kitų organizacijų darbuotojai turėtų informuoti nukentėjusias moteris:** policijos pareigūnai, jei moteris pageidauja, galėtų kvieisti socialinių tarnybų specialistus ir pasiūlyti kompleksinę bei skubią pagalbą. Organizacijos, sužinojusios apie nusikaltimus, turėtų informuoti (su aukos leidimu) policijos darbuotojus bei skatinti aukas pasitikėti pareigūnais bei liudyti teismuose.

Nukentėjusios moterys pirmiausia pagalbos gali kreiptis tiek į policijos pareigūnus, tiek į socialinę pagalbą teikiančias organizacijas, krizių tarnybas

Informacijos perdavimas/ keitimasis informacija

Informacijos perdavimas – svarbi bendradarbiavimo sritis. Ji ypač aktuali atliekant prevencinį darbą. Nepilnamečių inspektorių, policijos pareigūnų bendradarbiavimas su socialinėmis tarnybomis, informacijos apie rizikos grupėse esančias merginas perdavimas galėtų užkirsti kelią merginų pardavimui į užsienį dirbti prostitutėmis.

Socialinių tarnybų darbuotojai dažnai sužino įvairių faktų apie įvykdytus nusikaltimus, žmones, kurie pardavinėja merginas, ir pan. Kartais merginos nedrįsta to pasakoti policininkams, todėl čia profesionalūs darbuotojai turėtų palaikyti nukentėjusias merginas, kartais galbūt kartu su jomis vykti į policiją, būti per apklausas ir pan.

Apklausos/ liudijimai / teismo procesas

Aukų bei liudytojų apsauga. Moterys, kurios nusprendžia liudyti prieš jas pardavusius asmenis, turi gauti visapusišką palaikymą. Policijos pareigūnai to padaryti negali, todėl čia galėtų įsitraukti socialines paslaugas moterims teikiančių agentūrų darbuotojai. Apklausos, kaip jau buvo minėta, vyksta ilgai, kaltinamoji medžiaga gali būti renkama iki pusės metų ar dar ilgiau, o nukentėjusios moterys policiją dažniausiai domina tik taip įrankiai, padedantys nubausti visuomeninę tvarką pažeidusius asmenis.

Kaip jaučiasi pačios aukos? Kas joms teikiama už tai, jog jos išdrįsta liudyti teismuose ir tokiu būdu padeda užkirsti kelią kitiems nusikaltimams? Pvz., moterys, kurios buvo parduotos dirbti prostitutėmis į Vokietiją ir nusprendusios kreiptis į Vokietijos policiją pagalbos, būna iš karto apgyvendinamos adreso neskelbiančių socialinių organizacijų namuose, kur gauna viską, ko reikia pragyvenimui: maisto, drabužių, higienos priemonių ir pan. Be to, visą laiką, kol

vyksta apklausos bei teismo procesas, moterys gali legaliai gyventi ir netgi dirbti, lankyti įvairius kursus, joms mokami dienpinigiai.

„Kiek teko stebėti merginas, kurios liudija Lietuvoje, tai galiu pasakyti, kad jų vietoje aš tikrai neatlaikyčiau tokio krūvio ir ne-liudyčiau – manau, kad tik itin stiprus žmogus arba be galo įpykęs žmogus gali kantriai dalyvauti ikiteisminiame procese, teismuose... Ir, kiek pačiai tekdavo stebėti, tik iš šalies palaikomos merginos atlaiko „liudijimo išbandymus“... („Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus“. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.)

Moterys, liudijančios Lietuvoje, paliekamos likimo valiai. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti atvejį, aprašytą „Lietuvos ryte“ 2003 m. spalio 11 d.:

„Šiauliuose prostitute trumpai dirbusi mergina į policiją kreipėsi, nes ją ėmė terorizuoti sąvadautojas. Kai pareigūnai garantavo jai anonimiškumą ir saugumą, Eglė padėjo demaskuoti sąvadautoją. Tačiau netrukus radviliškietė įsitikino, kad pareigūnų pažadai garantuoti anonimiškumą nieko verti... Dar po kiek laiko Eglė sužinojo, jog prieš sąvadautoją reikės liudyti teisme, nors pareigūnai jai buvo davę žodį, jog to daryti nereikės. Mergina išsigando. Sąvadautojas buvo pagrasinęs, kad susidoros ne tik su išdavike, bet ir su jos šeima. Jokių saugumo garantijų negavusi mergina į teismo posėdį neatvyko. Teismas paskelbė Eglės paiešką ir leido ją suimti...“

Policija nėra padedanti aukoms organizacija; auka domina tik tiek, kiek ji gali būti naudinga atskleidžiant nusikaltimus

„Pas pareigūnus ėjau ne kovoti su sąvadautojais ar žmonių pirkliais, o tikėdamasi pagalbos. Tačiau tik užsitraukiau sąvadautojo kerštą ir lyg nusikaltėlė slapstausi nuo policijos“, – teigia mergina. Šie jos pasakyti žodžiai parodo, jog **policija nėra padedanti aukoms organizacija; auka domina tik tiek, kiek ji gali būti naudinga atskleidžiant nusikaltimus.**

Todėl bendradarbiavimas su socialinėmis organizacijomis, teikiančiomis pagalbą, galėtų užpildyti šią spragą. Socialinio darbuotojo dalyvavimas, susitinkant su policijos pareigūnais ar per pirmines apklausas, leistų aukoms pasijusti saugesnėms; socialinis darbuotojas galėtų būti asmuo, kuris palaikytų ir paskatintų nukentėjusias moteris bendradarbiauti su policija.

Dirbant su nukentėjusiomis moterimis, teko kalbėtis su jomis apie bendradarbiavimą su policija, todėl norėtuosi išskirti priežastis, dėl kurių vengiama kreiptis į policiją ir liudyti.

Priežasčiu, dėl kurių vengiama kreiptis į policiją, panaikinimas bendradarbiaujant

Galima išskirti tokias pagrindines priežastis, dėl kurių vengiama kreiptis į policijos įstaigas:

- ⇒ Baimė (dėl savęs, dėl savo artimųjų, viešumos baimė);
- ⇒ Nepasitikėjimas;
- ⇒ Noras pamiršti praeitį bei traumuojantis apklausos procesas.

Baimė dėl fizinio susidorojimo/smurto. Moterys jaučia didelę baimę liudyti prieš jas pardavusius asmenis. Jos bijo, kad bus surastos ir sąvadautojai joms keršys už tai, jog kreipėsi į policiją. Be abejo, tokia baimė dažnai pagrįsta – prekeiviai žmonėmis gauna didelius pinigus už savo nusikalstamą veiklą, kuri yra labai pelninga, ir jie bet kokiomis priemonėmis gali stengtis paveikti moteris, kad šios niekam nesiskųstų. Tokiais atvejais būtų labai reikalinga policijos apsauga. Tačiau pasitaiko atvejų, apie kuriuos mini ir policijos pareigūnai, kai **merginų baimė būna ne visai pagrįsta**: jas pardavusieji asmenys taip pat bijo viešumos ir paaiškėjus, jog jų veikla paviešinta, tikrai nebeužsiimtų moterų pardavinėjimu.

Moterys, sakančios, jog nenori kreiptis į policiją, tikina bijančios ir dėl savo artimųjų: nusikaltėliai sužino jų vaikų, seserų ar brolių gyvenamąsias vietas ir grasina susidoroti.

Baimė dėl fizinio susidorojimo/smurto

Jovita, įkalbėta draugės, kurią pažinojo nuo vaikystės ir su kurios tėvais bendravo ir jos tėvai, nuvyko į Amsterdamą. Draugė buvo žadėjusi legalų darbą, įkalbinėjo ir Jovitos tėvus, kad tik šie išleistų dukrą. Atvykus į Amsterdamą paaiškėjo, jog draugė melavo – atėmus asmens dokumentus, Jovita buvo parduota turkams ir jai buvo liepta teikti seksualines paslaugas. Pavykus pabėgti, ji kreipėsi į policiją, LR ambasados darbuotojus ir, padedant TMO Vilniaus biurui, grįžo į Lietuvą. Bet grasinimai telefonu tėvams, seseriai tęsėsi, ypač tuomet, kai Jovitos mama pasakė, jog ketina kreiptis į policiją. Kasdien buvo gąsdinama, jog nukentės jaunesnioji sesuo, ir tėvai, pabūgę jog panašus likimas neištiktų ir kitos dukters, į policiją kreiptis atsisakė.

Viešumos baimė. Faktas, jog moterims teko pardavinėti save, taip pat yra žeminantis, stigmatizuojantis. Merginos bijo, jog, prasidėjus policijos tyrimui, apie jų praeitį, kuri dažniausiai yra gėdinga, sužinos daug žmonių. Jos nenori, kad giminaičiai, kaimynai ar draugai suprastų, kad joms teko dirbti prostitutėmis. Todėl labai svarbu užtikrinti konfidencialumą. Tai padaryti turi ne tik socialiniai darbuotojai, bet ir policijos pareigūnai. Noras nubausti nusikaltėlius dažnai nuslopsta paaiškė-

Viešumos baimė

jus, kiek laiko ir kokiais būdais bus vykdomas ikiteisminis tyrimas. Merginos bijo susitikimų su naujais žmonėmis, kurie tyrimo metu sužinos apie jų praeitį.

Norėtusi pastebėti, kad kiekvieno naujo žmogaus įtraukimas į darbą su auka procesą pareikalauja didžiulių pastangų – moterys nenori viešumos, jos vengia ir gėdijasi naujų pažinčių, todėl policininkai irgi turėtų atsižvelgti į šiuos faktus.

Nepasitikėjimas

Nepasitikėjimas. Kartais viena priežasčių, dėl kurių atsisakoma liudyti, – **nepasitikėjimas policija**. Taip atsitinka tuomet, kai moterys turi neigiamą bendravimo su policijos pareigūnais patirtį. Lietuvoje šiuo metu pasitikėjimas policija nėra didelis. Žmonės žino apie neretus atvejus, kai policijos pareigūnai nesilaiko įstatymų, juos pažeidžia arba piktnaudžiauja jais. Todėl ir priverstinės prostitucijos aukos nepasitiki arba mažai pasitiki policija.

Vakarų šalyse, į kurias parduodamos moterys, vyrauja nuomonė, kad nepasitikėjimas policija – pagrindinė kliūtis, kodėl aukos neliudija prieš sutenerius. Moterys aukos policijos nelaiko geranoriška ir galinčia padėti. Tokią išvadą padarė Jungtinių Tautų ekspertai, ištyrę situaciją Lenkijoje. Jų manymu, policija neretai bendradarbiauja su suteneriais ir prekeiviais, taigi ja negalima pasitikėti (pgl. „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga“).

Klientė S., kuri buvo skatinama liudyti, griežtai atsisakė, nes dirbdama prostitute Lietuvos didmiestyje ji asmeniškai pažinojo policijos pareigūnus, kurie buvo atsakingi už šios srities darbą. Ji pasakojo, jog jei firmoje apsilankydavo kas nors, norintis „stoguoti“ (t. y. saugoti nuo kitų nusikaltėlių už tam tikrą atlyginimą), suteneris paskambindavo į policiją ir pareigūnai netrukus prisistatydavo ir išspręsdavo konfliktus.

Šiais atvejais socialiniai darbuotojai nelabai gali ką nors pakeisti – policijos pareigūnai turėtų patys stengtis, kad policijos įvaizdžio nesugadintų pavieniai atvejai, kai nusikaltėliai bendradarbiauja su policininkais.

Kartais moterys netiki, kad byla gali būti išspręsta ir kaltininkai nubausti, nes realiai labai nedaug bylų pasiekia teismus. Jos mano, kad priežastis – korumpuoti pareigūnai:

Dviejų vaikų mama, apgaule parduota į užsienio viešnamį ir iš jo pabėgusi, nesutiko liudyti prieš ją pardavusį žmogų, nes žinojo, kad jo brolis dirba policijoje. Ji buvo įsitikinusi, kad byla teismo nepasieks...

Noras pamiršti praeitį bei traumuojančią apklausos procesą. Noras pamiršti skaudžią praeitį – labai suprantamas: parduotoms moterims norisi kuo greičiau viską pamiršti ir nesiknaisioti po praeitį. Jos siekia pakeisti gyvenamąją vietą ir pradėti gyvenimą iš naujo.

Be to, vykstant apklausoms, moterys turi pasakoti daugybę nusikaltimo smulkmenų, kurios joms yra skaudžios ir nemalonios. Visa tai reikia kartoti daugybę kartų, apklausos užtrunka po keletą ar net kelio-lika valandų.

Be to, tyrimą atliekantys ir apklausoje dalyvaujantys asmenys dažniausiai yra vyrai, prie kurių šnekėti apie tai, kaip jos patyrė seksualinę prievartą, yra sunku.

Noras pamiršti praeitį bei traumuojančią apklausos procesą

Problemos, iškylančios siekiant sėkmingo socialinių darbuotojų ir policijos pareigūnų bendradarbiavimo
(remiantis socialinių darbuotojų, dirbančių NVO, patirtimi)

Policijos darbuotojų nuomone, daug problemų, siekiant nubausti prekeivius žmonėmis, sukelia pačios merginos. **Pradžioje ryžtingai ėmusios liudyti, vėliau jos atsisako ir pasitraukia. Kodėl?**

- ⇒ Moterys ateina norėdamos atgauti prarastus pinigus (kai joms nesumoka ar pan.). Tokiais atvejais jos dažniausiai vėliau susitaria su jas pardavusiais asmenimis ir daugiau nebepasirodo policijoje, todėl pagalba yra neefektyvi.
- ⇒ Ateina, nes bijo dėl savo gyvybės – joms grasinama susidoroti, šantažuojamos jų šeimos ir artimieji. Jos tikisi apsaugos mainais už suteiktą informaciją. Kadangi policijos darbuotojai apsaugos ir prieglobsčio dažniausiai suteikti negali, jos atsisako duoti parodymus. Policija, bendradarbiaudama su socialinėmis agentūromis, galėtų užtikrinti apsaugą ir padėti nukentėjusioms moterims.
- ⇒ Pasitaiko atvejų, kai nusikaltėliai sumoka pinigus arba pasiūlo ką nors mainais už tai, jog merginos atsisakytų savo parodymų ir pripažintų juos melagingais. Būtina merginoms aiškinti, jog nusikaltėliai ir vėl jas gali parduoti, išvežti dirbti į užsienį ar terorizuoti.

Viktoriją į Londoną važiuoti atostogauti įkalbėjo draugas – su juo ji buvo pažįstama 4 mėnesius ir, sulaukusi savo 18 gimtadienio, po 4 dienų išvyko. Atvykus į Angliją „draugas“ nuvedė pas albanus ir pardavė – tai ji suprato tik tada, kai buvo palikta viena, atimti dokumentai ir pasakyta, jog ji yra skolinga 2000 svarų ir už tai turės atidirbti artimiausiu laiku.

Po keleto dienų policijos reido metu ji buvo sulaikyta ir davė parodymus Londono policijos pareigūnams apie tai, kaip su ja elgėsi albanai. Vėliau, grįžusi namo, ji kreipėsi į Lietuvos pareigūnus ir papasakojo apie tai, kaip LR pilietis ją apgavo ir pardavė į seksualinę vergovę. Po keleto savaitių ji atsiėmė savo pareiškimą, sakydama, jog pretenzijų niekam neturi. Pasikalbėjus išaiškėjo, jog „draugas“, kuris ją pardavė, pažadėjo darbą drabužių parduotuvėje už tai, jog ši atsiimtų kaltinimus. Kadangi mergina labai norėjo turėti nuolatinį darbą ir užsidirbti, ji pasidavė nusikaltėlio spaudimui ir sutiko su jo sąlygomis.

Galbūt šiuo atveju policija, bendradarbiaudama su socialines paslaugas teikiančiomis agentūromis, galėjo nukreipti merginą pas socialinius darbuotojus ir šie būtų pasistengę jai padėti.

Socialinių darbuotojų nuomone, tam, kad kuo daugiau merginų liudytų prieš prekeivius žmonėmis, trukdo:

- ⇒ Labai ilgas ir lėtas tyrimo procesas. Baudžiamajame procese nusikaltimų aukos patiria daug nuoskaudų, nes privalo daugybę kartų dalyvauti apklausose, akistatose ir pan. Kiekvieną kartą, duodamos parodymus iš naujo, moterys patiria moralinę traumą.
- ⇒ Byla pasiekia teismą jau tada, kai merginos būna pakeitusios gyvenimo būdą, gyvenamąją vietą, o įvykiai – nugrimzdę į praeitį, užsimiršę. Joms nesinori vėl visko prisiminti.
- ⇒ Nepakankama nusikaltimo aukų apsauga.

Vis dėlto bendra socialinių darbuotojų ir policijos darbuotojų veikla galėtų padėti nubausti nusikaltėlius, apsaugoti aukas ir pagelbėti joms. Tačiau dalyvaujant ir skatinant merginas duoti parodymus prieš sąvadautojus, iškyla ne tik nusikaltimo aukų, bet ir **socialinių darbuotojų apsaugos klausimas**. Norėdami išvengti bausmės, nusikaltėliai gali imtis įvairių priemonių. Todėl reikėtų neteikti nepažįstamiems asmenims jokios informacijos, o kartais – netgi nesiskelbti, jog vykdoma veikla, nes informacija apie teikiamas psichosocialinės rehabilitacijos paslaugas prekybos žmonėmis aukoms pasiekia ne tik nukentėjusias moteris, bet ir jas pardavusius asmenis. Todėl dažniausiai organizacijų, kurios padeda aukoms, adresai neskelbiami. Kartais užtenka paskelbti tik oficialų organizacijos adresą, o vieta, kurioje gyvena aukos, turėtų būti išslaptinta. Taip yra ir daugelyje užsienio organizacijų.

Darytina išvada, jog bendradarbiavimas tarp socialines paslaugas teikiančių organizacijų ir policijos pareigūnų neturėtų apsiriboti tik vienkartiniais kontaktais, o vyktų nuolat, kasdienio

darbo pagrindu. Tam rekomenduotina sukurti bendradarbiavimo vykdymo operacijų standartus tarp policijos pareigūnų ir pagalbą teikiančių organizacijų. Galima pateikti tokio standarto priemonės, kurių turėtų imtis abi bendradarbiaujančios pusės:

Teisės vykdymo institucijoms:

1. Tyrėjai turi informuoti aukas apie socialinę pagalbą teikiančias organizacijas;
2. Kai tik atsiranda įtarimas, jog liudytojas yra prekybos žmonėmis auka, tyrėjas turi užmegzti kontaktą su socialinę pagalbą teikiančia organizacija (-omis);
3. Tyrėjas turi užtikrinti, jog informacija apie liudytoją nebus atskleista ar prieinama;
4. Tyrėjas yra atsakingas už apsaugos priemones prieš, per ir po baudžiamojo proceso, pvz., apklausos, parodymų patikrinimo vietoje metu, parodymo atpažinti metu, teismo nagrinėjimo metu, iki to momento, kol auka grįžta į saugią zoną;
5. Tyrėjas turi leisti dalyvauti socialiniam darbuotojui kiekvieno procesinio veiksmo metu, jei auka to pageidauja;
6. Policija turi teikti advokatui informaciją ir pagalbą dėl aukos apsaugos priemonių.

Socialinę pagalbą teikiančioms institucijoms:

1. Konsultuojantis su tyrėjais, organizacija turi nuspręsti dėl tinkamo būsto aukai ir pasirūpinti dėl tokio būsto suteikimo;
2. Organizacija turi suteikti psichosocialinę pagalbą aukai ir pasirūpinti dėl psichologinės, medicininės ar kitokios pagalbos;
3. Socialiniai darbuotojai turi informuoti aukas žodžiu arba raštu apie tyrėjų atliktą darbą ir jo eigą, jei auka pageidauja; darbuotojas turi pats inicijuoti ir surengti susitikimą su policijos pareigūnais, jei auka pati to nepageidauja;
4. Socialinis darbuotojas turi dalyvauti aukos apklausoje;
5. Socialinis darbuotojas turi aktyviai teikti psichologinę pagalbą aukai viso baudžiamojo proceso metu;
6. Socialines paslaugas teikiančios organizacijos turi pasirūpinti aukos reintegravimo, mokymo procesais.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

- 1. Kokiais pagrindiniais principais turėtų būti grindžiamas policijos ir socialines paslaugas teikiančių organizacijų bendradarbiavimas?*
- 2. Kaip vyksta bendradarbiavimas tarp policijos ir socialines paslaugas teikiančių organizacijų?*
- 3. Kodėl yra svarbus bendradarbiavimas tarp policijos ir kitų organizacijų, susijusių su prekybos žmonėmis reiškiniu ir jo pasekmėmis?*
- 4. Kokios yra pagrindinės priežastys, dėl kurių aukos vengia kreiptis į policiją? Kaip jas galima eliminuoti?*
- 5. Su kokiomis problemomis gali susidurti abi bendradarbiaujančios pusės: policija ir organizacijos, teikiančios socialines paslaugas?*
- 6. Kuo turi būti pagrįstas bendradarbiavimas?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Bazylevas I., Žekonis R. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius 2003.
2. Degutis A. Individualizmas ir visuomeninė tvarka, <http://www.lis.lt/library/degutis/degutis.htm>
3. Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje, Vilnius, 1999.
4. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.
5. Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas, Lietuvos Respublikos Seimo ir Jungtinių Tautų Vystymo programos Žmogaus teisių veiksmų plano projektas, Vilnius, 2002 www.vrm.lt.
6. Development of an Anti-Trafficking training module for police. Stability Pact for South Eastern Europe. International Centre for Migration Oilice Development. 2002.

9. ORGANIZACIJOS, DIRBANČIOS NUSIKALTIMŲ IR SMURTO PREVENCIJOS SRITYJE

Policijos pareigūnai turi žinoti ir informuoti suinteresuotus asmenis apie organizacijas, dirbančias nusikaltimų ir smurto prevencijos srityje:

TARPTAUTINĖS MIGRACIJOS ORGANIZACIJOS VILNIAUS BIURAS

Teikiamos paslaugos: TMO nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims organizuoja pagalbą tiek užsienio šalyse, tiek Lietuvoje: organizuojama saugi kelionė iš užsienio šalių, jei reikalinga – tranzito paslaugos bei pasitikimas, skubi medicininė, psichologinė pagalba, tarpininkaujama kreipiantis į kitas pagalbą teikiančias organizacijas, jei reikalinga – randa ma saugi nakvynė, laikina gyvenamoji vieta ar teikiama intensyvi tolesnė psichosocialinė rehabilitacija.

Kontaktai: Adresas: A. Jakšto g. 12, Vilnius
Tel./faksas (8-5) 261 01 15
El. paštas: rita@iom.elnet.lt , iomvilnius@iom.elnet.lt

DINGUSIŲ ŽMONIŲ ŠEIMŲ PARAMOS CENTRAS

Teikiamos paslaugos: Nemokama telefono linija konsultuojami be žinios dingusių žmonių artimieji, nukentėję nuo prekybos žmonėmis asmenys. Teikiama tiesioginė pagalba nukentėjusioms nuo prekybos žmonėmis moterims: apgyvendinimas prieglaudoje, pagalba tvarkant dokumentus, gaunant pašalpas, medicininė, psichologinė, socialinė pagalbos bei teisinės konsultacijos.

Kontaktai: Tel./faksas (8-5) 2773134
Nemokama telefono linija: 8-800 2 61 61
El. paštas: hra@mail.adecoma.lt

VILNIAUS MIESTO MOTINOS IR VAIKO PENSIONAS

Teikiamos paslaugos: Skubi pagalba moterims iš visos Lietuvos visą parą – saugaus būsto paslaugos (iki 3 parų); specialistų konsultacijos bei informacija apie pagalbos būdus, institucijas, į kurias moteris galėtų kreiptis, ir pan. Atsižvelgiant į klienčių ir jų vaikų poreikius, Vilniaus miesto gyventojos gali gauti ir *ilgalaikę pagalbą* šioje organizacijoje (iki 6 mėnesių). Gyvendamos pensione, moterys gauna visą išlaikymą, socialinę, medicininę, psichologinę pagalbą, jei pageidauja – lanko kursus bei stengiasi integruotis į visuomenę.

Kontaktai: Tel./faksas 2333-619
El. paštas: ndirsien@takas.lt

LIETUVOS CARITAS PROGRAMA „PAGALBA PREKYBOS ŽMONĖMIS IR PROSTITUCIJOS AUKOMS“

Teikiamos paslaugos: Socialinė, medicininė, teisinė pagalba. Nukentėjusioms moterims pagal poreikį suteikiamas laikinas prieglobstis projekto reabilitaciniame bute, kur merginos ir moterys yra visiškai išlaikomos. Šiame bute moteris (su vaikais ar be jų) gali gyventi iki 6 mėnesių. Lietuvos Caritas projektas šiuo metu specializuojasi teikti pagalbą visoje Lietuvoje. Gavę informacijos, socialiniai darbuotojai, kartais kartu su psichologu, vyksta pas merginas ar moteris tiesiog į namus, kur kalbasi, stengiasi išsiaiškinti kilusias problemas, numato pagalbą bei tarpininkauja surandant galinčius padėti specialistus. Moterys gauna įvairią pagalbą neatitrūkdamos ir neišvykdamos iš namų: lankosi pas psichologus, mokosi ir baigia kvalifikacinius vietinių darbo biržų kursus, gauna medicininę pagalbą.

Kontaktai: Adresas: Aukštaičių g. 10, 3005 Kaunas
Tel. (37) 32 33 00
Faksas (37) 20 55 49
El. paštas: risk@one.lt

VILNIAUS CARITAS MOTINOS IR VAIKO GLOBOS NAMAI

Teikiamos paslaugos: Pagalba krizės ištiktoms moterims bei jų vaikams iš visos Lietuvos. Čia priglaudžiamos pastogės netekusios ar artimųjų atstumtos nėščios moterys ir motinos, turinčios vaikus iki trejų metų amžiaus. Joms teikiama kompleksinė pagalba: psichologo konsultacijos, medicininės, socialinės, teisinės paslaugos. Čia sudaroma galimybė mokytis, įgyti specialybę ir visaverčiai integruotis į visuomenę.

Kontaktai: Vilnius
Tel. (5) 212 16 53

KLAIPĖDOS SOCIALINĖS IR PSICHOLOGINĖS PARAMOS CENTRAS

Teikiamos paslaugos: Centre veikia nemokama pagalbos moterims linija. Prekybos žmonėmis aukos čia gali gauti teisinę, medicininę, socialinę konsultacijas, psichologinę pagalbą. Taip pat čia bus suteiktas saugus laikinas būstas, užtikrinant apgyvendinimo vietos anonimiškumą, pagal moters poreikius bus sudarytas tolesnis pagalbos planas, tarpininkaujama ieškant galimybės persikvalifikuoti, pagalba ieškant darbo.

Kontaktai: Nemokama pagalbos moterims linija: 8 800 66366
Adresas: Smilčių g. 6, Klaipėda
Tel./faksas 8 (46) 350099

Pagalbos nukentėjusioms nuo seksualinio smurto, prekybos žmonėmis moterims taip pat galima ieškoti krizių centruose, kurie įsikūrę daugelyje didesnių Lietuvos miestų. Pateikiame krizių centrų koordinates ir jų veiklos pobūdį:

ALYTAUS MIESTO MOTERŲ KRIZIŲ CENTRAS

Misija: Teikti pagalbą ir konsultacijas smurtą patiriančioms moterims ir kitiems šeimos nariams; visuomenės šviečiamasis darbas.

Kontaktai: Daugų km., Daugų sen., Alytaus r., Lietuva
Tel./faksas +37031569890
Dauguspc@sala.lt

KAUNO APSKRITIES MOTERŲ KRIZIŲ CENTRAS

Misija: Teikti pagalbą ir konsultacijas smurtą patiriančioms moterims ir kitiems šeimos nariams; visuomenės šviečiamasis darbas.

Kontaktai: A. Juozapavičiaus pr. 77, Kaunas, Lietuva, tel./faksas +37037342495
Marija@cis.lt

PRIENŲ MOTERŲ KRIZIŲ CENTRAS

Misija: Teikti pagalbą ir konsultacijas smurtą patiriančioms moterims ir kitiems šeimos nariams; visuomenės šviečiamasis darbas.

Kontaktai: Kauno g. 1 a, Prienai, Lietuva, tel./faksas +37037342495
Marija@cis.lt

ŠAKIŲ MOTERŲ NAMAI–KRIZIŲ CENTRAS

Misija: Teikti pagalbą ir konsultacijas smurtą patiriančioms moterims ir kitiems šeimos nariams; visuomenės šviečiamasis darbas.

Kontaktai: Bažnyčios g. 5, Šakiai, Lietuva, tel./faksas +37034568700
Deci@mail.lt

VILKAVIŠKIO MOTERŲ NAMAI–KRIZIŲ CENTRAS

Misija: Teikti pagalbą ir konsultacijas smurtą patiriančioms moterims ir kitiems šeimos nariams; visuomenės šviečiamasis darbas.

Kontaktai: Vytauto g. 28, Vilkaviškis, Lietuva, tel./faksas +37034243938
Vmkc@email.lt

10. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS DĖL PREKYBOS ŽMONĖMIS

Prekybos žmonėmis mastas ir teritorija apima ne tik vienos valstybės ribas, todėl yra ganėtinai svarbu žinoti, kokie yra teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose pagrindiniai aspektai ir nuostatos. Tai būtina, norint kuo efektyviau spręsti šią tarptautinę problemą. Todėl policijos pareigūnai privalo susipažinti ir naudoti savo nusikaltimų tyrimo praktikoje priemones, kurios numatytos Europos Sąjungos ar visos tarptautinės bendruomenės mastu.

2000 05 29 Europos Sąjungos Taryba patvirtino Europos Sąjungos teisinės pagalbos konvencijos tekstą ir pakvietė šalis nares pradėti prisijungimo procedūras.

Palyginti su 1959 metų Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, ši konvencija yra visiškai nauja tarptautinės baudžiamosios teisės plėtros pakopa. **Pirmą kartą joje:**

- ⇒ Įtvirtinamos bendrų operacijų nuostatos;
- ⇒ Numatytas tarptautinių organizacijų vaidmuo, koordinuojant skirtingų valstybių policijos padalinių veiklą;
- ⇒ Reglamentuojama operatyvinių priemonių atlikimo kelių valstybių teritorijose tvarka;
- ⇒ Pirmą kartą tarptautiniame dokumente įtvirtinamas telefono pokalbių pasiklausymo perdavimas, slaptas stebėjimas, sekimas, kontroliuojamieji gabenimai;
- ⇒ Supaprastinama teisinės pagalbos prašymų pateikimo tvarka.

Visa tai įvardijama ne kaip papildomos kriminalinės žvalgybos (operatyvinės) priemonės, tiriant nusikaltimus, bet kaip procesiniai veiksmai, turintys įrodymų galią, – tai iš esmės įtvirtinta ir naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Tačiau dėl daugelio naujovių, kurios įtvirtintos šioje konvencijoje, bei skirtingų teisinių sistemų, tradicijų bei papročių, per ilgus dešimtmečius nusistovėjusių teisės normų šalyse narėse ši konvencija neįsigaliojo iki šiol, nors kai kurios šalys narės (pvz., Vokietija, Skandinavijos šalys) deda dideles pastangas, siekdamas, kad konvencija pradėtų galioti kaip įmanoma greičiau. Kad ir kaip radikaliai konvencija atrodytų, reikia pastebėti, kad ji atsirado būtent iš egzistavusių Europos Sąjungoje teisinių tradicijų, kaip papildanti jau esančią teisinę sistemą, pritaikydama ją XXI amžiaus besivystančios Europos poreikiams. Konvencijos tikslas – papil-

2000 05 29 Europos Sąjungos Taryba patvirtino Europos Sąjungos teisinės pagalbos konvencijos tekstą ir pakvietė šalis nares pradėti prisijungimo procedūras

dyti jau veikiančių konvencijų nuostatas ir palengvinti jų taikymą Europos Sąjungos šalyse narėse.

Tai ir 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose bei jos papildomas protokolai, 1990 m. birželio 19 d. konvencija, įgyvendinanti 1985 m. birželio 14 d. Šengeno sutartį dėl laipsniško patikrinimo prie bendrų sienų atsisakymo ir t. t.

Konvencijos pirmoji dalis skirta bendrosioms nuostatomis

Trumpai supažindinsime su šios konvencijos pagrindinėmis nuostatomis. **Konvencijos pirmoji dalis skirta bendrosioms nuostatomis.** Nustatomos bylų, dėl kurių turi būti teikiama savitarpio pagalba, kategorijos, savitarpio pagalbos prašymų tenkinimo formalumai ir procedūros, teismo dokumentų siuntimo ir įteikimo, prašymų suteikti savitarpio pagalbą perdavimo bei pasikeitimo informacija tvarkos bei būdai tvarkoms nustatyti.

Reikia pastebėti, kad atsiranda naujos bylų kategorijos, kurias tiriant, galima prašyti kitos šalies narės suteikti pagalbą. Tai bylos, kurias iškelia administracinės institucijos dėl veikų, pažeidžiančių teisės nuostatas ir baustinių pagal prašančiosios arba prašymą gavusios valstybės narės arba jų abiejų teisės aktus ir kuriose gali būti priimtas sprendimas iškelti bylą teisme, kurio jurisdikcijai priklauso. Baudžiamosios bylos ir administracinės bylos, susijusios su nusikaltimais ar pažeidimais, už kuriuos juridinis asmuo gali būti patrauktas atsakomybės prašančiojoje valstybėje narėje. Prašymas suteikti tarpusavio pagalbą pateikiamas raštu arba bet kuriuo kitu būdu, leidžiančiu viską užfiksuoti raštu, sudarant sąlygas prašymą gavusiai valstybei narei nustatyti autentiškumą. Esant būtinybei, prašymas suteikti savitarpio pagalbą gali būti pateiktas per Tarptautinę kriminalinės policijos organizaciją (Interpolą) arba bet kurią instituciją, kompetentingą pagal nuostatas, priimtas laikantis Europos Sąjungos sutarties.

Valstybių narių kompetentingos institucijos, nepažeisdamos jų valstybių teisės nuostatų, be atitinkamo prašymo gali keistis informacija apie 3 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytus baudžiamuosius nusikaltimus ir teisės nuostatų pažeidimus, kurių nagrinėjimas ar bausmių skyrimas už kuriuos informacijos perdavimo metu yra ją gaunančios institucijos kompetencija. Informaciją teikiančioji institucija, vadovaudamasi savo valstybės teisės nuostatomis, gali nustatyti sąlygas, kuriomis informaciją gaunanti institucija gali ja naudotis.

Antroji konvencijos dalis skirta prašymams suteikti tam tikros konkrečios formos savitarpio pagalbą

Antroji konvencijos dalis skirta prašymams suteikti tam tikros konkrečios formos savitarpio pagalbą, gražinant turtą teisėtam savininkui, laikinai perduodant suimtuosius asmenis kitai šaliai narei nusikaltimų tyrimo tikslais, organizuojant apklausą su vaizdo

priemonių pagalba, organizuojant liudytojų ir ekspertų apklausą telefonu, sudarant bendras tyrimo grupes, gabenant kontroliuojamas siuntas, atliekant slaptą tyrimą.

Trečioji dalis – telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo klausimai. Būtent šios dvi dalys yra visiškai naujo tarptautinio bendradarbiavimo baudžiamojoje teisėje pagrindas, kuris suteiks naujas galimybes teisėsaugos pareigūnams, tiriant sunkius nusikaltimus. Ir nors šalis narės, prisijungdamos prie šios konvencijos, gali daryti išlygas dėl kai kurių straipsnių netaikymo, tokio pobūdžio nuostatų įtvirtinimas konvencijoje yra didelis žingsnis į priekį.

Trečioji dalis – telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo klausimai

10.1. TEISINĖ PAGALBA BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE EUROPOS SAJUNGOJE

Slaptasis tyrimas

Praktika parodė, kad šis nusikaltimų tyrimo metodas yra labai aktualus ir svarbus mažoms valstybėms. Lietuvos teisėsaugos institucijų patirtis liudija, kad tai itin veiksminga priemonė, tiriant sunkius nusikaltimus. Slaptasis tyrimas gali būti atliekamas šalims susitarus padėti vienai kitai, pareigūnams atliekant nusikaltimo tyrimą, apsimečius kitu asmeniu. Sprendimą dėl prašymo kiekvienu konkrečiu atveju priima prašymą gavusios valstybės narės kompetentingos institucijos, atsižvelgdamos į jų valstybių teisės nuostatas ir galiojančią tvarką. Valstybės narės, atsižvelgdamos į jų nacionalinės teisės nuostatas ir galiojančią tvarką, tarpusavyje susitaria dėl slaptojo tyrimo trukmės, detalių tyrimo sąlygų ir slaptajame tyrime dalyvaujančių pareigūnų teisinio statuso. Slaptasis tyrimas turi būti atliekamas laikantis valstybės narės, kurios teritorijoje vyksta toks tyrimas, teisės nuostatų ir galiojančios tvarkos. Su tyrimu susijusios valstybės narės bendradarbiauja, užtikrindamos slapto tyrimo parengimą ir kontrolę bei priemones, reikalingas pareigūnų, veikiančių apsimečius kitu asmeniu, saugumui garantuoti.

Kontroliuojamasis siuntų gabenimas

Tai kitas labai svarbus ir tiesiogiai susijęs su slaptu tyrimu nusikaltimų tyrimo metodas, vis dažniau naudojamas pasaulio valstybių teisėsaugos institucijų veikloje. Todėl šioje konvencijoje siekiama įtvirtinti bendrus šio metodo panaudojimo principus Europos Sąjungos valstybėse. Kiekviena valstybė narė įsipareigoja užtikrinti, kad, tiriant nusikaltimą, už kurį gali būti taikoma ekstradicija (prekybai žmonėmis tai taikytina), jos teritorijoje kitos valstybės narės prašymu būtų leistas

kontroliuojamasis siuntų gabenimas. Sprendimą dėl kontroliuojamojo siuntų gabenimo kiekvienu atskiru atveju priima prašymą gavusios valstybės narės kompetentingos institucijos, atsižvelgdamos į tos valstybės narės teisės nuostatas. Kontroliuojamos siuntos gabenamos, laikantis prašymą gavusios valstybės narės nustatytos tvarkos. Pastarosios valstybės narės kompetentingos institucijos turi teisę atlikti operacijas, joms vadovauti ir jas kontroliuoti.

Jungtinės tyrimo grupės

Tarpusavio susitarimu dviejų ar daugiau valstybių narių kompetentingos institucijos konkrečiam tikslui ir nustatytam terminui, galinčiam būti pratęstam tarpusavio susitarimu, gali sudaryti jungtinę tyrimo grupę baudžiamiesiems nusikaltimams tirti vienoje ar keliose šią grupę sudariusių valstybių narių. Jungtinė tyrimo grupė gali būti sudaryta, jei valstybės narės atliekamas sudėtingas, daug pastangų ir laiko reikalaujantis baudžiamųjų nusikaltimų tyrimas susijęs su kitomis valstybėmis narėmis arba kelios valstybės narės atlieka baudžiamųjų nusikaltimų tyrimą, kai bylos aplinkybės reikalauja suderintų bendrų veiksmų susijusiose valstybėse narėse. Prašymą sudaryti jungtinę tyrimo grupę gali pateikti kiekviena valstybė narė, kai atsiranda poreikis. Grupė sudaroma vienoje iš valstybių narių, kurioje planuojama atlikti tyrimą. Jungtinė tyrimo grupė veikia ją sudariusių valstybių narių teritorijoje, laikydamasi 12 konvencijoje įtvirtintų bendrų sąlygų.

Telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimas

Sparčiai tobulėjant naujoms technologijoms, neįmanoma išvairuoti sėkmingo nusikaltimų tyrimo be specialių priemonių panaudojimo, perimant informaciją, perduodamą telekomunikacijų tinklais. Remiantis konvencijos 18 straipsniu, šalių kompetentingos institucijos, tirdamos kriminalinius nusikaltimus, gali pateikti prašymus perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir nedelsiant perduoti šią informaciją prašančiajai valstybei narei arba perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją, ją įrašyti ir vėliau perduoti prašančiajai valstybei narei šios informacijos įrašą.

Prašymus dėl telekomunikacijų priemonėmis perduodamos informacijos perėmimo galima pateikti, kai šios priemonės naudojamos asmens, kurio perduodama informacija turi būti perimta, jei šis asmuo yra prašančiojoje valstybėje narėje, kuriai reikalinga prašymą gavusios valstybės narės techninė pagalba, kad perimtą informaciją, to asmens perduodamą telekomunikacijų tinklais, ar kai šis asmuo yra prašymą gavusioje valstybėje narėje ir to asmens perduodamą informaciją gali-

ma perimti tik toje valstybėje narėje arba trečioje valstybėje narėje, remiantis šios konvencijos 20 straipsnio pirmos dalies nuostatomis. Pateiktuose prašymuose turi būti nurodyta prašymą pateikianti institucija, patvirtinimas, kad dėl kriminalinio nusikaltimo tyrimo buvo išduotas teisėtas nurodymas arba orderis perimti informaciją, duomenys, skirti nustatyti asmenį, kurio perduodama informacija bus perimta, tiriamo nusikalstamo elgesio požymiai, numatoma telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo trukmė, jei įmanoma, pakankami techniniai duomenys, ypač atitinkamas prisijungimo prie tinklų numeris, siekiant užtikrinti galimybę patenkinti prašymą.

Prašymą gavusi valstybė narė gali pareikalauti bet kokios tolesnės informacijos, suteikiančios galimybę nuspręsti, ar panašioje byloje jos teritorijoje būtų imtasi prašomos priemonės.

Valstybės narės kompetentingos institucijos, atlikdamos baudžiamojo nusikaltimo tyrimą ir vadovaudamosi taikytiniais tos valstybės narės įstatymais, turi teisę, jei informaciją perduodantis asmuo yra toje valstybėje narėje, perimti informaciją per jos teritorijoje esančio paskirto paslaugų teikėjo tarpininką, nesikreipiant pagalbos į tą valstybę narę, kurios teritorijoje yra tinklų sąsaja.

Nepažeidžiant bendrų tarptautinės teisės principų bei šios konvencijos nuostatų, kai dėl baudžiamojo nusikaltimo tyrimo telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimą leidžia vienos valstybės narės kompetentinga institucija („perimančioji valstybė narė“), o įsakyme perimti informaciją nurodyto asmens telekomunikacijų tinklų adresas yra kitoje valstybėje narėje („valstybė narė, kuriai pranešta“), kurios techninė pagalba nėra reikalinga informacijai perimti, perimančioji valstybė narė informuoja valstybę narę, kuriai pranešta, prieš perimant informaciją, jei, įsakydama perimti informaciją, ji žino, kad asmuo yra valstybės narės, kuriai pranešta, teritorijoje, o kitais atvejais nedelsiant po tai, kai ji sužino, kad asmuo yra valstybės narės, kuriai pranešta, teritorijoje.

Valstybės narės privalo imtis visų būtinų priemonių užtikrinti, kad atsakymą būtų galima duoti per 96 valandas. Tam jos paskiria visą parą būdinčias įstaigas ryšiams palaikyti.

10.2. POLICIJOS BENDRADARBIAVIMAS PER EUROPOL IR EUROJUST

Europol – Europos policijos biuras, Europos Sąjungos valstybių policijų bendradarbiavimo įstaiga. Susitarimą įkurti Europolą ES valstybės narės pasirašė 1995 m. liepos 26 d. Kanuose.

- ⇒ Oficialiai pradėjo veiklą 1998 m. spalio 1 d., būstinė – Hagoje.
- ⇒ Europolas – tai bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse priemonė, padedanti valstybėms narėms rinkti, analizuoti informaciją ir ja keistis, stiprinti nacionalinių policijos pajėgų sąveiką ir daryti ją veiksmingesnę. Kiekviena valstybė narė įkuria nacionalinį padalinį, kuris paskiria atstovą ryšiams prie Europolo.

Poreikis užkirsti kelią tarptautiniam nusikalstamumui, kuris, įsigaliojus Šengeno sutarčiai (ja buvo palengvinta sienų kirtimo procedūra), tapo opia problema, paskatino diskusijas apie tam tikros institucijos įsteigimą. Jos tikslas būtų gerinti nacionalinių policijos įstaigų bendradarbiavimą, atliekant prevencinį darbą bei kovojant su sunkiais tarptautiniais nusikaltimais.

Pirmą kartą Europolo (Europos policijos biuro) – Europos Sąjungos valstybių policijų bendradarbiavimo įstaigos – įkūrimo idėja buvo aptarta 1991 m. birželį vykusiame Liuksemburgo Europos Tarybos susitikime. Europolo sukūrimo idėja buvo atspindėta ir 1992 m. vasario 7 d. pasirašytoje Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartyje, kuri numatė Europolo, kaip bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse priemonės, padėsiančios valstybėms narėms rinkti, analizuoti ir keistis informacija bei stiprinti nacionalinių policijos pajėgų sąveiką, įkūrimą. 1993 m. birželio 2 d. Kopenhagoje TREVI grupės teisingumo ir vidaus reikalų ministrai pasirašė susitarimą dėl Europolo įkūrimo, kuris tapo pagrindu vėliau pasirašytai Europolo konvencijai. Šiame susitarime buvo įtvirtinta nuostata, kad, atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją, būtina pradėti vykdyti kovos su tarptautiniais nusikaltimais bei jų prevencijos funkcijas (nelaukiant Europolo įkūrimo), todėl būtų tikslinga įkurti **Europolo narkotikų padalinį (*Europol Drugs Unit*)**, kuris iki Europolo įkūrimo atliktų kai kurias jo funkcijas. Šis padalinys buvo įkurtas 1994 metų sausį ir gyvavo iki 1998 metų spalio. Pirminis Europolo narkotikų padalinio uždavinys buvo kovoti su neteisėtu narkotikų gabenimu ir pinigų plovimu. Pamažu šio padalinio kompetencija buvo plečiama – prie jau anksčiau vykdytų funkcijų prisidėjo kova su tokiais nusikaltimais kaip neteisėtas branduolinių ir radioaktyviųjų medžiagų, nelegalių migrantų gabenimas, nusikaltimai, susiję su automobilių transporto priemonėmis, bei kova su prekyba žmonėmis. Vėliau visas šias funkcijas perėmė 1999 m. sausio 1 d. pradėjęs veikti Europolas, kurio būstinė įsikūrė Hagoje.

1995 m. liepos 26 d. Kanuose valstybės narės pasirašė **Europolo konvenciją – susitarimą įkurti Europolą**, nacionalinių policijos pajėgų bendradarbiavimą koordinuosiančią struktūrą. **Pagal šią konvenciją policijos bendradarbiavimas apima:**

- ⇒ Kovą su neteisėtu narkotikų gabenimu, pinigų plovimu;
- ⇒ Neteisėtą branduolinių ir radioaktyviųjų medžiagų gabenimą;
- ⇒ Nelegalių migrantų gabenimą;
- ⇒ Nusikaltimus, susijusius su automobilių transporto priemonėmis;
- ⇒ Kovą su prekyba žmonėmis, o prirėkus – ir muitinių sritį bei prevencijos priemones, kurias naudojant minėtiems nusikaltimams būtų užkirstas kelias.

Praėjus dvejiems metams po konvencijos įsigaliojimo, Europolo kompetencija buvo išplėsta, į ją įtraukiant ir kovą su terorizmu.

Nemažai galių ir funkcijų Europolui buvo suteikta Amsterdamo sutartimi:

K.2(2) str. *Taryba skatina bendradarbiavimą per Europolą ir konkrečiai per penkerius metus nuo Amsterdamo sutarties įsigaliojimo:*

- a) *sudaro Europolui sąlygas padėti valstybių narių kompetentingoms institucijoms pasirengti konkrečiai tiriamajai veiklai, remti ją ir skatinti jos koordinavimą ir vykdymą, įskaitant bendrų grupių, į kurias įeina Europolo atstovai kaip pagalbininkai, operatyvinius veiksmus;*
- b) *imasi priemonių, sudarančių sąlygas Europolui prašyti valstybių narių kompetentingų institucijų, kad jos atliktų ir koordinuotų konkrečių bylų tyrimus bei plėtotų specialią profesinę patirtį, kurią jos galėtų perduoti valstybėms narėms, padėdamos joms tirti organizuotų nusikaltimų bylas;*
- c) *skatina susitarimus dėl ryšių palaikymo tarp prokuratūros arba tyrimo pareigūnų, kurie specializuojasi kovos su organizuotu nusikalstamumu srityje glaudžiai bendradarbiaudami su Europolu;*
- d) *įsteigia valstybių sienas peržengiančių nusikaltimų tyrimo, dokumentacijos ir statistikos tinklą.*

EUROJUST

1999 metų spalio mėnesį Europos viršūnių susitikimo Baigiamojo dokumento 46 punktu buvo padėtas pagrindas Europos teismo bendradarbiavimo padalinio įkūrimui, kuris vėliau buvo įtvirtintas Nicos sutarties 8 straipsniu. Jame numatyta:

1. Bendra veikla, susijusi su teismų bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose, yra tokia:

- a) bendradarbiavimo tarp valstybių narių atsakingų ministerijų ir teisminių arba joms prilygstančių institucijų, atitinkamais atve-

- jais įskaitant bendradarbiavimą per Eurojust, susijusio su teismų procesais ir sprendimų vykdymu, lengvinimas ir spartinimas;
- b) ekstradicijos tarp valstybių narių lengvinimas;
  - c) valstybėse narėse taikomų teisės normų suderinamumo užtikrinimas tokiu mastu, koks gali būti reikalingas tokiam bendradarbiavimui gerinti;
  - d) jurisdikcijos kolizijų tarp valstybių narių šalinimas;
  - e) nuoseklios priemonės minimalioms teisės normoms, susijusioms su nusikalstamų veikų nusikaltimo sudėties požymiais ir bausmėmis organizuoto nusikalstamumo, terorizmo ir neteisėtos prekybos narkotikais srityse, nustatyti.

2. Taryba skatina bendradarbiavimą per Eurojust:

- a) sudarydama sąlygas Eurojust palengvinti deramą bendradarbiavimą tarp valstybių narių nacionalinių baudžiamojo persekiojimo institucijų;
- b) stiprindama Eurojust teikiamą paramą baudžiamiesiems tyrimams valstybių narių sienas peržengiančių sunkių nusikaltimų bylose, ypač organizuoto nusikalstamumo atvejais, pirmiausia atsižvelgiant į Europolo atliktas analizes;
- c) sudarydama palankias sąlygas glaudžiau bendradarbiauti Eurojust ir Europos teismų tinklui, pirmiausia siekiant, kad būtų lengviau atlikti teismų pavedimus kitų valstybių teismams ir vykdyti ekstradicijos prašymus.

2000 metų gruodžio 14 dienos sprendimu Europos Sąjungos Taryba apibrėžė Eurojust steigimo principus, o 2002 metų vasario 28 dienos sprendimu Nr. 187 oficialiai buvo įkurtas Eurojust. Tuo pačiu sprendimu Europos Sąjungos Taryba šalims narėms suteikė 18 mėnesių pereinamąjį laikotarpį nacionalinės teisės aktams suderinti su šio Tarybos sprendimo nuostatomis.

Eurojust paskirtis yra intensyvinti bendradarbiavimą tarp šalių narių teisėsaugos institucijų tiriant ir užkardant sunkius nusikaltimus, kurie buvo vykdomi dviejų ir daugiau šalių narių teritorijose

Eurojust paskirtis yra intensyvinti bendradarbiavimą tarp šalių narių teisėsaugos institucijų tiriant ir užkardant sunkius nusikaltimus, kurie buvo vykdomi dviejų ir daugiau šalių narių teritorijose.

Šio padalinio veiklos sritis yra tokia pat kaip Europolo, t. y. teikti pagalbą šalių narių teisėsaugos institucijoms, tiriant nusikaltimus, susijusius su nelegalia narkotikų apyvarta, terorizmu, prekyba žmonėmis, organizuotu nusikalstamumu, taip pat jam suteikta teisė veikti, tiriant kompiuterinius nusikaltimus, finansinius ar kitus prieš Europos Sąjungos finansinius interesus nukreiptus nusikaltimus, nusikaltimus aplinkosaugai, pinigų plovimą ar kitus su šiomis nusikaltimų rūšimis

susijusius nusikaltimus. Esant kompetingų vienos iš ES šalių narių institucijų prašymui, Eurojust gali teikti pagalbą tiriant kitų rūšių nusikaltimus.

Priklausomai nuo šalyse narėse galiojančių įstatymų ir teisinių tradicijų, Eurojust dirba policijos, prokuratūros pareigūnai bei teisėjai. Jie negali vykdyti tyrimo ar atlikti atskirų procesinių veiksmų tiesiogiai. **Europos politikai Eurojust dirbantiems pareigūnams suteikė dvejopo pobūdžio funkcijas.**

Pirma, gavus savo šalies prokuroro, teisėjo ar kito, už nusikaltimo tyrimą atsakingo pareigūno prašymą, kartu su savo kolega iš tos šalies, kurios pagalba reikalinga, siekiant iširti nusikaltimą, įvertinus esamą situaciją, patarti atstovaujamos šalies pareigūnams, kokių veiksmų reikėtų imtis, kad pagalba būtų maksimaliai naudinga ir efektyvi. Šalių narių atstovai gali atsisakyti teikti pagalbą tik esant labai svarioms priežastims.

Antra – teikti siūlymus Europos Komisijai, Europos Sąjungos Tarybai bei atstovaujamos valstybės įstatymų leidėjams, kokių veiksmų reikėtų imtis ar kaip geriau pakeisti galiojančius įstatymus, siekiant tobulinti tarptautinį bendradarbiavimą, tiriant ir užkardant nusikaltimus.

Skirtingas šių pareigūnų statusas ir savo šalyse. Vienu valstybių pareigūnai turi tuos pačius įgaliojimus, kaip ir dirbę savo valstybėse (pvz., teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno statusas), ir turi teisę priiminėti procesinius sprendimus; kitų valstybių (pvz., Vokietijos) pareigūnai prarado savo statusą, remiantis savo valstybėje galiojančiais įstatymais. Tai kartais sukelia tam tikrų keblumų, bendraujant su savo valstybės prokuratūros, teismų ar policijos pareigūnais, kurie dėl nepatyrimo ar žinių stokos laiko juos trečiąja proceso šalimi. 2002 metais Eurojust pareigūnai dalyvavo tiriant 202 nusikaltimus.

Nors Eurojust iš esmės dar ne pradėjo veikti visu pajėgumu, šio padalinio veiklos principai artimoje ateityje turės keistis. Galima išskirti keletą to priežasčių.

Pirma, Eurojust funkcijos nepakankamai atribotos nuo jau seniai dirbančio Europolo.

Antra, skirtingas Eurojust dirbančių pareigūnų statusas savo šalyse ir atstovaujama organizacijų įvairovė.

Trečia – sparčiai plečiantis pačiai Europos Sąjungai, ekonominiams bei verslo santykiams, vis labiau nykstant tradicinėms migracijos srautų kontrolės priemonėms, aišku, kad patariamasis Eurojust vaidmuo taps visiškai neefektyvus, koordinuojant šalių narių bendradarbiavimą baudžiamojoje teisenoje.

Europos politikai Eurojust dirbantiems pareigūnams suteikė dvejopo pobūdžio funkcijas

Nors Eurojust iš esmės dar ne pradėjo veikti visu pajėgumu, šio padalinio veiklos principai artimoje ateityje turės keistis. Galima išskirti keletą to priežasčių.

Tam įtakos turės ir 2000 metų Europos Sąjungos konvencijos dėl pagalbos baudžiamosiose bylose įsigaliojimas, kurioje įtvirtinti visiškai kiti veiklos principai. Manytina, kad šis padalinys susijungs su šiuo metu kuriama Europos prokuroro institucija arba išnyks, šiai institucijai pradėjus veikti.

Klausimai pateiktai medžiagai apibendrinti:

- 1. Ką reguliuoja ES Tarybos patvirtinta ES teisinės pagalbos konvencija?*
- 2. Kaip policijos pareigūnas galėtų pasinaudoti ES teisinės pagalbos konvencijos nuostatomis, tirdamas prekybos žmonėmis nusikaltimus?*
- 3. Kokius slaptų nusikaltimų, kurių vienas yra prekyba žmonėmis, tyrimo metodus policijos pareigūnas galėtų panaudoti remdamasis ES teisinės pagalbos konvencija? Kokia jų esmė?*
- 4. Europolas yra bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse priemonė. Kokias sritis apima toks bendradarbiavimas pagal Europolo Konvenciją?*
- 5. Kas yra Eurojust? Kokie pareigūnai dirba Eurojust būstinėje Hagoje?*
- 6. Kokios yra dvi pagrindinės Eurojust funkcijos?*

Rekomenduojama literatūra:

1. Bazylevas, I. (2003). Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius.
2. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. V., 2004.

11. PAGRINDINIŲ TERMINŲ SĄRAŠAS

1. Prekyba žmonėmis – asmenų verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas naudojant gąsdinimus, jėgą ar kitas prievartos formas, apgaule, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaunant mokesčių ar kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ar kitoki seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą arba organų pašalinimą (žr. 1.1.1 skyrių).

2. Grupinis verbavimas – tai daugiau ar mažiau tiesioginis/atviras verbavimas, kai merginos žino ar bent nutuokia tikrąjį kelionės tikslą – šokėjų grupės, modelių agentūros, turistų grupės (žr. 2.3 skyrių).

3. Individualus verbavimas – tai atsitiktinis bet kokios merginos, kurią būtų galima apgauti pažadais apie „gerą darbą užsienyje“, verbavimas arba tikslinis/personalizuotas verbavimas, kai renkama konkreti mergina (dažnai iš daugiaproblemės šeimos, turinti ekonominių sunkumų) ir verbuojama būtent ji (žr. 2.3 skyrių).

4. Briuselio deklaracija – tai ES Europos Tarybos rekomendacinio pobūdžio dokumentas, kuriuo Europos šalys kviečiamos netoleruoti naujos vergovės formos, gairės, kaip kovoti su prekyba žmonėmis, kaip sustiprinti darbą šioje srityje (žr. 4 skyrių).

5. Prekyba žmonėmis (BK 147 str.) – „Tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos, pardavė, pirkto ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki 8 metų“ (žr. 5 skyrių).

6. Prostitucija – lytinių paslaugų teikimas bet koku būdu už tam tikrą materialinį atlyginimą – pinigai, juvelyriniai dirbiniai, daiktai ir kt. (žr. 5 skyrių).

7. Neturtinė žala – asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais (žr. 5 skyrių).

8. Neteisėtas laisvės atėmimas – žmogaus sulaikymas prieš savo valią jo buvimo vietoje, fizinis jo laisvės suvaržymas (patekimas į kito asmens dispoziciją), žmogaus pagrobimas, laikymas prieš jo valią jam nepriimtinoje vietoje.

9. Nusikaltimų prevencija – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai, veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis (žr. 6 skyrių).

10. Išmokto bejėgiškumo teorija – ši teorija teigia, kad jei individas niekaip negali kontroliuoti situacijos pasekmių, jis praranda motyvaciją stengtis jas kontroliuoti. Jis būna išsigan-

dęs ir/ar prislėgtas, jam sunku suvokti, įsisąmoninti, kaip jis gali paveikti įvykių eigą ir pasekmes (žr. 7.3 skyrių).

11. EUROPOL – Europos policijos biuras, ES valstybių policijų bendradarbiavimo įstaiga. Oficialiai veiklą pradėjo 1998 10 01, būstinė – Haga (žr. 10.2 skyrių).

12. EUROJUST – šios organizacijos paskirtis intensyvuoti bendradarbiavimą tarp šalių narių teisėsaugos institucijų, tiriant ir užkardant sunkius nusikaltimus, kurie buvo vykdomi dviejų ir daugiau šalių narių teritorijose (žr. 10.2 skyrių).

12. FILMO ANALIZĖ

Tema: Ką daryti, kad kaltinimų policijos pareigūnams dėl nekompetencijos, tiriant prekybos žmonėmis bei kitus susijusius nusikaltimus, būtų mažiau?

1 liudijimas

Klausimai:

1. Kodėl auka kreipėsi į policiją?
2. Kaip sureagavo policijos pareigūnas, kaip girdėjote iš aukos pasakojimo?
3. Ar jūsų veiksmai ir žodžiai būtų panašūs?
4. Kokia turi būti policijos pareigūno reakcija pirmojo pokalbio su auka metu?
5. Kodėl policijos pareigūnas aukai pasakė, kad niekas jai čia negali padėti, juk tai policijos pareiga – tirti nusikaltimus?
6. Ar buvo šioje situacijoje suteiktos ar pasiūlytos kokios nors apsaugos priemonės aukai? Kodėl buvo toks policijos pareigūno sprendimas? Ar jis buvo kompetentingai priimtas?
7. Ar kompetentingai policijos pareigūnai užduoda klausimus aukai?
8. Ar svarbus faktas, jog pats policijos pareigūnas netiki tuo, kuo skundžiasi auka? Kokią reikšmę turi tokios asmeninis vertinimas bendram policijos uždaviniui – tirti nusikaltimus ar teisės pažeidimus?
9. Ar galima šioje situacijoje išvelgti piktnaudžiavimą suteiktais įgaliojimais? Kaip ir kodėl?
10. Ar pagrįsti policijos pareigūno pasiteisinimai dėl bylos nepradėjimo? Kodėl?
11. Kaip turi elgtis policijos pareigūnas, jei, atėjus aukai, tuo metu jis iš tikrųjų neturi laiko su ja bendrauti ir atlikti savo funkcijų?
12. Ar gali policijos pareigūnas pats gąsdinti auką: „Mes tau iškelsim bylą“?
13. Ar policijos pareigūnas turi suteikti aukai reikalingą psichologinę, medicinos ar kitokią pagalbą? Ar, jūsų manymu, tai buvo padaryta šioje situacijoje?
14. Ar, jūsų manymu, policijos pareigūnas tinkamai suprato prekybos žmonėmis problemą, elgesio su auka reikalavimus, bendrininkavimo šiuose nusikaltimuose klausimus? Kokia jūsų nuomonė šiais klausimais?
15. Ar policijos pareigūnas tinkama įvertino aukos baimę dėl to, kad ji bus pagauta? Ar jūs sureaguotumėte taip pat? Kodėl?

Diskusija grupėse:

1. Prekybos žmonėmis aukos yra tokie pat žmonės, turintys tas pačias visiems nuo gimimo garantuojamas teises. Policija – tai paslaugas visuomenei teikianti ir jos saugumą užtikrinanti valstybės institucija. Auka jau tapo pažeidžiama dėl to, ką patyrė. Aukos liudydamos jaučiasi kaltos, todėl policijos pareigūnai turi padėti aukai. Padiskutuokite, kaip turi būti suderinti du dalykai: prekybos žmonėmis aukos poreikiai su policijos pagrindine funkcija visuomenei – jos saugumo ir gerovės užtikrinimu.

2. Ar sutinkate su šiuo teiginiu: „Jūs pačios to norit, o kai jums nemoka, tai ateinate pas mus skųstis“? Visi nusikaltimai yra vienodi, t. y. policijos pareigūnas negali pasirinkti ir neturi tam įgaliojimų, kurį nusikaltimą tirs, o kuriam nėra laiko arba kuris nevertas jo dėmesio. Kai auka kreipiasi pagalbos į policiją, nurodydama konkrečias įvykių aplinkybes, faktus, policijos pareigūnas negali teisintis laiko stoka. Pasiteisinimai, jog tai ilgai užtruks arba kad nėra įrodymų, yra bereikšmiai, kadangi rinkti įrodymus yra policijos pareiga, o ne aukos prievolė. Tokio nusikaltimo specifika lemia kitokiį požiūrį į auką. Auka neturi būti priemonė pagauti nusikaltėlį.

2 liudijimas

Klausimai:

1. Ar sunkiai tiriami vaiko dingimo, išpirkos prašymo už vaiką atvejai? Kokie patys pirmieji policijos pareigūnų veiksmai, susitikus su dingusio vaiko motina/tėvu?
2. Ar, jūsų manymu, tinkamai buvo atliktas moters, kuris susisieikė su pagrobto berniuko motina, patikrinimas Kaune? Kodėl? Ką jūs darytumėte kitaip?
3. Ar, jūsų manymu, nebuvo pagrindo sulaikyti moterį, kuri prašė išpirkos iš pagrobto berniuko motinos? Kodėl?
4. Kodėl, jūsų manymu, policijos pareigūnai motinai nurodė, jog jie, patikrinę moterį Kaune, neturėjo pagrindo pastarosios sulaikyti?
5. Ar tinkamai buvo bendraujama su pagrobto berniuko motina? Ar pastarajai buvo suteikta pakankamai informacijos? Kodėl taip manote?
6. Ką, jūsų manymu, reiktų keisti, tiriant pagrobimo ar išpirkos prašymo už žmogų nusikaltimus? Kas lemia tokių nusikaltimų išaiškinamumą?

NAUDOTA LITERATŪRA

1. **Bazylevas, I., Žekonis, R.** (2003) Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje, Vilnius.
2. Baudžiamoji teisė. Specialioj dalis (1 knyga, 2 knyga). V., 2000.
3. **Blinkevičiūtė, V.** (2000) Žmogaus saugumo garantijos Lietuvoje// Konferencijos pranešimas, Vilnius.
4. **Chadasevičius, S.** (2003) Lietuvos pasienyje – vis mažiau spragų. „Lietuvos rytas“ Nr. 241.
5. D. Jočienė, K. Čilinskas. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. V., 2004.
6. **Kočiūnas R.** (1995) Psichologinis konsultavimas, Vilnius.
7. **Johnson, Louise C.** (2003) Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris, Vilnius.
8. **Lažuninkaitė B.** (2003) Moterų, nukentėjusių nuo prostitucijos ir prekybos žmonėmis, poreikiai. Bakaluro darbas, VDU Socialinio darbo institutas, Kaunas.
9. **Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas**, įsigaliojęs 2000 m. rugsėjo 26 d. LR įstatymu Nr. VIII-1968.
10. **Pavilonis, V.** (1999) Konstitucijos II skirsnio „Žmogus ir valstybė“ komentaras, ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 1999, Nr.1-2, P.51-52.
11. **Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus** (2004), Vilnius.
12. **Prekybos žmonėmis prevencija; Pranešimas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje// Žmogaus teisių veiksmų planas**(2002) Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>
13. **R. Kalašnykas.** Prekybos žmonėmis prevencija Lietuvoje: patirtis ir perspektyvos. 2003.
14. **Rogaitė L.** (2004) Prekyba moterimis – socialinis fonas ir įtraukimo būdai; bakaluro darbas, Vilniaus universitetas, Filosofijos f-tas, Sociologijos katedra.
15. **Sipavičienė, A., Gaidys, V.** (2002) Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. IOM, Vilnius.
16. **Sipavičienė, A., Tureikytė, D.** (2002) Nelegali migracija Lietuvoje: retrospektyva ir šių dienų problemos, Vilnius.
17. **Sipavičienė, A.** (2001) IOM Anti-Trafficking Information Campaign: Messages and Strategies to Increase Awareness on Trafficking in Women among Potential Victims in the Baltic States // Report on Regional Seminar Trafficking in Women in the Baltic States: The Extent of the Challenge and Search for Effective Remedies. IOM, Vilnius.
18. **Valstybės žinios**, 1998, Nr.67-1937.
19. **Valstybės žinios**, 1995, Nr. 37-913.
20. **Valstybės žinios**, 2002, Nr. 6-231.
21. **Valstybės žinios**, 2003 Nr.49-2157.
22. **Apap, J., Medved, F.** (2002) Protection Schemes for Victims of Trafficking in Selected EU Member Countries, Candidate and Third Countries, Madrid.
23. **A Form Of Slavery: Trafficking In Women In OSCE Member States.** Country Reports: Greece.
24. **A General Review of the Psychological Support And Services Provided to Victims of Trafficking.** IOM Kosovo; September 2003.

25. **Assessment of US Activities to Combat Trafficking in Persons**, August, 2003.
26. **Development of an Anti-Trafficking training module for police. Stability Pact for South Eastern Europe**. International Centre for Migration Police Development. 2002.
27. **Goffman, E.** (1963) *Stigma. Notes of the Management of spoiled identity*, New York.
28. **IOM** (1997) *The Baltic Route: The Trafficking of Migrants through Lithuania*. Migration Information Programme, Budapest.
29. **IOM** (1999) *Migration in Central and Eastern Europe. 1999 Review*.
30. **IOM** (1999) *Path of Exploitation, studies on the trafficking of women and children between Cambodia, Thailand and Viet Nam*.
31. **IOM** (2000) *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A review of the evidence with case studies from Hungary, Poland and Ukraine*.
32. **IOM** (2001) *Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects*.
33. **IOM** (2003) *Assistance to Victims of Trafficking in Women in the Baltic States. Final Report to Donors, Vilnius*.
34. **IOM's Role in Preventing and Combatting Trafficking in Human Beings** (2002) // Background document for the EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combatting Trafficking in Human Beings: A Global Challenge for the 21st Century, 18-20 September, 2002, Brussels.
35. **Lehti, M.** (2003) *Trafficking in women and children in Europe*. HEUNI Paper No. 18, Helsinki.
36. **Moustgaard, U.** (2002) *Bodies Across Borders* // NIKK Magazine, No.1, 2002, Nordic Institute for Women's Studies and Gender Research.
37. **Miller W.R., Rollnick S.** (2002) *Motivational Interviewing. Preparing people for change*, New York.
38. **Okólski, M.** (2001) In: *Trafficking in women in the Baltic states: sociological module*, in *Trafficking and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects*, IOM Helsinki, Finland.
39. **Prevention of Trafficking in Women in the Baltic States** (2003) Final Report to Donors. IOM, Vilnius.
40. **Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations convention against transnational organized crime**, 4 December 2000; www.uncjin.org:80/Documents/documents.html
41. **Piotrowicz R.** (2002) *European Initiatives in the Protection of Victims of Trafficking who Give Evidence Against Their Traffickers*, International Journal of Refugee Law, vol.14 2002, Oxford University Press.
42. **Regional Standard for Anti-Trafficking police training in see**. Stability Pact for South Eastern Europe. International Centre for Migration Police Development and Austrian Ministry of Interior. www.icmpd.org.
43. **Roberts, A. R.** (2003) *Crisis Intervention Handbook: Assessment, Treatment And Research*; July 2000.
44. **Ruggiero, V.** (1997) *Trafficking in human beings: slaves in contemporary Europe*, International Journal of the Sociology of Law, (25): 231-244.

45. **Salt, J., Stein, J.** (1977) Migration as a Business: The Case of Trafficking. International Migration, Vol. 35(4).
46. **Salt, J.** (2000) Perspectives on Trafficking of Migrants. Offprint of International Migration Vol. 38 (3) Special Issue 1/2000.
47. **Saar, J., Annist, A., Ahven, A.** (2001) Trafficking in woman in Estonia: Social aspects // Trafficking and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects, IOM Helsinki, Finland.
48. **Sörensen, P.** (2002) New Perspectives and Policies on Protection of Victims // EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings: A Global Challenge for the 21st Century, 18-20 September, 2002, Brussels.
49. The Interpol Working Group on Trafficking in Women for Sexual Exploitation. Manual for investigators. Lyon, France. 2002.
50. **Trafficking in Human Beings** (2003) Supplementary figures. Second report of the Dutch National Rapporteur, Bureau NRM the Hague.
51. **Trafficking in Persons. The USAID Strategy for Response** (2003) US Agency for International Development, February 2003; <http://www.usaid.gov/wid/pubs/pd-abx-358-final.pdf>
52. **Tsakiri, E.** (2001) IOM Information Campaigns // Report on Regional Seminar Trafficking in Women in the Baltic States: The Extent of the Challenge and Search for Effective Remedies. IOM, Vilnius.
53. **Widgren, J.** (1994) Multinational co-operation to combat trafficking in migrants and the role of international organizations, Eleventh IOM seminar on migration 26-28 October 1994, Geneva: International Response to Trafficking in Migrants and the Safeguarding of Migrant Rights, Paper No. 6, International Organization for Migration (IOM), Geneva.
54. **Wijers M.** Only rights can stop wrongs: A critical assesment of antitrafficking strategies, Paper presented at EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Himan Beings – A Global Challenge for 21st Century, 18-20 September 2002, European Parliament, Brussels, Belgium
55. **Zarina, I.** (2001) Trafficking in women: a perspective from Latvia, In: „Trafficking in women in the Baltic states: sociological module“, in Trafficking and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects, IOM Helsinki, Finland.
56. **Социальная работа по предупреждению торговли людьми и оказанию помощи потерпевшим** (2001), Киев.
57. **Торговля людьми: противодействие и защита прав женщин** (2000), Киев.
58. www.std.lt/web/main.php?parent=853
59. www.positum.ru
60. www.psychologynet.org/dsm.html
61. www.psy.plym.ac.uk/psy221/learnedhelplessnesstheory
62. www.belgium.iom.int/STOPConference/Conference%20Papers/budeclaration.pdf
63. www.focus-on-trafficking.net
64. www.unodc.org/unodc/en/crime_cicp_convention.html

PRIEDAI

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos papildomi protokolai;
2. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba;
3. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims;
4. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinamą ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą.

I priedas

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA, IŠ DALIES PAKEISTA PROTOKOLU NR. 11, SU PAPILDOMAIS PROTOKOLAIS NR. 1, 4, 6 IR 7

Roma, 1950 metų lapkričio 4 diena

Konvencijos tekstas pakeistas pagal Protokolo Nr. 3 (ETS, Nr. 45), įsigaliojusio 1970 m. rugsėjo 21 d., Protokolo Nr. 5 (ETS, Nr. 55), įsigaliojusio 1971 m. gruodžio 20 d., ir Protokolo Nr. 8 (ETS, Nr. 118), įsigaliojusio 1990 m. sausio 1 d., nuostatas, taip pat įtraukus Protokolo Nr. 2 (ETS, Nr. 44), pagal 5 straipsnio 3 punktą įsigaliojusio 1970 m. rugsėjo 21 d., tekstą. Visos minėtų protokolų pakeistos ar papildytos nuostatos yra pakeistos Protokolu Nr. 11 (ETS, Nr. 155) nuo jo įsigaliojimo dienos – 1998 m. lapkričio 1 d. Nuo šios datos Protokolas Nr. 9 (ETS, Nr. 140), įsigaliojęs 1994 m. spalio 1 d., pripažįstamas netekusiu galios, o Protokolas Nr. 10 (ETS, Nr. 146) netenka paskirties.

Šios Konvencijos signatarų, Europos Tarybos narių, vyriausybės, atsižvelgdamos į Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1948 metų gruodžio 10 dieną paskelbtą Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją;

atsižvelgdamos į tai, jog šia Deklaracija siekiama, kad joje skelbiamos teisės būtų visuotinai bei veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi;

atsižvelgdamos į tai, kad Europos Tarybos tikslas yra siekti didesnės savo narių vienybės, ir į tai, kad vienas iš būdų siekti šio tikslo yra žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga bei plėtojimas;

dar kartą patvirtindamos savo tvirtą tikėjimą šiomis pagrindinėmis laisvėmis, kurios yra teisingumo bei taikos pasaulyje pagrindas ir kurias geriausiai apsaugo, viena vertus, veiksminga politinė demokratija, o kita vertus, jas nulemiantis bendras žmogaus teisių supratimas ir jų laikymasis;

kaip Europos valstybių, turinčių bendras pažiūras ir bendrų politinių tradicijų, idealų, laisvių bei teisės viršenybės paveldą, vyriausybės, pasiryžusios žengti pirmą žingsnį, kad bendromis pastangomis užtikrintų tam tikras Visuotinėje deklaracijoje paskelbtas teises,

s u s i t a r ė:

1 straipsnis. Pareiga gerbti žmogaus teises¹

Aukštosios Susitariančiosios Šalys kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja šios Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves.

I SKYRIUS. TEISĖS IR LAISVĖS¹

2 straipsnis. Teisė į gyvybę¹

1. Kiekvieno asmens teisė į gyvybę saugo įstatymas. Negalima tyčia atimti niekieno gyvybės, nebent yra vykdomas teismo nuosprendis dėl nusikaltimo, už kurį tokią bausmę nustato įstatymas.

2. Gyvybės atėmimas nėra laikomas šio straipsnio pažeidimu, jeigu tai padaroma nepaudojant daugiau jėgos negu neišvengiamai būtina:

- a) ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto;
- b) teisėtai suimant arba sutrukdant teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti;
- c) pagal įstatymą malšinant riaušes ar sukilimą.

3 straipsnis. Kankinimo uždraudimas¹

Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.

4 straipsnis. Vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas¹

1. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas.
2. Niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą.
3. Šiame straipsnyje „priverčiamuoju ar privalomuoju darbu“ nelaikoma:
  - a) joks darbas, paprastai reikalaujamas atlikti, kai yra kalinama pagal šios Konvencijos 5 straipsnio nuostatas, arba darbas lygtinio atleidimo nuo tokio kalinimo laikotarpiu;
  - b) jokia karinė tarnyba arba tarnyba, kurios reikalaujama iš asmenų, atsisakančių nuo privalomosios karinės tarnybos dėl įsitikinimų, vietoj karinės tarnybos tose šalyse, kur toks atsisakymas yra pripažįstamas;
  - c) jokia tarnyba, būtina nepaprastosios padėties ar nelaimių, keliančių pavojų visuomenės egzistavimui ar gerovei, atvejais;
  - d) joks darbas ar tarnyba, kurie yra įprastinių pilietinių pareigų dalis.

5 straipsnis. Teisė į laisvę ir saugumą¹

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Niekam laisvė negali būti atimta kitaip, kaip šiais atvejais, ir įstatymo nustatyta tvarka:

- a) kai asmuo teisėtai kalinamas pagal kompetentingo teismo nuosprendį;
- b) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas dėl to, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba kai norima garantuoti kokios nors įstatymo nustatytos prievolės vykdymą;
- c) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina neleisti padaryti nusikaltimo, arba manoma, jog jis, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti;
- d) kai nepilnamečiui laisvė atimama pagal teisėtą sprendimą atiduoti jį auklėjimo priežiūrai arba kai jis teisėtai suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai institucijai;
- e) kai teisėtai sulaikomi asmenys, galintys platinti užkrečiamąsias ligas, psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos;
- f) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, arba kai yra pradėtas jo deportavimo ar išdavimo kitai valstybei procesas.

2. Kiekvienam suimtajam turi būti nedelsiant jam suprantama kalba pranešta, dėl ko jis suimtas ir kuo kaltinamas.

3. Kiekvienas sulaikytasis ar suimtasis pagal šio straipsnio 1 dalies c punkto nuostatas turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, kuriam įstatymas yra suteikęs teisę vykdyti

teismines funkcijas, ir turi teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką arba teisę būti paleistas proceso metu. Paleidimas gali būti sąlygojamas garantijų, kad jis atvyks į teismą.

4. Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė jį sulaikius ar suėmus, turi teisę kreiptis į teismą, kad šis greitai priimtų sprendimą dėl sulaikymo ar suėmimo teisėtumo ir, jeigu asmuo kalinamas neteisėtai, nuspręstų jį paleisti.

5. Kiekvienas asmuo, kuris yra sulaikymo, suėmimo ar kalinimo pažeidžiant šio straipsnio nuostatas auka, turi teisę į nuostolių atlyginimą.

6 straipsnis. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą¹

1. Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams.

2. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.

3. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises:

a) būti skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba informuotas apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą;

b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai;

c) gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą;

d) pats apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams;

e) nemokamai naudotis vertėjo pagalba, jeigu nesupranta ar nekalba teismo procese vartojama kalba.

7 straipsnis. Nėra bausmės be įstatymo¹

1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuoatų tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.

8 straipsnis. Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą¹

1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.

2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

9 straipsnis. Minties, sąžinės ir religijos laisvė¹

1. Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laikant pamaldas, atliekant apeigas, praktikuojant tikėjimą ar mokant jo.

2. Laisvė skelbti savo religiją ar tikėjimą gali būti apribojama tik tiek, kiek yra nustatęs įstatymas, ir tik kai tai būtina demokratinėje visuomenėje jos apsaugos interesams, viešajai tvarkai, žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

10 straipsnis. Saviraiškos laisvė¹

1. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų.

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą.

11 straipsnis. Susirinkimų ir asociacijos laisvė¹

1. Kiekvienas turi teisę į taikių susirinkimų laisvę, taip pat laisvę jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai.

2. Naudojimuisi šiomis teisėmis netaikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos nustato įstatymas ir kurie yra būtini demokratinėje visuomenėje dėl valstybės saugumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitų asmenų teises ir laisves. Šis straipsnis nekliaudžia įvesti teisėtą naudojimosi šiomis teisėmis apribojimų asmenims, tarnaujantiems ginkluotosiose pajėgose, policijoje ar valstybės tarnyboje.

12 straipsnis. Teisė į santuoką¹

Vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir kurti šeimą pagal naudojimąsi šia teise reguliuojančius valstybės įstatymus.

13 straipsnis. Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę¹

Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas.

14 straipsnis. Diskriminacijos uždraudimas¹

Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.

15 straipsnis. Nukrypimas nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties atveju¹

1. Kilus karui ar esant kitokiai nepaprastajai padėčiai, dėl kurių atsiranda grėsmė tautos gyvavimui, kiekviena Aukštoji Susitariančioji Šalis gali nukrypti nuo įsipareigojimų pagal šią Konvenciją, tačiau tik tiek, kiek tai reikalinga dėl susidariusios padėties, ir jei tokios priemonės neprieštarauja kitiems jos įsipareigojimams pagal tarptautinę teisę.

2. Ankstesnė nuostata neleidžia nukrypti nuo įsipareigojimų pagal 2 straipsnį, išskyrus mirties atvejus dėl teisėtų karo veiksmų, taip pat pagal 3 straipsnį, 4 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnį.

3. Kiekviena Aukštoji Susitariančioji Šalis, besinaudojanti šia teise nukrypti nuo įsipareigojimų, privalo išsamiai informuoti Europos Tarybos Generalinį Sekretorių apie priemones, kurių ji ėmėsi, ir apie tokių priemonių ištakas bei motyvus. Ji Europos Tarybos Generalinį Sekretorių taip pat informuoja, nuo kokios datos šios priemonės neteko galios ir Konvencijos nuostatos vėl buvo imtos visapusiškai įgyvendinti.

16 straipsnis. Užsieniečių politinės veiklos suvaržymai¹

Jokia 10, 11 ir 14 straipsnių nuostata negali būti laikoma kliūtimi Aukštosioms Susitariančiosioms Šalims taikyti užsieniečių politinės veiklos suvaržymus.

17 straipsnis. Piktnaudžiavimo teisėmis uždraudimas¹

Jokia šios Konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokią nors veiksmą, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje numatytas teises ir laisves ar jas apriboti daugiau nei nustatyta šioje Konvencijoje.

18 straipsnis. Teisių apribojimų ribos¹

Pagal šią Konvenciją joje skelbiamų teisių ir laisvių apribojimai netaikomi jokiais kitais tikslais, išskyrus tuos, kurių siekiant šie apribojimai buvo nustatyti.

II SKYRIUS. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS²

19 straipsnis. Teismo įsteigimas

Siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi įsipareigojimų, kuriuos Aukštosios Susitariančiosios Šalys prisiėmė pagal šią Konvenciją ir jos protokolus, įsteigiamas Europos žmogaus teisių teismas (toliau vadinamas Teismu). Jis veikia nuolatos.

20 straipsnis. Teisėjų skaičius

Teismo teisėjų yra tiek, kiek yra Aukštųjų Susitariančiųjų Šalių.

21 straipsnis. Reikalavimai teisėjui

1. Teisėjai yra aukštos moralės ir privalo turėti kvalifikaciją, kurios reikia aukštomis teisminėms pareigoms užimti, arba būti pripažintos kompetencijos teisininkai.

2. Teisėjai Teisme dirba savo vardu.

3. Savo kadencijos metu teisėjai neužsiima jokia veikla, nesuderinama su jų nepriklausomumu, bešališkumu arba pagrindinėmis pareigomis dirbant visu etatu; visus klausimus dėl šios nuostatos taikymo sprendžia Teismas.

22 straipsnis. Teisėjų rinkimai

1. Teisėjus nuo kiekvienos Aukštosios Susitariančiosios Šalies renka Parlamentinė Asamblėja dalyvaujančių deputatų balsų dauguma iš trijų kandidatų sąrašo, kurį pateikia Aukštoji Susitariančioji Šalis.

2. Tokia pat tvarka Teismo sudėtis papildoma prisijungus naujoms Aukštosioms Susitariančiosioms Šalims ar atsiradus laisvoms teisėjo pareigoms.

23 straipsnis. Kadencijos laikas

1. Teisėjai renkami šešeriams metams. Jie gali būti pakartotinai išrinkti. Tačiau pusės per pirmuosius rinkimus išrinktų teisėjų kadencija baigiasi po trejų metų.

2. Teisėjus, kurių kadencija baigiasi po pirmųjų trejų metų, traukdamas burtus iš karto po pirmųjų rinkimų renka Europos Tarybos Generalinis Sekretorius.

3. Siekdama kiek įmanoma užtikrinti, kad pusės teisėjų kadencija būtų atnaujinta kas treji metai, prieš rengdama paskesnius rinkimus Parlamentinė Asamblėja gali nutarti, kad vieno renkamo teisėjo ar keleto jų kadencija truks ne šešerius metus, tačiau nebus ilgesnė kaip devynių ir trumpesnė kaip trejų metų.

4. Parlamentinei Asamblėjai pagal ankstesnę šio straipsnio dalį nustatant daugiau nei vieną teisėjo kadenciją, kadencijas traukdamas burtus iš karto po rinkimų nustato Europos Tarybos Generalinis Sekretorius.

5. Teisėjas, išrinktas pakeisti teisėją, kurio kadencija nepasibaigusi, savo pirmtako pareigas eina likusį šios kadencijos laiką.

6. Teisėjų kadencija baigiasi jiems sukakus 70 metų.

7. Teisėjai užima pareigas tol, kol nėra pakeisti. Tačiau ir tokiu atveju jie toliau nagrinėja jau pradėtas bylas.

24 straipsnis. Atleidimas iš pareigų

Teisėjas negali būti atleistas iš savo pareigų, nebent kiti teisėjai dviejų trečdalių balsų dauguma nuspręstų, kad jis nebeatitinka keliamų reikalavimų.

25 straipsnis. Kanceliarija ir teisės referentai

Teismas turi savo kanceliariją, kurios funkcijas ir struktūrą nustato Teismo reglamentas. Teismui padeda teisės referentai.

26 straipsnis. Plenariniai Teismo posėdžiai

Plenariniuose posėdžiuose Teismas:

- a) trejų metų kadencijai renka savo pirmininką ir vieną ar du jo pavaduotojus, kurie gali būti perrenkami;
- b) tam tikram laikui steigia kolegijas;
- c) renka kolegijų pirmininkus, kurie gali būti perrenkami;
- d) priima Teismo reglamentą;
- e) renka Teismo sekretorių ir vieną ar daugiau jo pavaduotojų.

27 straipsnis. Komitetai, kolegijos ir Didžioji kolegija

1. Teismui pateiktas bylas nagrinėja trijų teisėjų komitetai, septynių teisėjų kolegijos ir septyniolikos teisėjų Didžioji kolegija. Teismo kolegijos tam tikram laikui steigia komitetus.

2. Nagrinėjant bylą kolegijos ar Didžiosios kolegijos posėdyje *ex officio* dalyvauja teisėjas, išrinktas nuo byloje dalyvaujančios Aukštosios Susitariančiosios Šalies, arba, jeigu tokio nėra ar jis negali posėdžiauti, jos parinktas asmuo, kuris dalyvauja teisėjo teisėmis.

3. Į Didžiąją kolegiją taip pat įeina Teismo pirmininkas, jo pavaduotojai, kolegijų pirmininkai ir kiti teisėjai, parinkti pagal Teismo reglamentą. Kai byla Didžiajai kolegijai perduodama pagal 43 straipsnį, nė vienas sprendimą priėmusioje kolegijoje buvęs teisėjas nedalyvauja Didžiosios kolegijos posėdyje, išskyrus tos kolegijos pirmininką bei teisėją, posėdžiavusį nuo byloje dalyvaujančios Aukštosios Susitariančiosios Šalies.

28 straipsnis. Komitetų nepriimtinos peticijos

Pagal 34 straipsnį pateiktą individualią peticiją komitetas gali visais balsais pripažinti nepriimtina arba išbraukti ją iš bylų sąrašo, jei toks nutarimas gali būti priimtas be tolesnio tyrimo. Šis nutarimas yra galutinis.

29 straipsnis. Kolegijų nutarimai dėl peticijų priimtumo ir esmės

1. Jei joks nutarimas pagal 28 straipsnį nepriimamas, kolegija sprendžia dėl individualių peticijų, pateiktų pagal 34 straipsnį, priimtumo ir esmės.

2. Kolegija sprendžia dėl tarpvalstybinių peticijų, pateiktų pagal 33 straipsnį, priimtumo ir esmės.

3. Nutarimas dėl priimtumo priimamas atskirai, tačiau išimtiniais atvejais Teismas nusprendžia ir kitaip.

30 straipsnis. Bylos perleidimas Didžiajai kolegijai

Kai kolegijos turima byla kelia sudėtingą Konvencijos ar jos protokolų aiškinimo klausimą arba kai klausimo svarstymas kolegijoje gali sąlygoti nesuderinamą su ankstesniu Teismo sprendimu rezultata, bet kuriuo metu iki sprendimo priėmimo kolegija gali nutarti perleisti bylą Didžiajai kolegijai, jei bylos šalys tam neprieštarauja.

31 straipsnis. Didžiosios kolegijos įgaliojimai

Didžioji kolegija savo posėdžiuose:

- a) priima sprendimus dėl peticijų, pateiktų pagal 33 arba 34 straipsnius, kai kolegija perleidžia bylą pagal 30 straipsnį arba kai byla jai perduodama svarstyti pagal 43 straipsnį; ir
- b) svarsto prašymus pateikti konsultacinę išvadą pagal 47 straipsnį.

32 straipsnis. Teismo jurisdikcija

1. Teismo jurisdikcija apima visus šios Konvencijos ir jos protokolų aiškinimo bei taikymo klausimus, kurie jam pateikiami pagal 33, 34 ir 47 straipsnius.

2. Kilus ginčui dėl Teismo jurisdikcijos, Teismas pats jį išsprendžia.

33 straipsnis. Tarpvalstybinės bylos

Kiekviena Aukštoji Susitariančioji Šalis gali kreiptis į Teismą dėl kiekvieno, jos manymu, kitos Aukštosios Susitariančiosios Šalies padaryto Konvencijos ir jos protokolų nuostatų pažeidimo.

34 straipsnis. Individualios peticijos

Kiekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinė organizacija ar asmenų grupė, teigiantys, kad jie yra vienos iš Aukštųjų Susitariančiųjų Šalių padaryto Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių pažeidimo auka, Teismui gali pateikti individualią peticiją. Aukštosios Susitariančiosios Šalys įsipareigoja niekaip netrukdyti veiksmingai pasinaudoti šia teise.

35 straipsnis. Priimtumo sąlygos

1. Teismas gali priimti bylą nagrinėti tik po to, kai pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus buvo panaudotos visos valstybės vidaus teisinės gynybos priemonės, ir ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo tos dienos, kai buvo priimtas galutinis sprendimas pačioje valstybėje.

2. Teismas nepriims nagrinėti pagal 34 straipsnį pateiktos peticijos, jei ši yra:

- a) anoniminė; arba
- b) pagal savo esmę tokia pat, kokią Teismas jau svarstė arba kokia jau buvo perduota kitai tarptautinei tyrimo ar ginčo sprendimo institucijai ir jeigu peticijoje nėra jokių bylai reikšmingų naujų duomenų.

3. Teismas paskelbs nepriimtina kiekvieną pagal 34 straipsnį pateiktą peticiją, jeigu manys, kad ta peticija nesuderinama su Konvencijos ir jos protokolų nuostatomis, yra aiškiai nepagrįsta arba pateikta piktnaudžiaujant peticijos teise.

4. Teismas atmes kiekvieną jam pateiktą peticiją, jeigu manys ją esant nepriimtina pagal šį straipsnį. Toks sprendimas gali būti priimtas bet kurioje proceso stadijoje.

36 straipsnis. Trečiosios šalies dalyvavimas

1. Aukštoji Susitariančioji Šalis, kurios pilietis yra peticijos pateikėjas, kolegijai ar Didžiajai kolegijai paskirtoje byloje turi teisę pateikti raštiškas pastabas ir dalyvauti Teismo posėdžiuose.

2. Teismo pirmininkas, kad teisingumas būtų tinkamai įgyvendintas, gali paprašyti bet kurią su byla nesusijusią Aukštąją Susitariančiąją Šalį arba bet kokį kitą suinteresuotą asmenį, kuris nėra pareiškėjas byloje, raštu pateikti savo pastabas arba leisti jam dalyvauti Teismo posėdžiuose.

37 straipsnis. Peticijos išbraukimas iš sąrašo

1. Teismas gali kiekvienoje proceso stadijoje nutarti išbraukti peticiją iš savo bylų sąrašų, kai aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad:

- a) pareiškėjas nebeketina palaikyti savo peticijos; arba
- b) klausimas yra išspręstas; arba
- c) dėl kokios nors kitos Teismo nustatytos priežasties nėra pagrindo toliau tirti peticiją.

Tačiau Teismas toliau nagrinės peticiją, jeigu tai reikalinga gerbiant Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintas žmogaus teises.

2. Teismas gali nutarti vėl įrašyti peticiją į savo bylų sąrašą, jeigu mano, kad aplinkybės tai pateisina.

38 straipsnis. Bylos nagrinėjimas ir taikaus susitarimo procesas

1. Jeigu Teismas paskelbia jam pateiktą peticiją nepriimtina, jis:

- a) kartu su šalių atstovais toliau nagrinėjant bylą, o prireikus imasi tyrimo, kuriam veiksmingai atlikti suinteresuotos valstybės privalo sudaryti visas reikiamas sąlygas;
- b) pareiškia esąs pasirengęs suteikti suinteresuotoms šalims paslaugas, kad byloje, laikantis Konvencijoje ir jos protokoluose apibrėžtų žmogaus teisių, būtų pasiektas taikus susitarimas.

2. 1 dalies b punkte nurodytas procesas yra įslaptintas.

39 straipsnis. Taikaus susitarimo pasiekimas

Jeigu pavyksta pasiekti taikų susitarimą, Teismas išbraukia peticiją iš bylų sąrašo priėmęs sprendimą, kuriame glaustai išdėstomi faktai ir pasiektas susitarimas.

40 straipsnis. Posėdžių viešumas ir susipažinimas su dokumentais

1. Teismo posėdžiai yra vieši, nebent išimtinėmis aplinkybėmis Teismas nusprendžia kitaip.
2. Visuomenė gali susipažinti su kanceliarijos vadovui pateiktais dokumentais, išskyrus tuos atvejus, kai Teismo pirmininkas nusprendžia kitaip.

41 straipsnis. Teisingas atlyginimas

Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.

42 straipsnis. Kolegijų sprendimai

Kolegijų sprendimai tampa galutiniai pagal 44 straipsnio 2 dalies nuostatas.

43 straipsnis. Bylos perdavimas svarstyti Didžiajai kolegijai

1. Per tris mėnesius nuo kolegijos sprendimo priėmimo dienos išimtiniais atvejais kiekviena bylos šalis gali prašyti bylą perduoti svarstyti Didžiajai kolegijai.

2. Penkių Didžiosios kolegijos teisėjų komisija patenkina tokį prašymą, jeigu byloje keliamas sudėtingas Konvencijos arba jos protokolų aiškinimo ar taikymo klausimas arba rimta visuotinės svarbos problema.

3. Jei Komisija patenkina prašymą, Didžioji kolegija išsprendžia bylą priimdama sprendimą.

44 straipsnis. Galutiniai sprendimai

1. Didžiosios kolegijos sprendimas yra galutinis.

2. Kolegijos sprendimas tampa galutinis:

- a) šalims paskelbus, kad jos neprašo perduoti bylos svarstyti Didžiajai kolegijai; ar
- b) praėjus trims mėnesiams nuo sprendimo priėmimo dienos, jei nebuvo prašymo perduoti bylą svarstyti Didžiajai kolegijai; ar
- c) Didžiosios kolegijos teisėjų komisijai atmetus prašymą pagal 43 straipsnį.

3. Galutinis sprendimas yra paskelbiamas viešai.

45 straipsnis. Sprendimų ir nutarimų motyvavimas

1. Sprendimai ir nutarimai dėl peticijų priimtumo ar nepriimtumo yra motyvuojami.

2. Jei sprendimas visiškai ar iš dalies neišreiškia vieningos teisėjų nuomonės, kiekvienas teisėjas turi teisę pateikti atskirąją nuomonę.

46 straipsnis. Sprendimų privalomumas ir jų vykdymas

1. Aukštosios Susitariančiosios Šalys įsipareigoja vykdyti galutinį Teismo sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra.

2. Galutinis Teismo sprendimas siunčiamas Ministrų Komitetui, kuris prižiūri jo vykdymą.

47 straipsnis. Konsultacinė išvada

1. Ministrų Komiteto prašymu Teismas gali pateikti konsultacinę išvadą Konvencijos ir jos protokolų nuostatų aiškinimo teisiniais klausimais.

2. Tokia išvada negali būti pateikta Konvencijos I skyriuje ir jos protokoluose apibrėžtų teisių ar laisvių turinio arba taikymo srities klausimais ar kokiais nors kitais klausimais, kuriuos Teismas ar Ministrų Komitetas galėtų svarstyti dėl bet kokios pagal Konvenciją pateiktos peticijos.

3. Ministrų Komiteto sprendimai prašyti Teismo konsultacinės išvados priimami įgaliotų dalyvauti Komitete atstovų balsų dauguma.

48 straipsnis. Teismo kompetencija konsultuoti

Teismas išsprendžia, ar Ministrų Komiteto prašymas pateikti konsultacinę išvadą pagal 47 straipsnį priklauso jo kompetencijai.

49 straipsnis. Konsultacinių išvadų motyvavimas

1. Teismo konsultacinės išvados yra motyvuojamos.

2. Jei konsultacinės išvados visiškai ar iš dalies neišreiškia vieningos teisėjų nuomonės, kiekvienas teisėjas turi teisę pateikti atskirąją nuomonę.

3. Teismo priimtos konsultacinės išvados pateikiamos Ministrų Komitetui.

50 straipsnis. Teismo išlaidos

Teismo išlaidas atlygina Europos Taryba.

51 straipsnis. Teisėjų privilegijos ir imunitetai

Vykdydami savo funkcijas teisėjai turi teisę naudotis privilegijomis ir imunitetais, numatytais Europos Tarybos statuto 40 straipsnyje ir pagal jo nuostatas sudarytuose susitarimuose.

III SKYRIUS. ĮVAIRIOS NUOSTATOS^{1,3}

52 straipsnis. Generalinio Sekretoriaus paklausimai¹

Europos Tarybos Generalinio Sekretoriaus prašymu kiekviena Aukštoji Susitariančioji Šalis turi pateikti paaiškinimus dėl to, kaip jos įstatymai užtikrina veiksmingą visų šios Konvencijos nuostatų įgyvendinimą.

53 straipsnis. Pripažintų žmogaus teisių apsauga¹

Jokia šios Konvencijos nuostata negali būti laikoma ribojančia kokias nors žmogaus teises ir pagrindines laisves, įtvirtintas pagal kurios nors Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymus ar bet koki kitą jos sudarytą tarptautinį susitarimą.

54 straipsnis. Ministrų Komiteto galios¹

Jokia šios Konvencijos nuostata neriboja Ministrų Komiteto galių, kurias jam suteikė Europos Tarybos statutas.

55 straipsnis. Kitų ginčo sprendimo priemonių atsisakymas¹

Aukštosios Susitariančiosios Šalys susitaria, kad, išskyrus specialaus susitarimo atvejį, jos nesinaudos jų tarpusavio santykiuose galiojančiomis sutartimis, susitarimais ar deklaracijomis, kad peticijomis, kitokiomis priemonėmis, kurios nenumatytos šioje Konvencijoje, spręstų dėl šios Konvencijos aiškinimo ar taikymo kilusį ginčą.

56 straipsnis. Taikymas teritorijose¹

1. ⁴ Ratifikuodama Konvenciją arba kada nors vėliau kiekviena valstybė gali pareikšti, raštu pranešdama apie tai Europos Tarybos Generaliniam Sekretoriui, kad pagal šio straipsnio 4 dalį Konvencija taikoma visose ar kai kuriose teritorijose, už kurių tarptautinius santykius ji yra atsakinga.

2. Konvencija šiame pranešime nurodytoje teritorijoje ar teritorijose įsigalios trisdešimtą dieną po to, kai Europos Tarybos Generalinis Sekretorius bus gavęs tą pranešimą.

3. Šios Konvencijos nuostatos tokiose teritorijose taikomos jas tinkamai suderinus su tos šalies galiojančiais įstatymais.

4. ⁴ Kiekviena valstybė, padariusi pareiškimą pagal šio straipsnio 1 dalį, bet kada vėliau gali vienos ar kelių pareiškime minimų teritorijų vardu pareikšti, kad pripažįsta Teismo kompetenciją nagrinėti fizinių asmenų, nevyriausybinių organizacijų ar asmenų grupių peticijas, pateiktas laikantis Konvencijos 34 straipsnio.

57 straipsnis. Išlygos¹

1. Kiekviena valstybė, pasirašydama šią Konvenciją arba deponuodama ratifikacinius raštus, gali padaryti išlygą dėl tam tikros Konvencijos nuostatos, jei kuris nors tuo metu jos

teritorijoje galiojantis įstatymas neatitinka tos nuostatos. Bendro pobūdžio išlygos pagal šį straipsnį neleidžiamos.

2. Kiekvienoje pagal šį straipsnį padarytoje išlygoje glaustai išdėstomas atitinkamas įstatymas.

58 straipsnis. Denonsavimas¹

1. Aukštoji Susitariančioji Šalis gali denonsuoti šią Konvenciją tik praėjus penkeriems metams nuo tos dienos, kai ji tapo jos dalyve, ir praėjus šešiams mėnesiams po pranešimo išsiuntimo Europos Tarybos Generaliniam Sekretoriui, kuris apie tai praneša kitoms Aukštosioms Susitariančiosioms Šalims.

2. Toks denonsavimas neatleidžia Aukštosios Susitariančiosios Šalies nuo jos įsipareigojimų pagal šią Konvenciją dėl kiekvieno akto, kuris galėjo tokius įsipareigojimus pažeisti ir kuris galėjo būti padarytas iki denonsavimo įsigaliojimo.

3. Kiekviena Aukštoji Susitariančioji Šalis, kuri nebebus Europos Tarybos narė, tomis pačiomis sąlygomis nebebus ir šios Konvencijos šalis.

4. ⁴ Pagal ankstesnių dalių nuostatas Konvencija gali būti denonsuota kiekvienos teritorijos, kurioje ji veikė pagal 56 straipsnio nuostatas, atžvilgiu.

59 straipsnis. Pasirašymas ir ratifikavimas¹

1. Šią Konvenciją gali pasirašyti Europos Tarybos narės. Ji turi būti ratifikuojama. Ratifikaciniai raštai deponuojami Europos Tarybos Generaliniam Sekretoriui.

2. Ši Konvencija įsigalios deponavus dešimtąjį ratifikacinį raštą.

3. Toms valstybėms, kurios šią Konvenciją ratifikuos vėliau, ji įsigalios joms deponavus savo ratifikacinius raštus.

4. Europos Tarybos Generalinis Sekretorius praneš visoms Europos Tarybos narėms apie Konvencijos įsigaliojimą, apie ją ratifikavusias valstybes ir apie visus vėliau gautus ratifikacinius raštus.

Sudaryta 1950 metų lapkričio 4 dieną Romoje anglų ir prancūzų kalbomis. Abu tekstai yra vienodai autentiški ir vienu egzemplioriumi deponuojami Europos Tarybos archyvuose. Generalinis Sekretorius kiekvienai signatarei siunčia patvirtintą jo nuorašą.

---

¹ Straipsniui pavadinimas suteiktas pagal Protokolo Nr. 11 (*ETS, Nr. 155*) nuostatas.

² Naujas II skyrius įdėtas pagal Protokolo Nr. 11 (*ETS, Nr. 155*) nuostatas.

³ Šio skyriaus straipsniai pernumeruoti pagal Protokolo Nr. 11 (*ETS, Nr. 155*) nuostatas.

⁴ Tekstas pakeistas pagal Protokolo Nr. 11 (*ETS, Nr. 155*) nuostatas.

II priedas

KONVENCIJA DĖL EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBIŲ NARIŲ SAVITARPIO PAGALBOS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE, KURIA PAGAL EUROPOS SĄJUNGOS SUTARTIES 34 STRAIPSNĮ PATVIRTINO TARYBA

Šios Konvencijos Aukštosios Susitariančiosios Šalys, Europos Sąjungos valstybės narės, REMDAMOSI Tarybos aktu, kuriuo patvirtinama Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose,

SIEKDAMOS pagerinti Sąjungos valstybių narių teisminį bendradarbiavimą tiriant baudžiamąsias bylas, nepažeidžiant asmens laisvės apsaugos nuostatų,

NURODYDAMOS, kad valstybių narių bendras reikalas yra užtikrinti, kad savitarpio pagalba tarp valstybių narių būtų teikiama greitai ir veiksmingai, laikantis pagrindinių jų nacionalinės teisės principų ir nepažeidžiant 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytoje Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų asmens teisių bei principų,

IŠREIKŠDAMOS pasitikėjimą savo teisinių sistemų struktūra ir veikimu bei valstybių narių gebėjimu garantuoti teisingą teismą,

NUSPRENDĖ 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvenciją dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose bei kitas šioje srityje galiojančias Konvencijas papildyti Europos Sąjungos Konvencija,

PRIPAŽINDAMOS, kad tų Konvencijų nuostatos ir toliau taikytinos visiems klausimams, kurių nereglamentuoja ši Konvencija,

ATSIŽVELGDAMOS į tai, kad valstybės narės daug reikšmės skiria teismų bendradarbiavimo stiprinimui, kartu ir toliau taikydamos proporcingumo principą,

PRISIMINDAMOS, kad ši Konvencija reglamentuoja savitarpio pagalbą baudžiamosiose bylose remiantis 1959 m. balandžio 20 d. Konvencijos principais,

KADANGI vis dėlto šios Konvencijos 20 straipsnis reglamentuoja tam tikrus konkrečius atvejus, susijusius su telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimu, neturėdamas poveikio kitiems tokiems atvejams, kuriems netaikoma ši Konvencija,

KADANGI bendri tarptautinės teisės principai taikomi tais atvejais, kurių nereglamentuoja ši Konvencija,

PRIPAŽINDAMOS, kad ši Konvencija neturi poveikio valstybių narių pareigoms palaikyti viešąją tvarką ir užtikrinti vidaus saugumą ir kad kiekviena valstybė narė pagal Europos Sąjungos sutarties 33 straipsnį pati nustato, kokiomis sąlygomis ji palaikys viešąją tvarką ir užtikrins vidaus saugumą,

SUSITARĖ DĖL ŠIŲ NUOSTATŲ:

I DALIS BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

Ryšys su kitomis konvencijomis dėl savitarpio pagalbos

1. Šios Konvencijos tikslas – papildyti toliau išvardytų konvencijų nuostatas ir palengvinti jų taikymą tarp Europos Sąjungos valstybių narių:

a) 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, toliau šioje Konvencijoje – Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos;

b) Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 1978 m. kovo 17 d. Papildomo protokolo;

c) 1990 m. birželio 19 d. Konvencijos, įgyvendinančios 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimą dėl laipsniško bendrų sienų kontrolės panaikinimo (toliau – Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo), nuostatų dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, nepanaikintų pagal 2 straipsnio 2 dalį;

d) 1962 m. birželio 27 d. Belgijos Karalystės, Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės ir Nyderlandų Karalystės sutarties dėl ekstradicijos ir savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose su pakeitimais ir papildymais, padarytais 1974 m. gegužės 11 d. Protokolu (toliau – Beniliukso sutartis), 2 skyriaus santykių tarp Beniliukso ekonominės sąjungos valstybių narių kontekste.

2. Ši Konvencija neturi poveikio dvišalių ar daugiašalių susitarimų tarp valstybių narių palankesnių nuostatų taikymui arba, kaip nustatyta Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 26 straipsnio 4 dalyje, susitarimams dėl savitarpio pagalbos nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kurie sudaryti remiantis vienodais teisės aktais arba specialia sistema, numatančia abipusį savitarpio pagalbos priemonių taikymą jų teritorijose.

2 straipsnis

Su Šengeno *acquis* susijusios nuostatos

1. 3, 5, 6, 7, 12, 23 straipsnių nuostatos ir 15, 16 straipsnių nuostatos, kiek jos susijusios su 12 straipsniu, taip pat 1 straipsnio nuostatos, kiek jos susijusios su minėtais straipsniais, iš dalies pakeičia Europos Sąjungos Tarybos ir Islandijos Respublikos bei Norvegijos Karalystės sutartį dėl pastarųjų dviejų valstybių asociacijos įgyvendinimą, taikant ir plėtojant Šengeno *acquis* ⁽¹⁾ A priedo nuostatas arba jomis remiasi.

2. Netenka galios Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 49 straipsnio a punkto ir 52, 53, 73 straipsnių nuostatos.

3 straipsnis

Teisiniai procesai, dėl kurių taip pat turi būti teikiama savitarpio pagalba

1. Savitarpio pagalba taip pat turi būti teikiama administracinių institucijų pradėtuose teisiniuose procesuose dėl veikų, pažeidžiančių teisės nuostatas ir baustinių pagal prašančiosios ar prašomosios valstybės narės arba jų abiejų teisės aktus ir dėl kurių gali būti priimtas sprendimas pradėti procesą teisme, turinčiame jurisdikciją baudžiamosiose bylose.

2. Savitarpio pagalba taip pat turi būti teikiama ryšium su baudžiamuoju procesu ir su šio straipsnio 1 dalyje minėtais teisiniais procesais, susijusiais su nusikaltimais ar pažeidimais, už kuriuos prašančiojoje valstybėje narėje atsakomybėn gali būti traukiamas juridinis asmuo.

4 straipsnis

Savitarpio pagalbos prašymų vykdymo formalumai ir procedūros

1. Teikiant savitarpio pagalbą, jei šioje Konvencijoje nenustatyta kitaip, suteikianti savitarpio pagalbą prašomoji valstybė narė laikosi prašančiosios valstybės narės aiškiai nurodytų formalumų ir procedūrų, jei šie formalumai ir procedūros neprieštaruoja pagrindiniams prašomosios valstybės narės teisės principams.

2. Prašomoji valstybė narė pagalbos prašymą įvykdo kaip galima greičiau, kaip galima tiksliau laikydamasi procesinių ir kitų prašančiosios valstybės narės nurodytų terminų. Prašančioji valstybė narė paaiškina, dėl kokių priežasčių nustatyti šie terminai.

3. Jei prašymo neįmanoma įvykdyti arba neįmanoma jo visiškai įvykdyti laikantis prašančiosios valstybės narės reikalavimų, prašomosios valstybės narės institucijos nedelsdamos praneša apie tai prašančiosios valstybės narės institucijoms ir nurodo, kokiomis sąlygomis prašymas galėtų būti įvykdytas. Prašančiosios valstybės narės ir prašomosios valstybės narės institucijos gali vėliau susitarti dėl tolesnių su prašymu susijusių veiksmų, prireikus nustatydamos, kad šie veiksmai bus vykdomi tik patenkinus minėtas sąlygas.

4. Jei galima numatyti, kad nebus įmanoma iki prašančiosios valstybės narės nustatyto termino įvykdyti jos prašymo, ir jei, atsižvelgiant į 2 dalies antrajame sakinyje nurodytas priežastis, galima spręsti, kad bet koks delsimas sudarys esmines kliūtis pradėti teisinį procesą prašančiojoje valstybėje narėje, prašomosios valstybės narės institucijos nedelsdamos nurodo, kiek apytikriai reikia laiko, kad prašymas būtų įvykdytas. Prašančiosios valstybės narės institucijos turi nedelsdamos pranešti, ar jų prašymas, nepaisant visko, lieka galioti. Prašančiosios valstybės narės ir prašomosios valstybės narės institucijos gali vėliau susitarti, kokių veiksmų bus toliau imamasi dėl minėto prašymo.

5 straipsnis

Procesinių dokumentų siuntimas ir įteikimas

1. Kitos valstybės narės teritorijoje esantiems asmenims skirtus procesinius dokumentus kiekviena valstybė narė siunčia tiesiogiai paštu.

2. Procesiniai dokumentai gali būti siunčiami per prašomosios valstybės narės kompetentingas institucijas tik tuomet, jei:

a) asmens, kuriam skirtas dokumentas, nežinomas adresas arba nežinomas tikslus jo adresas arba

b) pagal atitinkamas prašančiosios valstybės narės procesinės teisės nuostatas reikalaujama, kad būtų pateiktas procesinio dokumento įteikimą patvirtinantis dokumentas, kurio negalima gauti jį siunčiant paštu, arba

- c) nebuvo galimybės pristatyti dokumentą paštu, arba
- d) prašančioji valstybė narė turi pagrindą manyti, kad siuntimas paštu bus neefektyvus ar netinkamas.

3. Jei yra priežasčių manyti, kad adresatas nesupranta dokumento kalbos, dokumentas arba bent jau svarbiausios jo dalys turi būti išverstos į valstybės narės, kurios teritorijoje yra adresatas, kalbą (arba vieną iš kalbų). Jei procesinį dokumentą išdavusi institucija žino, kad adresatas supranta tik kurią nors kitą kalbą, dokumentas arba bent jau svarbiausios jo dalys turi būti išverstos į tą kitą kalbą.

4. Visi procesiniai dokumentai siunčiami kartu su pranešimu, kuriame nurodoma, kad informaciją apie savo teises ir pareigas, susijusias su dokumentu, adresatas gali gauti iš dokumentą išdavusios arba kitos tos valstybės narės institucijos. Šiam pranešimui taip pat taikoma 3 dalis.

5. Šis straipsnis neturi įtakos Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 8, 9, 12 straipsnių ir Beniliukso sutarties 32, 34, 35 straipsnių taikymui.

6 straipsnis

Savitarpio pagalbos prašymų perdavimas

1. Savitarpio pagalbos prašymai ir 7 straipsnyje nurodyta informacija be atskiro prašymo pateikiami raštu arba bet kuriuo kitu būdu, leidžiančiu viską užrašyti, sudarant sąlygas prašomajai valstybei narei nustatyti autentiškumą. Teisminės institucijos, kompetentingos joms priskirtoje teritorijoje inicijuoti prašymų parengimą ir vykdymą, jais keičiasi tiesiogiai ir, jei šiame straipsnyje nenustatyta kitaip, atsakymai siunčiami tais pačiais kanalais.

Bet kokia valstybės narės pateikta informacija, kuri reikalinga kitos valstybės narės teismiam procesui, kaip numatyta Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 21 straipsnyje ir Beniliukso sutarties 42 straipsnyje, gali būti tiesiogiai perduodama per kompetentingas teismines institucijas.

2. Šio straipsnio 1 dalies nuostatos neapriboja galimybės konkrečiais atvejais prašymus siųsti arba grąžinti:

- a) vienos valstybės narės centrinės valdžios institucijos – kitos valstybės narės centrinės valdžios institucijai arba
- b) vienos valstybės narės teisminės institucijos – kitos valstybės narės centrinės valdžios institucijai.

3. Nepaisant šio straipsnio 1 dalies nuostatų, Jungtinė Karalystė ir Airija, pateikdamos 27 straipsnio 2 dalyje numatytą pranešimą, gali pareikšti, kad prašymai ir pranešimai joms turi būti siunčiami, kaip nurodyta pareiškimе, per jų centrinės valdžios institucijas. Šios valstybės narės gali bet kuriuo metu kitu pareiškimu apriboti minėto pareiškimo taikymo sritį, siekdamos suteikti didesnės reikšmės 1 dalies nuostatomis. Tai bus padaryta, kai joms įsigalios Konvencijos dėl Šengeno sutarties įgyvendinimo nuostatos dėl savitarpio pagalbos.

Pirmiau minėtiems pareiškimams kiekviena valstybė narė gali taikyti abipusiškumo principą.

4. Esant skubiam reikalui, prašymas suteikti savitarpio pagalbą gali būti pateiktas per Tarptautinę kriminalinės policijos organizaciją (Interpolą) arba per bet kurią instituciją, kompetentingą pagal nuostatas, priimtas laikantis Europos Sąjungos sutarties.

5. Tais atvejais, kai dėl prašymų pagal 12, 13 ar 14 straipsnius kompetentinga institucija vienoje valstybėje narėje yra teisminė institucija arba centrinės valdžios institucija, o kitoje valstybėje narėje – policijos ar muitinės institucija, minėtos institucijos gali tiesiogiai vienos kitoms pateikti prašymus ir duoti atsakymus. Tokiems ryšiams taikoma 4 dalis.

6. Tais atvejais, kai dėl savitarpio pagalbos prašymų, susijusių su 3 straipsnio 1 dalyje nurodytais teisiniais procesais, vienoje valstybėje narėje kompetentinga institucija yra teisminė arba centrinės valdžios institucija, o kitoje – administracinė institucija, minėtos institucijos gali tiesiogiai vienos kitoms pateikti prašymus ir duoti atsakymus.

7. Kiekviena valstybė narė, pateikdama 27 straipsnio 2 dalyje nustatytą pranešimą, gali pareikšti, kad jai nėra privalomas šio straipsnio 5 dalies pirmasis sakiny ar 6 dalis arba ir minėtas sakiny, ir šeštoji dalis ir kad tas nuostatas ji taikys tik tam tikromis jos pačios nurodytomis sąlygomis. Tokį pareiškimą galima bet kada atšaukti arba pakeisti.

8. Per valstybių narių centrinės valdžios institucijas perduodami šie prašymai arba pranešimai:

a) prašymai laikinai perduoti ar vežti tranzitu nelaisvėje esančius asmenis, kaip nurodyta šios Konvencijos 9 straipsnyje, Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 11 straipsnyje ir Beniliukso sutarties 33 straipsnyje;

b) prašymai dėl išrašų iš teismo bylų, kaip nurodyta Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 22 straipsnyje ir Beniliukso sutarties 43 straipsnyje. Tačiau prašymai pateikti teismo nuosprendžių nuorašus ir pranešti apie atitinkamas priemones, kaip nurodyta Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos Papildomo protokolo 4 straipsnyje, gali būti pateikti tiesiogiai kompetentingoms institucijoms.

7 straipsnis

Pasikeitimas informacija be išankstinio prašymo

1. Valstybių narių kompetentingos institucijos, nepažeisdamos savo valstybės teisės, be atskiro prašymo, gali keistis informacija apie 3 straipsnio 1 dalyje nurodytus nusikaltimus ir teisės normų pažeidimus, kurių nagrinėjimas ar bausmių už juos skyrimas informacijos perdavimo metu priklauso informaciją gaunančios institucijos kompetencijai.

2. Informaciją teikianti institucija, vadovaudamasi savo nacionaline teise, gali nustatyti sąlygas, kuriomis informaciją gaunanti institucija gali ja naudotis.

3. Informaciją gaunanti institucija nurodytų sąlygų privalo laikytis.

II DALIS.
PRAŠYMAI SUTEIKTI TAM TIKRŲ KONKREČIŲ FORMŲ SAVITARPIO PAGALBĄ

8 straipsnis.

Restitucija

1. Prašomoji valstybė narė, prašančiosios valstybės narės prašymu ir nepažeisdama *bona fide* trečiųjų šalių teisių, gali perduoti nusikalstamu būdu įgytus daiktus prašančiajai valstybei, numatant, kad jie bus grąžinti teisėtam jų savininkui.

2. Taikydama Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 3 ir 6 straipsnius bei Beniliukso sutarties 24 straipsnio 2 dalį ir 29 straipsnį, prašomoji valstybė narė gali atsisakyti grąžinti daiktus prieš perduodama juos prašančiajai valstybei narei ar po to, jei tokiu būdu būtų palengvintas tokių daiktų grąžinimas jų teisėtam savininkui. Tai neturi paveikti *bona fide* trečiųjų šalių teisių.

3. Jei atsisakoma grąžinti daiktus prieš perduodant juos prašančiajai valstybei narei, prašomoji valstybė narė negali naudotis prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonėmis ar kitaip įgyvendinti atgręžtinio reikalavimo teisę pagal mokesčių ar muitinės įstatymus.

3.2 dalyje nurodytas atsisakymas nepažeidžia prašomosios valstybės narės teisės imti iš teisėtų savininkų muitų ir kitų mokesčių.

9 straipsnis

Laikinas nelaisvėje esančių asmenų perdavimas tyrimo tikslais

1. Tais atvejais, kai atitinkamos valstybių narių kompetentingos institucijos yra susitarusios, valstybė narė, paprašiusi atlikti tyrimą, kuriame būtina turi dalyvauti jos teritorijoje esantis nelaisvėje asmuo, gali laikinai perkelti jį į valstybės narės, kurioje vyks tyrimas, teritoriją.

2. Susitarime turi būti numatyta, kaip vyks tokio asmens laikinas perdavimas, ir data, iki kurios tas asmuo turi būti grąžintas į prašančiosios valstybės narės teritoriją.

3. Jei būtinas perduodamo asmens sutikimas, prašomajai valstybei narei nedelsiant pateikiamas patvirtinimas, kad sutikimas buvo duotas ar tokio patvirtinimo kopija.

4. Buvimo nelaisvėje laikas prašomosios valstybės narės teritorijoje yra įskaitomas į buvimo nelaisvėje laiką, kuris skirtas ar turi būti skirtas atitinkamam asmeniui prašančiosios valstybės narės teritorijoje.

5. Šiam straipsniui *mutatis mutandis* taikomos Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 11 straipsnio 2 ir 3 dalių, 12 ir 20 straipsnių nuostatos.

6. Pateikdama 27 straipsnio 2 dalyje nustatytą pranešimą, kiekviena valstybė narė gali pareikšti, kad, prieš sudarant šio straipsnio 1 dalyje numatytą susitarimą, reikės šio straipsnio 3 dalyje nurodyto sutikimo arba tokio sutikimo reikės tam tikromis pareiškime nurodytomis sąlygomis.

Apklausa vaizdo konferencijos būdu

1. Jei asmuo, esantis vienos valstybės teritorijoje, turi būti teisminės institucijos apklaustas kaip liudytojas ar ekspertas kitos valstybės teritorijoje, pastaroji gali paprašyti apklausti asmenį vaizdo konferencijos būdu, kaip nustatyta 28 dalyse, jei asmens, kuris turi būti apklaustas, atvykimas į jos teritoriją yra nepageidautinas ar neįmanomas.

2. Prašomoji valstybė narė sutinka apklausti vaizdo konferencijos būdu, jei tai neprieštaruoja pagrindiniams jos teisės principams ir jei ji turi tam būtinas technines priemones. Jei prašomoji valstybė narė neturi galimybių pasinaudoti techninėmis priemonėmis vaizdo konferencijai surengti, tokias priemones abipusiu susitarimu jai gali suteikti prašančioji valstybė narė.

3. Be informacijos, nurodytos Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 14 straipsnyje ir Beniliukso sutarties 37 straipsnyje, prašymuose apklausti vaizdo konferencijos būdu nurodomos priežastys, kodėl nepageidautinas ar neįmanomas liudytojo ar eksperto dalyvavimas asmeniškai, teisminės institucijos pavadinimas bei apklausą atliksiančių asmenų pavardės.

4. Asmenį, kuris turi būti apklaustas, prašomosios valstybės narės teisminė institucija šaukia atvykti į teismą savo valstybės įstatymų nustatyta tvarka.

5. Apklausa vaizdo konferencijos būdu vyksta laikantis šių taisyklių:

a) apklausoje dalyvauja prašomosios valstybės narės teisminės institucijos pareigūnas, kuriam prireikus talkina vertėjas ir kuris turi užtikrinti, kad būtų nustatyta apklausiamo asmens tapatybė, taip pat, kad būtų laikomasi prašomosios valstybės narės pagrindinių teisės principų. Jei prašomosios valstybės narės teisminės institucijos pareigūnas mano, kad per apklausą yra pažeidžiami pagrindiniai prašomosios valstybės narės teisės principai, jis nedelsdamas imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad toliau apklausa vyktų laikantis minėtų principų;

b) prireikus prašančiosios ir prašomosios valstybių narių kompetentingos institucijos tarpusavyje suderina asmens, kuris turi būti apklaustas, apsaugos priemones;

c) prašančiosios valstybės narės teisminė institucija apklausia tiesiogiai pati arba jai vadovaujant apklausama pagal prašančiosios valstybės narės įstatymus;

d) prašančiosios valstybės narės ar turinčio būti apklaustu asmens prašymu prašomoji valstybė narė užtikrina, kad prireikus asmeniui, kuris turi būti apklausiamas, talkintų vertėjas;

e) asmuo, kuris turi būti apklausiamas, gali pasinaudoti prašomosios ar prašančiosios valstybės narės įstatymų jam suteikiama teise atsisakyti duoti parodymus.

6. Nepažeisdama jokių suderintų asmens apsaugos priemonių, prašomosios valstybės narės teisminė institucija po apklausos surašo protokolą, kuriame nurodoma apklausos data ir vieta, apklausto asmens tapatybė, visi kiti asmenys, dalyvavę apklausiant asmenį prašomojoje valstybėje narėje, bei jų pareigos, duotos priesaikos ir techninės sąlygos, kuriomis vyko apklausa. Prašomosios valstybės narės kompetentinga institucija nusiunčia šį dokumentą prašančiosios valstybės narės kompetentingai institucijai.

7. Prašančioji valstybė narė prašomajai valstybei narei apmoka išlaidas, susijusias su vaizdo ryšio įrengimu, jo aptarnavimu prašomojoje valstybėje narėje, jos pasamdytų vertėjų darbo apmokėjimu, išmokomis liudytojams bei ekspertams, taip pat apmoka jų kelionės išlaidas prašomojoje valstybėje narėje, jei pastaroji neatsisako dalies ar visų šių išlaidų apmokėti.

8. Kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad tais atvejais, kai jos teritorijoje pagal šį straipsnį apklausiami liudytojai ar ekspertai atsisako duoti parodymus, nors jie privalo juos duoti, arba jie duoda melagingus parodymus, būtų taikomos jos teisės nuostatos lyg apklausa būtų vykusi laikantis joje galiojančių teisės normų.

9. Valstybės narės savo nuožiūra, kur tinka ir jei tam pritaria jų kompetentingos teisminės institucijos, taip pat gali taikyti šio straipsnio nuostatas, apklausdamos kaltinamąjį vaizdo konferencijos būdu. Tokiu atveju sprendimas surengti vaizdo konferenciją ir toks apklausos būdas turi būti suderintas atitinkamų valstybių narių susitarimu, vadovaujantis jų nacionaline teise ir atitinkamais tarptautinės teisės dokumentais, įskaitant 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.

Pateikdama 27 straipsnio 2 dalyje nustatytą pranešimą, kiekviena valstybė narė gali pareikšti, kad ji pirmosios pastraipos netaikys. Toks pareiškimas gali būti bet kuriuo metu atšauktas.

Apklausiama tik kaltinamajam sutikus. Prireikus Taryba teisiškai privalomu dokumentu priima tokias taisykles, kurios yra būtinos siekiant apsaugoti kaltinamųjų teises.

11 straipsnis

Liudytojų ir ekspertų apklausa telefonu

1. Jei asmenį, esantį vienos valstybės narės teritorijoje, kaip liudytoją ar ekspertą turi apklausti kitos valstybės narės teisminės institucijos, pastaroji valstybė narė gali, jei tai numato jos nacionalinė teisė, prašyti pirmosios valstybės narės pagalbos apklausti jį telefonu, kaip nustatyta 25 dalyse.

2. Apklausti telefonu galima tik tuo atveju, jei liudytojas ar ekspertas sutinka, kad apklausa vyktų tokiu būdu.

3. Prašomoji valstybė narė duoda sutikimą apklausti telefonu, jei tai neprieštarauja pagrindiniams jos teisės principams.

4. Be informacijos, nurodytos Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 14 straipsnyje ir Beniliukso sutarties 37 straipsnyje, prašymuose dėl apklausos telefonu taip pat turi būti nurodytas teisminės institucijos pavadinimas ir pavardės asmenų, kurie atliks apklausą, ir liudytojo ar eksperto sutikimas dalyvauti apklausoje telefonu.

5. Atitinkamos valstybės narės susitaria, kaip praktiškai apklausa bus atliekama. Sudarydama tokį susitarimą prašomoji valstybė narė įsipareigoja:

- a) pranešti atitinkamam liudytojui ar ekspertui apklausos laiką ir vietą;
- b) užtikrinti liudytojo ar eksperto tapatybės nustatymą;

c) patikrinti, ar liudytojas ar ekspertas sutinka būti apklausiamas telefonu.

Prašomoji valstybė narė gali nustatyti, kad susitarimas iš dalies ar visiškai priklauso nuo atitinkamų 10 straipsnio 5 ir 8 dalių nuostatų. Jei nesutarinama kitaip, *mutatis mutandis* taikomos 10 straipsnio 7 dalies nuostatos.

12 straipsnis

Kontroliuojamasis gabenimas

1. Kiekviena valstybė narė įsipareigoja užtikrinti, kad, tiriant baudžiamosios teisės pažeidimus, už kuriuos gali būti taikoma ekstradicija, jos teritorijoje kitos valstybės narės prašymu būtų leisti kontroliuojamieji gabenimai.

2. Sprendimą atlikti kontroliuojamuosius gabenimus kiekvienu atskiru atveju priima prašomosios valstybės narės kompetentingos institucijos, atsižvelgdamos į tos valstybės narės nacionalinės teisės nuostatas.

3. Kontroliuojamieji gabenimai vykdomi laikantis prašomosios valstybės narės nustatytos tvarkos. Pastarosios valstybės narės kompetentingos institucijos turi teisę atlikti operacijas, joms vadovauti ir jas kontroliuoti.

13 straipsnis

Jungtinės tyrimo grupės

1. Tarpusavio susitarimu dviejų ar daugiau valstybių narių kompetentingos institucijos konkrečiam tikslui ir nustatytam terminui, kuris tarpusavio susitarimu gali būti pratęstas, gali sudaryti jungtinę tyrimo grupę nusikaltimams tirti vienoje ar keliose šią grupę sudariusių valstybių narių.

Jungtinė tyrimo grupė gali būti sudaryta tais atvejais, kai:

a) valstybės narės atliekamas sudėtingas ir daug pastangų bei laiko reikalaujantis baudžiamosios teisės pažeidimų tyrimas yra susijęs su kitomis valstybėmis narėmis;

b) kelios valstybės narės atlieka baudžiamosios teisės pažeidimų tyrimą, kuriame bylos aplinkybės reikalauja suderintų bendrų veiksmų susijusiose valstybėse narėse.

Prašymą sudaryti jungtinę tyrimo grupę gali pateikti kiekviena suinteresuota valstybė narė. Grupė sudaroma vienoje iš valstybių narių, kurioje numatoma atlikti tyrimą.

2. Be informacijos, nurodytos Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 14 straipsnyje ir Beniliukso sutarties 37 straipsnyje, prašymuose sudaryti jungtinę tyrimo grupę pateikiami ir pasiūlymai dėl grupės sudėties.

3. Jungtinė tyrimo grupė veikia ją sudariusių valstybių narių teritorijoje laikydamasi šių bendro pobūdžio sąlygų:

a) grupei vadovauja valstybės narė, kurioje ji veikia, nusikaltimų tyrime dalyvaujančios kompetentingos institucijos atstovas. Grupės vadovas veikia pagal tos valstybės nacionalinės teisės jam suteiktą kompetenciją;

b) savo veikloje grupė vadovaujasi valstybės narės, kurioje ji veikia, teise. Grupės nariai užduotis atlieka vadovaujami a punkte nurodyto asmens, atsižvelgdami į sąlygas, kurias nustato jų pačių institucijos susitarime dėl grupės sudarymo;

c) valstybė narė, kurioje grupė veikia, imasi visų organizacinių priemonių jos darbui užtikrinti.

4. Šiame straipsnyje jungtinės tyrimo grupės nariai, kurie nėra iš tos valstybės narės, kurioje grupė veikia, vadinami „komandiruotaisiais“ nariais.

5. Jungtinės tyrimo grupės komandiruotieji nariai turi teisę dalyvauti tyrimo veiksmuose, vykdomuose valstybėje narėje, kurioje grupė veikia. Tačiau grupės vadovas tam tikrais atvejais, vadovaudamasis valstybės narės, kurioje grupė veikia, teisės normomis, gali nuspręsti kitaip.

6. Valstybės narės, kurioje grupė veikia, ir komandiravusios valstybės narės kompetentingoms institucijoms pritarus, grupės vadovas, laikydamasis valstybės narės, kurioje grupė veikia, teisės normų, gali pavesti jungtinės tyrimų grupės komandiruotiesiems nariams atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus.

7. Tais atvejais, kai jungtinei tyrimų grupei reikia, kad vienoje iš grupę sudariusių valstybių narių būtų atlikti tyrimo veiksmai, tos valstybės narės grupės komandiruotieji nariai gali paprašyti savo kompetentingų institucijų atlikti tuos veiksmus. Šie veiksmai toje valstybėje narėje apsvarstomi tomis pačiomis sąlygomis, kurios būtų taikomos, jeigu tų veiksmų reikėtų tyrimui toje valstybėje.

8. Tais atvejais, kai jungtinei tyrimo grupei reikia ne ją sudariusių, o kitų valstybių narių arba trečiosios valstybės pagalbos, valstybės, kurioje vyksta tyrimas, kompetentingos institucijos gali pateikti pagalbos prašymą kitos atitinkamos valstybės narės kompetentingoms institucijoms, kaip nustatyta atitinkamuose dokumentuose ar susitarimuose.

9. Jungtinės tyrimo grupės komandiruotasis narys, vadovaudamasis savo nacionaline teise ir veikdamas pagal kompetenciją, gali suteikti grupei jos tiriamam nusikaltimui išaiškinti reikalingą informaciją, kurią turi ji į grupę komandiravusi valstybė narė.

10. Informacija, kurią narys arba komandiruotasis narys teisėtai gauna dalyvaudamas jungtinės tyrimo grupės veikloje ir kurios neturi atitinkamos valstybės narės kompetentingos institucijos, gali būti naudojama šiems tikslams:

a) tiems tikslams, kuriems grupė buvo sudaryta;

b) kitiems baudžiamosios teisės pažeidimams tirti, taip pat baudžiamajam persekiojimui vykdyti tik gavus išankstinę valstybės narės, kurioje gauta informacija, sutikimą. Duoti sutikimą galima atsisakyti tik tokiu atveju, jei informacijos panaudojimas pakenktų nusikaltimo tyrimui atitinkamoje valstybėje narėje arba jei dėl to toji valstybė narė galėtų atsisakyti suteikti savitarpio pagalbą;

c) siekiant užkirsti kelią iškilusiai tiesioginei ir didelei grėsmei visuomenės saugumui bei, nepažeidžiant b punkto nuostatų, jei vėliau pradėdamas nusikaltimo tyrimas;

d) kitiems tikslams, kiek dėl to tarpusavyje susitaria grupę sudarančios valstybės narės.

11. Šis straipsnis nepažeidžia jokių kitų galiojančių nuostatų ar susitarimų dėl jungtinių tyrimo grupių sudarymo ar jų veiklos.

12. Kiek leidžia atitinkamų valstybių narių įstatymų ar bet kurio kito joms kartu taikomo įpareigojančio teisinio dokumento nuostatos, gali būti susitariama, kad grupės veikloje dalyvautų ne tik jungtinę tyrimo grupę sudarančių valstybių narių kompetentingų institucijų atstovai. Tai gali būti, pavyzdžiui, įstaigų, įsteigtų pagal Europos Sąjungos sutartį, pareigūnai. Šiems asmenims negalioja šiuo straipsniu grupės nariams ar komandiruotiesiems nariams suteiktos teisės, jei susitarime aiškiai nenustatyta kitaip.

14 straipsnis

Slaptieji tyrimai

1. Prašančioji valstybė narė ir prašomoji valstybė narė gali susitarti padėti viena kitos pareigūnams vykdyti nusikaltimo tyrimą naudojantis slapta ar kita tapatybe (slaptus tyrimus).

2. Sprendimą dėl prašymo kiekvienu konkrečiu atveju priima prašomosios valstybės narės kompetentingos institucijos deramai atsižvelgdamos į savo nacionalinės teisės normas ir galiojančią tvarką. Valstybės narės, deramai atsižvelgdamos į savo nacionalinės teisės nuostatas ir galiojančią tvarką, tarpusavyje susitaria dėl slapto tyrimo trukmės, išsamių tyrimo sąlygų ir slaptame tyrime dalyvaujančių pareigūnų teisinio statuso.

3. Slapti tyrimai atliekami laikantis valstybės narės, kurios teritorijoje vyksta toks tyrimas, teisės normų ir galiojančios tvarkos. Su tyrimu susijusios valstybės narės bendradarbiauja užtikrindamos slapto tyrimo parengimą ir kontrolę bei priemones, reikalingas pareigūnų, besinaudojančių slapta ar kita tapatybe, saugumui užtikrinti.

4. Pateikdama 27 straipsnio 2 dalyje nustatytą pranešimą, bet kuri valstybė narė gali pareikšti, kad ji neprivalo laikytis šio straipsnio. Tokį pareiškimą ji gali bet kada atšaukti.

15 straipsnis

Baudžiamoji atsakomybė, susijusi su pareigūnais

12, 13 ir 14 straipsniuose nurodytų operacijų metu valstybių narių pareigūnai, kurie nėra valstybės narės, kurioje vyksta tyrimas, pareigūnai, jiems padarytų arba jų pačių padarytų baudžiamosios teisės pažeidimų atveju laikomi valstybės narės, kurioje vyksta tyrimas, pareigūnais.

16 straipsnis

Civilinė atsakomybė, susijusi su pareigūnais

1. Jei, kaip numatyta 12, 13 ir 14 straipsniuose, valstybės narės pareigūnai vykdo operacijas kitoje valstybėje narėje, pirmoji valstybė narė atsako už bet kokią operacijų metu pareigūnų padarytą žalą pagal valstybės narės, kurios teritorijoje jie veikia, teisę.

2. Valstybė narė, kurios teritorijoje buvo padaryta 1 dalyje nurodyta žala, ją atlygina tokiomis pačiomis sąlygomis, kuriomis atlygintų savo pareigūnų padarytą žalą.

3. Valstybė narė, kurios pareigūnai padarė žalos bet kokiam asmeniui kitos valstybės narės teritorijoje, grąžina pastarajai visą sumą, jos sumokėtą nukentėjusiems ar jų vardu turintiems teisę ją gauti asmenims.

4. Neatsisakydama teisės pasinaudoti savo teisėmis trečiųjų šalių atžvilgiu ir išskyrus 3 dalyje nurodytą atvejį, 1 dalyje nurodytu atveju nė viena valstybė narė nereikalauja atlyginti kitos valstybės narės padarytų nuostolių.

III DALIS. TELEKOMUNIKACIJŲ TINKLAIS PERDUODAMOS INFORMACIJOS PERĖMIMAS

17 straipsnis

Institucijos, kompetingos nurodyti perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją

Taikant 18, 19 ir 20 straipsnių nuostatas, „kompetentinga institucija“ reiškia teisminę instituciją arba, jei teisminės institucijos nėra kompetingos šių nuostatų reglamentuojamose srityse, lygiavertę kompetentingą instituciją, nurodytą vadovaujantis 24 straipsnio 1 dalies e punktu ir atliekančią nusikaltimo tyrimą.

18 straipsnis

Prašymai perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją

1. Atlikdama nusikaltimo tyrimą, prašančiosios valstybės narės kompetentinga institucija, vadovaudamasi savo valstybės teisės normomis, prašomosios valstybės narės kompetingos institucijos gali prašyti:

a) perimti ir nedelsiant perduoti prašančiajai valstybei narei telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją arba

b) perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją, ją įrašyti ir po to perduoti prašančiajai valstybei narei tos informacijos įrašą.

2. 1 dalyje nustatytus prašymus, siejamus su asmens, kurio perduodama informacija turi būti perimta, naudojimosi telekomunikacijų priemonėmis, galima pateikti, jei šis asmuo yra:

a) prašančiojoje valstybėje narėje ir jei prašančiajai valstybei narei reikia prašomosios valstybės narės techninės pagalbos, kad perimtų to asmens telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją;

b) prašomojoje valstybėje narėje ir to asmens perduodamą informaciją galima perimti toje valstybėje narėje;

c) trečiojoje valstybėje narėje, kuri buvo informuota pagal 20 straipsnio 1 dalies a punktą, o prašančiajai valstybei narei reikia prašomosios valstybės narės techninės pagalbos, kad perimtų to asmens telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją.

3. Nukrypstant nuo Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 14 straipsnio ir Beniliukso sutarties 17 straipsnio nuostatų, pagal šį straipsnį pateiktuose prašymuose turi būti nurodyta:

- a) prašymą pateikianti institucija;
- b) patvirtinimas, kad dėl nusikaltimo tyrimo buvo išduotas teisėtas leidimas perimti informaciją;
- c) informacija, skirta šio perėmimo subjektui nustatyti;
- d) tiriamos nusikalstamos veikos požymiai;
- e) numatoma telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo trukmė;
- f) jei įmanoma, pakankami techniniai duomenys, ypač atitinkamas prisijungimo prie tinklų numeris, siekiant užtikrinti, kad prašymas gali būti patenkintas.

4. Tuo atveju, kai prašymas pateikiamas pagal 2 dalies b punktą, jame taip pat pateikiama faktinių aplinkybių santrauka. Prašomoji valstybė narė gali pareikalauti bet kokios papildomos informacijos, leidžiančios jai nuspręsti, ar panašiu atveju jos teritorijoje būtų imamasi prašomos priemonės.

5. Prašomoji valstybė narė įsipareigoja tenkinti prašymus pagal 1 dalies a punktą:

- a) prašymo pagal 2 dalies a punktą ir 2 dalies c punktą atveju, gavusi 3 dalyje nurodytą informaciją. Prašomoji valstybė narė gali leisti perimti informaciją be papildomų formalumų;
- b) prašymo pagal 2 dalies b punktą atveju, gavusi 3 ir 4 dalyse nurodytą informaciją, jei panašiu atveju jos teritorijoje būtų imamasi prašomos priemonės. Prašomoji valstybė narė gali duoti sutikimą, jei laikomasi visų sąlygų, kurių būtų laikomasi panašiu atveju jos teritorijoje.

6. Jei neįmanoma nedelsiant perduoti perimtos informacijos, prašomoji valstybė narė įsipareigoja tenkinti pagal 1 dalies b punktą pateiktus prašymus gavusi 3 ir 4 dalyse nurodytą informaciją, jeigu prašomos priemonės būtų imamasi panašiu atveju prašomojoje valstybėje. Prašomoji valstybė narė gali reikalauti, kad turi būti laikomasi sąlygų, kurių būtų laikomasi panašiu atveju pačioje prašomojoje valstybėje.

7. Kiekviena valstybė narė, pateikdama 27 straipsnio 2 dalyje nustatytą pranešimą, gali pareikšti, kad šio straipsnio 6 dalis jai privaloma tik tokiu atveju, jei ji negali nedelsdama užtikrinti perdavimo. Tokiu atveju kita valstybė narė gali taikyti abipusiškumo principą.

8. Pateikdama 1 dalies b punkte numatytą prašymą, prašančioji valstybė narė gali, jei yra svarbių priežasčių, paprašyti ir iššifruoto įrašo. Prašomoji valstybė narė apsvarsto tokius prašymus atsižvelgdama į savo nacionalinės teisės normas ir taikomą tvarką.

9. Gavusi 3 ir 4 dalyse numatytą informaciją, valstybė narė laiko ją konfidencialia vado- vaudamasi savo nacionaline teise.

19 straipsnis

Telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimas valstybės teritorijoje panaudojant paslaugų teikėjus

1. Valstybės narės užtikrina, kad telekomunikacijų paslaugų sistemos, veikiančios per jų teritorijoje esantį tinklų sąsajos centrą, kuris tiesiogiai neprieinamas kitos valstybės narės teritorijoje, tam, kad būtų galima teisėtai perimti joje esančio asmens perduodamą informaciją,

galėtų būti tiesiogiai prieinama tai valstybei narei teisėtai perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją per paskirtą jos teritorijoje esantį paslaugų teikėją.

2. 1 dalyje nurodytu atveju valstybės narės kompetentingos institucijos, atlikdamos nusikaltimo tyrimą ir vadovaudamosi taikytinomis tos valstybės narės teisės normomis, turi teisę, jei informaciją perduodantis asmuo yra toje valstybėje narėje, perimti informaciją per jos teritorijoje esantį paskirtą paslaugų teikėją, nesikreipiant pagalbos į tą valstybę narę, kurios teritorijoje yra tinklų sąsajos centras.

3. 2 dalis taikoma ir tuo atveju, kai informacija perimama pagal 18 straipsnio 2 dalies b punkte pateiktą prašymą.

4. Nė viena šio straipsnio nuostatų netrukdo valstybei narei pateikti prašymą tai valstybei narei, kurios teritorijoje yra tinklų sąsajos centras, teisėtai perimti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją, kaip numatyta 18 straipsnyje, ypač jei prašančioje valstybėje narėje nėra tarpininko.

20 straipsnis

Telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimas be kitos valstybės narės techninės pagalbos

1. Nepažeidžiant bendrųjų tarptautinės teisės principų ir 18 straipsnio 2 dalies c punkto nuostatų, šio straipsnio nustatyti įpareigojimai galioja valstybės narės kompetentingos institucijos duotiems ar sankcionuotiems nurodymams perimti informaciją atliekant nusikaltimo tyrimą, kuris atliekamas tiriant įvykdytą konkrečią veiką ar pasikėsinimą daryti baudžiamosios teisės pažeidimą, jei jis kriminalizuotas pagal tos valstybės narės teisę, siekiant nustatyti ir areštuoti, apkaltinti, patraukti baudžiamojon atsakomybėn jį padariusius asmenis ar priimti nuosprendį.

2. Tais atvejais, kai baudžiamojo nusikaltimo tyrimo tikslu telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimą sankcionuoja vienos valstybės narės kompetentinga institucija (perimančioji valstybė narė), o įsakyme perimti informaciją nurodyto asmens telekomunikacijų tinklų adresas yra kitoje valstybėje narėje (informuotoji valstybė narė), kurios techninė pagalba nėra reikalinga informacijai perimti, perimančioji valstybė narė praneša informuotajai valstybei narei apie perėmimą:

a) prieš perimdama informaciją tais atvejais, kai ji žino, kad asmuo yra valstybės narės, kuriai pranešta, teritorijoje;

b) kitais atvejais nedelsdama po to, kai ji sužino, kad asmuo yra informuotosios valstybės narės teritorijoje.

3. Perimančioji valstybė narė turi pateikti šią informaciją:

a) nuorodą, kokia institucija įsako atlikti perėmimą;

b) patvirtinimą, kad dėl nusikaltimo tyrimo buvo duotas teisėtas leidimas perimti informaciją;

c) informaciją, skirtą šio perėmimo subjektui nustatyti;

- d) tiriamos nusikalstamos veikos požymius;
- e) numatomą informacijos perėmimo trukmę.

4. Tais atvejais, kai valstybei narei pranešama, kaip nurodyta 2 ir 3 dalyse, taikomos šios nuostatos:

a) gavusi 3 dalyje nustatytą informaciją, informuotosios valstybės narės kompetentinga institucija nedelsdama, bet ne vėliau kaip per 96 valandas, duoda atsakymą perimančiajai valstybei narei tam, kad:

i) duotų leidimą informaciją perimti arba tęsti perėmimą. Informuotoji valstybė narė gali nustatyti, kad savo sutikimą ji gali duoti tik su tokia sąlyga, kurios turėtų būti laikomasi panašiu atveju informuotoje valstybėje narėje;

ii) pareikalautų nevykdyti informacijos perėmimo arba jį nutraukti, jei informacijos perėmimas būtų draudžiamas pagal informuotosios valstybės narės teisę arba dėl Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos 2 straipsnyje nurodytų priežasčių. Nustatydama tokį reikalavimą, informuotoji valstybė narė raštu nurodo savo sprendimo motyvus;

iii) ii punkte nurodytais atvejais pareikalautų, kad jokia medžiaga, jau perimta asmeniui esant jos teritorijoje, negali būti naudojama arba gali būti naudojama tik jos nurodytomis sąlygomis. Informuotoji valstybė narė praneša perimančiajai valstybei narei apie tokių sąlygų nustatymo priežastis;

iv) paprašytų pratęsti nustatytą 96 valandų terminą ne ilgiau kaip 8 dienoms, suderindama jį su perimančiąja valstybe nare, kad galėtų atlikti savo nacionalinės teisės normų nustatytas procedūras. Informuotoji valstybė narė raštu praneša perimančiajai valstybei narei sąlygas, kurios pagal jos teisę pateisina prašymą terminą pratęsti;

b) kol informuotoji valstybė narė nepriima sprendimo pagal a punkto i ir ii papunkčius, perimančioji valstybė narė:

i) gali tęsti informacijos perėmimą;

ii) negali naudotis jau perimta medžiaga, išskyrus:

- jei atitinkamos valstybės narės susitaria kitaip arba

- jei imamasi priemonių siekiant užkirsti kelią tiesioginei ir didelei grėsmei visuomenės saugumui. Informuotoji valstybė narė praneša apie tokį perimtos medžiagos panaudojimą ir tai pateisinančias priežastis;

c) informuotoji valstybė narė gali paprašyti bylos faktų santraukos ir papildomos informacijos, kuri leistų jai nuspręsti, ar informacijos perėmimas būtų leistas panašiu toje valstybėje narėje atveju. Jei informuotoji valstybė narė ir perimančioji valstybė narė nėra susitarusios kitaip, toks prašymas neturi poveikio b punkto taikymui;

d) valstybės narės imasi visų būtinų priemonių užtikrinti, kad atsakymas galėtų būti duotas per 96 valandas. Šiuo tikslu jos paskiria visą parą būdinčias įstaigas ryšiams palaikyti, kurios nurodomos valstybių narių pareiškimuose pagal 24 straipsnio 1 dalies e punktą.

5. Informuotoji valstybė narė pagal 3 dalies nuostatas jai pateiktą informaciją laiko konfidencialia vadovaudamasi savo nacionaline teise.

6. Tais atvejais, kai perimančioji valstybė narė mano, kad pagal 3 dalį pateiktina informacija yra visiškai slapta, ši informacija gali būti perduota kompetentingai institucijai per konkrečią instituciją, jei dėl to atitinkamos valstybės narės susitaria.

7. Pateikdama savo pranešimą pagal 27 straipsnio 2 dalį arba bet kuriuo metu vėliau kiekviena valstybė narė gali pareikšti, kad nereikalaus pateikti jai informaciją apie perėmimą, kaip numatyta šiame straipsnyje.

21 straipsnis

Atsakomybė už telekomunikacijų operatorių išlaidas

Telekomunikacijų operatorių ar paslaugų teikėjų išlaidas, patirtas tenkinant pagal 18 straipsnį pateiktus prašymus, apmoka prašančioji valstybė narė.

22 straipsnis

Dvišaliai susitarimai

Jokia šios dalies nuostata neužkerta kelio valstybėms narėms sudaryti dvišalius ar daugiašalius susitarimus siekiant palengvinti telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos teisėto perėmimo esamų ir būsimų techninių galimybių panaudojimą.

IV DALIS

23 straipsnis

Asmens duomenų apsauga

1. Pagal šią Konvenciją perduotus asmens duomenis valstybė narė, kuriai jie perduoti, gali naudoti:

- a) teisiniuose procesuose, kuriems taikoma ši Konvencija;
- b) kituose teisiniuose ar administraciniuose procesuose, tiesiogiai susijusiuose su a punkte nurodytais teisiniais procesais;
- c) siekiant užkirsti kelią tiesioginei ir didelei grėsmei visuomenės saugumui;
- d) bet kuriuo kitu tikslu, bet tik gavus išankstinį duomenis perduodančios valstybės narės sutikimą, jei atitinkama valstybė narė nėra gavusi duomenų subjekto sutikimo.

2. Šis straipsnis taip pat taikomas ir neperduotiems, bet kitu būdu pagal šią Konvenciją gautiems asmens duomenims.

3. Atsižvelgdama į konkrečios bylos aplinkybes, perduodančioji valstybė narė gali pareikalauti, kad valstybė narė, kuriai buvo perduoti asmens duomenys, pateiktų informaciją apie šių duomenų panaudojimą.

4. Tais atvejais, kai pagal 7 straipsnio 2 dalį, 18 straipsnio 5 dalies b punktą, 18 straipsnio 6 dalį arba 20 straipsnio 4 dalį nustatomos asmens duomenų naudojimo sąlygos, tų sąlygų ir laikomasi. Jei tokios sąlygos nenustatomos, taikomas šis straipsnis.

5. 13 straipsnio 10 dalies nuostatos, reglamentuojančios pagal 13 straipsnį gautą informaciją, turi viršenybę šio straipsnio nuostatų atžvilgiu.

6. Šis straipsnis netaikomas valstybės narės gautiems asmens duomenims, kylantiems iš tos valstybės narės pagal šią Konvenciją.

7. Pasirašydamas šią Konvenciją, Liuksemburgas gali pareikšti, kad tais atvejais, kai Liuksemburgas perduoda asmens duomenis pagal šią Konvenciją kitai valstybei narei, taikomos šios nuostatos:

Liuksemburgas, vadovaudamasis 1 dalies c punkto nuostatomis, esant konkrečios bylos aplinkybėms, gali pareikalauti, kad, atitinkamai valstybei narei negavus duomenų subjekto sutikimo, asmens duomenys gali būti naudojami tik 1 dalies a ir b punktuose nurodytiems tikslams, Liuksemburgui davus išankstinį sutikimą naudoti duomenis teisiniuose procesuose, kuriuose Liuksemburgas, vadovaudamasis šios Konvencijos ar 1 straipsnyje nurodytų dokumentų nuostatomis, būtų galėjęs atsisakyti perduoti ar naudoti asmens duomenis arba apriboti jų perdavimą ar naudojimą.

Jei konkrečioje byloje Liuksemburgas atsisako duoti sutikimą dėl valstybės narės prašymo pagal 1 dalies nuostatas, atsisakymo priežastis jis turi nurodyti raštu.

V DALIS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

24 straipsnis

Pareiškimai

1. Kiekviena valstybė narė, pateikdama 27 straipsnio 2 dalyje nustatytą pranešimą, padaro pareiškimą, išvardydama institucijas, kurios, be tų, jau nurodytų Europos konvencijoje dėl savitarpio pagalbos ir Beniliukso sutartyje, taip pat yra kompetentingos taikyti šią Konvenciją bei taikyti tarp valstybių narių 1 straipsnio 1 dalyje nurodytų dokumentų nuostatas dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, įskaitant:

- a) kompetentingas administracines institucijas pagal 3 straipsnio 1 dalį, jei jų yra;
- b) vieną ar daugiau centrinės valdžios institucijų 6 straipsniui taikyti ir institucijas, kompetingas tvarkyti 6 straipsnio 8 dalyje nurodytus prašymus;
- c) policijos ar muitinės institucijas, kompetingas įgyvendinti 6 straipsnio 5 dalies nuostatas, jei jų yra;
- d) administracines institucijas, kompetingas įgyvendinti 6 straipsnio 6 dalies nuostatas, jei jų yra, ir
- e) instituciją ar institucijas, kompetingas taikyti 18 ir 19 straipsnių bei 20 straipsnio 1–5 dalių nuostatas.

2. Pagal šio straipsnio 1 dalį padaryti pareiškimai gali būti bet kuriuo metu visiškai ar iš dalies keičiami ta pačia tvarka.

25 straipsnis

Išlygos

Šiai Konvencijai negali būti daroma jokių išlygų, išskyrus tas, kurios joje aiškiai nurodytos.

26 straipsnis

Taikymas teritorijoms

Ši Konvencija taikoma Gibraltarui nuo tada, kai Gibraltarui įsigalios Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos.

Jungtinė Karalystė raštu praneša Tarybos pirmininkui, kada ji pageidautų taikyti Konvenciją Lamanšo sąsiaurio saloms ir Meno salai po to, kai joms įsigalios Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos. Sprendimą šiuo klausimu vieningai priima Taryba.

27 straipsnis

Įsigaliojimas

1. Šią Konvenciją turi priimti valstybės narės pagal savo atitinkamas konstitucines nuostatas.

2. Valstybės narės praneša Europos Sąjungos Tarybos generaliniam sekretoriui apie tai, kad įvykdytos šios Konvencijos priėmimo konstitucinės procedūros.

3. Ši Konvencija įsigalioja atitinkamose aštuoniose valstybėse praėjus 90 dienų nuo tos dienos, kai šio straipsnio 2 dalyje minėtą pranešimą pateikia aštuntoji ši formalumą atlikusi valstybė, kuri, Tarybai priimant Aktą, kuriuo priimama ši Konvencija, yra Europos Sąjungos narė.

4. Bet koks pranešimas, kurį valstybė narė nusiunčia po to, kai gautas šio straipsnio 2 dalyje nurodytas aštuntasis pranešimas, reiškia, kad, praėjus 90 dienų po šio pranešimo pateikimo, ši Konvencija įsigalioja tarp šios valstybės narės ir kitų valstybių narių, kurioms ši Konvencija jau įsigaliojo.

5. Iki šios Konvencijos įsigaliojimo šio straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, kiekviena valstybė narė gali, pateikdama šio straipsnio 2 dalyje nurodytą pranešimą arba bet kada vėliau, pareikšti, kad ji taikys šią Konvenciją santykiams su valstybėmis narėmis, padariusiomis tokį patį pareiškimą. Tokie pareiškimai įsigalioja praėjus 90 dienų po jų deponavimo.

6. Ši Konvencija taikoma atitinkamoms valstybėms narėms po jos įsigaliojimo pradėtai savitarpio pagalbai arba pagal šio straipsnio 5 dalį.

28 straipsnis

Naujų valstybių narių prisijungimas

1. Kiekviena Europos Sąjungos nare tapusi valstybė gali tapti šios Konvencijos dalyve.

2. Šios Konvencijos tekstas, parengtas Europos Sąjungos Tarybos prisijungiančios valstybės kalba, yra autentiškas.

3. Prisijungimo dokumentai deponuojami depozitarui.

4. Ši Konvencija įsigalioja kiekvienai prie jos prisijungiančiai valstybei praėjus 90 dienų nuo jos prisijungimo dokumento deponavimo arba šios Konvencijos įsigaliojimo dienos, jei ji dar nebuvo įsigaliojusi pasibaigus minėtam 90 dienų laikotarpiui.

5. Tais atvejais, kai prisijungiančioms valstybėms narėms deponuojant savo prisijungimo dokumentus ši Konvencija dar nėra įsigaliojusi, šioms valstybėms taikoma 27 straipsnio 5 dalis.

29 straipsnis

Konvencijos įsigaliojimas Islandijai ir Norvegijai

1. Nepažeidžiant Europos Sąjungos Tarybos ir Islandijos Respublikos bei Norvegijos Karalystės sutarties dėl pastarųjų dviejų valstybių asociacijos dalyvavimo įgyvendinant, taikant ir plėtojant Šengeno *acquis* (Asociacijos sutartis) 8 straipsnio, 2 straipsnio 1 dalyje nurodytos nuostatos Islandijai ir Norvegijai jų santykiams su kiekviena valstybe nare, kuriai ši Konvencija jau įsigaliojo pagal 27 straipsnio 3 ar 4 dalį, įsigalioja praėjus 90 dienų nuo tos dienos, kai Taryba ir Komisija gauna pranešimą pagal Asociacijos sutarties 8 straipsnio 2 dalį apie konstitucinių procedūrų įvykdymą.

2. Kai ši Konvencija įsigalioja kuriai nors valstybei narei po to, kai 2 straipsnio 1 dalyje nurodytos nuostatos įsigalioja Islandijai ir Norvegijai, šios nuostatos yra taikomos ir tos valstybės narės ir Islandijos bei Norvegijos santykiams.

3. 2 straipsnio 1 dalyje nurodytos nuostatos jokių atveju netampa privalomos Islandijai ar Norvegijai iki dienos, kuri turi būti nustatyta pagal Asociacijos sutarties 15 straipsnio 4 dalį.

4. Nepažeidžiant šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatų, 2 straipsnio 1 dalyje nurodytos nuostatos Islandijai ir Norvegijai įsigalioja ne vėliau kaip šios Konvencijos įsigaliojimo penkiolikta valstybei, kuri Tarybai priimant Aktą, kuriuo priimama ši Konvencija, buvo Europos Sąjungos narė, dieną.

30 straipsnis

Depozitaras

1. Šios Konvencijos depozitaras yra Europos Sąjungos Tarybos generalinis sekretorius.

2. Depozitaras *Europos Bendrijų oficialiajame leidinyje* skelbia informaciją apie šios Konvencijos priėmimą ir prisijungimą prie jos, apie pateiktus pareiškimus ir padarytas išlygas bei visus kitus su šia Konvencija susijusius pranešimus.

PRIIMTA dutūkstantųjų metų gegužės dvidešimt devintą dieną Briuselyje vienu egzemplioriumi, kurio tekstai airių, anglų, danų, graikų, ispanų, italų, olandų, portugalų, prancūzų, suomių ir švedų kalbomis yra autentiški ir kuris deponuojamas Europos Sąjungos Tarybos Generalinio sekretoriato archyvuose. Generalinis sekretorius patvirtintą šios Konvencijos kopiją išsiunčia visoms valstybėms narėms.

PAREIŠKIMAI

Tarybos pareiškimas dėl 10 straipsnio 9 dalies

Svarstydamą 10 straipsnio 9 dalyje nurodyto dokumento priėmimą, Taryba atsižvelgia į valstybių narių priištus įsipareigojimus pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.

Jungtinės Karalystės pareiškimas dėl 20 straipsnio

Šis Pareiškimas yra sudedamoji Konvencijos dalis, dėl kurios susitarta:

„Jungtinėje Karalystėje 20 straipsnis taikomas informacijos perėmimo orderiams, kuriuos išdavė Valstybės sekretorius policijai ar Jos Didenybės Muitų ir akcizų tarnybai vadovaujantis jos nacionalinės teisės normomis dėl komunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo, kai nurodomas orderio tikslas – sunkaus nusikaltimo išaiškimas. Jis taip pat taikomas tokiems Saugumo tarnybai išduotiems orderiams, vadovaujantis nacionaline teise, kai Saugumo tarnybos veikla siekiama padėti atlikti tyrimą, atitinkantį 20 straipsnio 1 dalies nuostatas.“

III priedas

JUNGTINIŲ TAUTŲ KONVENCIJA DĖL VISŲ FORMŲ DISKRIMINACIJOS PANAIKINIMO MOTERIMS*

Valstybės, šios Konvencijos dalyvės, atsižvelgdamos į tai, kad Jungtinių Tautų Organizacijos įstatai dar kartą patvirtina tikėjamą pagrindinėmis žmogaus teisėmis, orumu bei vertinimu ir vyrų bei moterų lygiateisiškumu, atsižvelgdamos į tai, kad Visuotinė žmogaus teisių deklaracija patvirtina diskriminacijos neleistinumo principą ir skelbia, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs ir kad kiekvienas žmogus privalo turėti visas joje pripažintas teises ir laisves nepriklausomai nuo jokių skirtumų, įskaitant lytimi pagrįstus skirtumus, atsižvelgdamos į tai, kad valstybės, Tarptautinių žmogaus teisių pakto dalyvės, įpareigojamos garantuoti lygią vyrų ir moterų teisę naudotis visomis ekonominėmis, socialinėmis, kultūrinėmis, pilietinėmis ir politinėmis teisėmis, atsižvelgdamos į tarptautines konvencijas, sudarytas globojant Jungtinių Tautų Organizacijai ir specializuotoms įstaigoms, skatinančias vyrų ir moterų lygiateisiškumą, taip pat atsižvelgdamos į Jungtinių Tautų Organizacijos ir specializuotų įstaigų priimtas rezoliucijas, deklaracijas ir rekomendacijas, kuriomis siekiama vyrų ir moterų lygiateisiškumo, tačiau, būdamos susirūpinusios, kad, nors priimti šie įvairūs dokumentai, tebėra išlikusi didelė moterų diskriminacija, primindamos, kad moterų diskriminacija pažeidžia lygiateisiškumo ir pagarbos žmogaus orumui principus, neleidžia moterims dalyvauti lygiomis teisėmis su vyrais politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame savo šalies gyvenime, atsiliepia visuomenės ir šeimos gerovei ir dar labiau apsunkina moterims atskleisti visas savo galimybes šalies ir žmonijos labui, būdamos susirūpinusios, kad skurdo sąlygomis moterims mažiausiai prieinamas maistas, sveikatos apsauga, mokslas, profesinis pasirėngimas, galimybė įsidarbinti ir patenkinti kitas reikmes, būdamos įsitikinusios, kad įvesta nauja tarptautinė ekonominė tvarka, pagrįsta lygybe ir teisingumu, gerokai pasitarnaus vyrų ir moterų lygybei, pabrėždamos, jog tam, kad vyrai ir moterys galėtų įgyvendinti visas teises, būtina uždrausti apartheidą, visas rasizmo formas, rasinę diskriminaciją, kolonializmą, neokolonializmą, agresiją, užsienio okupaciją ir viešpatavimą bei kišimąsi į valstybių vidaus reikalus, patvirtindamos, kad tarptautinės taikos ir saugumo stiprinimas, tarptautinio įtempimo mažinimas, abipusis visų valstybių, nepriklausomai nuo jų socialinių ar ekonominių sistemų, bendradarbiavimas, visuotinis ir visiškas nusiginklavimas įvedant griežtą ir veiksmingą tarptautinę kontrolę, teisingumo, lygybės ir abipusės naudos principų šalių santykiuose įvertinimas ir kolonijinių bei okupuotų tautų apsisprendimo ir nepriklausomybės teisės įgyvendinimas, taip pat nacionalinio suvereniteto ir teritorinio vientisumo gerbimas prisidės prie socialinės pažangos ir vystymosi ir padės pasiekti visišką vyrų ir moterų lygybę, būdamos įsitikinusios, kad visapusiškas šalies vystymasis, pasaulio gerovė ir taika reikalauja maksimalaus moterų dalyvavimo lygiomis teisėmis su vyrais visose srityse, turėdamos galvoje didelį, iki šiol gerai neįvertintą moterų indėlį į šeimos gerovę ir visuomenės vystymąsi, socialinę motinystės reikšmę ir abiejų tėvų vaidmenį šeimai ir vaikų auklėjimui ir suprindamos, kad moterų vaidmuo pratęsiant gi-

minę neturėtų būti diskriminacijos priežastis, nes už vaikų auklėjimą vienoda atsakomybė tenka vyrams ir moterims ir visai visuomenei, suprasdamos, kad, norint pasiekti visišką vyrų ir moterų lygybę, reikia keisti tradicinį vyrų ir moterų vaidmenį visuomenėje ir šeimoje, tvirtai pasiryžusios įgyvendinti Moterų diskriminacijos panaikinimo deklaracijoje skelbiamus principus ir imtis priemonių, leidžiančių panaikinti visas tokios diskriminacijos formas ir apraiškas,

S U S I T A R Ė :

I DALIS

1 straipsnis

Šioje Konvencijoje sąvoka „moterų diskriminacija“ reiškia skirtumą, išimčių ar apribojimų darymą lyties pagrindu siekiant varžyti ar panaikinti pripažintas moterų teises ir pagrindines laisves nepriklausomai nuo jų šeiminių padėties politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar kurioje nors kitoje srityje, neleisti jomis naudotis ar jas įgyvendinti lygiomis teisėmis su vyrais.

2 straipsnis

Valstybės dalyvės smerkia visų formų moterų diskriminaciją, susitaria visais būdais nedelsdamos vykdyti moterų diskriminacijos panaikinimo politiką ir tuo tikslu įsipareigoja:

a) įtraukti vyrų ir moterų lygybės principą į savo nacionalines konstitucijas ar kitą atitinkamą įstatymą, jei tai dar nepadaryta, ir įstatymu ar kitais atitinkamais būdais praktiškai jį įgyvendinti;

b) ten, kur reikia, imtis atitinkamų teisinių ir kitų priemonių, įskaitant sankcijas, draudžiančių bet kokią moterų diskriminaciją;

c) įvesti teisinę moterų teisių apsaugą lygiomis su vyrais sąlygomis ir per kompetentingus nacionalinius teismus ir kitas valstybines įstaigas garantuoti veiksmingą moterų apsaugą nuo bet kokios diskriminacijos;

d) susilaikyti nuo bet kokios diskriminacijos prieš moterį ir garantuoti, kad valstybiniai organai ir įstaigos veiks atsižvelgdami į šį įsipareigojimą;

e) imtis visų atitinkamų priemonių ir neleisti jokiai asmeniui, organizacijai ar įmonei diskriminuoti moterų;

f) imtis visų atitinkamų priemonių, įskaitant teisines, ir pakeisti ar panaikinti veikiančius įstatymus, potvarkius, papročius ir praktiką, diskriminuojančius moteris;

g) panaikinti visas savo baudžiamųjų įstatymų nuostatas, diskriminuojančias moteris.

3 straipsnis

Valstybės dalyvės visose srityse, ypač politinėje, socialinėje, ekonominėje ir kultūros, imasi visų atitinkamų priemonių, įskaitant teisines, siekdamos užtikrinti visapusišką moterų vystymąsi ir pažangą ir garantuoti joms visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą ir naudojimąsi jomis lygiomis teisėmis su vyrais.

4 straipsnis

1. Valstybių dalyvių taikomos laikinos specialios priemonės, kuriomis siekiama greičiau įtvirtinti faktinę vyrų ir moterų lygybę, kaip pažymima šioje Konvencijoje, nelaikomos diskriminacinėmis, tačiau jos jokia būdu neturi būti nelygiateisių ar diferencijuotų standartų išlikimo priežastis; šios priemonės turi būti atšauktos, kai bus pasiekta lygybė ir lygiateisiškumas.

2. Valstybių dalyvių taikomos specialios priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti motinystę, įskaitant šioje Konvencijoje nurodytas priemones, nelaikomos diskriminacinėmis.

5 straipsnis

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių siekdamos:

a) pakeisti socialinius ir kultūrinius vyrų ir moterų elgesio modelius, kad išnyktų prietarai, papročiai ir visokia kitokia praktika, pagrįsta vienos lyties nevisavertiškumo ar pranašumo idėja arba stereotipišku vyrų ir moterų vaidmeniu;

b) užtikrinti, kad auklėjant šeimą teisingai būtų suprantama motinystės socialinė funkcija ir pripažįstama bendra vyrų ir moterų atsakomybė už savo vaikų auklėjimą ir vystymąsi visais atvejais atiduodant pirmenybę vaikų interesams.

6 straipsnis

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teises, kad būtų nutraukta visų rūšių prekyba moterimis ir moterų prostitucijos panaudojimas.

II DALIS

7 straipsnis

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija šalies politiniame ir visuomeniniame gyvenime, ir užtikrina moterims lygiomis su vyrais sąlygomis teise:

a) balsuoti visuose rinkimuose ir viešuose referendumuose ir būti renkamos į visus viešai renkamus organus;

b) dalyvauti nustatant ir įgyvendinant vyriausybės politiką ir užimti valstybinius postus, taip pat vykdyti visas valstybines funkcijas visais valstybinio valdymo lygmenimis;

c) dalyvauti nevyriausybinių organizacijų ir asociacijų, užsiimančių visuomeninio ir politinio šalies gyvenimo problemomis, veikloje.

8 straipsnis

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad moterys lygiomis su vyrais sąlygomis ir be jokios diskriminacijos galėtų atstovauti savo vyriausybėms tarptautiniu mastu ir dalyvauti tarptautinių organizacijų darbe.

9 straipsnis

1. Valstybės dalyvės suteikia moterims lygias su vyrais teises įgyti, pakeisti ar išlaikyti savo pilietybę. Be to, jos užtikrina, kad nei santuoka su užsieniečiu, nei vyro pilietybės pakeitimas santuokos metu automatiškai nekeičia žmonos pilietybės, nepadaro jos asmeniu be pilietybės ir negali priversti jos priimti vyro pilietybę.

2. Valstybės dalyvės suteikia moterims lygias su vyrais teises pasirinkti savo vaikų pilietybę.

III DALIS

10 straipsnis

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija ir jos turėtų lygias su vyrais teises mokslo srityje ir kad, pripažįstant vyrų ir moterų lygybę, būtų užtikrinta:

a) vienodos sąlygos pasirinkti profesiją ir specialybę, įgyti išsimokslinimą ir gauti diplomus visų kategorijų kaimo ir miestų mokslo įstaigose; ši lygybė užtikrinama ikimokyklinėse įstaigose, bendrojo, specialiojo, profesinio ir aukštojo techninio mokslo įstaigose, taip pat visose profesinio parengimo įstaigose;

b) galimybė naudotis vienodomis mokymo programomis, laikyti vienodus egzaminus, turėti vienodos kvalifikacijos pedagogus, naudotis vienodos kokybės mokyklos patalpomis ir įrenginiais;

c) bet kokių stereotipinių pažiūrų į vyrų ir moterų vaidmenį uždraudimas visų lygių ir formų mokyme skatinant bendrą mokymą ir kitus mokymo tipus, kurie padės pasiekti šį tikslą, ypač peržiūrint vadovėlius, mokyklų programas ir parenkant mokymo metodus;

d) vienodos galimybės mokantis gauti stipendijas ir kitokią paramą;

e) vienodos galimybės tęsti mokslą, įskaitant suaugusiųjų mokymąsi ir funkcinį raštingumą, kuriais siekiama kuo greičiau sumažinti bet kokią atotrūkį tarp vyrų ir moterų žinių;

f) nebaigusių mokyklos merginų skaičiaus sumažinimas ir programų merginoms ir moterims, per anksti palikusioms mokyklą, parengimas;

g) vienodos galimybės aktyviai dalyvauti sporto ir fizinio parengimo užsiėmimuose;

h) galimybė pasinaudoti specialia šviečiamojo pobūdžio informacija šeimos sveikatos ir gerovės labui, įskaitant informaciją ir konsultacijas apie šeimos planavimą.

11 straipsnis

1. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija užimtumo srityje ir lygiomis su vyrais sąlygomis moterims būtų užtikrintos šios teisės:

a) teisė į darbą, kaip neatimama visų žmonių teisė;

b) teisė turėti vienodas galimybes įsidarbinti, įskaitant vienodų atrankos kriterijų taikymą įdarbinant;

c) teisė laisvai pasirinkti profesiją ir darbo rūšį, būti pakeltai į aukštesnes pareigas ir turėti užimtumo garantiją, taip pat naudotis visomis darbo lengvatomis ir sąlygomis, įgyti profesinį parengimą ir kelti kvalifikaciją, įskaitant mokinystę, aukštesnį profesinį parengimą ir nuolatinę kvalifikacijos kėlimą;

d) teisė gauti vienodą atlyginimą, įskaitant lengvatas, turėti vienodas lygiaverčio darbo sąlygas, taip pat teisė į vienodą darbo kokybės vertinimą;

e) teisė į socialinį aprūpinimą, ypač išėjimo į pensiją, nedarbo, ligos, invalidumo, senatvės ir kitais nedarbingumo netekimo atvejais, taip pat teisė į apmokamas atostogas;

f) teisė į sveikatos apsaugą ir saugias darbo sąlygas, įskaitant giminės praradimo funkcijos išsaugojimą.

2. Kad nebūtų diskriminuojamos ištekėjusios moterys ir motinos ir garantuota jų teisė į darbą, valstybės dalyvės imasi reikiamų priemonių siekdamos:

a) uždrausti grasinant pritaikyti sankcijas atleisti iš darbo nėštumo ar nėštumo ir gimdymo atostogų pagrindu arba diskriminuoti atleidžiant dėl šeiminių padėties;

b) suteikti apmokamas arba kompensuojamas socialinėmis pašalpomis nėštumo ir gimdymo atostogas išsaugant ankstesnę darbo vietą, pareigas ar socialines pašalpas;

c) skatinti teikti papildomas socialines paslaugas, ypač steigti kuo daugiau vaikų priežiūros įstaigų, kad tėvai galėtų derinti šeimos pareigas su darbu ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime;

d) užtikrinti ypatingą apsaugą moterims nėštumo metu tuose darbuose, kurių kenksmingumas jų sveikatai įrodytas.

3. Įstatymai, liečiantys šiame straipsnyje aptariamų teisių apsaugą, nuolat svarstomi atsižvelgiant į mokslo ir technikos žinias, peržiūrimi, panaikinami arba prireikus papildomi.

12 straipsnis

1. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija sveikatos apsaugos srityje ir vienodomis sąlygomis su vyrais užtikrintas medicininis aptarnavimas, įskaitant tą, kuris susijęs su šeimos planavimu.

2. Nepriklausomai nuo šio straipsnio 1 punkto nuostatų, valstybės dalyvės garantuoja moterims atitinkamą aptarnavimą nėštumo, gimdymo ir pogramdyminiu metu įsipareigodamos teikti, kai reikia, nemokamas paslaugas, taip pat atitinkamą maistą nėštumo ir maitinimo metu.

13 straipsnis

Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija kitose ekonominio ir socialinio gyvenimo srityse ir vienodomis sąlygomis su vyrais būtų užtikrintos šios teisės:

a) teisė gauti šeimos pašalpas;

b) teisė naudotis banko paskolomis, užstatais ir kitokiomis finansinio kredito rūšimis;

c) teisė dalyvauti poilsio renginiuose, sporto ir visose kultūrinio gyvenimo srityse.

14 straipsnis

1. Valstybės dalyvės atkreipia dėmesį į ypatingas problemas, su kuriomis susiduria kaimo moterys, ir į tai, koks svarbus šių moterų vaidmuo užtikrinant ekonominę jų šeimų padėtį, taip pat į jų veiklą neprekinėse ūkio šakose, ir imasi visų reikiamų priemonių, kad šios Konvencijos nuostatos būtų taikomos kaimo moterims.

2. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta kaimo moterų diskriminacija ir vienodomis teisėmis su vyrais jos galėtų dalyvauti kuriant kaimo ateitį ir turėti iš to naudos, ir garantuoja tokioms moterims teisę:

- a) dalyvauti sudarant ir įgyvendinant visų lygių vystymo planus;
- b) naudotis atitinkamu medicininiu aptarnavimu, įskaitant informaciją, konsultacijas ir šeimos planavimo paslaugas;
- c) tiesiogiai naudotis socialiniu draudimu;
- d) įgyti visų rūšių parengimą ir formalų bei neformalų išsimokslinimą, įskaitant funkcinių raštingumą, taip pat naudotis visų visuomeninio aptarnavimo priemonių ir konsultacinių tarnybų žemės ūkio klausimais paslaugomis ir pakelti savo techninį lygį;
- e) organizuoti savitarpio pagalbos grupes ir kooperatyvus ir užtikrinti vienodas ekonomines galimybes samdomu darbu arba nepriklausoma darbine veikla;
- f) dalyvauti visų rūšių kolektyvinėje veikloje;
- g) naudotis žemės ūkio kreditais ir paskolomis, realizavimo sistema, atitinkama technologija ir turėti vienodą statusą agrarinių reformų ir perkėlimo į kitas žemes atveju;
- h) naudotis tinkamomis gyvenimo sąlygomis, ypač gyvenamosiomis patalpomis, sanitarijos paslaugomis, elektros ir vandens tiekimu, taip pat transportu ir ryšiais.

IV DALIS

15 straipsnis

1. Valstybės dalyvės pripažįsta moterų ir vyrų lygybę prieš įstatymą.
2. Valstybės dalyvės suteikia moterims vienodą su vyrais civilinį teisnumą ir vienodas galimybes jį realizuoti. Jos suteikia moterims lygias teises sudarinėti sutartis ir valdyti turtą ir garantuoja, kad su jomis vienodai bus elgiamasi visose bylų nagrinėjimo stadijose.
3. Valstybės dalyvės susitaria visas sutartis ir visus kitus asmeninius bet kokio pobūdžio dokumentus, kurių teisinė pasekmė yra moterų teisnumo apribojimas, laikyti negaliojančiais.
4. Valstybės dalyvės suteikia vyrams ir moterims vienodas teises naudotis įstatymu, susijusiu su asmenų kilnojimusi ir laisve pasirinkti savo buveinę ir nuolatinę gyvenamąją vietą.

16 straipsnis

1. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija visuose santuokos ir šeimos santykiuose, ir pripažindamos vyrų bei moterų lygybę užtikrina:

- a) vienodą teisę tuoktis;
- b) vienodą teisę laisvai pasirinkti sutuoktinį ir tuoktis tik laisvai ir visiškai sutikus;
- c) vienodas teises ir pareigas santuokos metu ir ją nutraukiant;
- d) vienodas vyrų ir moterų, kaip tėvų, teises ir pareigas nepriklausomai nuo jų šeiminės padėties sprendžiant klausimus, liečiančius jų vaikus; visais atvejais turėtų būti atsižvelgiama į vaikų interesus;
- e) vienodas teises laisvai ir atsakingai spręsti klausimą dėl vaikų skaičiaus ir laiko tarpų tarp jų gimimo ir naudotis informacija, švietimu ir priemonėmis, leidžiančiomis jiems įgyvendinti šias teises;
- f) vienodas teises ir pareigas būti globėjais, rūpintojais, patikėtiniais ir įvaikintojais arba atlikti analogiškas funkcijas, kai jos numatytos nacionaliniais įstatymais; visais atvejais turėtų būti atsižvelgiama į vaikų interesus;
- g) vienodas asmenines vyro ir žmonos teises, įskaitant teisę pasirinkti pavardę, profesiją ir užsiėmimą;
- h) vienodas sutuoktinių teises turėti, įsigyti, valdyti turtą, naudotis ir disponuoti juo tiek nemokamai, tiek už užmokestį.

2. Vaiko sužadėtuovės ir santuoka neturi juridinės galios, ir imamasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teises, siekiant nustatyti minimalų santuokinį amžių ir padaryti privalomą santuokų registravimą civilinės būklės aktuose.

V DALIS

17 straipsnis

1. Šios Konvencijos įgyvendinimo eigai nagrinėti įsteigiamas Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (toliau vadinamas Komitetu), kurį šios Konvencijos įsigaliojimo metu sudaro aštuoniolika, o po trisdešimt penktos valstybės dalyvės ratifikavimo ar prisijungimo prie jos – dvidešimt trys ekspertai, pasižymintys dorovinėmis savybėmis ir kompetentingi toje srityje, kurią apima ši Konvencija. Šiuos ekspertus, kurie veikia kaip privatūs asmenys, renka valstybės dalyvės iš savo piliečių atsižvelgdamos į teisingą geografinį pasiskirstymą ir į skirtingų civilizacijos formų, taip pat pagrindinių teisinių sistemų atstovavimą.

2. Komiteto nariai renkami slaptu balsavimu iš valstybių dalyvių iškeltų ir įtrauktų į sąrašą asmenų. Kiekviena valstybė dalyvė gali iškelti vieną asmenį iš savo piliečių.

3. Pirmieji rinkimai rengiami po šešių mėnesių nuo šios Konvencijos įsigaliojimo dienos. Mažiausiai prieš tris mėnesius iki kiekvienų rinkimų dienos Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinis sekretorius kreipiasi laišku į valstybes dalyves kviesdamas jas per du mėnesius pasiūlyti savo kandidatus.

Generalinis sekretorius sudaro visų tokiu būdu iškeltų asmenų abėcėlinį sąrašą nuroydamas juos iškėlusias dalyves ir pateikia jį valstybėms dalyvėms.

4. Komiteto narių rinkimai vyksta valstybių dalyvių posėdyje, kurį Generalinis sekretorius šaukia Jungtinių Tautų Organizacijos būstinėje. Šiame posėdyje, kur du trečdaliai valstybių da-

lyvių sudaro kvorumą, į Komitetą išrinktais laikomi tie kandidatai, kurie gauna daugiausia balsų ir absoliučią dalyvaujančių ir balsuojančių valstybių dalyvių atstovų balsų daugumą.

5. Komiteto nariai renkami ketveriems metams. Tačiau devynių pirmuose rinkimuose išrinktų narių įsigaliojimų terminas baigiasi po dvejų metų; tuojuo po pirmųjų rinkimų šiuos devynis narius burtų būdu atrenka Komiteto pirmininkas.

6. Penki papildomi Komiteto nariai renkami pagal šio straipsnio 2, 3 ir 4 punkto nuostatas po to, kai šią Konvenciją ratifikuoja ar prie jos prisijungia trisdešimt penkta valstybė.

Dviejų papildomų tokiu būdu išrinktų narių įgaliojimų terminas baigiasi po dvejų metų; šiuos du narius burtų būdu atrenka Komiteto pirmininkas.

7. Nenumatytoms laisvoms vietoms užimti valstybė dalyvė, kurios ekspertas jau nėra Komiteto narys, skiria kitą ekspertą iš savo piliečių, jei tam neprieštarauja Komitetas.

8. Komiteto nariai gauna Generalinės Asamblėjos tvirtinamą atlyginimą iš Jungtinių Tautų Organizacijos lėšų tokia tvarka ir sąlygomis, kokias nustato Asamblėja atsižvelgdama į Komiteto pareigų svarbą.

9. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinis sekretorius parūpina reikiamus darbuotojus ir materialines lėšas, kad Komitetas galėtų veiksmingai atlikti savo funkcijas pagal šios Konvencijos reikalavimus.

18 straipsnis

1. Valstybės dalyvės įsipareigoja pranešti Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui, kad tai apsvarstytų Komitetas, kokių teisinių, administracinių ar kitokių priemonių jos ėmėsi šios Konvencijos nuostatomis įgyvendinti ir kokią pažangą šioje srityje padarė:

- a) per vienerius metus nuo šios Konvencijos įsigaliojimo suinteresuotoje valstybėje;
- b) po to bent kartą per ketverius metus, o paskui tada, kai paprašys Komitetas.

2. Pranešimuose gali būti nurodyti veiksniai ir sunkumai, atsiliepiantys įsipareigojimų pagal šią Konvenciją vykdymui.

19 straipsnis

1. Komitetas nustato savo veiklos taisykles.
2. Komitetas renka savo pareigūnus dvejiems metams.

20 straipsnis

1. Komitetas kasmet posėdžiauja paprastai ne ilgiau kaip dvi savaites, kad išnagrinėtų pranešimus, pateiktus pagal šios Konvencijos 18 straipsnį.

2. Komiteto posėdžiai paprastai vyksta Jungtinių Tautų Organizacijos būstinėje ar kokioje nors kitoje patogioje Komiteto nustatytoje vietoje.

21 straipsnis

1. Komitetas kasmet per Ekonominę ir socialinę tarybą praneša Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinei Asamblėjai apie savo veiklą ir gali teikti pasiūlymų ir bendrų rekomendacijų, pagrįstų išnagrinėtais valstybių dalyvių pranešimais ir informacija. Tokie pasiūlymai ir bendros rekomendacijos įtraukiami į Komiteto pranešimą kartu su valstybių dalyvių pastabomis, jeigu jų būna.

2. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinis sekretorius su Komiteto pranešimais supažindina Moterų padėties komisiją.

22 straipsnis

Specializuotos įstaigos turi teisę dalyvauti svarstant, kaip įgyvendinamos šios Konvencijos nuostatos, kurios liečia jų veiklą. Komitetas gali pasiūlyti specializuotoms įstaigoms informuoti, kaip įgyvendinama ši Konvencija jų veiklai priklausančiose srityse.

VI DALIS

23 straipsnis

Šioje Konvencijoje nėra nuostatų, padedančių greičiau įgyvendinti vyrų ir moterų lygybę, kurios gali būti:

- a) valstybės dalyvės įstatyminiuose aktuose; arba
- b) kokioje nors kitoje tai valstybei galiojančioje tarptautinėje konvencijoje, sutartyje ar susitarime.

24 straipsnis

Valstybės dalyvės įsipareigoja imtis nacionaliniu mastu visų reikiamų priemonių šioje Konvencijoje pripažintoms teisėms įgyvendinti.

25 straipsnis

1. Šią Konvenciją gali pasirašyti visos valstybės.
2. Jungtinių Tautų Organizacijos generalinis sekretorius skiriamas šios Konvencijos depozitaru.
3. Ši Konvencija ratifikuotina. Ratifikavimo raštai atiduodami saugoti Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui.
4. Prie šios Konvencijos gali prisijungti visos valstybės. Prisijungiama prisijungimo dokumentą atiduodant saugoti Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui.

26 straipsnis

1. Kiekviena valstybė dalyvė gali bet kuriuo metu prašyti peržiūrėti šią Konvenciją, raštu pranešdama apie tai Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui.

2. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja sprendžia, kokių reikia imtis priemonių, jeigu jų iš viso reikia, atsižvelgiant į tokį prašymą.

27 straipsnis

1. Ši Konvencija įsigalioja trisdešimtą dieną po dvidešimto ratifikavimo rašto ar prisijungimo dokumento atidavimo saugoti Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui dienos.

2. Valstybėje, kuri ratifikuoja šią Konvenciją ar prisijungia prie jos po dvidešimto ratifikavimo rašto ar prisijungimo dokumento atidavimo saugoti dienos, ši Konvencija įsigalioja trisdešimtą dieną po jos pačios ratifikavimo rašto ar prisijungimo dokumento atidavimo saugoti dienos.

28 straipsnis

1. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinis sekretorius gauna ir išsiuntinėja visoms valstybėms ratifikavimo ar prisijungimo metu valstybių padarytų išlygų tekstus.

2. Neleidžiama daryti išlygų, nesuderinamų su šios Konvencijos tikslais ir uždaviniais.

3. Išlygas galima bet kuriuo metu atsiimti atitinkamai informuojant Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinį sekretorių, kuris po to informuoja apie tai visas valstybes.

Tokia informacija įsigalioja jos gavimo dieną.

29 straipsnis

1. Bet koks ginčas tarp dviejų ar daugiau valstybių dalyvių dėl šios Konvencijos aiškinimo ar taikymo, neišspręstas derybomis, vienos iš šalių prašymu perduodamas nagrinėti arbitražui. Jei per šešis mėnesius nuo pareiškimo dėl arbitražo nagrinėjimo padavimo dienos šalims nepavyksta susitarti dėl arbitražinio nagrinėjimo organizavimo, bet kuri iš šių šalių gali perduoti ginčą Tarptautiniam teismui, paduodama pareiškimą pagal Teismo statuto reikalavimus.

2. Kiekviena valstybė dalyvė šios Konvencijos pasirašymo, ratifikavimo ar prisijungimo prie jos metu gali pareikšti, kad ji nelaiko savęs įpareigota šio straipsnio 1 punkto nuostatų. Kitos valstybės dalyvės neprivalo laikytis šio straipsnio 1 punkto įsipareigojimų valstybei dalyvei, padariusiai tokią išlygą.

3. Kiekviena valstybė dalyvė, padariusi išlygą dėl šio straipsnio 2 punkto, gali bet kuriuo metu ją atšaukti pranešdama apie tai Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui.

30 straipsnis

Ši Konvencija, kurios tekstai yra autentiški anglų, arabų, ispanų, kinų, prancūzų ir rusų kalbomis, atiduodama saugoti Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui.

TAI PATVIRTINDAMI, toliau pasirašiusieji, atitinkamai įgalioti, pasirašė šią Konvenciją.

IV priedas

PROTOKOLAS DĖL PREKYBOS ŽMONĖMIS, YPAČ MOTERIMIS IR VAIKAIS, PREVENCIJOS, SUSTABDYMO BEI BAUDIMO UŽ VERTIMĄSI JA, PAPILDANTIS JUNGTINIŲ TAUTŲ ORGANIZACIJOS KONVENCIJĄ PRIEŠ TARPTAUTINĮ ORGANIZUOTĄ NUSIKALSTAMUMĄ

PREAMBULĖ

Valstybės, šio Protokolo Šalys,

pareiškdamos, kad veiksminga veikla, siekiant užkirsti kelią prekybai žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, ir su ja kovoti, reikalauja visapusio tarptautinio požiūrio, taikytino kilmės, tranzito ir pristatymo šalyse, apimančio priemonės, skirtas užkirsti kelią tokiai prekybai, nubausti prekytojus ir apsaugoti prekybos aukas, įskaitant aukų žmogaus teisių, pripažintų tarptautiniu lygiu, apsaugą;

atsižvelgdamos į tai, kad, nepaisant įvairių tarptautinių dokumentų, apimančių kovos prieš asmenų, ypač moterų ir vaikų, išnaudojimą taisyklės ir praktines priemones, nėra visuotinio dokumento, apibendrinančio visus prekybos žmonėmis aspektus;

susirūpinusios dėl to, jog, kai nėra tokio dokumento, asmenys, galintys tapti prekybos aukomis, nebus pakankamai apsaugoti;

*prisimindamos 1998 m. gruodžio 9 d. Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 53/111, kurioje Asamblėja nutarė įkurti atvirą tarpvyriausybinių laikinąjį komitetą siekdama parengti išsamią tarptautinę konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ir aptarti, *inter alia*, tarptautinio dokumento dėl prekybos moterimis ir vaikais parengimą;*

įsitikinusios, kad Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą papildymas tarptautiniu dokumentu dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, bus naudingas užkertant kelią šiam nusikaltimui ir kovojant su juo,

s u s i t a r ė :

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

Ryšys su Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą

1. Šis Protokolas papildo Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Protokolas aiškinamas kartu su Konvencija.

2. Konvencijos nuostatos Protokolui taikomos *mutatis mutandis*, jei Protokole nenurodyta kitaip.

3. Pagal šio Protokolo 5 straipsnį pripažinti nusikaltimai yra laikomi nusikaltimais, pripažįstamais pagal Konvenciją.

2 straipsnis

Tikslas

Šio Protokolo tikslai yra:

- a) užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir kovoti su ja, skiriant ypatingą dėmesį moterims ir vaikams;
- b) saugoti tokios prekybos aukas ir joms padėti, užtikrinant visišką jų žmogaus teisių apsaugą; ir
- c) siekiant šių tikslų, skatinti valstybių, šio Protokolo Šalių, tarpusavio bendradarbiavimą.
- c) siekiant šių tikslų, skatinti bendradarbiavimą tarp valstybių Šalių.

3 straipsnis

Sąvokos

Šiame Protokole:

- a) „prekyba žmonėmis“ – žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitutcijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą;
- b) prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš a punkte nurodytų priemonių;
- c) vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a punkte nurodytų būdų;
- d) „vaikas“ – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų.

4 straipsnis

Taikymo sritis

Šis Protokolas, jei jame nenumatyta kitaip, taikomas nusikaltimams, pripažintiems pagal šio Protokolo 5 straipsnį, užkardyti, tirti ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, kai tie nusikaltimai yra tarptautinio pobūdžio, o juos darant dalyvauja organizuota nusikalstama grupė, taip pat tokių nusikaltimų aukų apsaugai.

5 straipsnis

Kriminalizavimas

1. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, priima teisės aktus ir kitas priemones, būtinas pripažinti nusikaltimais veiką, nurodytą šio Protokolo 3 straipsnyje, kai ji vykdoma tyčia.

2. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, taip pat priima tokius teisės aktus ir kitas priemones, kurios būtinos pripažinti nusikaltimais:

a) atsižvelgiant į valstybės teisės sistemos pagrindinius principus, kėsiniama padaryti nusikaltimą, pripažįstamą nusikaltimu pagal šio straipsnio 1 dalį;

b) bendrininkavimą darant nusikaltimą, pripažįstamą nusikaltimu pagal šio straipsnio 1 dalį; ir

c) kitų asmenų organizavimą ar jų kurstymą padaryti nusikaltimą, pripažįstamą nusikaltimu pagal šio straipsnio 1 dalį.

II. PREKYBOS ŽMONĖMIS AUKŲ APSAUGA

6 straipsnis

Pagalba prekybos žmonėms aukoms ir jų apsauga

1. Reikiamais atvejais ir kiek leidžia vidaus teisės normos, kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, saugo prekybos žmonėms aukų gyvenimo privatumą ir jų tapatybę, įskaitant, *inter alia*, procesinių veiksmų, susijusių su tokia prekyba, išlaptinimą.

2. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, užtikrina, kad jos vidaus teisės ir administracinėje sistemoje būtų numatytos priemonės reikiamais atvejais suteikti prekybos žmonėms aukoms:

a) informacijos apie atitinkamas teismo ar administracines procedūras;

b) pagalbą, leidžiančią aukoms išdėstyti savo nuomonę bei būgštavimus atitinkamame baudžiamosios bylos prieš nusikaltėlius nagrinėjimo etape, nepažeidžiant teisių į gynybą.

3. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, svarsto galimybes įgyvendinti priemones, užtikrinančias fizinę, psichologinę ir socialinę prekybos žmonėms aukų reabilitaciją, įskaitant, jei reikia, bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, kitomis atitinkamomis organizacijomis ir kitomis pilietinės visuomenės grupėmis, ir ypač suteikiant:

a) tinkamą apgyvendinimą;

b) konsultacijas ir informaciją, ypač dėl jų įstatymais suteiktų teisių, kalba, kurią supranta prekybos žmonėms aukos;

c) medicinos, psichologinę ir materialinę pagalbą; ir

d) įsidarbinimo, švietimo ir mokymo galimybes.

4. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, taikydama šio straipsnio nuostatas, atsižvelgia į prekybos žmonėms aukų amžių, lytį ir ypatingas reikmes, ypač ypatingas vaikų reikmes, įskaitant tinkamą apgyvendinimą, ugdymą ir globą.

5. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, stengiasi suteikti prekybos žmonėms aukoms fizinę apsaugą, kol šios yra jos valstybės teritorijoje.

6. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, užtikrina, kad jos vidaus teisės sistema numatytų priemones, suteikiančias prekybos žmonėms aukoms galimybę gauti kompensaciją už patirtą žalą.

7 straipsnis

Prekybos žmonėmis aukų statusas priimančiose valstybėse

1. Be priemonių, kurių imamasi pagal šio Protokolo 6 straipsnį, kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, svarsto galimybę priimti teisės aktus ar kitas reikiamas priemones, leidžiančias prekybos žmonėmis aukoms tam tikrais atvejais pasilikti – laikinai ar nuolat – jos teritorijoje.

2. Įgyvendindama šio straipsnio 1 dalies nuostatas, kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, kreipia reikiamą dėmesį į humanitarinius veiksmus ir užjaučia aukas.

8 straipsnis

Prekybos žmonėmis aukų grąžinimas

1. Valstybė, šio Protokolo Šalis, kurios pilietis yra prekybos žmonėmis auka arba kurioje tas asmuo turi teisę nuolat gyventi įvažiavimo į priimančiąją valstybę, šio Protokolo Šalį, metu, prisideda prie aukos grąžinimo ir sutinka priimti tą asmenį be pernelyg ilgo ir nepagrįsto delsimo bei deramai atsižvelgdama į to asmens saugumą.

2. Jei valstybė, šio Protokolo Šalis, grąžina prekybos žmonėmis auką valstybei, šio Protokolo Šaliai, kurios pilietis yra tas asmuo arba kurioje jis ar ji turėjo teisę nuolat gyventi įvažiavimo į priimančiąją valstybę, šio Protokolo Šalį, metu, toks grąžinimas vykdomas tinkamai atsižvelgiant į to asmens saugumą ir į bet kurių teisinių procedūrų, susijusių su tuo, kad asmuo yra prekybos žmonėmis auka, pobūdį, ir pageidautina, kad toks grąžinimas būtų savanoriškas.

3. Priimančiosios valstybės, šio Protokolo Šalies, prašymu prašomoji valstybė, šio Protokolo Šalis, be pernelyg ilgo ir nepagrįsto delsimo patikrina, ar asmuo, esantis prekybos žmonėmis auka, yra jos pilietis arba turėjo teisę nuolat gyventi jos teritorijoje įvažiavimo į priimančiąją valstybę, šio Protokolo Šalį, metu.

4. Siekiant palengvinti prekybos žmonėmis aukos grąžinimą, kai tas asmuo neturi reikiamų dokumentų, valstybė, šio Protokolo Šalis, kurios pilietis yra tas asmuo arba kurioje jis ar ji turėjo teisę nuolat gyventi įvažiavimo į priimančiąją valstybę, šio Protokolo Šalį, metu, sutinka išduoti priimančiosios valstybės, šio Protokolo Šalies, prašymu tokius kelionės dokumentus ar kitus leidimus, būtinus tam asmeniui vyksti ir įvažiuoti į jos teritoriją.

5. Šis straipsnis nepakeičia jokios prekybos žmonėmis aukos teisės, kurią suteikia priimančiosios valstybės, šio Protokolo Šalies, vidaus teisės normos.

6. Šis straipsnis nepakeičia jokios taikytinos dvišalės ar daugiašalės sutarties ar susitarimo, kuris visas ar jo dalis reglamentuoja prekybos žmonėmis aukų grąžinimą.

III. PREVENCIJA, BENDRADARBIAVIMAS IR KITOS PRIEMONĖS

9 straipsnis

Prekybos žmonėmis prevencija

1. Valstybės, šio Protokolo Šalys, kuria išsamią strategiją, programas ir kitas priemones, skirtas:

- a) užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir su ja kovoti; ir
- b) apsaugoti prekybos žmonėmis aukas, ypač moteris ir vaikus, nuo to, kad jie pakartotinai netaptų prekybos žmonėmis aukomis.

2. Valstybės, šio Protokolo Šalys, imasi priemonių, pvz.: mokslinių tyrimų, informacijos bei žiniasklaidos kampanijų ir socialinių bei ekonominių iniciatyvų, skirtų užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir kovai su ja.

3. Strategija, programos ir kitos priemonės, sukurtos vadovaujantis šiuo straipsniu, prireikus apima bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, kitomis atitinkamomis organizacijomis bei kitomis pilietinės visuomenės grupėmis.

4. Valstybės, šio Protokolo Šalys, imasi priemonių, taip pat ir plėtodamos dvišalį arba daugiašalį bendradarbiavimą, arba jas tobulina, siekdamos mažinti veiksnių, tokių kaip: skurdas, žemas išsivystymo lygis ir lygių galimybių nebuvimas, įtaką, nes tai sudaro sąlygas asmenims, ypač moterims ir vaikams, tapti prekybos žmonėmis aukomis.

5. Valstybės, šio Protokolo Šalys, priima teisės aktus ar kitas priemones, pavyzdžiui, švietimo, socialinėje ar kultūros srityse, įskaitant dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo įgyvendinimą, arba jas tobulina, siekdamos mažinti poreikį įvairiomis formomis išnaudoti asmenis, ypač moteris ir vaikus, kadangi tai skatina verstis prekyba žmonėmis.

10 straipsnis

Keitimasis informacija ir mokymas

1. Valstybių, šio Protokolo Šalių, teisėsaugos, imigracijos ar kitos atitinkamos institucijos prireikus bendradarbiauja tarpusavyje ir keičiasi informacija vadovaudamosi vidaus teisės normomis tam, kad nustatytų:

- a) ar asmenys, vykstantys ar bandantys vykti per valstybės sieną su kitų asmenų kelionės dokumentais ar be kelionės dokumentų, yra prekybos žmonėmis vykdytojai ar jos aukos;
- b) kelionės dokumento, kurį asmenys panaudojo ar bandė panaudoti kirsdami valstybės sieną, turėdami tikslą – prekybą žmonėmis, rūšį;
- c) organizuotų nusikalstamų grupių naudojamas priemones ir būdus vykdant prekybą žmonėmis, įskaitant aukų verbavimą ir pervežimą, pavienių asmenų ar grupių, vykdančių tokią prekybą, maršrutus ir ryšius bei galimas priemones jiems atskleisti.

2. Valstybės, šio Protokolo Šalys, organizuoja ir tobulina teisėsaugos, migracijos ir kitų atitinkamų pareigūnų mokymą siekiant užkardyti prekybą žmonėmis. Mokymas turėtų būti nu-

kreiptas į tokios prekybos prevencijos būdus, prekybą žmonėmis vykdančių asmenų baudžiamąjį persekiojimą ir aukų teisių apsaugą, įskaitant aukų apsaugą nuo prekiautojų. Organizuojant mokymą, taip pat reiktų atsižvelgti į poreikį saugoti žmogaus teises bei į vaikų ir moterų problemas; mokymas taip pat turėtų skatinti bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, kitomis atitinkamomis organizacijomis ir kitomis pilietinės visuomenės grupėmis.

3. Gaunanti informaciją valstybė, šio Protokolo Šalis, vykdo bet kurią perdavusios informaciją valstybės, šio Protokolo Šalies, prašymą dėl informacijos naudojimo apribojimų.

11 straipsnis

Pasienio kontrolės priemonės

1. Nepažeisdamos tarptautinių įsipareigojimų dėl laisvo žmonių judėjimo, valstybės, šio Protokolo Šalys, stiprina, kiek įmanoma, pasienio kontrolės priemones, būtinas užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir atskleisti jos atvejus.

2. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, priima teisės aktus ar kitas atitinkamas priemones siekdamas išvengti, kiek įmanoma, kad komercinių vežėjų naudojamos transporto priemonės nebūtų naudojamos darant nusikaltimus, pripažintus nusikaltimais pagal šio Protokolo 5 straipsnį.

3. Prireikus ir nepažeidžiant taikomų tarptautinių konvencijų, tokios priemonės apima nurodymą komerciniams vežėjams, įskaitant bet kurią transporto bendrovę ar bet kurios transporto priemonės operatorių, užtikrinti, kad visi keleiviai turėtų reikalingus įvažiuoti į priimančiąją valstybę kelionės dokumentus.

4. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, vadovaudamasi savo vidaus teisės normomis, imasi būtinų priemonių, užtikrinančių sankcijų įvedimą už šio straipsnio 3 dalyje nurodyto įpareigojimo nevykdymą.

5. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, vadovaudamasi savo vidaus teisės normomis, svarsto galimybes imtis priemonių, leidžiančių uždrausti įvažiuoti ar anuliuoti vizas asmenims, padariusiems nusikaltimą, pripažįstamą nusikaltimu pagal šį Protokolą.

6. Nepažeisdamos Konvencijos 27 straipsnio, valstybės, šio Protokolo Šalys, svarsto galimybę stiprinti savo pasienio kontrolės institucijų bendradarbiavimą, *inter alia*, sukurdamos ir išlaikydamos tiesioginius ryšių kanalus.

12 straipsnis

Dokumentų patikimumas ir kontrolė

Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, pagal esamas galimybes imasi priemonių, būtinų:

a) užtikrinti, kad jos išduoti kelionės ar asmens dokumentai yra tokios kokybės, kad nebūtų galima jų lengvai netinkamai panaudoti ir nesunkiai suklastoti ar neteisėtai pakeisti, atgaminti ar išduoti; arba

b) užtikrinti, kad valstybės, šio Protokolo Šalies, išduoti arba jos vardu išduoti kelionės ar asmens dokumentai būtų patikimi bei apsaugoti ir kad būtų išvengta neteisėto jų pagaminimo, išdavimo ir naudojimo.

13 straipsnis

Dokumentų teisėtumas ir galiojimas

Kitos valstybės, šio Protokolo Šalies, prašymu valstybė, šio Protokolo Šalis, vadovaudamasi savo vidaus teisės normomis, per reikiamą laiką patikrina jos išduotų ar tariamai jos vardu išduotų kelionės ar asmens dokumentų teisėtumą ir galiojimą, jei įtariama juos naudojant prekybai žmonėmis.

IV. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

14 straipsnis

Kitų susitarimų galiojimas

1. Jokia šio Protokolo nuostata nekeičia valstybių ar pavienių asmenų kitų teisių, įsipareigojimų ir atsakomybės pagal tarptautinę teisę, įskaitant tarptautinę humanitarinę teisę ir tarptautinę žmogaus teisių teisę ir ypač 1951 m. Konvenciją dėl pabėgėlių statuso ir 1967 m. Protokolą dėl pabėgėlių statuso ir juose įtvirtintą negražinimo principą.

2. Šiame Protokole numatytos priemonės aiškinamos ir taikomos taip, kad asmenys nebūtų diskriminuojami dėl to, kad jie tapo prekybos žmonėmis aukomis. Šių priemonių aiškinimas ir taikymas atitinka tarptautiniu mastu pripažintus nediskriminavimo principus.

15 straipsnis

Ginčų sprendimas

1. Ginčus dėl šio Protokolo aiškinimo ar taikymo valstybės, šio Protokolo Šalys, stengiasi spręsti derybomis.

2. Bet koks dviejų ar daugiau valstybių, šio Protokolo Šalių, ginčas dėl šio Protokolo aiškinimo ar taikymo, kurio negalima išspręsti derybomis per pateisinamą laiką, vienos iš tų valstybių, šio Protokolo Šalių, prašymu perduodamas spręsti arbitražo teismui. Jei per šešis mėnesius nuo kreipimosi su prašymu dėl arbitražo dienos, tos valstybės, šio Protokolo Šalys, negali susitarti dėl arbitražo teismo sudarymo, bet kuri iš tų valstybių, šio Protokolo Šalių, ginčą gali perduoti spręsti Tarptautiniam Teisingumo Teismui, pateikdama prašymą pagal Teismo statutą.

3. Kiekviena valstybė, šio Protokolo Šalis, pasirašydama, ratifikuodama, priimdama ar patvirtindama šį Protokolą arba prisijungdama prie jo gali pareikšti, kad ji nelaiko savęs įsipareigojusia laikytis šio straipsnio 2 dalies nuostatų. Kitos valstybės, šio Protokolo Šalys, neprivalo laikytis šio straipsnio 2 dalies nuostatų turėdamos santykių su tokią išlygą padariusia valstybe, šio Protokolo Šalimi.

4. Bet kuri valstybė, šio Protokolo Šalis, padariusi išlygą pagal šio straipsnio 3 dalį, gali bet kuriuo metu šią išlygą atšaukti apie tai pranešdama Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui.

16 straipsnis

Protokolo pasirašymas, ratifikavimas, priėmimas, patvirtinimas ir prisijungimas prie jo

1. Šis Protokolas pateikiamas pasirašyti Palerme, Italijoje, nuo 2000 m. gruodžio 12 d. iki 15 d., o vėliau – Jungtinių Tautų Organizacijos būstinėje Niujorke iki 2002 m. gruodžio 12 d.

2. Šis Protokolas taip pat pateikiamas pasirašyti regioninėms ekonominės integracijos organizacijoms, jei bent viena tokios organizacijos valstybė narė yra pasirašiusi šį Protokolą pagal šio straipsnio 1 dalį.

3. Šis Protokolas turi būti ratifikuotas, priimtas arba patvirtintas. Ratifikavimo, priėmimo ar patvirtinimo dokumentai deponuojami Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui. Regioninė ekonominės integracijos organizacija gali deponuoti ratifikavimo, priėmimo ar patvirtinimo dokumentus, jei bent viena iš jos valstybių narių yra tai padariusi. Šiuose ratifikavimo, priėmimo ar patvirtinimo dokumentuose tokia organizacija nurodo savo kompetenciją šio Protokolo reglamentuojamais klausimais. Tokia organizacija taip pat praneša depozitarui apie kiekvieną savo kompetencijos pasikeitimą.

4. Prie šio Protokolo gali prisijungti kiekviena valstybė ar regioninė ekonominės integracijos organizacija, kurios bent viena valstybė narė yra šio Protokolo Šalis. Deponuodama savo prisijungimo dokumentus Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui, kiekviena regioninė ekonominės integracijos organizacija praneša apie savo kompetenciją šio Protokolo reglamentuojamais klausimais. Tokia organizacija taip pat praneša depozitarui apie kiekvieną savo kompetencijos pasikeitimą.

17 straipsnis

Įsigaliojimas

1. Šis Protokolas įsigalioja devyniasdešimtą dieną po keturiasdešimtų ratifikavimo, priėmimo, patvirtinimo ar prisijungimo dokumentų deponavimo, tačiau Protokolas neįsigalioja anksčiau, negu įsigalioja Konvencija. Šiai straipsnio daliai jokie regioninės ekonominės integracijos organizacijos deponuoti dokumentai nelaikomi papildančiais tokios organizacijos valstybių narių jau deponuotus dokumentus.

2. Kiekvienai valstybei ar regioninei ekonominės integracijos organizacijai, ratifikuojančiai, priimančiai, patvirtinančiai šį Protokolą ar prie jo prisijungiančiai po to, kai deponuoti keturiasdešimti tokio pobūdžio dokumentai, šis Protokolas įsigalioja trisdešimtą dieną nuo tos dienos, kai atitinkamus dokumentus deponuoja tokia valstybė ar organizacija, arba tą dieną, kai šis Protokolas įsigalioja pagal šio straipsnio 1 dalį, pasirenkant vėlesnę datą.

18 straipsnis

Pataisos

1. Praėjus penkeriems metams nuo šio Protokolo įsigaliojimo, valstybė, šio Protokolo Šalis, gali siūlyti pataisą ir pateikti ją Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui,

kuris tuoj po to perduoda gautą pataisą valstybėms, šio Protokolo Šalims, ir Šalių konferencijai, kad jos apsvarstytų ir priimtų sprendimą dėl pasiūlymo. Valstybės, šio Protokolo Šalys, dalyvaudamos Šalių konferencijoje, deda visas pastangas bendram sutarimui pasiekti dėl kiekvienos pataisos. Jei visi būdai pasiekti bendrą sutarimą išnaudoti ir sutarimas nepasiektas, tai kaip kraštutinė priemonė pataisai priimti reikia dviejų trečdalių valstybių, šio Protokolo Šalių, dalyvaujančių ir balsuojančių Šalių konferencijoje, balsų daugumos.

2. Regioninės ekonominės integracijos organizacijos, svarstydamos jų kompetencijai priklausančius klausimus, naudojasi savo teise balsuoti pagal šį straipsnį, turėdamos tiek balsų, kiek jų valstybių narių yra šio Protokolo Šalimis. Tokios organizacijos nesinaudoja savo teise balsuoti, jei jų valstybės narės pasinaudoja savo teise, ir atvirkščiai.

3. Pataisa, priimta pagal šio straipsnio 1 dalį, turi būti valstybių, šio Protokolo Šalių, ratifikuota, priimta ar patvirtinta.

4. Pataisa, priimta pagal šio straipsnio 1 dalį, valstybei, šio Protokolo Šaliai, įsigalioja po devyniasdešimt dienų, kai Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui deponuojami tos pataisos ratifikavimo, priėmimo ar patvirtinimo dokumentai.

5. Pataisai įsigaliojus, ji tampa privaloma toms valstybėms, šio Protokolo Šalims, kurios sutiko pagal ją įsipareigoti. Kitoms valstybėms, šio Protokolo Šalims, lieka privalomos šio Protokolo nuostatos ir visos ankstesnės pataisos, kurias jos ratifikavo, priėmė ar patvirtino.

19 straipsnis

Denonsavimas

1. Valstybė, šio Protokolo Šalis, gali denonsuoti šį Protokolą raštu pranešdama apie tai Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui. Toks denonsavimas įsigalioja praėjus vieneriems metams po to, kai Generalinis Sekretorius gauna tokį pranešimą.

2. Regioninė ekonominės integracijos organizacija nustoja buvusi šio Protokolo Šalimi, kai ją denonsuoja visos organizacijos valstybės narės.

20 straipsnis

Depozitaras ir kalbos

1. Šio Protokolo depozitaru skiriamas Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinis Sekretorius.

2. Šio Protokolo originalas, kurio tekstas anglų, arabų, ispanų, kinų, prancūzų ir rusų kalbomis turi vienodą teisinę galią, deponuojamas Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam Sekretoriui.

TAI PATVIRTINDAMI, toliau nurodyti tinkamai jų vyriausybių įgalioti asmenys pasirašė šį Protokolą.

Te23 **Teisėsaugos institucijų veikla susidūrus su prekyba žmonėmis** (Praktinis vadovas policijos pareigūnams)/Atsakingoji redaktorė dr. Audra Sipavičienė/Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas/Vilnius, 2005, 176 p.

ISBN 9955-9594-3-6

Metodinėje medžiagoje „Teisėsaugos institucijų veikla susidūrus su prekyba žmonėmis“ plačiai kalbama apie žmonių gabenimo reiškinių daugialypiškumą, analizuojamas šios problemos teisinis reguliavimas bei jo trūkumai Lietuvoje, išsamiai apibūdinami pagalbos aukai būdai bei pateikiamos tolesnio darbo kryptys. Teorinė medžiaga čia siejama su praktika analizuojant specialiai šiai metodikai sukurtą filmą „Prekyba moterimis: ką daryti, kad kaltinimų policijos pareigūnams būtų mažiau?“, aiškinant LR galiojančius įstatymus, susijusius su prekyba žmonėmis, rekomenduojant apklausų, bendradarbiavimo metodus.

Šis praktinis vadovas skirtas valstybinių institucijų, ypač policijos pareigūnų, gebėjimams stiprinti, tačiau bus naudinga bet kuriam, studijuojančiam ar dirbančiam teisėsaugos srityse.

UDK 343.5(474.5)

Leidėjas: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras
Jakšto 12, 01105 Vilnius

Spausdino įmonė „Mokslo aidai“, Goštauto 12, 01108 Vilnius.
Užsakymo Nr. 1532.